

Міністерство освіти і науки України

**Донецький національний університет економіки і
торгівлі імені Михайла Туган-Барановського
Навчально-науковий інститут економіки, управління та
адміністрування
Кафедра економіки та міжнародних економічних відносин**

**СТІЙКИЙ РОЗВИТОК НАЦІОНАЛЬНОЇ
ЕКОНОМІКИ: АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ТА
МЕХАНІЗМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ**

**МАТЕРІАЛИ
V МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ
ІНТЕРНЕТ-КОНФЕРЕНЦІЇ
27 квітня 2021 р.**

Кривий Ріг – 2021

УДК (330.5+502.131.1):004.773.7

С80 Стійкий розвиток національної економіки: актуальні проблеми та механізми забезпечення: матеріали V міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (27 квітня 2021 р.) / М-во освіти і науки України, Донец. нац. ун-т економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського. – Кривий Ріг: ДонНУЕТ, 2021. – 396 с.

ISBN 978-966-385-368-0

Організатори конференції та редакційна колегія:

Чернега О.Б. – д.е.н., професор

Никифоров Р.П. – к.т.н., доцент

Кожухова Т.В. – д.е.н., доцент

Неізнана О.В. – к.е.н., доцент

Бочарова Ю.Г. – д.е.н., доцент

Матеріали конференції висвітлюють питання, пов'язані з теоретичними і практичними проблемами соціально-економічного розвитку національної економіки та пріоритетами її функціонування.

Матеріали конференції рекомендуються викладачам і студентам закладів вищої освіти, науковцям, аспірантам, докторантам і практикам.

За інформацію, наведену у тезах, несуть відповідальність автори. Водночас, редакційна колегія вважає доцільним їх обговорення у наукових колах. Претензії до організаторів конференції не приймаються. При передруці матеріалів посилання обов'язкове.

ISBN 978-966-385-368-0

© ДонНУЕТ імені Михайла
Туган-Барановського, 2021
© Автори тез, 2021

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ 1. КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОСНОВИ ФУНКЦІОНУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ ТА РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦТВА (ФІЛОСОФСЬКІ, ІСТОРИЧНІ, ПРАВОВІ ТА ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ)

Артьомова Т.І., Петренко В.П. Волошенко А.В.	Функції підприємництва: підходи до інтерпретації Економіко-правові аспекти протидії транснаціональній корупції	9 12
Гільорме Т.В.	Регулювання діяльності на ринку космічної продукції, технологій та послуг	16
Горбатюк А.О. Даценко А.М.	Аналіз товарних запасів підприємства Концептуальні засади проблеми стійкого розвитку національної економіки	21 26
Євстафієва О.Є., Воржакова Ю.П. Кравцов О.В., Кравцова О.О., Вінниченко О.П.	Законодавче регулювання транспортної діяльності підприємств України Фундаментальні дослідження як основа інноваційної діяльності підприємства	30 35
Плічко О.М., Воробйова Ю.М.	Сутність поняття «конкурентоспроможність»	39
Шахно А.Ю., Шипіна В.О. Шубравська О.В.	Розвиток особистісного потенціалу в бізнесі Conceptual framework of sustainable agricultural development of Ukraine	42 46
Юшин С.О.	Концептуальна підсистема державного регулювання сталого розвитку України	50

СЕКЦІЯ 2. МАКРОЕКОНОМІЧНА ДИНАМІКА ТА ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ

Анісімов В.М.	Проблеми та перспективи використання сценарно-синергетичного підходу у визначенні напрямів розвитку економічних систем	58
Бочарова Ю.Г., Кожухова Т.В. Воробйова Ю.М.	Зовнішньоторговельні відносини України та ЄС Інноваційна активність промислових	62

Єлісєєва О.К., Прошкіна П.М.	підприємств України : стан та тенденція Екологічний менеджмент на державному рівні: сучасний стан та перспективи розвитку	65 67
Кісіль У.М.	Стан та перспективи розвитку іноземних інвестицій в економіці Китаю	71
Лукашук М. В.	Проблеми розвитку банківського кредитування інноваційного розвитку підприємств	75
Насредінова М.Г.	Аналіз товарної структури експорту України до країн ЄС	82
Максєва О.О.	Аналіз ситуації на ринку праці України у 2010-2019pp	85
Тарасова А.В.	Наслідки впливу пандемії COVID-19 на малий та середній бізнес в Україні	90
Ухналь Н.М.	National systemically important insurers in the conditions of implementation of the european insurance regulation	93
Яковенко Ю.В.	Трудова еміграція з України до країн ЄС: напрями та причини зростання	97

СЕКЦІЯ 3. ДЕРЖАВНА ЕКОНОМІЧНА ПОЛІТИКА ТА МЕХАНІЗМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Бутенко О.В., Лижник Ю.Б. Валіон О.П.	Сталий розвиток міст і громад як національна стратегія Білоруський досвід стратегії сталого розвитку: успіхи та проблеми	101 105
Гамзіна О.М.	Удосконалення механізму управління лісовими ресурсами на основі принципів сталого розвитку	113
Гарашук О.В., Куценко В.І.	Гуманітарна сфера в парадигмі сталого розвитку: траєкторія проблем та можливостей	118
Гордєєва- Герасимова Л.Ю., Гавриленко О.В., Кочкін В.О.	Забезпечення продовольчої безпеки в Україні в період пандемічних процесів	122
Демешок О.О.	Механізми управління розвитком господарської системи	125
Льїна М.В.,	Сталий розвиток держави та сільських	129

Шпильова Ю.Б.	територій України	
Kotenko S.V.,	Institutional and institutional factors	133
Kasianova V.A.,	of the anti-crisis policy of the transport branch	
Maslii N.D.		
Лижник Ю.Б.	Структура капітальних інвестицій України за фінансуванням та напрямком впровадження	137
Макарова О.В.,	Цілі сталого розвитку – 2030 Україна: актуальність перегляду індикаторів гідної праці	141
Новак І.М.		
Митрофанова О.М.	Перспективи інституційного забезпечення ринкових принципів управління водними ресурсами	146
Нікішина О.В.	Пріоритети інвестиційної політики сталого розвитку лісового господарства України	151
Одотюк І.В.	Зовнішня детермінанта внутрішньої державної політики розвитку нових технологій в Україні	157
Панькова О.В.,	Соціальний діалог як механізм забезпечення стійкості національної економіки України в умовах впливу новітніх викликів та загроз	161
Шастун А.Д.		
Перебудова Т.В.	Інклюзивний імператив гідної праці	168
Редько Н.О.	Моделі і концепції сталого економічного розвитку регіону	173
Рикун С.С.,	Сучасна проблематика організації митної справи в умовах інтеграції України до економічної системи Європейського Союзу	176
Лижник Ю.Б.		
Сало І.А.	Державна підтримка розвитку плодоягідного ринку	182
Сисосенко І.А.,	Оцінка доходів державного бюджету України та їх вплив на економіку України	187
Семибратня В.В.	Еволюція розвитку пенсійного забезпечення в Україні: основні етапи, проблеми та перспективи	191
Сичова К.В.		
Слоква М.Г.	Перспективи формування ринку прав на забруднення в Україні	198
Снігур К.В.	Актуальні напрямки внутрішнього туризму в Україні	202
Целуйко О.І.	Системний підхід в забезпеченні державного регулювання фінансової	

	безпеки країни	206
Chornomord Ye.Ye,	The role of the digital economy in the	
Vasylyk S.K.	development of the country	210
Єлісєєва О.К.,	Оцінювання роботи малих та середніх	
Овсяннікова Д.О.	підприємств України в умовах пандемії	213
Юшин С.О.	Сталий розвиток у державній економічній	
	політиці як системний анти-катастрофізм	216
Яцунь Ю.В.,	Податкове стимулювання інвестиційних	
Венгуренко Т.Г.	процесів в Україні	221

СЕКЦІЯ 4. ЕКОНОМІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ КРАЇНИ 227

Григорян О.О.	Спостереження за першими кроками	
	Індустрії 4.0 в Україні	227
Дідковська Л.І.	Світовий досвід реалізації водного	
	менеджменту	232
Dombrowschi I.	Theoretical aspects regarding the estimation of	
	the financial results through the prism of the	
	profitability threshold	236
Комчатних О.В.	Сучасний стан інноваційного розвитку	
	транспортних підприємств України	243
Ніколайчук Т.О.	Екосистемні послуги, як інструмент	
	розвитку еколо-економічного потенціалу	
	заповідних територій	250
Прокопенко К.О.	Вплив міжнародної агропродовольчої	
	спеціалізації України на внутрішнє	
	продовольче споживання	254
Сенишин О.С.	Органічне виробництво у системі	
	продовольчого виробництва в Україні	260
Щеголєва Т.О.	Продуктивність праці, як	
	макроекономічний показник	266
Яцунь Ю.В.,	Комерціалізація інтелектуальної власності	
Іванишина О.С.	та проблеми її оподаткування в Україні	269

СЕКЦІЯ 5. РОЛЬ МАРКЕТИНГУ І МЕНЕДЖМЕНТУ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ СТАБІЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ 274

Бадіца А.В.	Управління інвестиційною діяльністю як	
	процес реалізації стратегічних цілей	
	підприємства	274

Базалійська Н.П., Чернишова Т. М.	Корпоративний тімблдинг як ефективний HR-інструмент командоутворення організації	276
Боровик Т.М.	Зміцнення конкурентних позицій цифрової моделі бізнесу на ринку B2C під час сезонних розпродажів	283
Галіч А.С.	Роль маркетингу в сучасній ринковій економіці та у системі управління підприємством	288
Гольберг Д.О.	Інноваційні технології цифрового маркетингу у світовій практиці	294
Григорцов А.Є.	Інструменти цифрового мерчандайзингу як ефективний спосіб сучасного функціонування компаній-рітейлерів	297
Григорцов А.С., Гольберг Д. О.	Особливості системи управління Kaizen на прикладі японських компаній	300
Єліссєва О.К., Рєпіна С.О.	Удосконалення управління інформаційними потоками в умовах пандемії	306
Нікішина О.В.	Взаємодія сфер регламентованого та нерегламентованого товароруку в ланцюгу ринку зернових і хлібних продуктів України	311
Хромушина Л.А.	Сутність та роль фінансового менеджменту в системі стратегічного управління підприємством	317

СЕКЦІЯ 6. ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ДЛЯ МОДЕЛЮВАННЯ І ПРОГНОЗУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

Гаркуша В.О.	Інформаційні технології як ключовий аспект підвищення міжнародної конкурентоспроможності інноваційно-орієнтованого підприємства	323
Гордополов В.Ю., Палаженко Д.М.	Аналіз діяльності необанків в Україні з урахуванням світового досвід	329
Єліссєв Є.Ю.	Деякі аспекти інформаційної безпеки онлайн-навчання	332
Жук Т.В., Синельник К.І.	Фінансова безпека бізнес-процесів підприємств	336
Кущій С.С.	Blue ocean strategy as a tool for increasing the company's competitiveness	340

Сало І.А.	Огляд та прогнозування попиту на ринку яблук	346
Сіренко В.В.	Інформаційні технології в забезпеченні соціально-економічного розвитку регіону	349

**СЕКЦІЯ 7. ФІНАНСОВІ ТА БУХГАЛТЕРСЬКІ
ІНСТРУМЕНТИ ЯК СКЛАДОВІ МЕХАНІЗМУ РОЗВИТКУ
СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ МІКРО-, МЕЗО- ТА
МАКРОРІВНІВ**

353

Будько О.В., Роговський Д.С. Гернего Ю.О., Диба М.І.	Бюджетні та інвестиційні механізми фінансування розвитку ОТГ Приклади активності соціально-відповідальних банків в Україні: кейс Укресімбанку	353 358
Конєва І.І.	Фінансове забезпечення діяльності підприємств як економічна категорія	362
Корват О.В., Харченко А.В. Неізнєсна О.В., Медун А.О.	Інформаційні технології діагностики фінансового стану підприємства Венчурне інвестування: перспективи для України	366 370
Свирида О.В., Коркушко О.Н. Сук П.Л.	Розвиток фінансової звітності: історичний аспект та сучасні орієнтири Розподіл витрат майбутніх періодів методами норми амортизації	375 379
Шевченко І.В.	Блокчейн як механізм забезпечення обліку здоров'я населення	383
Шубенко І.А.	Аналіз та сучасний стан формування видатків зведеного бюджету	386
Шубенко І.А., Река Є.Ю.	Оцінка стану розвитку недержавних пенсійних фондів в Україні	390

СЕКЦІЯ 1. КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОСНОВИ ФУНКЦІОНУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ ТА РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦТВА (ФІЛОСОФСЬКІ, ІСТОРИЧНІ, ПРАВОВІ ТА ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ)

*Артьомова Т.І., головний науковий співробітник, д.е.н.,
Петренко В. П., аспірант
Інститут економіки та прогнозування НАН України,
м. Київ, Україна*

ФУНКЦІЇ ПІДПРИЄМНИЦТВА: ПІДХОДИ ДО ІНТЕРПРЕТАЦІЇ

Підприємницька діяльність є найважливішою складовою соціально-економічних відносин будь-якого суспільства. Саме підприємництво як генератор нововведень в економіці, політиці, науці, культурі та всіх інших сферах соціального життя стає формою та способом досягнення цілей держав у ході реформування суспільних відносин. Сутність підприємництва визначається його функціями.

Наукове осмислення змісту і функцій підприємницької діяльності відбувалося впродовж трьох «хвиль»:

- перша зародилася у XVIII ст. і зумовлена концентрацією уваги на підприємницьких ризиках;
- в межах другої актуалізувалися дослідження інноваційної місії підприємництва;
- третю хвилю утворили розвідки щодо з'ясування особливих якостей постаті підприємця (здатності реагувати на зміни економічної та суспільної ситуації (кон'юнктури), ініціативного прийняття рішень, виявлення управлінських здібностей тощо).

Сучасний етап еволюції наукового інтересу до підприємницької активності в економічній літературі трактується як «четверта хвиля». Тут предметом уваги здебільшого постає внутрішньофірмова форма підприємництва, яка висвітлюється за допомогою міждисциплінарних підходів [1, с. 23, 4].

Вагоме місце в теорії підприємництва посідає науковий доробок видатного австро-американського економіста та соціолога Й. Шумпетера, який визначав наступні функції підприємця:

- ініціювання революційних змін у виробництві через застосування нових комбінацій продуктивних факторів, пошук

новітніх джерел енергії і сировини, створення ринків, вдосконалення способів реорганізації виробництва;

- здатність приймати стратегічні рішення в ході ведення бізнесу, без жорсткої орієнтації на володіння об'єктами власності;

- ризикований характер господарської діяльності як головна риса життєвої мотивації [2, 6].

Інтерпретація зазначених функцій підприємництва у контексті підходів сучасних дослідників, зокрема, поглядів З. Варналія, наведена на рис. 1.

Рис. 1 - Функції підприємництва

Джерело: складено авторами на основі [3, с. 36-37]

Як видно, автор виокремлює чотири провідні функції підприємця [3, с. 36-37], а саме:

- інноваційної творчості, що передбачає продукування нових ідей з подальшим їх втіленням у технологічні розробки та господарські рішення;

- ресурсної мобілізації, що вимагає володіння мистецтвом залучати різноманітні ресурси для ефективної реалізації власного проекту в умовах економічних альтернатив;

- організаційного забезпечення усіх бізнес-процесів, від залучення ресурсів і безпосереднього виробництва до товарного просування на ринках і загального контролю та обліку;

- мотиваційно-стимулюючого впливу на людський чинник з метою отримання синергетичного ефекту від економічної діяльності.

Існують й інші погляди щодо трактування функцій підприємницької діяльності. Так, вищенаведений перелік

А. Вернадська доповнює двома вагомими функціями: управлінською, яка спирається на дві складові – управління персоналом та загальне керівництво фірмою, та захисною, що охоплює систему захисту прав та інтересів підприємців, та реалізується через взаємодію суб’єктів бізнесу із стейкхолдерами – органами державної влади, спеціалізованими фондами, міжнародними організаціями тощо для забезпечення сталого розвитку підприємства [1, с. 16].

Порівняння підходів вітчизняних науковців С. Мочерного, В. Колота та В. Сизоненка до класифікації підприємницьких функцій представлено у табл. 1.

Таблиця 1 - Порівняння підходів до класифікацій функцій підприємництва

Автор підходу			
Функція	Мочерний С.В.	Колот В.М.	Сизоненко В.О.
	Новаторська	Творча	Становлення власної справи (мобілізація ресурсів)
	Організаційна	Організаційна	Організаційна
	Господарська	Ресурсна	Розвиток бізнесу (пошук можливостей реалізації стратегії)
	Соціальна		
	Особистісна		

Джерело: складено авторами на основі [5, с. 48]

Як бачимо, традиційне тлумачення науковцями функцій підприємця та підприємницької діяльності дещо різниться, хоча усім підходам притаманні спільні риси. Втім сьогодні розуміння змісту підприємництва та його функцій знову, як у часи Й. Шумпетера, набуває гострої актуальності. Це відбувається внаслідок глобальних зрушень в економічній системі під впливом процесів цифровізації, поширення електронної торгівлі, карантинних обмежень через пандемію коронавірусної хвороби, державного реформування, жорсткої конкуренції тощо. Перед світовою спільнотою постають суттєві виклики, які вимагають швидких адекватних відповідей із застосуванням таких перевірених підприємницьких якостей, як гнучкість, швидке прийняття рішень, новаторські підходи.

Отже, сутність підприємництва та його основних функцій, до яких належать інноваційна (творча), ресурсна, організаційна, стимулююча (мотиваційна), управлінська та захисна мають бути

кардинально переглянуті за умов нової реальності. Саме з реалізацією оновлених підприємницьких функцій слід пов'язувати добробут суспільства в умовах інформаційно-мережевої та цифрової економіки.

Література:

1. Валінкевич Н.В., Біляк Т.О., Бірюченко С.Ю., Бужимська К.О. Основи підприємництва: підручник/ під заг. ред. Н.В. Валінкевич. Житомир : ЖДТУ, 2019. 493 с.
2. Варналій З. С. Мале підприємництво основи теорії та практики: навч. посіб. К.: Т-во Знання, КОО, 2008. 302 с.
3. Варналій З. С. Основи підприємництва: навч. посіб. К.: “Знання-Прес”, 2006. 350 с.
4. Гой, І. В., Смелянська І.В. Підприємництво: навч. посібник К. : Центр учбової літератури, 2013. 368 с.
5. Панченко С.В., Дикань В.Л., Шраменко О.В. Підприємництво: підручник. Харків : УкрДУЗТ, 2018. Ч. 1. 241 с.
6. Шумпетер Й.А. Теория экономического развития. М.: Прогресс, 1983.

Волошенко А. В., д.е.н., доцент

*Національний університет оборони України
імені Івана Черняховського, м. Київ, Україна*

ЕКОНОМІКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ПРОТИДІЇ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНІЙ КОРУПЦІЇ

Корупція визнана світовою спільнотою глобальною проблемою, оскільки підриває основи демократії, послаблює верховенство права, представляє загрозу національній безпеці, негативно впливає на всі сфери суспільного життя: матеріально-економічну, соціально-політичну та духовно-культурну.

Щорічні втрати внаслідок корупції становлять понад 5% світового ВВП (2,6 трлн доларів США), зокрема втрати від хабарництва складають більше ніж 1 трлн доларів США. За світовими показниками через корупцію ведення бізнесу обходиться дорожче на 10%, а вартість договорів на закупівлю в країнах, що розвиваються зростає на 25% [1]. Таким чином, корупція виступає своєрідним податком, який замість створення суспільного блага, спотворює ділове середовище та руйнує державу.

Загрозливою сучасною тенденцією є експорт корупційної практики з держав з високим рівнем корупції, що потребує розробки відповідних заходів протидії. Обраний та конституційно закріплений Україною європейський курс, вимагає дотримання національної бізнес-спільнотою доброчесних правил підприємництва згідно з міжнародними стандартами правових та етичних норм підприємницької діяльності.

Тривалий час у науковій думці вважалося, що корупція притаманна лише публічному сектору, проте, інтенсивні процеси інтернаціоналізації виробництва й капіталу, лібералізація зовнішньої торгівлі другої половини XX століття призвели до чергової хвилі розвитку транснаціональних компаній і необхідності встановлення нового міжнародного устрою. Тому одним з перших міжнародних документів, яким засуджуються всі види корупції, зокрема хабарництво, є ухвалена 15.12.1975 р. резолюція Генеральної Асамблеї ООН 3514(XXX) щодо заходів проти корумпованих практик транснаціональних та інших корпорацій, їхніми посередниками та іншими причетними сторонами. Зазначений документ закликає уряди вжити на національному рівні всіх необхідних заходів щодо запобігання та протидії корупції, які вони вважатимуть доцільними, зокрема законодавчі [2].

Значний розрив у доходах населення між розвиненими країнами та країнами третього світу, наприкінці XX – початку XXI ст., призвів до потреби в міжнародних програмах допомоги бідним країнам. Але, аналіз їх реалізації виявив шокуючі факти низької ефективності в силу корупції. Для подолання визначених викликів і загроз міжнародне співтовариство у 90-их роках XX ст. активізувало зусилля з антикорупційної боротьби, шляхом розробки механізмів співпраці та створення відповідної міжнародної нормативно-правової бази, складниками якої є глобальні та регіональні конвенції, директиви, резолюції, рекомендації, декларації, керівні принципи та ін. На сьогодні до обов'язкових нормативних документів антикорупційного змісту глобального рівня відносяться Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції від 31.10.2003 р. [3] та Глобальний договір ООН від 26.07.2000 р. [4].

Україна приєдналася до міжнародного антикорупційного руху, ратифікувавши низку міжнародно-правових документів, що вимагає відповідного узгодження національного законодавства з міжнародними, зокрема європейськими стандартами. Крім того, для

успішної інтеграції у міжнародне бізнес-середовище підприємцям необхідно враховувати норми антикорупційного законодавства екстериторіальної дії:

Закон США «Про боротьбу з практикою корупції за кордоном», (Foreign Corrupt Practices Act, далі FCPA) [5], прийнятий у 1977 р., зокрема через політичний скандал, в ході розслідування якого встановили наявність багатомільйонних фондів, створених для підкупу чиновників і інших посадових осіб за кордоном з метою укладення вигідних угод. Під дію FCPA потрапляють не тільки компанії, зареєстровані на території США, а й іноземні компанії, акції яких зареєстровані на американських біржах. Закон застосовується не лише до юридичних осіб, а й до фізичних осіб, зокрема співробітників компанії, а також агентів, які представляють інтереси компанії. порушники можуть бути притягнуті до цивільної або кримінальної відповідальності, в окремих випадках до обох видів.

Розмір штрафів для організацій відповідно до FCPA може досягати 25 мільйонів доларів США за кожне порушення, а для фізичних осіб – до 5 мільйонів доларів США. Термін тюремного ув'язнення може досягати 20 років. Серед інших покарань та наслідків за порушення положень FCPA можна виділити:

- заборону вступати в контрактні взаємини з органами державної влади США, що в деяких галузях може привести до істотного зниження доходів компанії;
- втрату експортних преференцій;
- судову заборону на ведення діяльності в певних галузях;
- введення постійного моніторингу діяльності компанії;
- порушення FCPA є вагомим репутаційним збитком, який в підсумку може мати негативний вплив на ринкову капіталізацію компанії.

Закон Великої Британії «Про боротьбу з хабарництвом», 2010 р.(UK Bribery Act) [6] поширюється на організації, які ведуть бізнес або мають частину свого бізнесу на території Великобританії, водночас не має значення в якій країні відбулося корупційне правопорушення. Законом визначено корупційними правопорушеннями:

- вимогу, згоду або отримання хабаря службовою особою;
- пропозицію, обіцянку або давання хабаря посадовій особі;
- хабарництво щодо іноземної посадової особи.

Закон встановлює різні види відповідальності за порушення чинного антикорупційного закону:

- позбавлення волі на строк до десяти років для фізичних осіб;
- великі штрафи, розмір яких не обмежений законом і які можуть застосовуватися як до фізичних, так і юридичних осіб;
- конфіскація незаконно отриманого прибутку;
- компанія може бути виключена зі списку постачальників державним органам.

Також необхідно враховувати фінансові збитки внаслідок втрати ділової репутації через корупційні скандали навколо компаній.

За корупційні правопорушення несуть відповідальність як співробітники-учасники правопорушення (наприклад, керівництво яке видавало розпорядження, працівники які укладали угоди, і т.д.), так і сама компанія. Але, важливою новацією є визначена законом підстава для звільнення компанії від відповідальності через наявність «достатніх процедур» з запобігання та протидії корупції, ухвалених керівництвом юридичної особи.

Характерною ознакою корупції є латентний прояв і мімікрія внаслідок розроблених заходів боротьби з нею. Тому і антикорупційні механізми повинні оновлюватися відповідно до викликів сучасності.

Важливим кроком у подоланні транснаціональної корупції став прийнятий у 2020 році Конгресом США закон про «Корпоративну прозорість» який вимагатиме від корпорацій і компаній з обмеженою відповідальністю, створених у США, розкривати своїх справжніх власників Міністерству фінансів, ускладнюючи злочинцям анонімне відмивання грошей або ухилення від сплати податків [7].

З огляду на вищевказане, протидія транснаціональній корупції є питанням глобального сталого розвитку. Підприємницька діяльність в сучасних умовах неможлива без дотримання норм антикорупційного законодавства, порушення яких може призвести до значних втрат як фінансових, так і репутаційних.

Література:

1. Муни О., Перез М., Макинава О., Голдсмит М. Участие в борьбе с взяточничеством и противодействию коррупции. Руководство для инвесторов и компаний. PRI, United Nations Global Compact. 2016, 36 с.
2. Official Document System of the United Nations. URL: <https://www.un.org/> (дата звернення 04.04.2021).

3. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2007, № 49. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c16 (дата звернення 15.04.2021) .

4. United Nations Ukraine. URL: <http://www.un.org.ua/ua/information-centre/news/1951>(дата звернення 12.04.2021) .

5. The Foreign Corrupt Practices Act of 1977 (15 U.S.C. §§ 78dd-1, et seq.). URL: <http://www.justice.gov/criminal/fraud/fcpa/docs/fcpa-ukrainian.pdf> (дата звернення 12.04.2021).

6. UK Bribery Act 2010. URL: http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2010/23/pdfs/ukpga_20100023_en.pdf (дата звернення 15.04.2021).

7. Congress bans anonymous shell companies after long campaign by anti-corruption groups. URL: <https://www.washingtonpost.com/us-policy/2020/12/11/anonymous-shell-company-us-ban/> (дата звернення 20.04.2021).

Гільorme Т.В., д.е.н., доцент

*Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара,
м. Дніпро, Україна*

РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ НА РИНКУ КОСМІЧНОЇ ПРОДУКЦІЇ, ТЕХНОЛОГІЙ ТА ПОСЛУГ

У 21 столітті активно розвивається діяльність на ринку космічної продукції, технологій та послуг у глобальному економічному просторі. Як наслідок, розвивається ринок утилізації космічного сміття. Основними альфа стейкхолдерами на цьому ринку виступають міжнародні організації та уряд окремих країн. Основними документами, що регулюють космічну ділову активність є Договір про принципи діяльності держав щодо дослідження і використання космічного простору, включаючи Місяць та інші небесні тіла (1967 року) та Конвенція про міжнародну відповідальність за шкоду, завдану космічними об'єктами (1972 року). При ООН діє Юридичний підкомітет з використання космічного простору в мирних цілях, головною функцією якого юридичний нагляд за дотриманням країнами цих двох основних міжнародних договорів.

Пріоритетним завданням міжнародних та національних документів у сфері регулювання космічної діяльності є підтримка науково-дослідних проєктів щодо утилізації космічного сміття. Наявність космічного сміття на орбіті Землі є фактором-дестимулятором забезпечення стійкого розвитку космічної активності Людства. При цьому виникають різноманітні ризики, що впливають на міжнародну безпеку у трьох аспектів: екологічна, економічна, соціальна. Саме визначення груп ризиків, можливих заходів щодо їх нівелювання, на етапі життєвого циклу «проєктування», дозволить визначити критерії ефективності проєктів щодо космічної діяльності.

Відповідно до Закону України «Про космічну діяльність» одним із видом космічної діяльності є повернення космічних апаратів та/або їх складових частин, що повертаються, з навколоземної орбіти або космічного простору на Землю [6].

В Україні фактично відсутні жодні норми, які зобов'язували виробників космічної техніки мінімізувати створення космічного сміття та видаляти космічний об'єкт після закінчення строку його функціонування.

Необхідно наголосити, що Європейське космічне агентство (далі – ЄКА) та Національне управління США з аеронавтики та дослідження космічного простору (НАСА) при оцінюванні космічної продукції використовують концепцію життєвого циклу (Life Cycle Assessment (LCA)). У документі «Процедурні вимоги управління ризиком» (Agency Risk Management Procedural Requirements) від 16.12.2008 [1] детально описано процедуру аналізу життєвого циклу космічного устаткування в широкому його значенні.

Система управління процедурними ризиками описана чотирьома доменами (SMCS): Safety (безпека), Mission Success (Technical) (технічний успіх місії), Cost (вартість), Schedule (графік виконання). При цьому активно використовують показник продуктивності (Performance Measure) як загальний показник оцінювання ступеня відповідності реалізації цілей проєкту відповідно до основних доменів процесу SMCS. Можливі такі заходи щодо забезпечення продуктивності проєкту: ефективність безпеки – уникнення травми, смертності або знищення ключових активів суб'єктів космічної діяльності; ефективність успішності місії (технічна) – кількість отриманих даних спостережень та інших технічних параметрів; ефективність витрат – реалізація проєкту в

межах виділеного бюджету; ефективність графіку виконання – відповідність етапів реалізації проєкту та його плану.

На наш погляд, буде доречним застосування методу GAP-аналіз – аналіз стратегічного розриву, що надає змогу визначити розбіжність між бажаним і реальним станом реалізації проєкту [4]. Мета GAP-аналізу – визначити, чи існує розрив між цілями та її можливостями й розробкою заходів щодо «заповнення» цього розриву.

Головним недоліками «Процедурні вимоги управління ризиком» (Agency Risk Management Procedural Requirements) є неможливість визначення впливу об'єктів космічної діяльності на довкілля та врахування ліквідаційної вартості при розрахунку вартості об'єктів космічної діяльності, як її складника – вартість утилізації космічного сміття.

Визначення впливу на довкілля об'єктів космічної діяльності враховано при розробці «Вимоги та процес управління програмами та проєктами НАСА» 2005 року. Передбачено формування плану заходів, яких необхідно вжити для убезпечення населення, космонавтів, обладнання й майна НАСА, а також визначення всіх видів діяльності, таких як; безпека, надійність і ремонтпридатність, забезпечення якості, гарантій безпеки програмного забезпечення, навколишнього середовища, пов'язаних з проектуванням і випробуванням, охоплюючи запобігання утворенню орбітального сміття [3]. Обов'язковим елементом вартості космічної продукції є здійснення екологічної оцінки.

Щодо визначення ліквідаційної вартості при розрахунку вартості об'єктів космічної діяльності. У багатьох країн ЄС (Франція, Німеччина, Нідерланди) відсутнє поняття «ліквідаційна вартість» при розрахунку амортизації об'єктів основних засобів. В Україні, відповідно до Положення (Стандарту) Бухгалтерського обліку 7 (П(С)БО 7): «ліквідаційна вартість – це: сума коштів або вартість інших активів, що підприємство очікує одержати від реалізації (ліквідації) необоротних активів після закінчення терміну їхнього корисного використання (експлуатації), за винятком витрат, пов'язаних із продажем (ліквідацією)» [5]. Розрахунок ліквідаційної вартості дозволить врахувати необхідні витрати на ліквідацію об'єктів космічної діяльності після закінчення строку експлуатації, особливо на космічній орбіті Землі. У 21 століття наявність космічного сміття на орбіті Землі досягло катастрофічних масштабів. Це актуалізує пошук напрямів фінансування щодо вирішення проблеми повернення

космічних апаратів та/або їх складових частин, що повертаються, з навколоземної орбіти або космічного простору на Землю. Саме врахування ліквідаційної вартості в початковій вартості об'єктів космічної діяльності є одним із можливих резервів цих коштів.

Відповідно до вимог фінансового обліку, ліквідаційна вартість визначається як різниця очікуваного доходу та очікуваних витрат. Ліквідаційна вартість як майбутня вартість повинна визначатися, на наш погляд, з врахуванням таких чинників: функціональне призначення і технічні характеристики, терміну експлуатації, прогнозу інфляції тощо. При цьому можна визначити межі ліквідаційної вартості у відсотках в залежності від групи основних засобів. Відповідно до Податкового Кодексу України (ПКУ), об'єкти основних засобів відносять до різних груп з відповідним мінімальним строком (терміном) експлуатації. У вітчизняному фінансовому обліку розглянуті тільки неспецифічні операційні діяльності, тоді як космічна діяльність має відповідну специфіку діяльності.

У зв'язку з цим, пропонуємо сформулювати у управлінському обліку компаній, науково-дослідних інститутів та інших організацій, що займаються розробкою та реалізацією проєктів у космічному секторі, розробити внутрішній Робочий план облікових рахунків. З метою інтеграції фінансового та управлінського обліку в єдину систему можна адаптувати групи об'єктів космічної діяльності до податкових вимог України з врахуванням мінімального терміну експлуатації, наприклад: група 3 – передавальні пристрої – поліпшення, створені для виконання спеціальних функцій з передачі енергії, речовини, сигналу, інформації тощо будь-якого походження та виду на відстань (10 років); космічні станції, що складаються з несучих та огорожувальних або сполучених (несуче-огорожувальних) конструкцій, які утворюють наземні або підземні приміщення, призначені для проживання або перебування людей, розміщення майна, тварин, рослин, збереження інших матеріальних цінностей, провадження економічної діяльності (20 років); група 4 – машини та обладнання (5 років), електронно-обчислювальні машини (5 років); група 5 – транспортні засоби (4 роки). В залежності від груп основних засобів об'єктів космічної діяльності можна здійснювати розрахунок межі ліквідаційної вартості у відсотках, наприклад, 5-10%, 10% ліквідаційної вартості для космічних станцій з мінімальним терміном експлуатації 20 років.

Спільними критеріями оцінки для ЄКА та США також є такі технічні стандарти Міжнародної організації стандартизації, як: ISO 24113:2011 «Космічні системи. Вимоги з мінімізації космічного сміття», ISO/PRF TR 18146 «Космічні системи. Проектування та операційна настанова для космічних апаратів, які функціонують у середовищі космічного сміття», ISO/TR 16158:2013 «Космічні системи – уникнення зіткнень з орбітальними об'єктами», ISO 16126:2014 «Системи космічні. Оцінка життєвості конструкції непілотованого космічного апарату щодо космічного сміття та метеоритних тіл для забезпечення успішного відокремлення після польоту».

Національні нормативні вимоги більше враховуються при ліцензуванні космічної діяльності. Так, відповідно до Закону про космічні операції Французької Республіки (French Space Operations Act) від 22.05.2008 [3] розглянуті питання формування плану щодо запобігання ризиків, які несуть неактивні космічні об'єкти як навколишньому середовищу Землі, так і навколоземному космічному простору, а також оцінки дотримання моральних, фінансових, професійних та технічних вимог проводиться в межах дозвільних процедур.

За результатами дослідження можна зробити такі висновки.

Але аналіз вимог щодо визначення загальної ефективності ЄКА та США, її складових: економічної, соціальної, екологічної, свідчить про нечіткі за ступенем своєї ефективності та неуніфіковані критерії оцінки впливу на навколишнє середовище та на навколоземний космічний простір. Національні нормативні вимоги більше враховуються при ліцензуванні космічної діяльності.

Українське національне законодавства у сфері космічної діяльності знаходиться на етапі гармонізації з міжнародними космічними агенціями. Залишається багато недостатньо обґрунтованих питань: удосконалення Технічного регламенту космічної діяльності, Порядку страхування відповідальності за шкоду, завдану космічному об'єкту, адже відповідний страховий договір має бути одним з документів, обов'язкових для отримання дозволу, щоб виконати міжнародне зобов'язання держави щодо несення відповідальності за будь-яку національну космічну діяльність. Це повинно сприяти підвищенню ефекту дієвої комерціалізації космічної діяльності в умовах виконання міжнародних зобов'язань України щодо несення відповідальності за космічну діяльність.

Література:

1. Agency Risk Management Procedural Requirements. NASA. URL: <https://nodis3.gsfc.nasa.gov/displayDir.cfm?t=NPR&c=8000&s=4B> (дата звернення 04.04.2021).

2. French Space Operations Act. URL: <https://www.unoosa.org/pdf/pres/lsc2009/pres-04.pdf> (дата звернення 04.04.2021).

3. Program and Project Management. NASA. URL: https://www.nasa.gov/offices/oc/functions/prog_proj_mgmt.html (дата звернення 04.04.2021).

4. Гільорме Т. В. Обґрунтування управлінських рішень щодо запровадження технологій енергозбереження на промислових підприємствах: теорія, методологія, практика : монографія. Запоріжжя : КПУ, 2020. 300 с.

5. Про затвердження Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 7 «Основні засоби» : наказ Міністерства Фінансів України від 27.04.2000 р. №92. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0288-00#Text>

6. Про космічну діяльність : Закон України від 15.11.1996 № 503/96. Відомості Верховної Ради України. 1997. № 1. Ст. 2. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/502/96-вр#Text>

Горбатюк А. О., здобувач вищої освіти
Науковий керівник: Гордополов В. Ю., д.е.н., доцент
Київський національний торговельно-економічний університет,
м.Київ, Україна

АНАЛІЗ ТОВАРНИХ ЗАПАСІВ ПІДПРИЄМСТВА

Є багато різноманітних визначень товарних запасів – це товари, які за нормальних обставин призначені для продажу, і які закупаються вже в готовому вигляді і продаються без додаткової обробки чи переробки чи маса товарів, призначена для наступного продажу, і яка знаходиться у сфері обігу в процесі переміщення від виробництва до споживача [1, с. 118].

Товарні запаси є активами підприємства та елементом ресурсного потенціалу, вони необхідні для функціонування торговельного підприємства: безперервний товарооборот, який

можливий лише при наявності товарних запасів. Підприємство задля отримання доходу купує товарні запаси, щоб продати.

Постійне перебування частини товарних ресурсів у стані товарного запасу є необхідною умовою для забезпечення безперервності процесу реалізації товарів, отримання доходу і прибутку торговельним підприємством [2, с.94].

При впливі раптових або неочікуваних чинників (наприклад, зміна поставки товару) товарні запаси забезпечують безперервність товарообороту, проте зайві запаси можуть спричинити лише зайві витрати, збитки або нереалізовані ринкові можливості. Так як обсяг товарообороту демонструє діяльність підприємства, тому необхідно доцільно використовувати товари та збільшувати їх оборотність. Величина діяльності підприємства має вплив і на обсяг товарних запасів. Проаналізувавши стан, динаміку, зміну товарних запасів можна зрозуміти наскільки забезпечене ними підприємство.

Основними цілями формування товарних запасів на торговельних підприємствах є забезпечення стійкості асортименту на основі товарної номенклатури та ритмічності здійснення торговельно-технологічного процесу в магазинах та інших пунктах продажу для безперервної реалізації товарів покупцям і найбільш повного задоволення їх попиту [2, с.94].

Завдяки гуртовим товарним запасам не потрібно робити часті закупівлі, також при їх купівлі можна отримати додатковий дохід, так як при великій кількості товару, може бути зменшена ціна. Передбачити реалізацію товарів складно через їх велику кількість та різний асортимент, через що товар потрібно понизити в ціні, щоб уникнути його залишання на підприємстві.

Початковою стадією планування товарних запасів є їх аналіз. Основними задачами аналізу товарних запасів та їх оборотності є:

- перевірка стану товарних запасів у днях на певну дату в цілому по магазину та за окремими групами товарів;
- виявлення причин прискорення або уповільнення товарооборотності;
- відокремлення, якою мірою товарні запаси забезпечували нормальний розвиток роздрібного товарообігу у звітному році;
- виявлення неходових та залежаних товарів;
- вивчення розташування товарних запасів між структурними одиницями та складами підприємства;

➤ розроблення конкретних пропозицій з подальшого прискорення оборотності товарів і нормалізації запасів [2, с.94].

Раціональне формування товарних запасів та їх координація - одна з головних умов забезпечення поглибленого відтворення товарів, в тому числі і безперервної реалізації товарів, для цілкового задоволення попиту населення при мінімальних витратах виробництва і обігу. На підприємствах торгівлі питома вага запасів вище, ніж в інших видах економічної діяльності в цілому, тому управлінню запасами в торгівлі повинна приділятися особлива увага. Метою управління є ефективний вплив на об'єкт управління - запаси, що дозволяє підприємству не створювати дефіциту товарів і створювати такі запаси, які позитивно впливають на фінансовий стан підприємства [3, с.72].

Для аналізу та планування товарних запасів використовують різні показники вимірювання:

- абсолютні (у натуральних чи вартісних одиницях);
- відносні (у днях, разях, відсотках до товарообороту) [2, с.96].

В торгівельній діяльності підприємств постійно відбувається процес реалізації товарів і поповнення товарних запасів. Чим швидше здійснюється цей процес, тим менша сума оборотного капіталу потрібна для його здійснення, відповідно і меншими будуть витрати обігу. Тому швидкість обертання товарів є важливим параметром ефективності торговельної діяльності в процесі управління товарними запасами [4, с.3].

Оцінка ефективності використання товарних запасів підприємств торгівлі здійснюється на підставі дослідження змін показників оборотності й рентабельності товарних запасів, а прискорення оборотності зумовлює збільшення рентабельності та, відповідно, розміру прибутку від реалізації товарів [5, с.26].

Для оцінки забезпеченості товарообороту товарними запасами використовують показник рівня товарних запасів у днях обороту. Він визначається як частка від ділення абсолютного розміру товарного запасу на кінець періоду на середньоденний товарооборот цього періоду (місяця, кварталу чи року, для яких цей запас є кінцевим) [2, с.96].

Розрахунок середнього розміру товарних запасів ведеться за середньою арифметичною (при наявності інформації про стан товарних запасів на початок та кінець періоду) або за середньою хронологічною. Швидкість обертання, помножена на час обертання

товарів, дорівнює кількості днів у звітному періоді (360, 90, 30). Якщо поділити кількість днів у звітному періоді на час обертання товарів, то отримаємо товарооборотність у разях. Поділивши кількість днів у звітному періоді на швидкість обертання товарів у разях, отримаємо час обертання в днях обороту [2, с.96].

«Оборотність товару можна поррахувати в днях (це строк оборотності) або в разях (коефіцієнт оборотності). Основа розрахунку — три показники»:

1. Середній товарний запас за період (ТЗсер) - всі товари на складі в певний період (тиждень, місяць). Одиниці виміру: штуки чи в грошах за закупівельними цінами, без націнки.

$$ТЗсер = \frac{(\frac{T_1}{2} + T_2 + T_3 + T_4 + \frac{T_n}{2})}{n-1}, \text{ де}$$

T1, T2, ..., Tn — товарні запаси на різні дати періоду;

n — кількість дат аналізованого періоду.

Розрахунковий період (місяць, рік). Для швидкопсувних товарів в аналізі краще використати тиждень, а стандартний період це місяць.

2. Розрахунок оборотності в днях - за скільки днів продається середній запас аналізованого товару.

$$Об_{дн} = \frac{ТЗсер * \text{кількість днів}}{\text{товарообіг за період}}$$

3. Розрахунок оборотності в разях - скільки разів товар був проданий за аналізований період.

$$Об_p = \frac{\text{товарообіг за період}}{\text{Середній товарний запас за період}} [6].$$

Для планування товарних запасів використовують максимальний та мінімальний рівень запасу. Мінімальний рівень запасів — це мінімальне число товарів, що замовляються або виробляються. Він має бути оптимально розрахованим, щоб не було дефіциту товарів.

Для розрахунку мінімального рівня запасу можна використати таку математичну модель:

$$Змін = Пп * Ч + К * Пвп * \sqrt{Ч},$$

де Змін – рівень мінімального запасу; Пп – прогноз попиту на одиницю часу; Ч – середній час виконання замовлення в одиницях часу; Пвп – прогноз стандартного відхилення попиту за одиницю часу; К – коефіцієнт кратності стандартного відхилення для визначення страхового запасу, що забезпечує прийнятий рівень ризику вичерпання запасу ($K = 1$ для ризику 15,9%, $K = 2$ для ризику 2,3%, $K = 3$ для ризику 0,1%) [7, с.1331].

Також існує ще одна модель для оптимізації рівня запасу – модель Вільсона:

$$Q_w = \sqrt{\frac{2AS}{I}},$$

де Q_w – оптимальний розмір замовлення; S – потреба запасу у плановому періоді; A – витрати на здійснення замовлення; I – витрати на зберігання запасу.

Проте використовується вона на практиці не часто через ряд недоліків: використання для одного виду товарів, вартість зберігання замовлення визначається, виходячи із середнього розміру замовлення, відсутні втрати від дефіциту та транспортні (транзитні), підготовчі, сезонні та страхові (гарантійні) запаси та багато інших [8, с.119].

Отже, товарні запаси є важливим активом підприємства, а особливо торговельного. Вони забезпечують безперервність товарообороту, що є одним із важливих показників діяльності підприємства, тому необхідно раціонально, ефективно та оптимально закуповувати, реалізовувати товарні запаси та покращити їх оборотність. Щоб збільшити дохід від реалізації та рентабельність необхідно прискорити оборотність товарних запасів. З показника є основою розрахунку оборотності товару – це середній товарний запас за період, розрахунок оборотності в днях та в разях. Дуже важливим є правильно розрахований мінімальний та оптимальний рівень запасів. На жаль, формула Вільсона на практиці виявилася не дуже доцільною через ряд причин, проте аналіз цих факторів та їх вирішення зможе допомогти покращити та оптимізувати формулу для практичного застосування.

Література:

1. Ніколаєва А. В. Визначення та оцінка товарних запасів URL: http://www.dnu.dp.ua/docs/ndc/202/Suchasn_polit_stan_v_Ukr_%20ta_roz_v_stat_i_obl_v_umov_global.pdf#page=116 (дата звернення 06.04.2021).

2. Чаплінська А. Оцінка товарних запасів та їх оборотності на підприємствах роздрібної торгівлі URL: <http://ven.chdtu.edu.ua/article/view/85731> (дата звернення 08.04.2021).

3. Стахів О. А. Дослідження стану управління товарними запасами підприємства роздрібної торгівлі URL: <https://cutt.ly/OvD3k9q> (дата звернення 08.04.2021).

4. Камінський С. І. Оцінка стану управління товарними запасами на підприємствах торгівлі України URL: <https://cutt.ly/WvD3meJ> (дата звернення 08.04.2021).

5. Сідорова Т. О. Удосконалення методики аналізу товарних запасів підприємства URL: <https://cutt.ly/XvD3Yjb> (дата звернення 04.04.2021).

6. Джуріло О. Товарні запаси і оборотність товару URL: <https://journal.ostapp.com.ua/uk/articles/post/tovarnye-zapasy-i-oboracivaemost-tovara> (дата звернення 04.04.2021).

7. Полянська О. А. Управлінський облік товарних запасів: напрями удосконалення методики URL: http://economyandsociety.in.ua/journals/19_ukr/197.pdf (дата звернення 04.04.2021).

8. Барабанов І. В. Оптимізація рівня запасів на підприємстві з використанням формули Вільсона URL: <https://cutt.ly/vvD3Syt> (дата звернення 04.04.2021).

*Даценко А. М., здобувач вищої освіти
Науковий керівник: Яковенко Ю.В., асистент
Донецький національний університет економіки і торгівлі
імені Михайла Туган-Барановського,
м. Кривий Ріг, Україна*

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ПРОБЛЕМИ СТІЙКОГО РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Однією з найбільш значущих проблем, що стоїть перед сучасною Україною є проблема сталого розвитку, яка постала внаслідок фінансово-економічної, соціальної та екологічної криз нашого суспільства. Глобальна економічна криза, коливання фінансових ринків, надмірне споживання природних багатств, забруднення основних екологічних систем життєзабезпечувального значення, значне скорочення обсягу сільськогосподарських угідь і т.д

привели до катастрофічних наслідків та становлять реальну загрозу для національної безпеки України. Необхідність нарощування економічних потужностей, із застосуванням застарілих технологій, збіднілість виробничих фондів; висока конкуренція, низька економічна свідомість тощо, привели до розбалансованості між економічним, соціальними та екологічними соціальними системами. Як підкреслюють науковці, саме кількісний фактор виробництва без зростання якості, раціональності використання потенціалу спричиняє виснаження природних ресурсів, забруднення довкілля, погіршує якість життя населення, зумовлює появу екологічних проблем у більшості регіонів країни. За умови збереження екстенсифікації економіки та неефективного природокористування Україна може втратити власний природно - ресурсний потенціал і мати катастрофічні наслідки для життя майбутніх поколінь. У зв'язку з цим, неперехідного значення має вирішення проблеми сталого розвитку національної економіки, яке спрямоване на інтеграцію економіки та екології в невід'ємну цілісність, передбачає збереження господарського, екологічного, соціального та природно - ресурсного потенціалів для можливості задоволення потреб нащадками.

На сьогоднішній момент, питання сталого розвитку є предметом наукового аналізу в працях як зарубіжних так і вітчизняних дослідників. Різні аспекти даного феномену відображено в наробках Г. Дейлі, Е. Бредлі, В. Кенона, Д. Марша, Р. Маккуейд, О. Веклич, Б. Данилишина, Л. Мельник, О. Карінцевої, О. Осауленка, П. Олдак, В. Шевчук, Л. Шостак, О. Шубравської та багатьох інших. Незважаючи на достатню зацікавленість науковців, проблема потребує більш глибокого та системного аналізу, не лише з теоретичної але і практичної точки зору. Актуальними виявляються питання визначення концептуальних засад феномену, визначення теоретичних підходів до інтерпретації поняття «сталий розвиток» як наукової дефініції, інтеграції та диференціації моделей сталого розвитку, стратегій та механізмів його забезпечення. Практичний напрямок вирішення проблеми акцентує увагу на необхідності формування нових стратегій розвитку національної економіки відповідно до екологічної парадигми; гуманістичних принципів та цінностей, що підвищують якість життя людей та відновлюють ресурсне середовище; ініціації формування інноваційної, технологічно-орієнтованої економіки потенціало – зберігаючого характеру.

Теоретичний аналіз проблеми засвідчив, що дефініція поняття стійкий розвиток має розгорнуту систему тлумачень. Вперше поняття «стійкий розвиток» було запропоновано Всесвітньою комісією з навколишнього середовища та розвитку ООН у 1987 р., в доповіді Г. Брундтланд, де воно визначалось як «... розвиток, що задовольняє потреби теперішнього часу, але не ставить під загрозу спроможність майбутніх поколінь задовольнити свої особисті потреби в майбутньому» [2, с. 626]. З того часу, категорія «сталого розвитку» зазнала значних прогресивних трансформацій і набула ще більшої актуальності. На сьогоднішній момент інтерпретація базового поняття є розгалуженою і охоплює категорії економічного зростання, якості життя, захисту навколишнього середовища, вирішення екологічних та гуманітарних проблем, раціонального використання ресурсів і т.д. Науковці намагаються висвітлити феномен сталого розвитку у структурно збалансованому вигляді, враховуючи його соціальну (задоволення матеріальних і культурних потреб суспільства), екологічну (збереження довкілля) та економічну (економічний та технологічний розвиток) складових [1]. Причому, атрибуція стійкості зазначених складових передбачає не лише незмінність основних параметрів, але і здатність до збереження та зростання, виявляє можливість перебувати в стані динамічної рівноваги незважаючи на негативний вплив різноманітних як зовнішніх так і внутрішніх факторів.

Узагальнюючи концептуальні підходи, слід зазначити, що найбільш комплексним є поняття, в якому сталий розвиток розглядається як процес, що спрямований на забезпечення високої якості життя через досягнення збалансованого соціально-економічного й екологічного розвитку, який здійснюються на основі раціонального використання усього ресурсного потенціалу. У даному контексті, найбільш обґрунтованою, на наш погляд, є еколого-економічна концепція, в якій стійкий розвиток розглядається як інтеграція двох чинників: процесу капіталізації, внаслідок виробництва економічних благ та процесу збереження умов життєдіяльності (відновлення та збереження природних багатств) (Е. Барб'є, М. Багров, Б. Буркинський, В. Степанов, С. Харічков , М. Подпругін та ін.). Дотичними у даному сенсі виступають концепти «рівноважного природокористування» (П. Олдак, А. Москаленко), «екорозвитку» (Л. Мельник, М. Стронг), «екологізації розвитку» (І. Синякевич), де акцент робиться на можливості природного

потенціалу відновлюватись та зберігатись за рахунок жорсткого обмеження нераціонального використання ресурсів та вирішення екологічних проблем. Причому, вирішення екологічного контексту сталого розвитку науковці пропонують через послідовне впровадження технологічних систем, інноваційних технологій, управлінських рішень, що дають змогу підвищувати ефективність економіки та використання природних ресурсів з одночасним збереженням або підвищенням якості життя в цілому.

В рамках триєдиного підходу, сталий розвиток національної економіки, розглядається як складна інтеграція наступних взаємодетермінуючих факторів: екологічного, соціального та економічного [3]. Економічний фактор, насамперед, передбачає стійке, безперервне та ефективне функціонування економіки, наявність сукупності ринків, товарів і послуг, капіталів, цінних паперів, нерухомості, робочої сили та ін.; конкурентне середовище та антимонопольне законодавство; стійке зростання ВВП, збільшення активів, капіталізація економіки; сприятливий інвестиційний клімат; активізація виробництва, нарощення виробничого потенціалу, ефективна структура господарства і т.д [4; 5].

Соціальний аспект сталого розвитку національної економіки висвітлює необхідність вирішення питань гуманітарного характеру: подолання безробіття, бідності; забезпеченості житлом; вільного доступу до якісної освіти, медицини та послуг; створення умов для покращення демографічної ситуації; міцне здоров'я та благополуччя, збільшення тривалості життя; вирішення проблем гендерної нерівності, експлуатації та дискримінації, партнерства та збереження миру; розвиток інфраструктури і т.д. [5].

Екологічний напрямок сталого розвитку полягає у мінімізації негативних наслідків виснаження природних ресурсів та забруднення навколишнього середовища для наступних поколінь; збереження та відтворення довкілля; пом'якшення наслідків клімату; збереження морських ресурсів; захист екосистем суші; споживанні якісної питної води та продуктів харчування; забезпечення доступу до недорогих джерел енергії; впровадження «зеленої економіки» [5].

Таким чином, стійкий розвиток національної економіки передбачає формування збалансованого зв'язку в системі «людина – природа», що функціонує за умови досягнення високого рівня життя населення, ефективної, процвітаючої економіки та збережених ресурсів. Досягнення мети стійкого розвитку національної економіки

має комплексний характер і залежить від великої кількості механізмів, умов та факторів. Фундаментального значення тут набуває питання Державного регулювання. Національна стратегія сталого розвитку України повинна підкріплюватись відповідними нормативно - правовими документами, законодавчими актами і програмами соціально - економічного розвитку країни, з метою забезпечення скоординованої діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування у напрямку досягнення цілей сталого розвитку національної економіки.

Література:

1. Грабинський І. М. Світова економіка як глобальна еколого-економічна система. // *Вісник Львівського ун-ту*. Серія Міжнародні відносини. 2002. Вип. 7. С. 82–90.
2. Джеральд М., Філіпенко А. Основні проблеми економіки розвитку. Київ: Либідь, 2003. 688 с
3. Кондратьев Н. Д. Проблемы экономической динамики. Москва: Экономика, 1989. 526 с.
4. Мельник Л. Г. Основи екології. Екологічна економіка та управління природокористуванням. Суми: Університетська книга, 2006. 759 с.
5. Національна парадигма сталого розвитку України / За ред. Б. Є. Патона. Київ: ДУ «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України», 2012. 72 с.

***Євстафієва О. Є., здобувач вищої освіти,
Воржакова Ю.П., к. е. н., старший викладач
Національний технічний університет України «Київський
політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»,
м. Київ, Україна***

ЗАКОНОДАВЧЕ РЕГУЛЮВАННЯ ТРАНСПОРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ

Транспорт є однією з базових галузей у національній економіці і покликаний задовольняти виробничі та невиробничі потреби населення та суспільного виробництва в усіх видах перевезення. На сьогодні залишаються нерозв'язаними проблеми транспортної галузі, що характеризуються недосконалістю нормативно-правового

забезпечення діяльності транспортно-логістичної системи, що пов'язане із повільним вирішенням питань уніфікації транспортного законодавства відповідно до міжнародного права.

Сучасний розвиток технологій та інтеграція національних економік у різноманітні міжнародні організації визначає роль транспортної логістики, яка невпинно зростає, з необхідністю наявної виваженої державної транспортної політики.

Як зазначає Щербина В. С., законодавство про транспорт - це сукупність правових норм, які регулюють суспільні відносини у сфері організації і безпосереднього здійснення господарської діяльності на транспорті [1, с. 462].

Єдину транспортну систему України становлять кілька видів транспорту, тому законодавство про транспорт досить значне за обсягом і різноманітне за змістом. Перелік основних нормативно-правових актів, що регулюють транспортну діяльність підприємств України наведено у таблиці 1.

Головним джерелом транспортного права є Господарський кодекс України, Митний кодекс України, Закон України «Про транспортно-експедиторську діяльність» від 01.07.2004 р., що регулюють основні положення щодо перевезень: про договір перевезення вантажів, з навантаження і розвантаження вантажів, відповідальність перевізників, правила пред'явлення претензій і позовів.

Таблиця 1 - Нормативно-правові акти, що регулюють транспортну діяльність підприємств України

№ з/п	Нормативно-правовий акт
1	Господарський кодекс України від 16.01.2003 № 436-IV
2	Митний кодекс України від 13.03.2012 № 4495-VI
3	Закон України «Про транспортно-експедиторську діяльність» від 01.07.2004 № 1955-IV
4	Закон України «Про транспорт» від 10.11.1994 № 232/94-ВР
5	Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність» від 16.04.1991 № 959-XII
6	Закон України «Про транзит вантажів» від 20.10.1999 № 1172-XIV
7	Закон України «Про залізничний транспорт» від 04.07.1996 № 274/96-ВР
8	Закон України «Про автомобільний транспорт» від 23.02.2006 № 3492-IV
9	Закон України «Про трубопровідний транспорт» від 15.05.1996 № 192/96-ВР
10	Повітряний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI
11	Кодекс торговельного мореплавства України від 09.12.1994 №227/94-ВР

№ з/п	Нормативно-правовий акт
12	Статут внутрішнього водного транспорту Союзу СР від 15.10.1955 № 1801
13	Постанова «Про затвердження Статуту залізниць України» від 6.04.1998 № 457
14	Постанова Ради Міністрів України «Про Статут автомобільного транспорту УРСР» від 27.06.1969 № 401
15	Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Національної транспортної стратегії України на період до 2030 року» від 30.05.2018 № 430-р.

Джерело: складено авторами на основі даних [2-15, 18].

Базовими нормативно-правовими актами, що регулюють правові, економічні, організаційні та соціальні аспекти діяльності транспорту є: Закон України «Про транспорт» від 10.11.1994 р., Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність» від 16.04.1991 р., Закон України «Про транзит вантажів» від 20.10.1999 р., Закон України «Про залізничний транспорт» від 04.07.1996 р., Закон України «Про автомобільний транспорт» від 23.02.2006 р., Закон України «Про трубопровідний транспорт» від 15.05.96 р.

Крім зазначеного, значне коло транспортних відносин регулюється транспортними кодексами і статутами окремих видів транспорту, зокрема, Повітряний кодекс України від 13.04.2012 р., Кодекс торговельного мореплавства України від 09.12.1994 р., Статут внутрішнього водного транспорту СРСР від 15.10.1955 р., Постанова «Про затвердження Статуту залізниць України» від 6.04.1998 р., Постанова Ради Міністрів України «Про Статут автомобільного транспорту УРСР» від 27.06.1969 р.

Однак, виходячи з того, що на даний час відбулися зміни в галузі транспорту, прийнято низку нових актів законодавства, а також з огляду на те, що Україна приєдналася до ряду міжнародних договорів з питань транспорту, більшість із зазначених нормативно-правових актів потребують вдосконалення з метою ефективного законодавчого врегулювання питань діяльності транспорту.

Сьогодні в Україні склалася ситуація, за якої чітко визначаються недоліки у правовому регулюванні правовідносин, що виникають у галузі внутрішнього судноплавства в Україні. На даний час на території України діє Статут внутрішнього водного транспорту Союзу СР, затверджений постановою Ради Міністрів СРСР від 15.10.1955 р. № 1801, який є основним документом у регулюванні правовідносин

судноплавства на внутрішніх водних шляхах України і застосовується з урахуванням постанови Верховної Ради України «Про порядок тимчасової дії на території України окремих актів законодавства Союзу РСР» від 12.09.1991 р. № 1545-ХІІ, (питання, які не врегульовані законодавством України, за умови, що вони не суперечать Конституції і законам України, застосовуються акти законодавства СРСР до прийняття відповідних актів законодавства України) [13].

Тому нагальною є потреба у прийнятті нормативно-правового акту, який би врегулював зазначені відносини в Україні.

Наразі набирає чинності Закон України «Про внутрішній водний транспорт». Набрання чинності відбудеться 01.01.2022 року. Новий закон дозволить провести перехід частини вантажу з автодоріг на річку допоможе значно розвантажити дороги і зменшити витрати на їх ремонт. Так 1 млн тон вантажів, що перевозяться по річці і перенаправлених з наземного транспорту, зменшує витрати на ремонт доріг на 1 млрд. грн. протягом 4 років [16].

Також діє Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Національної транспортної стратегії України на період до 2030 року» від 30.05.2018 р. № 430-р., що розроблена для комплексного розв'язання наявних проблем в транспортній галузі та містить пріоритети її розвитку, зокрема у контексті впровадження євроінтеграційного курсу. Стратегія є основним документом розвитку транспорту. Реалізація Стратегії сприятиме наближенню України до ЄС, оскільки вона стосується запровадження Угоди про асоціацію та створення умов, які сприятимуть поступовій інтеграції України у внутрішній ринок ЄС; підвищенню якості надання транспортних послуг, ефективному впровадженню адміністративної реформи, боротьбі з корупцією, прозорості прийняття рішень, чіткому розмежуванню функцій та розподілу повноважень між органами виконавчої влади та суб'єктами господарювання, забезпеченню створення рівних умов для надання транспортних послуг [17].

Отже, ефективне функціонування транспорту є необхідною умовою розвитку зовнішньоекономічної діяльності господарств та підвищенні життєвого рівня населення. Було визначено, що більшість нормативно-правових актів, які регулюють транспортну діяльність підприємств України, потребують вдосконалення. Необхідно оновити нормативно-правову базу у сфері транспорту з відповідними міжнародно-правовими нормами.

Література:

1. Щербина В. С. Господарське право: підручник. 6-те вид., перероб. і допов. К. : Юрінком Інтер, 2013. 640 с.

2. Господарський кодекс України від 16.01.2003 № 436-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15>.

3. Митний кодекс України від 13.03.2012 № 4495-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17>.

4. Закон України «Про транспортно-експедиторську діяльність» від 01.07.2004 р. № 1955-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1955-15>.

5. Закон України «Про транспорт» від 10.11.1994 № 232/94-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/232/94-%D0%B2%D1%80>.

6. Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність» від 16.04.1991 № 959-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/959-12>.

7. Закон України «Про транзит вантажів» від 20.10.1999 № 1172-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1172-14>.

8. Закон України «Про залізничний транспорт» від 04.07.1996 № 274/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/273/96-%D0%B2%D1%80>.

9. Закон України «Про автомобільний транспорт» від 23.02.2006 № 3492-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2344-14>.

10. Закон України «Про трубопровідний транспорт» від 15.05.1996 № 192/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/192/96-%D0%B2%D1%80>.

11. Повітряний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3393-17>.

12. Кодекс торговельного мореплавства України від 09.12.1994 №227/94-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/176/95-%D0%B2%D1%80>.

13. Статут внутрішнього водного транспорту Союзу СР від 15.10.1955 № 1801. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v1801400-55>.

14. Постанова «Про затвердження Статуту залізниць України» від 6.04.1998 № 457. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/457-98-%D0%BF>.

15. Постанова Ради Міністрів України «Про Статут автомобільного транспорту УПСР» від 27.06.1969 № 401. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/401-69-%D0%BF>.

16. Закон України «Про внутрішній водний транспорт» від 01.01.2022 р. № 1054-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1054-20>.

17. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Національної транспортної стратегії України на період до 2030 року» від 30.05.2018 № 430-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/430-2018-%D1%80>.

*Кравцов О. В. к.т.н., доцент,
Кравцова О. О., асистент,
Вінниченко О. П., здобувач вищої освіти
Криворізький національний університет,
м. Кривий Ріг, Україна*

ФУНДАМЕНТАЛЬНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ЯК ОСНОВА ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Фундаментальні дослідження – це перший крок на довгому шляху до введення інновації у виробництво та інноваційної діяльності підприємства взагалі. Для того щоби дослідження перетворилися в інновацію потрібно пройти досить великий та тяжкий шлях, що потребує значного фінансування та часу. Фундаментальні дослідження необхідні, але дуже ризиковані. Лише 10 % фундаментальних досліджень дають позитивний результат [1]. Але незважаючи на ризиковість позитивний результат значно підвищує конкурентоспроможність підприємства, якщо інновація підходить саме цьому конкретно вибраному підприємству. У інноваційному процесі можна виділити три основні та послідовні етапи, а саме: науковий, технічний, виробничий.

На науковому етапі вивчається теоретичний зміст проблеми, та охоплює прикладні та фундаментальні дослідження. Прикладні дослідження базуються на основі фундаментальних, та визначають галузь застосування на практиці. Як результат можна отримати принципово нові матеріали, системи та технології. У процесі проведення фундаментальних досліджень вивчаються гіпотези, що в результаті може призвести до відкриття. Відкриття – це нові, досі не відомі людству аспекти чи закономірності, котрі змінюють знання, що до цього аспекту чи явища, кінцевим продуктом відкриття може бути винахід. Винахід – це розроблений або сконструйований на основі

відкриття принципово нова конструкція або механізм, який у подальшому може стати частиною інновації чи інноваційного процесу.

Технічний етап по своїй суті трансформація ідеї в оболонку, на цьому етапі відбувається проектування, конструювання та випробування зразків нової технології чи продукту. Цей етап не менш ризикований, ніж попередній. Після того, як новий продукт або технологію винайдено та вона пройшла випробування настає етап введення у виробництво. У цьому етапі головну роль відіграють менеджери. За статистикою на одного науковця припадає десять менеджерів [2].

Якщо проаналізувати сучасний ринок, то можна побачити деякі залежності, а саме: загальний розвиток науки та ресурсної бази дає можливість для створення більш радикальних інновацій. Чим радикальніша інновація тим більший життєвий цикл інновації. Чим більший життєвий цикл тим сильніший економічний ефект від введення у виробництво цієї інновації.

Але що саме змушує підприємства вводити інновації? Незмінно у всі часи щось змінювати у виробництві змушувала конкуренція. Інноваційна діяльність дає змогу підприємству або створювати принципово новий продукт, якого немає у конкурента та потенційно буде користуватися попитом серед споживачів, або дозволить значно зменшити собівартість продукції, що зміцнить позиції на ринку вашого підприємства перед іншими. Також введення інновацій може бути реакцією компанії на зниження попиту через причини невідповідності ціни та якості продукції, та можливістю споживачів купувати аналогічний продукт у конкурента за більш привабливою ціною.

Але треба мати на увазі, що перед рішенням вводити інновацію у виробництво чи ні потрібно чітко розуміти зможе чи зможе ваше підприємство реалізувати заданий проєкт до кінця. Для цього потрібно перш за час від часу систематично аналізувати інноваційний потенціал підприємства, ця дія допоможе значно зменшити ризики та полегшити вибір інновації у виробництво. Також для зниження ризиків значна частка підприємств копіює інноваційні продукти або технології конкуруючої компанії або аналогічної.

У сучасному світі виділяють такі галузі інновацій: виготовлення продукції; нові види продукції; нові засоби у виробництві чи транспортуванні; відкриття та освоєння нових ринків збуту; нові рішення та форми організації на виробництві.

Досить велика кількість вчених вивчають інновації, інноваційні процеси та діяльність підприємств з різних ракурсів, проаналізувавши останні дослідження публікацій можна виділити такі думки: О.А. Романюк [3] описав оцінку інноваційного потенціалу підприємства як ключову для розвитку будь-якого підприємства та необхідністю регулярної оцінки інноваційної діяльності підприємства. М.І. Дяченко [4] у своїй роботі висвітлив важливість управлінських інновацій, проблематику порівняно малої кількості їхнього введення та проблематику введення таких інновацій на вітчизняних підприємствах. В.І. Карюк [5] закликає до створення механізму контролю інноваційного процесу підприємства та необхідність соціальних інновацій. О.І. Гончар та В.В. Хачатрян [6] акцентували увагу на необхідності синхронної роботи промислового управління підприємства та інноваційного та науково довели, що це призведе до синергетичного ефекту. Н.Н. Андрєєва та Е.Н. Мартинюк [10] наголошують на необхідності введення екологічних інновацій, спираючись на те, що це є ключем до рішення екологічно – економічних проблем вітчизняних підприємств. І.Б. Федішин [7] зазначив, що потрібно розглядати інновацію не тільки зі сторони виробника, а й зі сторони споживача. В.І. Чорнодон [8] відзначає інновації як невід’ємну складову трансформації та видозмінення підприємства та необхідність орієнтування на споживача та попит. Для подальшого розвитку дослідження важливо визначити, що варто розуміти під ресурсами. Економічні ресурси – це ті природні й соціальні сили, що можуть бути залучені у виробництво, у процес створення товарів, послуг і інших цінностей. В економічній науці ресурси підрозділяють на чотири групи: природні, матеріальні, трудові і фінансові. Особливістю категорії «ресурси» є їхня відтворюваність (відтворені ресурси), тобто здатність відновлюватися замість спожитої частини. До не відтворювальних ресурсів відносяться земельні угіддя, корисні копалини, повітря й інші, тобто ресурси, що практично неможливо відтворити знову. У загальному вигляді під ресурсами підприємства розуміється – сукупність засобів, запасів, джерел, засобів і предметів праці, що мають в наявності в підприємства і здатних бути мобілізованими і приведеними в дію, а також використаними для досягнення його цілей [9].

На сьогодні державою розроблено та впроваджено механізм збільшення інноваційного потенціалу країни, розроблені програми фінансування фундаментальних досліджень у різних галузях

господарства. Але незважаючи на зусилля держави на сьогодні можна побачити, що за попередні роки країною було втрачено досить значну кількість вчених, а як наслідок інноваційний потенціал. Якщо прослідкувати тенденції останніх трьох років можна побачити, що фінансування збільшується, кількість проєктів також збільшується, але кількість вчених із кожним роком зменшується із року в рік [10]. За останні три роки можна прослідкувати, що найбільше досліджень були спрямовані на технічні науки. Також можна побачити, що в Україні розвивається сфера інформаційних технологій [10], що є досить гарним знаком.

Отже, можна зробити висновки, що інноваційна діяльність є невід’ємною частиною для розвитку підприємства, тобто повинна бути визначена країною як пріоритетна. Необхідно розробити програми по заохоченню до досліджень вчених та повернення науковців із-за кордону та розробити систему пільгового кредитування та підтримки незалежних дослідних інститутів.

Література:

1. Дудар Т. Г., Мельниченко В. В. Інноваційний менеджмент : навч. посіб. Тернопіль : Економічна думка, 2008. 250 с.
2. Стадник В.В., Йохна М.А. Інноваційний менеджмент : навч. посіб. Київ : Академвидав, 2006. 464 с.
3. Романюк О.А. Концептуальні основи інноваційного розвитку підприємств за умов формування глобальних процесів. *Вісник Хмельницького національного університету*. Хмельницький, 2012. С 99–101.
4. Дяченко М.І. Управлінські інновації як основа інноваційного розвитку організації. *Стратегія економічного розвитку України*. Київ, 2009. С. 37–40.
5. Карюк В.І. Управління інноваціями в контексті соціально – економічного розвитку підприємства. *Інвестиції: практика та досвід*. Київ, 2016. С. 39–42.
6. Гончар О.І., Хачатрян В.В. Інноваційність – сучасна умова розвитку підприємницького потенціалу. *Підприємництво і торгівля*. Львів, 2018. С. 77–81.
7. Андреева Н.Н., Мартинюк Е.Н. Экологические инновации и инвестиции: сущность, системология, специфика взаимодействия и управления. *Вісник Хмельницького національного університету*. Хмельницький, 2011. С.205–209.

8. Федішин І.Б. Етимологічне походження та теоретичні засади категорії «інновація» та її класифікаційні ознаки. *Вісник Вінницького політехнічного інституту*. Вінниця, 2012. С. 42–47.

9. Чорнодон В.І. Міжрегіональні аспекти інноваційного розвитку в контексті глобалізаційних трансформацій. *Стратегія розвитку України: економіка, соціологія, право*. 2011. С.233–235.

10. Наукова та науково-технічна діяльність в Україні у 2019 році: науково-аналітична доповідь / Т.В. Писаренко, Т.К. Куранда та ін. К.: УкрІНТЕІ, 2020. 109 с.

**Плічко О.М., здобувач вищої освіти,
Воробйова Ю.М., аспірант**
*Донецький національний університет економіки і торгівлі
імені Михайла Туган-Барановського,
м. Кривий Ріг, Україна*

СУТНІСТЬ ПОНЯТТЯ «КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ»

В економічній літературі ще не існує єдиного визначення конкурентоспроможності, яке могло б всебічно відобразити її сутність як економічної категорії. Не розроблено універсальних методик, які можна застосувати до оцінки конкурентоспроможності різних економічних об'єктів і суб'єктів. Спираючись на економічний зміст поняття «конкуренція», багато авторів розкривають поняття «конкурентоспроможність», акцентуючи увагу на різних її аспектах.

Категорія «конкуренція» належить до універсальних, оскільки використовується для пізнання сутності функціонування людини (та інших живих істот) і досліджується філософією, медициною, біологією, економічною наукою, психологією, правознавством та іншими галузями знань. Однак простоту цієї категорії і очевидність форм її прояву варто сприймати як поверхневий погляд на природу конкуренції. Дослідження генезису та еволюції відносин конкуренції засвідчує різноманітність підходів до виявлення і трактування її сутності та виокремлення форм, причому поява нових дефініцій обумовлюється проявами нових ознак економічного розвитку.

В економічній літературі існує багато поглядів на поняття «конкуренція». Наприклад А. Ю. Юданов вважає, що конкуренція – це боротьба підприємств за обмежений обсяг платоспроможного попиту споживачів, яка ведеться ними на доступних сегментах ринку[9].

Б. Шлюсарчик вважав, що конкуренція – це боротьба підприємств за економічні вигоди – від продажу товарів і послуг, а також за ринки постачання і збуту, за робочу силу[7].

Г.Л. Азоев трактує конкуренцію як суперництво у будь-якій сфері діяльності між окремими юридичними або фізичними особами, зацікавленими у досягненні спільної мети [1].

Г.Л. Багієв, Х. Анн стверджують, що конкуренція – це економічний процес взаємодії, взаємозв'язку та боротьби комерційних суб'єктів ринкової системи в процесі створення, збуту та споживання матеріальних благ. Це регулятор ринкових відносин, стимулятор НТР та ефективності суспільного виробництва.

Р.А. Фатхутдинов вважає що конкуренція – це процес управління суб'єктом своїми конкурентними перевагами з метою одержання перемоги або досягнення інших цілей у боротьбі з конкурентами за задоволення об'єктивних або суб'єктивних потреб у межах законодавства або в природних умовах [5].

Б. Шпотов конкуренція – це вже не продукт проти продукту, ефективність проти неефективності, а «нелінійна інновація проти лінійної» [8].

Отже різні науковці по різному визначають поняття конкуренції. Науковці дотримуються одного з трьох трактувань конкуренції: поведінкового; структурного; функціонального.

Виходячи з вище зазначених понять «конкуренція», доцільно розглянути різні погляди авторів до сутності поняття «конкурентоспроможності» (табл. 1).

Таблиця 1 - Погляди авторів на трактування поняття «конкурентоспроможність»

Автор	Зміст поняття
М.Портер	Конкурентоспроможність – це багатостороння економічна категорія, яка може розглядатися на рівні товару, товаровиробника, галузі, країни. Він обґрунтовує те, що конкурентоспроможність обумовлена економічними, соціальними та політичними факторами позиції країни або товаровиробника на внутрішньому та зовнішньому ринках
Г.О. Воронін	Конкурентоспроможність – багатогранне поняття, яке включає в себе не тільки якісні та цінові параметри промислової продукції, але й залежить від рівня менеджменту, управління фінансовими потоками, інвестиційної та інноваційної складової в діяльності підприємства.

Автор	Зміст поняття
Р. А. Фатхутдинов	Конкурентоспроможність – властивість об'єкта, що характеризується ступенем реального або потенційного задоволення ним конкретної проблеми, у порівнянні з аналогічними об'єктами, що є на даному ринку.
О. Б. Чернега	Конкурентоспроможність – це суб'єктивна і відносна категорія, яка фіксує результати порівнювання, тобто оцінює здатність задовольнити потреби на підставі встановлення ринкової привабливості продукції.
Т. В. Гринько	Конкурентоспроможність – здатність підприємства господарювати ефективніше, ніж інші підприємства-конкуренти.

Джерело: складено авторами на основі даних [2,3,4,5,6]

Розглянувши думки різних науковців, як українських так і зарубіжних, можна зробити висновок, що поняття конкурентоспроможності є досить розмитим та не має чіткого вираження. Конкурентоспроможність розглядається на різних рівнях як на мікро-, так і на макро-, починаючи з технічних характеристик підприємства, і, закінчуючи суспільно-економічною стійкістю країни.

Література:

1. Азоев Г.Л. Конкуренция: анализ, стратегия и практика. М.: Центр экономики и маркетинга, 1996. 208 с.
2. Воронін Г. О. Конкурентоспроможність промислових підприємств. *Економіст*. М., 2004. № 6. С. 18.
3. Гринько Т. В. Фактори конкурентоспроможності підприємств. Держава та регіони. 2004. № 2. С. 50–53.
4. Портер М. Конкуренция . Издательский дом «Вильямс», 2001. 495 с
5. Фатхутдинов Р.А. Конкурентоспособность организации в условиях кризиса: экономика, маркетинг, менеджмент. Р.А. Фатхутдинов– М.: Издательско-книготорговый центр “Маркетинг”, 2002. – 892 с.
6. Чернега О. Б. Управление конкурентоспособностью в условиях трансформации экономических отношений. НАН Украины. Ин-т экономики пром-сти. Донецк, 1999. 447 с.
7. Шлюсарчик Б. Еволюція і співвідношення понять конкуренції та конкурентності. Академічний огляд. 2001. №1. С.20-26.

8. Шпотов Б. О современных теориях конкурентных преимуществ. Международный журнал: Проблемы теории и практики управления. 2001. №3. С.50-55.

9. Юданов А.Ю. Конкуренция: теория и практика. М.: Издательство ГНОМ и Д, 2001. 304 с.

*Шахно А.Ю., д.е.н., доцент,
Шипіна В.О., здобувач вищої освіти
Криворізький національний університет,
м. Кривий Ріг, Україна*

РОЗВИТОК ОСОБИСТІСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ В БІЗНЕСІ

У сучасних реаліях соціально-економічних перетворень українського суспільства нагальною стає проблема низької адаптивності персоналу суб'єктів підприємницької діяльності до інновацій в усіх сферах життя людини. Провідним джерелом та основою розвитку суспільства виступає потенціал людини як особистості, яка здатна приймати рішення, виконувати поставленні завдання, нести за них відповідальність та, найголовніше, саморозвиватися, так як інформаційне суспільство вимагає пристосовуватися до бурхливих змін, які відбуваються за відносно короткий час.

Метою роботи є дослідження розвитку особистісного потенціалу персоналу в бізнесі та шляхів вирішення можливих проблем.

Адекватно реагувати на зміни стає проблемою для більшості людей, що викликано системою авторитарного управління, коли персонал діяв шаблонно, запрограмовано. На нашу думку, така манера викликає в особистості почуття абсурдності існування, рутинності виконання кадрових зобов'язань, що може призвести до проблем із психічним та фізіологічним здоров'ям, тобто стиль управління кадрами на підприємствах має відповідати новим вимогам інноваційної демократичної економіки.

Дослідження особистісного потенціалу, як складової корпоративної культури, бере свій початок ще із середини минулого століття. Питанню аналізування особистісного розвитку персоналу приділяли увагу не тільки управлінці та менеджери багатьох підприємств, але й науковці-економісти, психологи та соціологи, серед

яких Б. Г. Ананьєв, Г. О. Балл, Г. Беккер, В. Вебер, Л. С. Виготський, А.О. Грішнова, В. В. Давидов, А. О. Деркач, Д. Б. Ельконін, Е. Ф. Зеєр, Є. О. Климов, Т. В. Кудрявцев, Н. В. Кузьміна, А. К. Маркова, О. М. Матюшкін, Л. М. Мітіна, Б. М. Теплов, Г.В. Щокін, Г. Шмідт, Т. Шульц та ін. Варто зауважити, що поняття «особистісний потенціал» розглядається неоднозначно, що дозволяє підійти до його вивчення з різних аспектів.

Опрацювання думок науковців дало змогу визначити зміст категорії «особистісний потенціал», який представляє собою індивідуальну систему взаємопов'язаних внутрішніх і зовнішніх ресурсів людини, її здібностей, знань, умінь, навичок, які спрямовуються на реалізацію потенціалу індивіда, сприяють розвитку та саморозвитку, удосконаленню людини, що дає можливість отримати дохід як самій особистості, так і підприємству в цілому. Потенціал людини є інтегральним утворенням, що забезпечує успішність її соціалізації, зростання професіоналізму та здатності до інноваційної праці [1].

Потенціал особистості, на думку вітчизняних науковців Ю. В. Бреус, Н. К. Лебідь, В. Р. Міляєва, містить три блока, а саме:

1) мотиваційний блок – індивідуальні якості, що сприяють реалізації потенціалу особистості через її інтереси, потреби, цілі, цінності;

2) інструментальний блок – особистісні властивості, що визначають потенційні ресурси людини (вроджені таланти, набуті знання, уміння, навички, досвід, здатність до комунікації тощо);

3) стильовий блок – особистісні якості індивіда, за допомогою яких людина здатна до розвитку, саморозвитку, вдосконаленню й реалізації потенціалу (вольові якості, стиль саморегуляції, локус контролю тощо) [1].

Процес реалізації особистісного потенціалу кожного працівника має відповідати загальноприйнятій організаційній культурі компанії для того, щоб персональні моделі поведінки не суперечили філософії та моделі управління підприємства чи організації. Особистість може і повинна співіснувати і ефективно взаємодіяти з корпоративною культурою в умовах розвитку соціально-економічних взаємовідносин. Виокремлюють два підходи впливу організації на особистість: деструктивний і конструктивний. За умов деструктивного впливу взаємодія підприємства та його кадрів має нульову ефективність, тому що особистісний потенціал кожного працівника направлений на

задоволення власних потреб, без узгодження з цілями корпоративної культури підприємства. Ми можемо стверджувати, що автономна поведінка працівників є результатом низького контролю та координації взаємодії оперативних функцій з боку управлінців підприємства. У свою чергу, конструктивний вплив регулює виконання трудових завдань таким чином, щоб не стримувати ініціативність та творчість працівників. Проте досягається симбіоз людини та бізнесу, за якого індивідуальні здібності в максимальній мірі реалізуються задля загальної мети. Звідси, істинним є те, що навіть першокласні спеціалісти не досягнуть успіху без створення команди із спільними ідеями та мотивами, аналогічно як і посередні фахівці в компанії з сильно розвинутою корпоративною культурою ніколи не приведуть її до успіху [2].

Важливість особистісного розвитку полягає не тільки у реалізації персональних невикористаних можливостей кожної людини, а й для підприємства в цілому, тому що керівникам вигідно інвестувати в розвиток своїх працівників, так як продуктивність їх роботи підвищиться, кадри матимуть творчий підхід до вирішення проблемних питань, зросте ініціативність пропонування неординарних та ефективних ідей щодо покращення діяльності організації. Більшість менеджерів з персоналу в своїй управлінській діяльності вже запроваджують систему особистісного розвитку людського капіталу на підприємствах шляхом проведення різноманітних тренінгів, семінарів, курсів та ділових ігор для своїх працівників. Більш того, заохочення працівників брати участь у таких заходах може бути у вигляді винагороди за найліпші досягнення у роботі в результаті використання отриманої на тренінгах інформації. Окрім того, керівникам компаній вкрай важливо дослуховуватися до пропозицій працівників, тобто мати зворотній зв'язок із тими, хто знаходиться ближче до клієнтів та споживачів, що надасть змогу швидше реагувати на зміни ринку та виділятися гнучкістю в прийнятті управлінських рішень діяльності.

Виходячи із якостей людини у соціумі, особистісний потенціал має такі складові, а саме: інтелектуальний, організаторський, комунікативний та особистісний. Розвиток особистісного потенціалу бізнес-структур та організацій має бути направлений на здібності, які сприятимуть розкриттю та розвитку індивіда:

- лідерство;
- робота в команді;
- контроль над особистими емоціями та поведінкою;

- креативність;
- розв'язання проблем та виконання поставлених завдань тощо [3].

Провідними якостями особистості фахівця, які сприятимуть його розвитку й саморозвитку, є:

- активність, спрямована на професійну діяльність;
- включеність у систему суспільно-виробничих відносин шляхом виконання посадових компетенцій;
- професійна свідомість та самосвідомість, система індивідуальних цінностей професійної діяльності;
- цілеспрямована саморегуляція та самодетермінація своєї поведінки й діяльності в професійному середовищі;
- готовність нести повну відповідальність за результати, а також наслідки своїх дій і поведінки в межах виконання своїх посадових компетенцій;
- підготовленість бути суб'єктом професійної діяльності [4, с.23].

Таким чином, запровадження практичних занять з особистісного розвитку кадрів стає підґрунтям для процесу майбутнього набуття умінь та навичок з управління, що поглиблює професійний досвід, розширює горизонти комунікації в колективі, а також сприяє знаходженню нестандартних рішень оперативних проблем, розвиває здатність бути стресостійким та готовим до ризиків. Особистісний потенціал є ключовим не тільки в професійній діяльності людини, але й в її житті в цілому. Приділяючи увагу своєму розвитку, людина приводить у дію можливості, які не були використані раніше, що криються у внутрішній енергії особи, що здатна до самореалізації. Попри все, потенційне становлення та гармонійний розвиток особистості стає можливим, коли інтелектуальна, мотиваційна, емоційна та вольова компоненти досягають єдності [4, с.203]. Отже, запорука успіху діяльності сучасних компаній в умовах кризи полягає не в накопиченні великої кількості коштів, а в розумінні унікальності особистості, розвитку людського капіталу та розкритті особистісного потенціалу кожного з працівників підприємницьких структур.

Література:

1. Шахно, А.Ю., 2019. *Людський капітал в умовах глобалізації: оцінювання, розвиток та державне регулювання*: монографія. Кривий Ріг: Видавництво ФО-П Чернявський Д.О. 360 с.

2. Коханова О.П., Столярчук О.А. Особистісний потенціал як засіб самореалізації сучасної молоді. *Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г.С. Костюка НАПН України. Актуальні проблеми психології*. 2019. С.189-196. URL: <http://appspsychology.org.ua/data/jrn/v6/i15/22.pdf> (дата звернення: 17.03.2021).

3. Дмитренко М.Й. Особистісний потенціал корпоративної культури. *ВІСНИК НТУУ «КПІ». Філософія. Психологія. Педагогіка*. 2011. №3. С.18-23. URL: <https://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/8889/1/03.pdf> (дата звернення: 15.03.2021).

4. Ягупов В. В. Професійний розвиток особистості фахівця: поняття, зміст та особливості. *Наукові записки НаУКМА. Педагогічні, психологічні науки та соціальна робота*. 2015. Т. 175. С. 22-28. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/NaUKMApp_2015_175_4 (дата звернення: 25.03.2021).

Shubravskaya O., D-r of Economics, Professor
Institute for economics and forecasting NAS of Ukraine,
Kyiv, Ukraine

CONCEPTUAL FRAMEWORK OF SUSTAINABLE AGRICULTURAL DEVELOPMENT OF UKRAINE

The concept of sustainable development is now in most countries organically woven into their socio-economic models and defines the strategic priorities of national development and basic principles of economic relations. In the agricultural sector, the sustainability of rural development, including the nature of territorial resources usage, and the sustainability of agriculture, when priority is given to the sphere of production and its response to external challenges, are mainly studied. The methodology of sustainable development research includes the identification of its strategic goal and components based on systemic and interdisciplinary approaches using comparable data, as well as the construction of indicators that reflect the state of development at a particular time and its compliance with the selected sustainability parameters.

The purpose of the article is to outline the essence, main factors of sustainable agriculture development in Ukraine and the role of the state in ensuring this.

The main tasks of sustainable agriculture and rural development, defined by the UN in 1992, were to increase the level of food production and food security. This involves implementing initiatives in the field of education, the use of economic incentives and the development of appropriate new technologies. All this will achieve a stable supply of nutritious food and the availability of such products for vulnerable groups; providing employment and income conditions to reduce the severity of the poverty problem; rational use of natural resources and environmental protection [1]. Since 1995, FAO has had a special Sustainable Development Department, which focuses on four key elements of sustainability: sustainable livelihoods, human participation; agrarian transformations and institutional reform; research, knowledge promotion and education; monitoring and management of natural resources [2].

Sustainability of agricultural production is its ability to grow in the conditions of maintaining optimum ratio of the internal development and balance with development of interacting ecological and social systems. Thus, sustainable development of the branch essentially means its development, which provides a certain, sufficient for the expanded reproduction of human and production potential level of income of producers, fully meet the needs of consumers of agri-food products, and comply with environmental restrictions in agricultural activities [3].

The sustainable development of agri-food production is based on the principles of complexity, efficiency, environmental justification of the use of natural resources and safety of products, structural balance, social orientation of the activities results.

The developmental character of agricultural production is influenced by both the global agri-food system and the national economy, as well as the state of the branch and individual agricultural entities. Despite the fact that macro- and meso-level factors are decisive in the process of forming a sustainable development model, in the wake of rising the openness of the national economy the global system has an increasing impact on the functioning of agri-food production. Moreover, such influence in different periods can contribute to increasing the sustainability of the agri-food system or its imbalance. It depends on the world market situation and measures of state regulation of the food market of the country. The nature of the impact (stabilizing or destructive) of

global factors on the sustainability of agricultural production should be determined in the context of assessing its rational specialization, structural balance and environmental acceptability.

At the same time, it should be noted that increasing the level of efficiency of agricultural activity and the use of all types of production resources to some extent contradicts the principle of social orientation of the results of activities. Increasing the level of efficiency leads to increased productivity and, as a consequence – to the release of labor resources. Social orientation involves an increased or at the very least a not decreased of rural employment. Smoothing this contradiction is possible as a result of changing the structure of agricultural activity towards increasing the share of more labor-intensive industries (livestock, vegetables, organic products), the creation of local agricultural processing enterprises, the development of contract agriculture, as well as expanding non-agricultural employment.

Improving the efficiency of agricultural activities is associated with the deepening of specialization of production. However, this in many cases leads to its structural imbalance (due to unjustified from the standpoint of sustainability increase in the share of the most profitable industries) and increased negative impact on the environment (depletion of land and water resources). Moreover, specialization in the production of a limited number of agricultural products may contradict the need for integrated use of available resources, and in conditions of instability in world markets – to produce additional risks for farmers.

To some extent, the stable growth of agricultural production, which is one of the necessary conditions for achieving its sustainable economic development, contradicts the principle of environmental expediency. Thus, although Ukraine's agriculture in recent years has shown a fairly high growth rate (except for years of economic and pandemic crisis), to identify the development of the branch as sustainable (according to its classical definition) does not seem possible. In particular, the quality of land resources is deteriorating from year to year. In Ukraine, there is excessive plowing of territories and violation of the ecologically balanced relationship between land categories, intensification of agriculture, uncontrolled use of chemicals, low technological culture, etc.

All this suggests that the current model of agricultural activity in the country demonstrates insufficient economic sustainability. However, at the same time, it is obvious that, in general, the limits of such sustainability have not yet been reached, as agricultural production in the

main is developing very dynamically, albeit unbalanced. The question is what is the “margin of safety” of the agricultural system (which largely characterizes the potential for its further development), as well as with which key indicators this potential can be assessed and monitored (which, in turn, should provide the ability to influence it and indicate its direction).

In this context we must first pay attention to the factors that affect the development of the agricultural system on the basis of economic sustainability and form the potential for its achievement. Among the endogenous factors, the most important are the financial condition of producers, resources availability, as well as entrepreneurship and environmental literacy of farm managers. At the macro level, the sustainability of the agricultural system is primarily influenced by the state policy in the areas of regulation of production and agricultural market, as well as household incomes.

Based on this, along with monitoring the values of the above mentioned parameters to determine their compliance with sustainability indicators should also assess the resource and innovative support of agricultural activities, the degree and direction of state support to farmers and the scale of effectual food demand.

Obviously the solution to the problem of sustainable development of any system, including agri-food, largely depends on the ability of the state to effectively stimulate this direction of development, effectively control the process and severely punish its non-compliance. Environmental literacy and the awareness of producers alone should not be relied upon here, as measures to ensure sustainable development are usually costly. Therefore, without the creation of a system of economic motivation by the state (moreover, in the absence of significant penalties), these measures are economically unjustified. The leading role of the state in this issue is also seen in connection with the current dominance of innovative tools in the process of ensuring sustainability. So the full development of innovation is possible only with a real, not declarative state interest in this and with corresponding assistance. In addition, the implementation of innovations requires skilled workers, the shortage of which in agricultural production, domestic agricultural higher education institutions are not yet able to replenish.

At the same time, it is obvious that public funds alone will not be enough to ensure the sustainable development of the agricultural sector and its full-scale modernization. It is necessary to provide a mechanism for attracting extrabudgetary funding to achieve such goals. These can be

funds from both domestic private agribusiness and international organizations whose field of activity is to provide support to Eastern European countries to green their economies.

Thus, the most important areas of state influence on the agricultural sector in order to ensure its sustainable economic development at the present stage are the financial condition of small and medium agricultural producers and rural residents, agricultural innovation, environmental security and situation about the natural resources of agricultural production.

References:

1. Agenda 21. URL: <https://sustainabledevelopment.un.org/outcomedocuments/agenda21> (Accessed: 15 Apr 2021).
2. United Nations Environment Programme URL: <http://www.unep.org/un-env/default.asp?gegid=9> (Accessed: 15 Apr 2021).
3. Subravska O., Korsak L. *Chynnyky ta indykatory staloho rozvytku ahrosfery* [Factors and indicators of sustainable development of the agrosphere]. *Economika APK – The Economy of Agro-Industrial Complex*, 2005, No. 12, pp.15-20 [in Ukrainian].

Юшин С.О., д.е.н., професор

*ННЦ «Інститут аграрної економіки» НААНУ,
м. Київ, Україна*

КОНЦЕПТУАЛЬНА ПІДСИСТЕМА ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

Актуальність теми. Декларація про державний суверенітет України (1990 р.) виділила роль науки у економічному і соціальному розвитку та екологічній безпеці народу. Прийнята у тому ж році “Концепція переходу Української РСР до ринкової економіки” у статті 18 визначила “Функції і засоби державного регулювання”; де мета – ефективний, поступальний, стабільний, економічний, соціальний і науковий розвиток суспільства та захист екологічного середовища.

Аналіз змісту Угоди про асоціацію України та ЄС (далі – Угода-2014), затвердженої Законом України (далі – ЗУ) № 1678 (2014 р.), свідчить про те, що категорії “наука”, “концепція”, “держава”, “регулювання” та “сталий розвиток” займають там важливе місце.

Указ Президента України “Про Цілі сталого розвитку України (далі – ЦСР) на період до 2030 року” (№ 722, 2019 р.) передбачає: по-перше, це надання ЦСР статусу орієнтирів для розроблення проєктів прогнозних і програмних документів, проєктів нормативно-правових актів (далі – НПА); по-друге, аналіз цих прогнозних і програмних документів, проведений зокрема вченими; по-третє, враховувати ЦСР під час визначення напрямів наукових досліджень, які здійснюються установами Національної та галузевих академій наук. Але, як свідчить схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України (далі – КМУ) № 322-р (2021 р.) “Концепція Державної цільової програми розвитку дослідницьких інфраструктур в Україні на період до 2026 року”, відсутність системної державної політики щодо підтримки та оновлення матеріально-технічної бази наукових установ та закладів вищої освіти суттєво гальмує інтеграцію зусиль науки та держави у вирішенні питань сталого розвитку. Певним парадоксом є те, що “Концепція адміністративної реформи в Україні”, схвалена Указом Президента України (далі – УПУ) № 810 (1998 р.), передбачала створення побудованої на наукових принципах системи державного управління, яка на основі дієвих концептуальних засад (і придатної для усіх установ та організацій всього державного сектору концепції державної служби), та узагальнюючого закону, який би виконував роль методологічного і регулятивного фундаменту правового врегулювання цілісної державної служби з урахуванням усіх її особливостей на різних етапах розвитку, забезпечила б політичну та ідеологічну єдність управлінських рішень, подолання колізій та конфліктів інтересів (коли вирішення однакових питань покладається водночас на декілька структур). Натомість функції Національної академії наук України (НАНУ) та галузевих академій наук не були адаптовані до викликів часу. Це свідчить, що дослідження концептуальної підсистеми державного регулювання на етапі руху України до сталого розвитку стає актуальною науковою задачею.

Назва проблеми. Проголошені на міжнародному та національному рівнях ЦСР є надскладною (у елементному сенсі) системою, гармонізація якої у часі та просторі потребує узгоджених зусиль усіх учасників відносин господарської сфери (науки, державного регулювання, виробництва) щодо з'ясування рівня відповідності загальної еволюції та дійсного стану концептуальної

підсистеми державного регулювання сталого розвитку стану завершеної його гармонізації.

Вирішення вищезгаданої проблеми потребує реалізації таких цілей:

1) визначення сутності та ролі концептуалізації наукоємної діяльності;

2) загальний системний аналіз процесу концептуалізації НПА України;

3) встановлення відповідності ЦСР сучасного стану концептуалізації НПА.

Обґрунтування наукових результатів. На інструментальне значення для теоретичної та практичної діяльності “концепцій” вказували видатні вчені. Так, І. Гете зазначав: “ось тепер, коли наука, завдяки численним цінним підготовчих робіт, при щодня триваючих зусиллях багатьох окремих людей і навіть цілих шкіл, досягає відомої зрілості, стає необхідним дати загальну провідну нитку через лабіринт форм, побудувати загальну концепцію, в якій кожне окреме спостереження могло б знайти своє місце для загального використання; такий шлях відкрився б, якби був розроблений і встановлений загальний тип, тобто загальна схема, за допомогою якої можна було б порівнювати між собою класи, роди і види, й судити про них” [1, с. 146]. На думку М. Хайдеггера, “науковий нарис сущого ... дає розгорнуто зрозуміти його спосіб буття ... його ціле, до якого належить артикуляція буттєвої зрозумілості, обрис предметної області та розмітка сумірно сущого концептуальності саме і є тематизацією” [2, с. 363].

На важливість ролі концептуального каркасу у науці і практиці вказував К.Р. Поппер, який наголошував на тому, що “ситуація змінюється, як тільки ми переходимо до звичаїв, законів чи звичаїв іншого типу, наприклад, до тих, які пов'язані з правовим регулюванням, де їх зміна може вплинути на підкорення їм людей; критична дискусія щодо цих найважливіших питань не тільки цілком можлива, але і настійно необхідна, хоча існують люди, які дотримуються міфу про неможливість раціональної дискусії з приводу концептуального каркасу законів і звичаїв, але під час криз і революцій, коли даний теоретичний каркас розвалюється, поза встановленим концептуальним каркасом ніяка раціональна дискусія не є можливою, як і згода з приводу точки відліку “достоїнств”

теорії, особливо коли діють численні синтези між каркасами” [3, с. 573-574, 585-587].

За визначенням С. Тулміна, “різні аспекти концептуального розвитку в будь-якій науці обумовлені зовсім різними групами факторів, де напрямок, в якому переважно накопичуються концептуальні нововведення в певній науці, є саме складною сумішшю чинників – як внутрішніх, так і зовнішніх” [4, с. 176].

Р.Л. Акофф стверджував, що “не можна ефективно оцінити коригувальні заходи, не маючи концепцію організації в цілому в ідеалі” [5, с. 80]. Але ж й до сьогодні навряд чи хто, з огляду на думку нобелівського лауреата Г. Саймона, здатен запропонувати ідеальну концепцію організації: “у сфері державного управління ... ми й досі не маємо адекватних лінгвістичних та концептуальних засобів для реалістичного і адекватного опису навіть найпростішої організації – тобто такого її опису, який дає змогу провести науковий аналіз ефективності її функціонування” [6, с. XI]. Отже, будь-яка реальна концептуальна підсистема державного регулювання формується еволюційно (“методом спроб і помилок”).

Загалом, за період 1990-2021 рр. в Україні було прийнято біля 550 НПА у статусі “концепцій”. З них на ЗУ припадає 3 (0,5 %), на акти Верховної Ради України (далі – ВРУ) – 43 (7,8 %), УПУ – 43 (7,8 %), акти КМУ – 455 (82,7 %).

Із загальної кількості вищезгаданих НПА на економічний блок припадає 153 акти (27,8 %), на соціальний – 122 (22,2 %), на екологічний блок припадає 31 акт (5,6 %). Кількість актів, які безпосередньо стосуються сталого розвитку, сягає 3 (0,5 %). Отже, дані блоки у всій вивченій сукупності займають 56,1 %.

Переважає більшість НПА у статусі “концепцій” приймає КМУ. Проте, якщо ЗУ № 514 “Про Кабінет Міністрів України” (2006 р.) у статті 50 згадує попередній розгляд проектів концепцій, то у ЗУ № 794 “Про Кабінет Міністрів України” (2014 р.) концепції взагалі не згадуються. Якщо прийняте постановою КМУ № 781 у 1993 р. “Положення про Міністерство сільського господарства і продовольства України” згадує розроблення концептуальних напрямів розвитку землеробства, а затверджене Указом Президента України № 1282 у 1997 р. “Положення про Міністерство агропромислового комплексу України” згадує про розроблення концептуальних напрямів розвитку конкурентоспроможного землеробства і тваринництва, то затверджене постановою КМУ №

1541 у 2006 р. “Положення про Міністерство аграрної політики України”, як і затверджене УПУ № 500 у 2011 р. “Положення Про Міністерство аграрної політики та продовольства України”, взагалі не містять у своїх функціях концептуалізації.

ЗУ Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки (№ 2623, 2001 р.) у статті 4 вказує, що для формування пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки КМУ із залученням НАНУ, галузевих академій наук та центральних органів виконавчої влади (далі – ЦОВВ) розробляє і здійснює державну цільову програму (далі – ДЦП) науково-технологічного та інноваційного розвитку України відповідно до ЗУ “Про державні цільові програми” (№ 1621); далі за рішенням КМУ подається до ВРУ і концепція реалізації пріоритетного напрямку та оцінка фінансових, матеріально-технічних ресурсів, які мають бути залучені для його реалізації. Згідно ж із статтею 6 ЗУ “Про державні цільові програми” (№ 1621) КМУ, ЦОВВ, Національний банк України, НАНУ, Верховна Рада і Рада міністрів АР Крим, обласні, ради, Київська та Севастопольська міські державні адміністрації можуть розробляти концепції ДЦП для обґрунтування необхідності ДЦП та визначення оптимального варіанта розв'язання проблеми.

ЗУ “Про Генеральну схему планування території України” (№ 3059, 2002 р.) наголошує на тому, що Генеральна схема планування території України визначає пріоритети та концептуальні вирішення планування і використання території країни, вдосконалення систем розселення та забезпечення сталого розвитку населених пунктів, розвитку виробничої, соціальної, інженерно-транспортної інфраструктури, формування національної екологічної мережі. ЗУ “Про наукову і науково-технічну діяльність” (№ 848, 2015 р.) покладає на НАНУ незалежну наукову оцінку проектів стратегічних, прогнозних та програмних документів (зокрема – концепцій). А згідно з “Положенням про Міністерство освіти і науки України” (далі – МОНУ), затвердженим КМУ (постанова № 630, 2014 р.), МОНУ погоджує проекти концепцій державних програм розвитку галузей економіки і програм у частині трансферу технологій.

У частині нормативно-правового забезпечення сталого розвитку України перші (у розрізі його структурних елементів: соціальні, екологічні, економічні) НПА були прийняті, по-суті, у 1990 р. Але сприйняття його як цілісного явища відбулося в Україні з утворення у 1997 р. Національної комісії сталого розвитку України

при КМУ (постанова № 1123). ЗУ “Про Концепцію сталого розвитку населених пунктів” (№ 1359, 1999 р.) дав розгорнуту сутність сталого розвитку – це соціально, економічно і екологічно збалансований розвиток міських і сільських поселень, спрямований на створення їх економічного потенціалу, повноцінного життєвого середовища для сучасного та наступних поколінь на основі раціонального використання ресурсів, технологічного переоснащення і реструктуризації наявних підприємств, удосконалення соціальної, виробничої, транспортної, комунікаційно-інформаційної, інженерної, а також екологічної інфраструктури, поліпшення умов проживання, відпочинку та оздоровлення, збереження та збагачення біологічного різноманіття та культурної спадщини.

У 2003 р. КМУ постановою № 634 затвердив “Комплексну програму реалізації на національному рівні рішень, прийнятих на Всесвітньому саміті зі сталого розвитку, на 2003-2015 роки”, ЗУ № 1672 була ратифікована Рамкова конвенція про охорону та сталий розвиток Карпат, УПУ № 388 було утворено Національну раду зі сталого розвитку України (замінила Національну комісію), УПУ № 945 визначив коло завдань для місцевих органів виконавчої влади щодо дійсного забезпечення ними сталого соціально-економічного розвитку регіонів.

У 2006 р. КМУ своєю постановою № 1017 затвердив Програму сталого соціально-економічного, екологічного розвитку м. Севастополя до 2015 року, а розпорядженням № 3-р – Концепцію вищезгаданої програми сталого розвитку.

У 2009 р. УПУ № 664 затверджена Національна рада з питань науки, інновацій та сталого розвитку України (орієнтація на системні трансформації).

У 2010 р. КМУ схвалив Концепцію Державної цільової програми сталого розвитку сільських територій до 2020 року (розпорядження № 121-р), а УПУ № 186 визначені заходи щодо сталого розвитку міста Одеси та Одеської області.

У 2015 р. УПУ № 5 схвалив “Стратегію сталого розвитку Україна – 2020”, де метою є впровадження в Україні європейських стандартів життя, а вектор розвитку – забезпечення сталого розвитку держави та підвищення стандартів життя, стійке зростання економіки екологічно невиснажливим способом, тощо.

Стосовно системи державного регулювання слід враховувати, що правовий господарський порядок в Україні згідно зі статтею 5

Господарського кодексу України (далі – ГКУ) формується на основі оптимального поєднання ринкового саморегулювання економічних відносин суб'єктів господарювання і державного регулювання макроекономічних процесів. На думку К.Р. Макконнелла та інших авторів, усі економічні системи, які снують у реальному світі, є “змішаними”: держава і ринкова система ділять між собою відповідальність за вибір вірних відповідей на фундаментальні питання [7, с. 91]. Дж. Гелбрейт ще й визнавав можливість посилення ролі сучасної держави у ситуації, коли виникає потреба у реалізації особливо перспективних технічних проєктів [8, с. 20]. Необхідність і допустимість втручання держави у світі, де панує ірраціональне начало, також допускали Дж. Акерлоф та Р. Шіллер: держава має встановлювати правила гри, а у ситуації економічних криз здійснювати активне втручання задля реалізації програми стабілізації [9, с. 14, 208]. Регулюючий вплив держави і стимулюючу дію ринкової конкуренції та кон'юнктури пропонував І.І. Лукінов [10, с. 167].

Таким чином, цілком справедливо, що сталий розвиток господарюючих суб'єктів можливий лише на науково-інноваційних засадах, які формуються на рівні державного макроекономічного регулювання з подальшою трансляцією отриманих досягнень на рівень саморегулювання; водночас відбувається також і удосконалення самої системи державного регулювання, насичення її науковим інструментарієм, зокрема концептуальними інструментами, які виконують роль методологічного супроводу втілення у практику парадигми сталого розвитку.

Висновки. Наведений вище аналіз дозволяє зробити наступні висновки:

1) подальший розвиток України повинен бути зорієнтований на втілення сучасної парадигми сталого розвитку, гармонізованого за своїми елементами;

2) управління процесом гармонізації сталого розвитку можливе лише на наукових принципах з відповідно розгорнутою концептуальною підсистемою;

3) дієвість концептуальної підсистеми наукового забезпечення парадигми сталого розвитку досяжна за умови охоплення нею і державного регулювання;

4) синхронізація концептуалізації процесів державного регулювання та виробничих процесів є передумовою подолання вад “методу спроб і помилок”.

Література:

1. Гёте И.В. Избранные сочинения по естествознанию/ Пер. и коммент. И.И. Канаева. М.: Изд-во АН СССР, 1957. 553 с.

2. Хайдеггер М. Бытие и время / Пер. с нем. М.: AD MARGINEM, 1997. 451 с.

3. Поппер К.Р. Логика и рост научного знания. Избр. работы / Пер. с англ. М.: Прогресс, 1983. 605 с.

4. Тулмин С. Концептуальные революции в науке. / Структура развития науки. Из Бостонских исследований по философии науки. М., 1978. С. 170-190.

5. Акофф Р.Л. Планирование в больших экономических системах/ Пер с англ. М.: Советское радио, 1972. 224 с.

6. Саймон Герберт. А. Адміністративна поведінка. Дослідження процесів прийняття рішень в організаціях, що виконують адміністративні функції. / Пер. з англ. К.: АртЕк, 2001. 392 с.

7. Макконнелл К.Р., Брю С.Л. Экономикс: принципы, проблемы и политика: Пер. с 14-го англ. изд. М.: ИНФРА-М, 2003. XXXVI, 972 с.

8. Гэлбрейт Дж. Новое индустриальное общество/ Пер. с англ. – М.: ООО «Издательство АСТ», 2004. 602 с.

9. Акерлоф, Дж. Spiritus Animalis, или Как человеческая психология управляет экономикой и почему это важно для мирового капитализма / под научн. ред. А. Суворова вступ. ст. С. Гуриева – М.: ООО «Юнайтед Пресс», 2010. 273 с.

10. Лукінов І.І. Вибрані твори. У двох книгах. – Кн.1. / І.І. Лукінов. К.: ННЦ ІАЕ, 2007. 816 с.

СЕКЦІЯ 2. МАКРОЕКОНОМІЧНА ДИНАМІКА ТА ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ

Анісімов В.М.

*Державна установа «Інститут економіки природокористування
та сталого розвитку Національної академії наук України»,
м. Київ, Україна*

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ СЦЕНАРНО-СИНЕРГЕТИЧНОГО ПІДХОДУ У ВИЗНАЧЕННІ НАПРЯМІВ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ

Зростання являє собою фактично єдину прийнятну форму організації економічного життя, протягом останнього – більш ніж піввікового періоду, тому для всіх національних економік динамічний ріст виступає в якості головної мети. Так, економічний ріст в умовах ринку відбувається в рамках економічного циклу з його піднесеннями і спадами, що іноді перетворюються на тривалі рецесії. Це зумовлює необхідність економічного прогнозування на макроекономічному рівні, результати якого мають використовуватись також підприємницькими структурами при прогнозуванні власного розвитку, складанні бізнес-планів та ін. Відповідно, сучасна економічна наука напрацювала методи на основі математичної статистики, підґрунтям яких здебільшого є вивчення та екстраполяція ретроспективних процесів, що дозволяє передбачати настання несприятливих фаз економічного циклу.

Нинішня глобальна фінансово-економічна криза була очікуваною і передбачалась достатньо серйозною – на це вказували відповідні показники індексів цінних паперів на світових фондових ринках, відображаючи тренди зростаючої нестабільності фінансового сектору. Про розгортання кризових явищ свідчило також різке падіння світових цін на нафту. Все це закономірно викликало падіння економічної активності в глобальному масштабі. Проте перспективи зупинення – причому, на деякий час, повного, – руху на глобальному рівні товарів та людей взагалі не розглядались, адже такий розвиток подій для світової економіки означав надзвичайне поглиблення кризових процесів і отже, мав би бути не допущеним. Однак триваюча досі пандемія коронавірусної хвороби, загальмувавши функціонування глобальної економіки, перевершила можливі негативні наслідки

поточної фінансово-економічної кризи, що набули безпрецедентних – для живучих нині поколінь – гостроти та розмірів. Це стало особливо несподіваним, враховуючи те, що подолання масових епідемічних хвороб донедавна розглядалось як одне з безперечних досягнень прогресу, що власне створило одну з важливих передумов тривалого економічного росту, епоха якого, судячи з усього, вже завершилась. Хоча загроза можливих епідемій для людства не відкидалась повністю і на майбутнє, але все ж основними загрозами для здоров'я і життя людини визнавались хвороби способу життя та вікові, а від медичної сфери вимагалось вже забезпечення не масового лікування, а масової профілактики.

Відтак можливо констатувати фактичне справдження обґрунтованих незадовго до попередньої глобальної фінансової кризи застережень про те, що неможливо у повній мірі завбачити розвиток майбутніх подій, який завжди раптово змінюватиметься під дією непередбачуваної екстремальної події, що у поточному часі видається випадковою, а в ретроспективі – такою, що формує історію [1, с. 10-11, 193].

Вищевказаний перебіг подій, що призвів до існуючої нині ситуації глибокої кризи, значною мірою виявив функціональну недостатність застосовуваних методів прогнозування і передусім макроекономічного. У цьому зв'язку перспективним видається відхід від методики, яка оперує формалізованими кількісними моделями та фактично визначає єдину прогнозну траєкторію розвитку, до більш гнучкої методики. Останньою є сценарне моделювання, в рамках якої розглядаються ситуації, коли через одночасні заздалегідь невідомі зміни багатьох факторів, вірогідним є виникнення ситуацій, в яких потенційно може опинитись досліджуваний об'єкт. Основним змістом сценарного підходу є конструювання, різних наративів – тобто викладів послідовності подій, з варіантами розвитку майбутнього, що надає прогнозній стратегії певної гнучкості. При цьому особливо важливим є врахування змін не тільки досліджуваної системи, а й її зовнішнього середовища [2, с. 494].

Сценарне моделювання є адекватним методом прогнозування у ситуації невизначеності, багатофункціональності та випадковості змін щодо досліджуваного явища чи об'єкта. Існування зазначеної ситуації сьогодні має місце в глобальній фінансово-економічній сфері, а отже і в її національних сегментах та дуже часто описується термінологією фізичної науки, а саме: період турбулентності. Поряд із тим, для більш

предметної характеристики сучасної соціально-економічної ситуації використовується понятійно-термінологічний апарат синергетики – початково сформованого у рамках вивчення сучасною фізикою питань нелінійної динаміки, нового міждисциплінарного наукового напрямку, що охоплює закономірності виникнення, формування і розвитку систем для яких є характерними відкритість, самоорганізація та нелінійність [3, с. 34]. Серед основаних термінів синергетичної концепції передусім треба назвати такі як: складна система, флуктуація, біфуркація. Так, складна система це та, що є відкритою, нелінійною і дисипативною (неврівноваженою). Економіка саме і являє собою таку систему [3, с. 34]. Біфуркація, тобто роздвоєння є процесом якісного переходу системи від стану рівноваги до хаосу або до упорядкування, через послідовні достатньо малі збурення – флуктуації. У «точці біфуркації» в межах системи виявляються різноспрямовані можливості вибору напрямів її подальшого розвитку, що залежить в тому числі від дії певного випадкового чинника [3, с. 35].

Прикладання методики сценарного моделювання до прогнозування розвитку системи, яка перебуває в синергетичній нестабільності може бути названо сценарно-синергетичним підходом. І якщо сценарний підхід використовується для розробки планів та прогнозів насамперед на рівні окремих суб'єктів економічної діяльності, то застосування сценарно-синергетичного підходу видається перспективним для прогнозування на макроекономічному рівні.

Проте постає питання, що втім стосується застосування будь-яких прогнозних методик, а саме: наскільки вони враховують суб'єктивний людський чинник як розробників, так і замовників прогнозів? Адже як правило, песимістичний варіант розглядається лише при розробці багатоваріантного прогнозу, поряд з оптимістичним варіантом. Але якщо об'єктивна ситуація складається так, що в перспективі може бути лише гірший та ще гірший варіанти? Зокрема, припущення, що в майбутньому людству загрожують нові пандемії. Поряд із цим цілком реальними є той виклик, який кидають всьому людству негативні результати кліматичних змін, коли внаслідок глобального потепління підвищення рівня моря усього на один метр може змусити до переселення приблизно 145 млн. людей по всьому світі та призведе до забруднення джерел питної води для ще більшої кількості населення. Окрім того, виникне загроза голоду, оскільки значні масиви найбільш родючих ґрунтів будуть затоплені. Все це

загрожує зростанням суспільно-політичної напруженості та відтак гуманітарною катастрофою [4, с. 370].

В окремих країнах – зокрема у найрозвиненіших східно-азійських, має місце усвідомлення вказаної загрози і розробляються превентивні заходи для того, щоб не допустити найбільш катастрофічного розвитку подій [4, с. 378]. Проте загалом, керівництво та населення провідних країн світу, як відомо, плекають сподівання, що можливо якимось змінити ситуацію на власну користь, хоча навіть у цьому плані відсувають терміни здійснення реальних заходів на середньо- та довгострокову перспективу, але тоді вони очевидно вже не будуть мати відповідного значення.

Причини вказаної позиції можливо вбачати як в інерційності людського мислення і його нездатності передбачити аномалії [1, с. 11-12], (а вищезазначена гіпотетична катастрофічна ситуація, коли вперше за багато тисячоліть в житті людського суспільства вирішальну роль будуть відігравати не соціальні, а природні процеси, є безперечно винятковою), так і в самодостатності теперішнього ринкового механізму економічного росту, що циклічно самовідновлюється, а люди як учасники економічного життя мають цілковито йому підпорядковуватись. Однак цей механізм економічного зростання здатний функціонувати лише за умов стабільності зовнішнього середовища, яким для нього є природне довкілля. Тому сьогодні розробляючи будь-які економічні прогнози, необхідно враховувати можливість глобальних змін навколишнього природного середовища.

Література:

1. Талєб Н.Н. Чорний лебідь. Про (не)ймовірне в реальному житті; пер з англ. Київ: Наш Формат, 2017. 392 с.
2. Давидова О.Ю. Сценарне моделювання – оптимальний підхід до прогнозування. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2014. Випуск 2. С. 493-498. URL: <http://global-national.in.ua/archive/2-2014/99.pdf>
3. Вірченко В., Кузьменко А. Синергетичний підхід в економічних дослідженнях. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. Економіка. 2009. № 110. С. 34-36.
4. Ли Куан Ю Мой взгляд на будущее мира; пер. с англ. Москва: Альпина нон-фикшн, 2017. 446 с.

Бочарова Ю.Г., д.е.н., доцент,
Кожухова Т.В., д.е.н., доцент
 Донецький національний університет
 економіки і торгівлі
 імені Михайла Туган-Барановського,
 м. Кривий Ріг, Україна

ЗОВНІШНЬОТОРГОВЕЛЬНІ ВІДНОСИНИ УКРАЇНИ ТА ЄС

Головним та незмінним зовнішньополітичним вектором розвитку України є інтеграція у ЄС, що накладає свій відбиток на всі форми міжнародної співпраці України та ЄС, у т.ч. їх зовнішньоторговельні відносини (табл.1). У 2015-2019 рр. зовнішньоторговельний оборот України та ЄС збільшився майже в 1,6 разів або на 19590,2 млн дол та становив в середньому 40% від зовнішньоторговельного обороту України або 35,4% експорту та 42,8% імпорту України. За таких умов сальдо зовнішньої торгівлі України та ЄС протягом періоду, що аналізується, було від'ємним та постійно збільшувалося (від'ємне сальдо зовнішньої торгівлі України та ЄС збільшилося більше, ніж в 1,6 рази, з -2137,2 млн дол у 2015 році до -3536,4 млн дол у 2019 році.

У структурі зовнішньої торгівлі України та ЄС у 2015-2019 рр. переважала торгівля товарами (в середньому 85% від зовнішньоторговельного обороту України та ЄС).

Таблиця 1 – Зовнішньоторговельні відносини України та ЄС, млн дол

Показники	Роки					Абсолютне відхилення 2015-2019 рр.
	2015	2016	2017	2018	2019	
Зовнішньоторговельний оборот	34023,6	36063,6	44317,8	50709,1	53613,8	19590,2
Товари	28345,4	30636,9	38332,7	43373,4	45762	17416,6
Послуги	5678,2	5426,7	5985,1	7335,7	7851,8	2173,6
Експорт	15943,2	16501,3	20986,1	24136,9	25038,7	9095,5
Товари	13015,2	13496,3	17533,4	20157	20750,7	7735,5
Послуги	2928	3005	3452,7	3979,9	4288	1360
Імпорт	18080,4	19562,3	23331,7	26572,2	28575,1	10494,7
Товари	15330,2	17140,6	20799,3	23216,4	25011,3	9681,1
Послуги	2750,2	2421,7	2532,4	3355,8	3563,8	813,6
Сальдо	-2137,2	-3061	-2345,6	-2435,3	-3536,4	-1399,2
Товари	-2315	-3644,3	-3265,9	-3059,4	-4260,6	-1945,6
Послуги	177,8	583,3	920,3	624,1	724,2	546,4

Джерело: складено та розраховано авторами на основі даних [1]

У 2015-2019 рр. товарний експорт України в ЄС збільшився на 59,43% (на 7735,5 млн. дол), а імпорт – на 63,15% (на 9681,1 млн. дол). Як наслідок, сальдо зовнішньої торгівлі товарами України та ЄС було від'ємним. При цьому протягом періоду, що аналізується, від'ємне значення сальдо зовнішньої торгівлі товарами України з країнами ЄС збільшилося в 1,8 рази (з -2315 млн дол у 2015 році до -42160,6 млн дол у 2019 році).

Основними партнерами України у зовнішній торгівлі товарами у 2015-2019 рр. були такі країни ЄС, як: Польща, Італія, Німеччина, Нідерланди, Угорщина, Іспанія. На зазначені країни припадає в середньому 63,2% товарного експорту та 62,4% у товарного імпорту України.

Основними групами товарів, що переміщувалися між Україною та ЄС протягом зазначеного періоду, були продукти рослинного походження; недорогоцінні метали та вироби; машини, обладнання та механізми; електротехнічне обладнання; продукція хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості. При цьому Україна експортувала переважно продукти рослинного походження (в середньому 18,2% від товарного експорту України в ЄС); мінеральні продукти (в середньому 12,3%); недорогоцінні метали та вироби (в середньому 21,6%); машини обладнання та механізми, електротехнічне обладнання (в середньому 14,1%); імпортувала – мінеральні продукти (в середньому 15,64% від товарного імпорту України із ЄС); продукція хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості (в середньому 17,4%); машини, обладнання та механізми; електротехнічне обладнання (в середньому 20,82%); засоби наземного транспорту, літальні апарати, плавучі засоби (в середньому 9,78%).

Обсяги зовнішньої торгівлі послугами у 2015-2019 рр. постійно збільшувалися. Так, у 2015-2019 рр. обсяги зовнішньої торгівлі послугами України та ЄС збільшилися майже у 1,4 рази або на 2173,6 млн дол.

Найбільш активними зовнішньоторговельними партнерами України серед країн ЄС у торгівлі послугами були Велика Британія (в середньому 21,3%), Кіпр (в середньому 10,3%), Німеччина (в середньому 17,7%). На частку зазначених країн припадало в середньому майже 50% сукупного обсягу зовнішньої торгівлі послугами України та ЄС. При цьому, протягом 2015-2019 рр. фіксувалося зменшення частки зовнішньої торгівлі послугами України із такими країнами, як: Кіпр, Німеччина, Нідерланди та ін.,

збільшення: Велика Британія, Естонія, Польща та ін. Найбільшими результуючими показниками зовнішньої торгівлі характеризувалася зовнішня торгівля України послугами із такими країнами ЄС, як: Австрія, Данія, Естонія, Італія, Польща, найменшими: Словенія, Бельгія, Греція. Зовнішня торгівля послугами України із більшістю країн ЄС характеризувалася додатнім сальдо зовнішньої торгівлі. Від'ємне сальдо фіксувалося у зовнішній торгівлі послугами України із такими країнами ЄС, як: Велика Британія, Ірландія, Іспанія, Кіпр, Люксембург, Нідерланди, Німеччина, Португалія, Словаччина. Найбільші обсяги експорту послуг України спрямовувалися у Велику Британію, Кіпр, Німеччину, Польщу; імпорту із: Великої Британії, Кіпру, Німеччини.

У структурі зовнішньої торгівлі послугами України та ЄС у 2015-2019 рр. переважали: послуги з переробки матеріальних ресурсів (в середньому 12,9%), транспортні послуги (в середньому 31,3%), фінансові послуги (в середньому 11,5%), інформаційні послуги (в середньому 16,2%), ділові послуги (в середньому 12,6%). На зазначені види послуг припадає більше 84,6 % зовнішньої торгівлі України та ЄС послугами. При цьому протягом періоду, що аналізується, фіксувалося збільшення частки послуг з переробки матеріальних ресурсів, інформаційних послуг та ділових. Найвищими показниками результативності зовнішньої торгівлі характеризувалася зовнішня торгівля України та ЄС послугами з переробки матеріальних ресурсів, транспортними послугами та інформаційними послугами. У 2015-2019 рр. у структурі зовнішньої торгівлі України та ЄС послугами найбільшими обсягами експорту характеризувалися послуги з переробки матеріальних ресурсів, транспортні послуги, інформаційні послуги, ділові послуги, імпорту: транспортні послуги, послуги, пов'язані з подорожами, фінансові послуги, роялті, ділові послуги.

Таким чином, у 2015-2019 рр. зовнішньоторговельні відносини України та ЄС активно розвивалися, характеризувалися різними результатами для України у залежності від країни-партнера, групи товарів та/або послуг, що переміщувалися між Україною та ЄС.

Література:

1. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

Воробйова Ю.М., аспірант
*Донецький національний університет економіки і торгівлі
імені Михайла Туган-Барановського,
м. Кривий Ріг, Україна*

ІННОВАЦІЙНА АКТИВНІСТЬ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ: СТАН ТА ТЕНДЕНЦІЯ РОЗВИТКУ

Характерною рисою розвитку сучасної економіки є домінування інновацій як чинника, що забезпечує конкурентоспроможність і економічне зростання в довгостроковій перспективі. Розвиток промислових підприємств України на основі інновацій є умовою диверсифікації економіки і переходу країни на новий технологічний уклад.

Інноваційна активність в сучасних умовах набуває все більшої значущості, оскільки сприяє формуванню особливих конкурентних переваг. Під інноваційною активністю підприємства розуміємо комплексну характеристику процесу генерації, впровадження та реалізації інновацій на підприємстві з метою якісного і кількісного зміни показників діяльності підприємства.

Динаміка основних показників інноваційної діяльності промислових підприємств (табл. 1) указує, що з 2015 р. існувала усталена тенденція до зменшення абсолютної кількості активних промислових підприємств, які займалися інноваційною діяльністю (з 824 у 2015 р. до 782 у 2019 р.) та підприємства, що впроваджували інновації (з 723 у 2015 р. до 687 у 2019 р.), однак тільки у 2016 р. та 2019 р. спостерігається несуттєве зростання.

Аналізуючи динаміку кількості інноваційно активних промислових підприємств, що займалися впровадженням інновацій протягом 2015–2019 років, можна побачити, що пік активності припадає на 2016 рік - 834 підприємств (максимальна частка 20,97%). Водночас динаміка має хвилеподібний вигляд, тобто упродовж аналізованого періоду фіксується збільшення кількості підприємств, що впроваджували інновацію у 2015 році - 824 підприємства (20,72%) та у 2019 році - 782 підприємств (19,66% від загальної кількості інноваційно активних підприємств) при цьому можна зробити висновок, що динаміка кількості інноваційно активних підприємств також спостерігається негативна тенденція зменшення кількості

підприємств у 2017 році - 759 (19,09%) та у 2018 році - 777 (19,5% від загальної кількості промислових підприємств).

Таблиця 1 – Основні показники інноваційної діяльності промислових підприємств України в 2015-2019 рр.

Показники	2015	2016	2017	2018	2019	Відхилення 2015/2019 рр.	
						%	+/-
Кількість інноваційно активних промислових підприємств	824	834	759	777	782	-5,1	-42,0
Витрати на інновації промислових підприємств/ млн.грн	13814	23230	9117,5	12180	14221	2,9	407,2
Кількість промислових підприємств, що впроваджували інновації (продукцію та/або технологічні процеси)	723	735	672	739	687	-5,0	-36,0
Кількість упроваджених у виробництво нових технологічних процесів промисловими підприємствами	1217	3489	1831	2002	2318	90,5	1101,0
Кількість упровадженої інноваційної продукції (товарів, послуг) промисловими підприємствами	3136	4139	2387	3843	2148	-31,5	-988,0
Обсяг реалізованої інноваційної промислової продукції (товарів, послуг) /млн.грн	23050	...	17714	24861	34265	48,7	11214,8

Джерело: складено автором на основі даних [1]

Дослідивши динаміку кількості промислових підприємств, що впроваджували інновації за період з 2015 по 2019 роки спостерігається, що в 2015 (20,3%), 2016 (20,6%) та 20158 (20,7%) роках простежується найбільший відсоток промислових підприємств, що впроваджували інновації. Найменший же відсоток промислових підприємств, що впроваджували інновації припадає на 2017 (18,9%) та 2019 (19,3%) роках.

Проаналізувавши витрати на інновації промислових підприємств видно, що найбільша частка витрат припадає на 2016 р. - 23230 млн. грн. (32%). Суттєве скорочення відбулося в 2017 році порівняно з 2016 роком на 14112 млн. грн. однак починаючи з 2017 року витрати поступово збільшуються. За кількістю упровадженої інноваційної продукції (товарів, послуг) промисловими підприємствами спостерігається динамічний характер, однак в 2019 році порівняно з 2015 кількість упровадженої інноваційної продукції

зросла на 87 %. Високі значенні показнику спостерігається в 2016 р. - 4139 (26,44% від загальної кількості видів інноваційної продукції) та 2018 р. - 3843 (19,54%), тенденція до зменшення спостерігається в 2017 р. - 2387 (15,24%) та 2019 р. - 2148 (13,72% від загальної кількості видів інноваційної продукції).

Динаміка кількості впроваджених у виробництво нових технологічних процесів промисловими підприємствами має хвилюподібний вигляд, так в 2016 році відбулося стрімке зростання на 186 % порівняно з 2015 роком, а в 2017 році стрімке скорочення на 48 % але останні роки є позитивна динаміка до зростання, так в 2019 році порівняно з 2017 роком зростання склало 26%.

Починаючи з 2017 р. спостерігається тенденція до збільшення частки реалізованої інноваційної продукції в загальному обсязі реалізованої промислової продукції. Промисловими підприємствами України у 2018 р. було реалізовано інноваційної продукції на 24861,1 млн грн, що на 40,3% більше, ніж у 2017 р. та збільшення на 37,8% у 2019 р. порівняно з 2018 р.

Результати проведеного дослідження свідчать про поступове зростання інноваційної активності промислових підприємств України у 2015-2019 рр., однак інноваційна діяльність вітчизняних підприємств знаходиться все ще на дуже низькому рівні, що, в свою чергу, негативно відображається на конкурентоздатності продукції та розвитку економіки в цілому.

Література:

1. Державна служба статистики України URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 15.04.2021 р.).

Єлісєєва О.К., д.е.н., професор,

Прошкіна П.М., здобувач вищої освіти

*Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара,
м. Дніпро, Україна*

ЕКОЛОГІЧНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ НА ДЕРЖАВНОМУ РІВНІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

У сучасному світі в умовах значних кліматичних змін питання охорони навколишнього середовища постає серед найважливіших. Для багатьох країн проблеми екології в перспективі декількох років

можуть стати фатальними. Можна помітити структурні зміни бюджетів країн всього світу, через збільшення частки видатків на охорону навколишнього середовища. Ключовими статтями витрат є ліквідація забруднень та утилізація відходів. Отож, актуальним стає дослідження процесу та шляхів управління в даній сфері.

По-перше, необхідно дати визначення поняттю охорони навколишнього середовища та власне управління. Охорона навколишнього природного середовища – це комплекс заходів, спрямованих на запобігання, скорочення чи ліквідацію забруднення, інших видів шкідливого впливу господарської та іншої діяльності на навколишнє природне середовище, при наданні послуг чи використанні продукції, а також на збереження біорізноманіття та середовища існування.

Управління - це цілеспрямований вплив на організовану систему, що забезпечує збереження її певної структури, підтримання режиму та цілей діяльності. [3] Однак, за умов модернізації термін управління майже у всіх сферах діяльності замінили терміном «менеджмент», окрім тих випадків, коли мова йде про управління в державних органах, застосовується термін «державне управління» або адміністрування. У широкому сенсі слова «менеджмент» - це вміння домагатися поставлених цілей, використовуючи працю, інтелект, мотиви поведінки людей. Не зважаючи на те, що поняття управління ширше за поняття менеджмент, в даній роботі вони використовуються як рівнозначні.

При дослідженні менеджменту екологічних витрат, важливо визначити структуру, мету та об'єкт екологічного менеджменту.

Загальна мета екологічного менеджменту – це досягнення бажаного, можливого і необхідного стану керованої системи - екологічної сфери.

Організаційна структура управління - це сукупність управлінських ланок, розташованих у суворій підпорядкованості, які забезпечують взаємозв'язок між керуючою і керованою системами. Об'єкт управління - екологічна сфера, основним елементом якої виступають відносини по збереженню (відтворенню) окремих елементів природного середовища або природних комплексів в цілому.

Слід відмітити також, що в системі управління екологічна сфера інтерпретується не тільки як навколишнє природне середовище, функціонування якої обумовлено екологічними

законами, а з точки зору економічних відносин, як сфера природоохоронної і ресурсозберігаючої праці.

Відповідно слід розрізняти: природно-ресурсну сферу, як сферу екологоорієнтованої (ресурсозберігаючої) праці в матеріальному виробництві, і природоохоронну сферу, як власне екологічну сферу.

Ключове місце в системі державних органів управління природокористуванням і природоохороною займає Міністерство охорони навколишнього природного середовища та ядерної безпеки України положення про яке затверджено Указом Президента України від 10.02. 1995 р. [4] В системі Мінекобезпеки України функції державного контролю покладені на Державну екологічну інспекцію. Основними органами в даній сфері є Державне управління охорони навколишнього природного середовища та Державна екологічна інспекція.

Щодо сучасного стану екології в Україні та у світі загалом, то аналітики дають негативні прогнози, однак відзначають, що, за умов проведення змін у екологічній політиці, можливо змінити динаміку на позитивну. Однак проведення природоохоронних заходів потребує значених грошових витрат. Так, наприклад, країни Європейського Союзу щорічно витрачають близько 2% ВВП на охорону природного середовища. І ці суми поступово збільшуються.

В Україні спостерігається позитивна динаміка зміни сум видатків на охорону природного середовища (рис.1), однак суми становлять лише близько 0,5% від загального державного бюджету.

Негативний вплив також має ріст інфляції, що значно знецінює розміри витрат, наприклад у 2016 році фактична сума склала 4771,6 млн.грн (0,72% від держбюджету), а у 2020 році – 6636,8 (0,53% від держбюджету), однак, враховуючи зростаючий індекс інфляції, витрати на охорону природного середовища у році 2020 менші ніж у 2016 році. Важливо зазначити також, що хоча для економічного розвитку пандемія 2020 року мала негативні наслідки, зокрема для України, але аналітики визначили покращення екологічної ситуації у світі, через пандемію COVID-19, а саме – значне зменшення кількості забруднень та відходів.

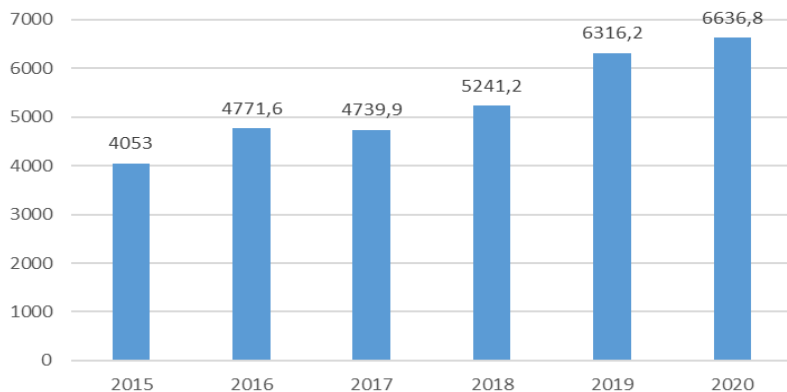

Рис.1 - Динаміка зміни суми видатків на сферу охорони природного середовища, млн. грн

Джерело: складено на основі [3]

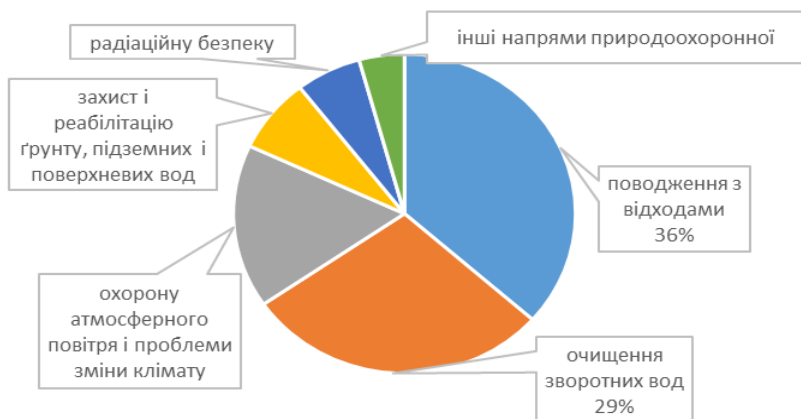

Рис.2 - Структура витрат на охорону навколишнього природного середовища за видами природоохоронних заходів у 2019 році

Джерело: складено на основі [1]

Як видно з графіку зображеного на рис.2 найбільші частки витрат у сфері охорони навколишнього середовища витрачається на утилізацію відходів, очищення вод та охорону атмосферного повітря. Даний розподіл є досить закономірним враховуючи, що вказані статті

витрат представляють найбільші проблеми в даній сфері. Так, наприклад, проблема утилізації відходів є найвідомішою та найпопулярнішою не лише серед людей, що професійно займаються дослідженням проблем екології, а й серед решти населення, оскільки висвітлення значущості даної проблеми відбувається маркетингологами майже всіх великих брендів, що в останні роки створює свого роду «тренд екологічності». Питання забруднення водних середовищ також є частиною загальної проблеми великої кількості відходів, що в свою чергу призводить до забруднення повітря. Тобто важливо розуміти, що всі складові пов'язані між собою і що, відповідно, рішення проблеми та витрати мають бути комплексного характеру.

Отже, дослідження та розвиток екологічного менеджменту є актуальним на сьогодні для всього світу та для України, особливо враховуючи негативні прогнози науковців та аналітиків. Вибір стратегії управління економічними витратами на мікрорівні та політичної стратегії на макрорівні мають вирішальну роль на шляху до розвитку та добробуту країни.

Література:

1. Державна служба статистики України URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 20.04.2021 р.).
2. «Вокс Україна» URL: <https://voxukraine.org/> (дата звернення: 20.04.2021 р.).
3. Міністерство фінансів України URL: <https://index.minfin.com.ua/> (дата звернення: 20.04.2021 р.).
4. EcoBusinessGroup URL: <https://ecolog-ua.com/> (дата звернення: 20.04.2021 р.).

Кісіль У.М., здобувач вищої освіти

Науковий керівник: Лижник Ю.Б., ст. викладач

*Донецький національний університет економіки і торгівлі
імені Михайла Туган- Барановського,
м. Кривий Ріг, Україна*

СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ІНОЗЕМНИХ ІНВЕСТИЦІЙ В ЕКОНОМІЦІ КИТАЮ

На сучасному етапі розвитку світової економіка, інвестиції відіграють значну роль, будучи рушійною силою соціально-

економічного розвитку та запорукою ефективного функціонування будь-якої економіки. Китайська Народна Республіка є однією з найбільш швидко розвиваючих економік світу і одним з найбільш успішних прикладів економічної модернізації за допомогою інвестицій.

Зважаючи на це, дослідження інвестиційних успіхів КНР може стати цікавим досвідом для формування напрямків розвитку інвестиційної політики України.

Іноземні інвестиції в Китаї є одним з найважливіших факторів економічного зростання, про що яскраво свідчить темпи економічного розвитку КНР, який на сьогоднішній день представляється світовим лідером із залучення іноземного капіталу, випереджаючи при цьому Східну і Західну Європу [1].

Завдяки залученню іноземних інвестицій китайському керівництву вдалося прискорити структурну перебудову народного господарства, в першу чергу промислового виробництва, залучити передові технології, розширити експортний потенціал, підвищивши, таким чином, роль КНР у світовому господарстві.

Найбільші обсяги прямих інвестицій в 2019 р. надійшли з Гон - Конгу (926,7 млрд. дол.), Республіки Корея (40,4 млрд. дол.), Тайваню (44,1 млрд. дол.), Сінгапуру (69,7 млрд. дол.), Японії (32,1 млрд. дол.), США (25,9 млрд. дол.), Німеччини (15,6 млрд. дол.), Англії (10,8 млрд. дол.), Франції (12,2 млрд. дол.) і Макао (8,9 млрд. дол.). На частку перерахованих держав і регіонів довелося 94,0% всіх фактично залучених в КНР інвестицій (табл. 1).

Таблиця 1 - Основні інвестори Китаю в 2017-2019 рр., млрд. дол. США

Країна	Роки			Відхилення 2019/2018 рр.		Відхилення 2018/2017 рр.		Відхилення 2019/2017 рр.	
	2017	2018	2019	%	+/-	%	+/-	%	+/-
Гонконг, Китай	1112,2	1107,9	926,7	-16,4	-181,2	-0,4	-4,3	-16,7	-181,2
Британські Віргінські острови	330,6	313,4	286	-8,7	-27,4	-5,2	-17,2	-13,5	-27,4
Японія	147,6	134,4	32,1	-76,1	-102,3	-8,9	-13,2	-78,3	-102,3
Сінгапур	101,6	94,1	69,7	-25,9	-24,4	-7,4	-7,5	-31,4	-24,4
США	76,5	70,3	25,9	-63,2	-44,4	-8,1	-6,2	-66,1	-44,4
Республіка Корея	61,3	55,9	40,4	-27,7	-15,5	-8,8	-5,4	-34,1	-15,5

Джерело: розраховано автором на основі [2,3,4,5]

У 2019 року на території Китаю було створено 26675 підприємств з участю іноземного капіталу (+11,8%). Чисельність підприємств з 100% іноземного капіталу склав 20398 (+8,5%), сума фактично залучених ними інвестицій оцінювалася в розмірі 95,29 млрд. дол. (+0,6%). Було створено 5989 (+24,2%) спільних підприємств з сумою притягнутих інвестицій 25,89 млрд. дол. (+23,3%), іноземних акціонерних компаній -78 (+90,2%) з сумою фактично залучених інвестицій 3,25 млрд. дол. (+48,5%) [3]. У таблиці 2 представлена структура використання іноземних інвестицій за галузями економіки за період 2017-2019 рр.

Як свідчать дані таблиці 2, найбільша частка використання іноземних інвестицій за період 2017-2019 рр. припадає на обробну галузь (37,45%), нерухомість (27,68%) та оптова та роздрібна торгівля (9,88%). Також слід зазначити що відбулося зменшення іноземних інвестицій в 2019 р. порівняно з 2017 р. за такими галузями, як видобувна галузь (33,3%), інші галузі (24,3%) та с/г, лісова, тваринництво, рибне господарство (14,8%). Доцільно зазначити, що вагоме збільшення іноземних інвестицій відбулося в такі галузі Китаю, як фінансовий та грошовий обіг, будівництво, передача інформації та наукові дослідження.

Традиційно найбільша частина китайських прямих інвестицій припадає на азіатські країни: в 2019 році на їх частку припало 69% від загального обсягу китайських інвестицій (в т.ч. на Гонконг - 83,4%). Частка європейських країн склала 8,8%, північноамериканських - 7,5%, латиноамериканських - 8,6%, африканських - 2,6%, держав в Океанії - 3,5%. Частки, що припадають на інші країни і регіони, не настільки великі, але обсяги надходять до них інвестицій також ростуть. Особливо вони зросли після початку світової фінансової кризи, що демонструє те, як китайські компанії користуються змінами в кон'юнктурі [3, 4].

Варто відзначити, що більшість інвестицій, накопичених китайськими фірмами за кордоном, доводиться на державні компанії. При цьому розподіл китайського капіталу за кордоном по секторам відображає як галузеву структуру економіки Китаю, так і пріоритети влади КНР. Якщо перших етапах вивозу капіталу найбільша частина інвестицій приходилась на сферу торгівлі, туризму, громадського харчування, судноплавства і товарних перевезень, а їх основною метою було сприяння збуту китайської продукції за кордоном.

Згідно даними міністерство Комерції КНР в 2019 р. китайські підприємства вклали 118,02 млрд.дол. (+14,7%) прямих нефінансових інвестицій в створення 6532 підприємств в 155 країнах і регіонах світу [3].

Китай за період 2017-2019 рр. стабільно інвестує свої кошти в інші краї світу. Найбільша частка припадає на обсяг нових контрактів, що складає 43,40% від загальної суми інвестицій, інвестиції в обсяг виконаних підрядних робіт складає 33,04% та прямі нефінансові інвестиції складає 23,54%.

Таким чином, інвестиційна діяльність грає ключову роль в процесі стимулювання економічного розвитку Китаю. Економічне зростання країни тісно пов'язаний із залученням фінансових потоків з-за кордону, останні надають помітне благотворний вплив не тільки на економіку, а й на всі інші сфери соціального життя в країні.

Таблиця 2 - Використання іноземних інвестицій за галузями в 2017-2019 рр., млрд. дол. США

Галузі	Роки			Відхилення 2019/2018 рр.		Відхилення 2018/2017 рр.		Відхилення 2019/2017 рр.	
	2017	2018	2019	%	+/-	%	+/-	%	+/-
С/г, лісова, тваринництво, рибне господарство	1800,03	1522,27	1533,86	0,8	11,6	-15,4	-277,8	-14,8	11,6
Видобувна галузь	364,45	562,22	242,92	-56,8	-319,3	54,3	197,8	-33,3	-319,3
Обробна галузь	45555	39938,7	39542,9	-1,0	-395,8	-12,3	-5616,3	-13,2	-395,8
Електро-, газо- і водопостачання	2426,1	2202,9	2250,2	2,1	47,3	-9,2	-223,2	-7,3	47,3
Будівництво	1219,83	1239,49	1558,76	25,8	319,3	1,6	19,7	27,8	319,3
Транспортні перевезення, складське господарство та поштові послуги	4217,38	4455,59	4186,07	-6,0	-269,5	5,6	238,2	-0,7	-269,5
Передача інформації, комп'ютерні послуги, програмне забезпечення	2880,56	2755,11	3835,56	39,2	1080,5	-4,4	-125,5	33,2	1080,5
Оптова та роздрібна торгівля	11511	9463,4	12023,1	27,0	2559,7	-17,8	-2047,6	4,4	2559,7
Фінансово, грошовий обіг	2330,46	4182,16	14968,9	257,9	10786,7	79,5	1851,7	542,3	10786,7
Нерухомість	28798,1	34626,1	28994,8	-16,3	-5631,3	20,2	5828,0	0,7	-5631,3
Лізинг і торгові послуги	1036,16	1248,88	1049,73	-15,9	-199,2	20,5	212,7	1,3	-199,2
Наукові дослідження, технічні послуги та геологорозвідка	2750,26	3254,66	4529,36	39,2	1274,7	18,3	504,4	64,7	1274,7
Інші галузі	3367,96	2863,75	2550,36	-10,9	-313,4	-15,0	-504,2	-24,3	-313,4

Джерело: розраховано автором на основі [2,3,4,5]

Література:

1. Зварич. Р. Китай на міжнародній економічній арені: подолання загроз. *Вісник Тернопільського національного економічного університету*. 2010. № 5-2. С. 334-351.
2. Державна адміністрація валютного контролю КНР URL : <http://www.safe.gov.cn/>. (дата звернення: 10.01.2021 р.)
3. Державна податкова адміністрація URL : <http://www.chinatax.gov.cn/>. (дата звернення: 11.01.2021 р.)
4. Державне статистичне бюро КНР URL : <http://www.stats.gov.cn/english/>. (дата звернення: 10.04.2021 р.)
5. Европейские меткомпании уничтожают отрасль – глава EUROFER URL : http://keramet.com.ua/news_id_256.html (дата звернення: 12.04.2021 р.)

*Лукашук М. В., аспірант
Університет банківської справи,
м. Львів, Україна*

ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ БАНКІВСЬКОГО КРЕДИТУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ

Темпи розвитку суб'єктів підприємництва багатьох сфер економіки України визначаються результативністю впровадження інновацій, яка, в свою чергу, залежить від можливості залучення необхідного обсягу фінансових ресурсів для досягнення поставлених цілей. Впровадження новітніх технологій, розвиток інфраструктури вимагають фінансового забезпечення. Загальний низький рівень ефективності інвестиційного потенціалу України зумовлює сповільнення темпів інноваційної діяльності. Ключовим механізмом подолання вказаних проблем сьогодні має стати банківський кредит та його впровадження в сфері інноваційного інвестування.

Банківський сектор є основною частиною фінансової системи України й головним важелем економіки, який акумулює тимчасово вільні кошти та перерозподіляє їх між галузями економіки, створюючи цим інвестиції. Сучасна банківська система – головний партнер держави у реалізації грошово-кредитної та інвестиційної політики.

Як свідчать результати одного з найбільш авторитетних рейтингів інноваційної діяльності – Глобального інноваційного

індексу [1], Україна в 2020 році піднялась в рейтингу з 47 на 45 місце. Найкращі показники в рейтингу цього року наша країна демонструє за результатами виробництва нових знань та технологій (17 місце в світі).

За даними Держстату [2], в Україні в 2019 році спостерігалась негативна динаміка кількості промислових підприємств, які проваджують інноваційні заходи, але кількість таких заходів збільшується (табл.1).

Відповідно до даних табл. 1 кількість впроваджених інноваційних процесів у промислових підприємствах протягом 2019р. збільшилась на 316 од. (15,8%) та склала 2 318 од. При цьому кількість процесів, які впроваджуються з метою енергоефективності зменшилась в звітному році на 69 од. (7,4%) та склала 857 од., що може пояснюється впровадженням енергоефективних заходів підприємствами, які мали достатньо фінансових ресурсів для цього, насамперед, в минулих роках.

Таблиця 1 - Динаміка впровадження інновацій на промислових підприємствах України

Показник	2017р.	2018р.	2019р.	Відхилення 2019/2018рр.	
				Абсолютні	Відносні,%
Частка підприємств, які впроваджують інновації, %	14,3	15,6	13,8	-1,8	-
Кількість впроваджених у виробництво нових технологічних процесів, од.	1 831	2 002	2 318	316	15,8
з них енергоефективних процесів	611	926	857	-69	-7,4
Кількість впроваджених видів інноваційної продукції, од.	2 387	3 843	2 148	-1 695	-44,1
Частка обсягу реалізованої інноваційної продукції у загальному обсязі реалізації, %	0,7	0,8	1,3	0,5	-

Джерело: розраховано автором на основі даних Держстату [2]

Кількість нових видів продукції, які випускались промисловістю протягом 2019 року зменшилась на 1 695 од. (44,1%) і

склала 2 148 од., що менше навіть за обсяг нових видів продукції в 2017 році. Але при цьому частка виручки від продажу інноваційної продукції в 2019 році збільшилась на 0,5%, що свідчить про те, що така продукція користується вищим попитом.

Таким чином, сьогодні в Україні, на жаль, спостерігається гальмування інноваційного розвитку промислових підприємств. Одним з ключових стримуючих впровадження інновацій для підприємств є відсутність фінансування, оскільки заходи впровадження та освоєння нововведень мають високу вартість та потребують довгострокових вкладень. За таких умов ключовим важелем впровадження інновацій у виробництві міг би стати банківський кредит.

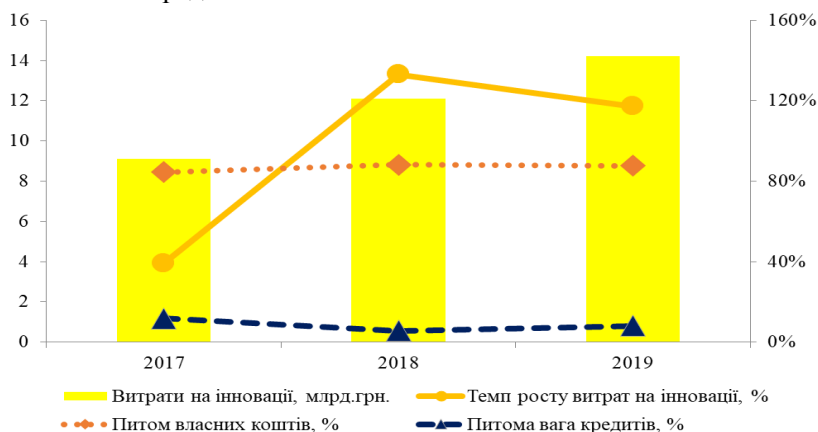

Рис.1 - Динаміка фінансування інновацій в Україні

Джерело: складено на основі даних Держстату [2]

Сьогодні в Україні процес банківського кредитування перебуває під впливом процесів фінансової глобалізації, відбувається в посткризових умовах та супроводжується високими ризиками й асиметрією інформації, яка характеризується відсутністю повноти і достовірності необхідної для оцінки кредитоспроможності позичальників інформації про чинники, що впливають на діяльність підприємств різних секторів економіки, недосконалістю фінансово-кредитних інструментів.

З метою проведення оцінки ролі банківського кредитування у фінансуванні інноваційного розвитку – доцільно провести аналіз складу витрат на впровадження інновацій (рис.1).

Відповідно до даних Державної служби статистики України протягом 2017-2019рр. обсяг фінансування інновацій збільшився на 5,1 млрд.грн. (56,0%), здебільшого такі витрати фінансувались за рахунок власних коштів суб'єктів господарювання (88%), частка фінансування за рахунок кредитів була незначною і зменшувалась з 11,8% в 2017р. до 8,1% в 2019р.

Отже, на сучасному етапі розвитку економіки України банківські кредити відіграють мінімальну роль у фінансуванні інноваційної діяльності. Не зважаючи на значний потенціал банківського кредитування в соціально-економічному зростанні, суб'єкти господарювання активно його не використовують. Протягом досліджуваного періоду кредити банківських установ надавались здебільшого на фінансування поточної діяльності і не мали конкретної інноваційної спрямованості.

Слабка кредитна активність підприємств зумовлена високою вартістю кредитних ресурсів як наслідку такого фактора, як висока облікова ставка НБУ, не зважаючи на її зменшення у 2019-2020 роках. Такий фактор значно ускладнює залучення кредитів для фінансування інноваційних проектів низькорентабельних підприємств, які в першу чергу потребують технологічної модернізації [3, с.185].

Також гальмівним фактором у розвитку банківського кредитування інновацій є обмежений обсяг довгострокових кредитних ресурсів. Банківський сектор України на сьогодні не є повністю фінансово спроможними генерувати достатній обсяг кредитного забезпечення і відповідним чином обслуговувати інноваційний процес в Україні, а також не готовий брати на себе такі ризики. А особливістю інноваційної діяльності підприємств є високий рівень ризиків її проведення, особливо, на початкових етапах реалізації інновації.

Самі банківські установи вказують на декілька чинників, які можуть стримувати кредитування інноваційного розвитку підприємств у найближчий перспективі: споживчі настрої підприємств та населення, які залежать від стану економіки і стабільності курсу національної валюти. «В умовах, коли розгортається девальваційний тренд і спостерігається економічний

спад, підприємства та населення, природно, воліють утримуватися від нових інвестицій і не вдаватися до банківських кредитів. І, навпаки, якщо курс стабільний і економіка зростає, спостерігається і підвищення попиту на різні кредитні пропозиції» [4, с.15].

Успішність банківського кредитування інноваційного розвитку підприємств пов'язана із контрольованістю ризиків, їх допустимістю. Рівень ризику збільшується за наступних обставин: недосконалість нормативно-правової бази щодо питань ризиків; раптовість виникнення негативних впливів; відсутність виконання дій або комплексу заходів, направлених на уникнення ризиків, нівелювання їх негативних проявів; відсутність практичного досвіду розв'язання нових завдань та ситуацій.

Діагностика банківського кредитування інноваційного розвитку підприємств дозволяє виокремити наступні ключові проблеми його активізації та нарощення: повільні темпи інноваційних перетворень реального сектору економіки; наявність дисбалансу у темпах розвитку фінансового та реального секторів національної економіки; несприятливий інвестиційний клімат; правова, політична та економічна нестабільність; незахищеність прав кредиторів; низька ефективність бізнесу; відсутність належної інфраструктури інноваційного ринку, ринку землі та нерухомості тощо [4 с.15].

Деякі гальмуючі чинники активізації банківського кредитування є й у самій банківській системі: недостатній рівень капіталізації; обмеженість інвестиційного кредитування короткостроковою ресурсною базою; висока вартість депозитних ресурсів; відносно низька дохідність інвестиційних кредитів та підвищена ризикованість; складність оцінки платоспроможності позичальника та кредитних ризиків інноваційних проєктів; відсутність у більшості банків ефективних механізмів та інструментів управління ризиками, планування та стратегії розвитку; низький рівень банківського менеджменту і корпоративного управління тощо [3, с.187].

Одним із шляхів розвитку банківського кредитування інноваційного розвитку може стати, запроваджена в 2020 році в Україні державна програма підтримки кредитування малого бізнесу «Доступні кредити 5-7-9%». Метою програми є спрощення доступу суб'єктів малого підприємництва, зокрема і новостворених, до банківського кредитування з метою реалізації інвестиційних проєктів

для збільшення обсягів виробництва, експорту, імпортозаміщення, високотехнологічного виробництва, енергоефективності, впровадження інновацій. Програма передбачає короткострокове та середньострокове кредитування поточної та інвестиційної діяльності суб'єктів малого бізнесу, за умови створення ними нових робочих місць, під доступні відсоткові ставки (3-9% річних). Також можливе кредитування під заставу гарантій Фонду розвитку підприємництва (ФРП) для новостворених підприємств, або СГД які не мають власного ліквідного майна. Кредити надаються уповноваженими банками під ринкові відсоткові ставки з подальшою компенсацією з Державного бюджету України частини плати за кредит.

В межах зазначеної програми протягом 2020 року було видано кредитів на загальну суму 17 450,7 млн.грн., з них на інвестиційні цілі – 3 368,0 млн.грн., на рефінансування – 10 824 млн.грн. ФРП було надано гарантій за даними кредитами на загальну суму 441,3 млн.грн., із них на 9,6 млн.грн. для новостворених суб'єктів підприємництва [5]. Як видно з результатів програми – частка кредитів наданих на інвестиційні цілі (в т.ч. впровадження інновацій) складає лише 19,3% від загального обсягу наданих кредитів. Таким чином говорити про те, що дана програма стане рушійною силою нарощення кредитування інноваційного розвитку економіки ще зарано.

Таким чином, фактичний рівень модернізації діяльності реального сектору економіки України на сьогодні не повністю відповідає сучасним потребам. Банківський сектор не виконує роль прискорювача інновацій в економіці. У банків недостатньо власних ресурсів, а пасивні операції є нестабільними і, здебільшого, короткостроковими, що обмежує пропозицію кредитних ресурсів. У банків практично відсутня практика кредитування довгострокових виробничих програм та проєктного фінансування.

Таким чином, розглянувши сучасний стан та проблеми кредитування інноваційного розвитку в Україні та досвід країн з розвинутою економікою в цьому питанні – можна дійти висновку про необхідність запровадження в Україні наступних заходів з метою стимулювання банківської кредитної діяльності в інноваційній сфері:

- запровадження пільгового оподаткування банків, які кредитують інновації;
- знизити норми обов'язкового резервування ресурсів, які залучаються на термін від одного року з метою збільшення ресурсної

бази інноваційного кредитування та зменшення кінцевої вартості цих кредитів;

- надати банкам права за ресурсами у вільно конвертованій валюті в короткостроковій перспективі, до одного року для цілей інноваційного кредитування, формувати обов'язкові резерви у вільно конвертованій валюті;

- запровадити механізм довгострокового рефінансування НБУ комерційних банків, які кредитують високоефективні інноваційні проекти;

- організувати державне страхування інноваційних кредитів і надати державні гарантії за стратегічно пріоритетними напрямками інноваційного фінансування;

- ввести механізм обліку НБУ цінних паперів банків, емітованих у рахунок сек'юритизації банківських активів, вкладених в інноваційні проекти, з дисконтною ставкою, нижчою від офіційно оголошеної НБУ.

Якщо необхідності запровадження інновацій у виробництві не буде приділено достатньо уваги та підтримки – Україна ніколи не досягне прогресу і розвитку економіки. Тому протягом наступних років пріоритетним має стати завдання залучення стратегічних кредитних коштів у пріоритетні напрямки інноваційної діяльності.

Література:

1. The Global Innovation Index 2020: Who Will Finance Innovation?
URL: https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo_pub_gii_2020.pdf
(дата звернення: 12.04.2021 р.)

2. Статистична інформація Державної служби статистики України
URL : <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 12.04.2021 р.)

3. Абрамова А.С., Марич М.Г., Попова Л.В. Кредитне забезпечення інноваційного розвитку економіки банківськими установами в Україні // *Проблеми і перспективи економіки і управління*. 2019. № 2 (18). С. 181-189.

4. Гудзь О.Є. Банківське кредитування інноваційного розвитку підприємств: можливості та ризики // *Економіка. Менеджмент. Бізнес*. 2019. С. 12-19.

5. Офіційний веб-сайт Фонду розвитку підприємництва URL: <https://bdf.gov.ua/> (дата звернення: 12.04.2021 р.)

*Насредінова М. Г., здобувач вищої освіти
Науковий керівник: Лижник Ю.Б., ст. викладач
Донецький національний університет економіки і торгівлі
імені Михайла Туган- Барановського,
м. Кривий Ріг, Україна*

АНАЛІЗ ТОВАРНОЇ СТРУКТУРИ ЕКСПОРТУ УКРАЇНИ ДО КРАЇН ЄС

Розвиток міждержавних відносин у торгівельній площині зумовлений великою кількістю постійно змінюваних тенденцій в сучасному світі, які призводять до популяризації певних товарів чи послуг і їх обміну на міжнародному рівні.

Україна має зовнішньоекономічні відносини з багатьма країнами світу і розвиває їх, проте, саме ЄС є стратегічним та найбільш важливим партнером України. Отже, дослідження динаміки та структури товарного експорту України до ЄС є важливою складовою забезпечення успішної експортної діяльності держави.

Здійснення зовнішньо-торгівельних операцій між Україною та країнами ЄС здійснюється на основі угоди про асоціацію між ЄС і Україною. Найпомітнішими результатами імплементації угоди про асоціацію між ЄС і Україною стали зміни в експорті товарів між партнерами. Питома вага торгівлі товарами з країнами ЄС має тенденцію до зростання та в 2019 р. становила 59,4%, що більше показника 2015 р. У результаті збільшення частки торгівлі товарами з іншими країнами світу (у т. ч. з країнами ЄС) значно зменшився експорт товарів з країнами СНД та в 2019 р. становила -13,5%.

Для детально аналізу експорту товарів було розглянуто географічну структуру та товарну структуру до країн ЄС (рис. 1). Найбільші обсяги українських товарів експортується до Польщі (її частка склала в 2019 році 16,88%), Італії (12,39%) та Німеччини (12,21%).

За даними рисунку 1, продовольчі товари сільськогосподарська продукція становили 28,7%, метали та вироби з них склали 19%, машини, обладнання та механізми; електротехнічне обладнання зайняли 14%, мінеральні продукти склали 10,9%, деревина та вироби з неї склали 5,5%. Серед товарів агропромислового комплексу та харчової промисловості найбільша частка експорту припадала на зернові культури – 40,2% від загального обсягу товарів

агропромислового комплексу (у т. ч. кукурудза – 31,5%, пшениця – 7,3%), жири та олії тваринного або рослинного походження – 16,8% (олія соняшникова – 14,1%), насіння і плоди олійних рослин – 15,9%.

В розрізі географічно та товарної структури найбільші експортні поставки товарів у 2019 р. здійснювалися до Польщі – 16,88% (чорні метали, електричні машини, руди, шлак і зола), Італії – 12,39% (чорні метали, зернові культури, жири та олії тваринного або рослинного походження), та Німеччини – 12,21% (електричні машини, одяг та додаткові речі до одягу, текстильні, механічні машини).

Оскільки торгівля продовольчими товарами та сільськогосподарською продукцією, продовольчими товарами займає найбільшу частку в експорті до ЄС, то розглянемо детальніше умови співпраці з ЄС щодо продажу сільськогосподарських товарів.

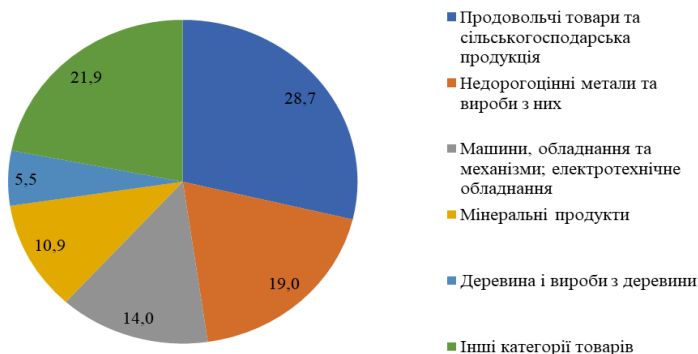

Рисунок 1 - Товарна структура експорту до країн ЄС в 2019 році, %

Джерело: складено автором на основі даних [1]

За угодою про ГВЗСТ ЄС і Україна зобов'язалися лібералізувати більшу частину, але не всю торгівлю сільськогосподарською продукцією. З боку ЄС більше 85% тарифних ліній для сільськогосподарських і продовольчих товарів встановлено на нульовий рівень відразу після вступу Угоди в силу. Відносно решти товарів застосовуються або вхідні ціни, або ТК [5, 6].

Україна в даний час застосовує ряд експортних мит на сільськогосподарську продукцію, а саме на насіння соняшнику, лляне насіння, рапсове сім'я, живих тварин і на шкіряну сировину і шкури.

Відповідно до зобов'язань перед СОТ, починаючи з січня 2013 року, експортне мито на насіння соняшнику була встановлена в розмірі 10%, а на живих тварин і на шкіряну сировину і шкури - в розмірі 25%.

До ключових факторів нестабільності експорту товарів з України до країн ЄС відноситься залежність від динаміки цін на металопродукцію, зернові, азотні добрива на світових ринках. Чинниками, що нівелювали позитивні потенційні можливості розширення українського експорту до ЄС у результаті посилення цінової конкурентоспроможності, були, по-перше, повільне післякризове зростання економіки Євросоюзу, особливо в окремих країнах-партнерах, по-друге, несприятлива кон'юнктура світових ринків, суттєве погіршення умов торгівлі, пандемія Covid-19, падіння світових цін на продукцію товарних груп традиційного українського експорту (продукція металургії, хімічної промисловості, сільського господарства), по-третє і основне, позаекономічні чинники [7].

Головними торговими партнерами України в ЄС є Польща, Італія та Німеччина. До них Україна експортує насамперед будівельний металопрокат, зерно, соняшкову олію та іншу агропродукцію. При цьому найбільший ринок збуту українських товарів серед країн ЄС - Польща. На її частку припадає 6,87% усього експорту з України і 16,88% експорту до країн ЄС.

Структура експорту в основному складається з готових промислових виробів і напівфабрикатів. А ці групи товарів зустрічають особливо жорстку конкуренцію з боку виробників на ринках країн-членів ЄС. Це, в свою чергу, призводить до численних антидемпінгових процесів.

Отже, головною проблемою експорту як до країн ЄС, так і до інших країн, залишається зниження обсягів експорту товарів першого-другого переділу та зростання обсягів експорту сировинних товарів. Наприклад, ТОП-10 експортованих в 2019 році товарів включає тільки сировину і напівфабрикати первинної переробки. Відмінність від 2018 року в тому, що сировинна продукція рослинництва сильно посунула промислові товари. Якщо в 2018 році 5 позицій було представлено металургією і ще одна умовно промислова (скручування проводів для автомобілебудування), то в 2019 році в ТОП-10 виявилось 6 товарів продукції рослинництва, 3 металургії та скручування проводів для автомобілебудування.

Література:

1. Архів статистичних збірників «Співробітництво між Україною та країнами ЄС». URL: https://ukrstat.org/uk/druk/publicat/Arhiv_u/10/Arch_ES_zb.htm (дата звернення: 16.04.2021).
2. Географічна структура зовнішньої торгівлі товарами з країнами ЄС за 2019 рік. Державна служба статистики України, 2020. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 07.04.2021).
3. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 10.04.2021).
4. Динаміка географічної структури зовнішньої торгівлі товарами. Державна служба статистики України, 2019. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 10.04.2021).
5. Зона вільної торгівлі між Україною та ЄС URL: <https://mfa.gov.ua/yevropejska-integraciya/ugoda-pro-asociaciyu-mizh-ukrayinoyu-ta-yes/zona-vilnoyi-torgivli-mizh-ukrayinoyu-ta-yes> (дата звернення: 17.04.2021).
6. Офіційний сайт Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України. URL: <https://www.me.gov.ua> (дата звернення: 10.04.2021).
7. Структурні диспропорції українського експорту товарів до країн ЄС та напрямки їх подолання URL: <http://ua-ekonomist.com/10862-struktur-disproporcyi-ukrayinskogo-eksportu-tovarv-do-krayin-yes-ta-napryamki-yih-podolannya.html> (дата звернення: 15.04.2021).

Макеєва О.О., асистент

*Донецький національний університет економіки і торгівлі
імені Михайла Туган -Барановського,
м. Кривий Ріг, Україна*

АНАЛІЗ СИТУАЦІЇ НА РИНКУ ПРАЦІ УКРАЇНИ У 2010-2019 РР.

Проблеми зайнятості та безробіття є одними із головних в розвитку як глобальної економіки в цілому, так і окремих національних економік. Саме показники ринку праці, зайнятості та безробіття визначають рівень кваліфікованої робочої сили, рівень міграції, рівень життя населення, і навіть – рівень злочинності в країні.

Безробіття являє собою глобальну макроекономічну проблему, високий рівень безробіття може призвести до руйнівних наслідків розвитку для кожної країни, тому задачею кожної держави є мінімізація і стабілізація рівня безробіття.

Основною метою даного дослідження є аналіз стану та рівня безробіття на ринку праці в Україні у 2010-2019рр., а також визначення основних напрямів для підвищення ефективності показників ринку праці.

Безробіття – це соціально-економічне явище, яке є наслідком перевищення пропозиції робочої сили відносно попиту на неї на ринку праці. Іншими словами, безробіття – це стан незайнятості частини економічно активного населення [5, с.143].

Відповідно до закону України «Про зайнятість», безробітними вважаються громадяни, які, по-перше, з незалежних від них причин не мають відповідної роботи, по-друге, зареєстровані у державній службі зайнятості, по-третє, дійсно шукають роботу і бажають приступити до праці [5, с.143].

У 2010-2014 рр. кількість безробітного населення в Україні (табл.1) у віці 15-70 років зменшилось на 203,5 тис. осіб, у 2014 році спостерігається різке збільшення кількості безробітного населення до 1847,6 тис. осіб, у 2014-2019рр. – кількість безробітного населення також знижується до 1487,7 тис. осіб. Рівень безробіття населення віком 15-70 років в Україні у 2010-2019рр. знизився на 226,2 тис. осіб, станом на 2019 рік становить 8,2% від робочої сили відповідної вікової групи. Зменшення кількості безробітного населення віком 15-70 років у 2010-2019 рр. відбулося, в основному, за рахунок осіб працездатного віку.

Таблиця 1 – Безробітне населення за 2010-2019рр., тис. осіб

Рік	Безробітне населення (за методологією МОП)			
	у віці 15-70 років		працездатний вік	
	у середньому, тис. осіб	у % до робочої сили відповідної вікової групи	у середньому, тис. осіб	у % до робочої сили відповідної вікової групи
1	2	3	4	5
2010	1 713,9	8,2	1 712,5	8,9
2011	1 661,9	8,0	1 660,9	8,7

1	2	3	4	5
2012	1 589,8	7,6	1 589,2	8,2
2013	1 510,4	7,3	1 510,3	7,8
2014	1 847,6	9,3	1 847,1	9,7
2015	1 654,7	9,1	1 654,0	9,5
2016	1 678,2	9,3	1 677,5	9,7
2017	1 698,0	9,5	1 697,3	9,9
2018	1 578,6	8,8	1 577,6	9,1
2019	1 487,7	8,2	1 486,9	8,6

Джерело: складено на основі [3]

Трансформаційні процеси в економіці України призвели до негативних наслідків на ринку праці. Це, насамперед, проявилось в тому, що значна частка працездатних не змогла знайти себе в нових умовах суспільного життя. Головною рисою цього часу є процес перевищення пропозиції трудових ресурсів над попитом (наявність вільних робочих місць) [1, с.1].

**Таблиця 2 – Рівень безробіття населення (за методологією МОП)
за статтю у 2010-2019рр., %**

Стать	Рік									
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Жінки	6,8	6,8	6,4	6,2	7,5	8,1	7,7	7,8	8,0	7,8
Чоловіки	9,3	8,8	8,5	8,0	10,8	10,1	10,8	11,3	10,1	9,2

Джерело: складено на основі: [3]

Таким чином, за даними державної служби статистики (табл.2), динаміка рівня безробіття населення у розрізі статей свідчить про те, що рівень безробіття серед жінок в аналізованому періоді зріс на 1,0% від кількості економічно активного населення. Рівень безробіття серед чоловіків впродовж 2010-2013рр. знижувався, а в 2014р. спостерігалось різке підвищення до 10,8 % від кількості економічно активного населення. Незважаючи на це, динаміка 2016-2019рр. рівня безробіття серед чоловіків показує позитивні результати та знижується.

Таблиця 3 – Рівень безробіття населення (за методологією МОП) за віковими групами у 2010-2019рр., %

Вік	Рік									
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
15-24	17,4	18,6	17,3	17,4	23,1	22,4	23,0	18,1	21,4	15,7
25-29	9,9	9,2	9,5	8,7	11,1	11,2	11,7	12,0	5,8	7,2
30-39	7,8	7,3	6,7	6,4	8,7	8,5	8,5	9,8	8,0	6,0
40-49	6,8	6,4	6,2	6,2	7,3	7,6	7,7	8,6	6,4	7,6
50-59	5,3	5,1	5,3	5,1	6,0	6,3	7,3	8,0	8,3	7,5
60-70	-	0,1	0,1	-	0,1	0,1	0,1	0,03	-	-

Джерело: складено на основі [3]

Згідно із статистичними даними таблиці 3, можна побачити наступне:

- найбільшу частину безробітного населення складають особи віком 15-24 рр., їх частка у кількості економічно активного населення відповідної вікової категорії протягом аналізованого періоду становить 15,7% - 23,1%;
- найменшу частину безробітного населення складають особи віком 60-70 рр., їх частка у кількості економічно активного населення відповідної вікової категорії протягом аналізованого періоду становить до 0,1%.

Як свідчить аналіз безробіття в Україні у 2010-2019 рр., економічна криза, невисокі заробітні плати, некомфортні умови праці, нестабільна економіка суттєво впливають на показники зайнятості, людям працездатного віку у таких умовах дуже складно знайти роботу. Це призводить до того, що все більше людей працездатного віку хочуть покинути територію країни у пошуках роботи. Так, згідно з соціологічними опитуваннями, кожний третій економічно активний громадянин України висловив бажання поїхати на заробітки до країн близького та далекого зарубіжжя [1, с.1]. І якщо раніше виїздили за кордон на заробітки вихідці із сільських територій, низькокваліфіковані робітники, працівники із середньою спеціальною освітою, то, як зазначають фахівці, враховуючи різке падіння добробуту населення зараз, яке торкнулося не лише малозабезпечених

верств, а й представників середнього класу, дрібних підприємців, кваліфікованих працівників, можливим є зростання еміграції фахівців [4, с.105].

Для зниження рівня безробіття, підвищення ефективності показників ринку праці в Україні доцільно забезпечити [1,2,5]:

1) налагодження та реалізація ефективної соціальної політики, яка сприятиме повній та продуктивній зайнятості;

2) зменшення різниці в умовах відтворення трудового потенціалу між регіонами, максимального наближення попиту до пропозиції праці не лише за кількістю та структурою робочих місць і працівників, але й у часі та просторі, на макро-, мезо- та макрорівнях;

3) створення сприятливих умов для соціального захисту від безробіття за допомогою таких заходів активної політики, як профорієнтація, професійне навчання та перекваліфікація тимчасово незайнятого населення, послуги з працевлаштування (як центрами зайнятості, так і приватними кадровими агентствами);

4) розробку системи кредитного стимулювання і пільгового оподаткування для нових ефективних робочих місць;

5) створення економічних умов, які б заохочували роботодавців брати на роботу молодих і недосвідчених працівників шляхом заохочення у вигляді дотацій, податкових пільг, особливо тим підприємствам, що забезпечують перше робоче місце та запровадження практики бронювання робочих місць для майбутніх випускників;

6) оптимізацію параметрів заробітної плати через поєднання ринкового саморегулювання, державного та договірної регулювання і їхнього узгодження.

Література:

1. Дорошко О.О. Безробіття в Україні та шляхи його подолання. *Ефективна економіка*, 2010. № 12. С.1-3.
2. Крамаренко К.М. Безробіття населення як макроекономічна проблема. *Молодий вчений*. 2014. № 6 (1). С.147-150.
3. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення 22.04.2021).
4. Федоришина Л.М. Безробіття в Україні: актуальні проблеми і шляхи вирішення. *Сталий розвиток економіки*. 2015. № 4. С. 103-108.

5. Яценко Н.М., Яковенко Я.Ю. Причини безробіття молоді в Україні. *Вісник Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського*. 2013. № 1. С. 143-147.

Тарасова А.В., здобувач вищої освіти
Науковий керівник: Воробйова Ю.М., асистент
Донецький національний університет економіки і торгівлі
імені Михайла Туган-Барановського,
м. Кривий Ріг, Україна

НАСЛІДКИ ВПЛИВУ ПАНДЕМІЇ COVID-19 НА МАЛИЙ ТА СЕРЕДНІЙ БІЗНЕС В УКРАЇНІ

Малий та середній бізнес у багатьох країнах світу займає один з найбільших сегментів економіки, Україна не є винятком. Здорове функціонування цих двох інститутів забезпечує процвітання національної економіки, але на жаль стан розвитку даної галузі у нашій країні, попри чи малі спроби реформування та надання фінансової підтримки залишається незадовільним.

В Україні налічується 1,8 мільйона малих і середніх підприємств (16,5 тисяч середніх, 339 тисяч малих, 1,48 млн індивідуальних підприємців (ФОП) і лише 446. Лише 19,8% МСП вели свою діяльність як юридичні особи, решта – як індивідуальні підприємці (ФОП) [3].

З початку карантинних обмежень призупинили свою діяльність 29% вітчизняних компаній малого та середнього бізнесу, тоді як 6% повністю закрили свій бізнес. Встановлені карантинні заходи негативно вплинули на діяльність малого та середнього бізнесу, що в свою чергу призвело до того, що :

1. частина секторів не мали змоги нормально функціонувати через заборону ведення діяльності;

2. падіння доходів населення призвело до втрати платоспроможності українців, а відповідно і до зменшення попиту на продукцію з боку споживачів;

3. частина суб'єктів МСП не витримала карантинних обмежень та вимушені були закритися;

4. значна кількість підприємств в сфері МСП не володіє достатніми фінансовими ресурсами для швидкого подолання наслідків COVID-19;

5. тіньовий сектор зайнятості та приховане безробіття продовжують зростати;

6. відбулося руйнування ланцюгів доданої вартості і, як наслідок, негативний вплив на економіку загалом [3].

Світова пандемія виконала у першу чергу сануючу та оновлюючу функції. Підприємства, які мали низьку ліквідність - покинули ринок, їх місце пізніше займуть нові, модернізовані гравці, які мають більший виробничий потенціал. Тим часом, фірми, які залишаються успішними у своєму сегменті, почали активно шукати різноманітні шляхи зацікавлення та утримання своїх споживачів.

Головним сегментом малого та середнього бізнесу, котрий зазнав найбільшого удару під час карантину є сфера послуг. За даними компанії Poster, після двох тижнів карантину у березні 2020 року 63% українських кафе, ресторанів, їдальні припинили роботу [2]. Так після введення першого тотального локдауну виручка закладів харчування зменшилася в діапазоні від 25% до 60%, що свідчить про скорочення обсягу клієнта-поток. Це безумовно призведе до банкрутства та ліквідації багатьох підприємств.

Продажі закладів громадського харчування в Україні з 23 по 29 березня 2020 року скоротилися, в середньому, на 73% у порівнянні з аналогічним періодом до карантину. При чому, це стосується не тільки столиці (на 78%), а й у всіх найбільших обласних центрах таких, як: Львів зменшення відбулося на рівні 78%, в Харкові — на 73%, в Дніпрі — на 65%, в Одесі — на 60% [1].

Також необхідно зазначити, що таким галузям як медицина та освіта буде приділено набагато більше уваги, аніж раніше. Це зумовлено, усвідомленням того, що застаріла модель функціонування цих двох систем, призвела до глобальних проблем, які досі не можуть подолати. А отже це відкриває величезні перспективи для розвитку малого та середнього бізнесу у даних сферах.

Основні тенденції 2020-2021 року є збільшення виробничих можливостей на виробництво ліків та антисептичних засобів, адже з початком пандемії попит на дані товари збільшився приблизно на 72%, та у найближчий час ця тенденція не буде змінюватися. Також різко зріс попит на послуги психологічної допомоги, що відкриває нові перспективи розвитку у сфері ментального здоров'я.

Для підтримки малого та середнього бізнесу в умовах карантину урядом було запроваджено декілька важливих змін у законодавчих актах [2,4]:

- роботодавцю буде виплачуватися допомога із часткового безробіття для працівників, чий робочий час скорочено в результаті карантину. Виплата передбачає компенсацію 2/3 заробітної плати працівника в разі скорочення або зупинки виробництва. При цьому розмір такої допомоги не може перевищувати розміру мінімальної заробітної плати;

- підвищені річні ліміти для фізичних осіб — підприємців;
- тимчасово, на період карантину (і до кінця місяця, в якому закінчується карантин), звільняються від ПДВ операції з ввезення, постачання на територію України товарів, потрібних для виконання заходів, спрямованих на попередження COVID-19 (лікарські засоби, медичні вироби, медичне обладнання);

- запроваджено податкові знижки для деяких платників податків.

Національним банком України, в умовах карантинних обмежень, було запроваджено низку заходів для підтримки малого та середнього бізнесу [2,4]:

- знижено облікову ставку до 10 % — це означає здешевлення фінансової допомоги банкам і опосередковано — меншу вартість кредитів для бізнесу і громадян, а також зменшення ризиків від проблемних кредитів;

- рефінансування (позики комерційним банкам): 13 та 20 березня було виділено на підтримку фінансових установ загалом 17 мільярдів гривень;

- скасування виїзних перевірок банків;

- зобов'язання банкам не нараховувати пеню та штрафи клієнтам;

- запровадження кредитні канікули для бізнесу, який постраждав від карантину.

Проаналізувавши нинішню ситуацію на рівні національної економіки, можна зробити висновок, що криза, яка була спричинена пандемією COVID-19, призвела до глобального переформування уявлення про розвиток та успішність функціонування малого та середнього бізнесу. Важливим аспектом, з боку уряду необхідно й надалі підтримувати малий та середній бізнес та продовжувати реформування. Особливо це стосується сфери послуг, яка найбільше всього постраждала через карантинні обмеження.

Література:

1. В Україні заробіток ресторанів та кафе впав до 70% URL: <https://www.depo.ua/ukr/money/zarobitok-restoraniv-ta-kafe-vpav-do-70> 202004061144315 (дата звернення: 20.04.2021 р.).
2. Вагнер І. М. Вплив COVID-19 на економічний розвиток малого і середнього бізнесу в Україні / Вісник Університету банківської справи. 2020. № 1. С. 59–66.
3. Програма стимулювання економіки для подолання наслідків Covid-19: «економічне відновлення». Додаток до Державної програми стимулювання економіки для подолання негативних наслідків, спричинених обмежувальними заходами щодо запобігання виникнення і поширення коронавірусної хвороби (COVID-19) на 2020-2022 роки URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/18%20-%20Department/18%20-%20PDF/07.2020/programa.pdf> (дата звернення: 21.04.2021 р.).
4. Солонина Є. Карантин через COVID-19. Як захистити економіку і допомогти українцям URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/30505059.html>. (дата звернення: 21.04.2021 р.).

*Ухналь Н.М., молодший науковий співробітник
ДННУ «Академія фінансового управління»
м. Київ, Україна*

NATIONAL SYSTEMICALLY IMPORTANT INSURERS IN THE CONDITIONS OF IMPLEMENTATION OF THE EUROPEAN INSURANCE REGULATION

The world insurance market is a part of the global financial and economic space, which unites national insurance markets around the world. The effective functioning of the insurance market is one of the main factors for national economic development. The liberalization of the insurance relationship has caused the development of the internationalization of the insurance industry and integration processes of national insurance markets in the world. The convergence of different segments of the financial market, growth of cross-sectoral agreements along the formation of the global financial system led to increased risk of penetration of negative trends in the insurance industry. The collapse of the largest financial conglomerates in global financial markets during the world economic crisis has revealed

shortcomings and contradictions of regulation systems at both the national and international levels.

Problems and features of the development of the world insurance market and mechanisms of its regulation are in the center of attention of economists: J.R. Garven, M. Rothschild, P. Siegelman, J. Stiglitz, J.-F. Utreville, I. Chiu, R.D. Phillips. Some aspects of the functioning of the national insurance market and insurance companies are reflected in the works: V.D. Bazylevych, N.M. Vnukova, O.O. Hamankova, O.M. Zaliyev, O.V. Kozmenko, L.D. Lebedynska, S.S. Osadets, L.M. Remnova, N.V. Tkachenko and others.

The paper identified the problems and prospects for the implementation of the Solvency II Directive (2009/138/EC) for domestic insurance companies.

Creating a sustainable financial market and protecting the interests of consumers of financial services is a priority for regulators, an important area of activity of which is the regulation of insurance activities. EU legislation governing insurance is aimed at creating a single pan-European insurance market and ensuring consumer protection. An important factor in creating a secure sustainable insurance market is to ensure the solvency of insurance companies, as only a solvent insurance company can meet its obligations promptly, especially to the insured person.

The global financial crisis has been a precondition for the accelerated introduction of new rules, which contain more detailed requirements for assessing the risks of insurance companies, strengthen supervision and establish broader disclosure requirements. The European Commission's memorandum justified the need to adopt Solvency II, as the outdated requirements of Solvency I were not sensitive to risks, and the regulation of large groups of insurance companies, which was carried out at the national level, was not effective. Also, it was noted that it was not possible to reliably analyze the solvency of insurance companies based on the limited amount of information disclosed by them, which hindered the regulation and proper assessment of the insurance market. The Solvency II Directive is the European regulatory document that sets standards for risk assessment and management for insurance companies and aims to improve consumer protection, modernize supervision, deepen market integration and increase the competitiveness of European insurance companies [1]. In 2016 the requirements of the Solvency II came into force and were implemented by all EU countries and several countries, including Brazil, China, Turkey, Mexico, Canada, South Africa, Bermuda, Japan, and others, have already

started implementing or are interested in implementing the Solvency II principles [2].

To achieve these changes, it was intended to create a regulatory framework based on three main positions. The concept of such a framework is based on the provisions used in the banking sector and developed by the Basel Committee. The Basel Financial Agreement (Basel II) is adapted to the specifics of the insurance market, according to which it is divided into three components: pillar 1 – normative requirements for capital, assets and technical provisions (Minimum Capital Requirements, MCR, and Solvency Capital Requirements, SCR); pillar 2 – qualitative requirements related to a broad supervisory process, internal analysis of risk management (Adjusted SCR); pillar 3 – transparency which including mandatory informatization of insurance and reinsurance institutions to strengthen market discipline.

According to Article 129 in the Solvency II Directive, the minimum capital requirement shall be at the level of:

1) EUR 2.2 million for non-life insurance undertakings, including captive insurance undertakings, excluding all or some of the risks included in one of classes 10 to 15 listed in Part A of Annex 1, in which case it shall be at least EUR 3.2 million;

2) EUR 3.2 million for life insurance companies, including captive insurance companies;

3) EUR 3.2 million for reinsurance organizations, except for captive reinsurance organizations, in which case the minimum required capital shall be at least EUR 1 million.

As for the Ukrainian legislation on insurance matters is formed by such regulations as the Law of Ukraine On Insurance (07.03.1996 No. 85/96-VR), the Law of Ukraine On Mandatory Civil and Legal Liability Insurance for Motor Vehicles Owners (01.07.2004 No. 1961-IV) and the Law of Ukraine On Mandatory State Pension Insurance (09.07.2003 No. 1058-IV).

The basic one is the Law of Ukraine On Insurance of March 7, 1996 No. 85/96-VR (hereinafter – the Law). It should be noted that the domestic legislation on insurance is very imperfect and needs to be changed. The report of the joint working group on the implementation of the European Neighborhood Policy in Ukraine indicated that one of the main directions of reforming insurance legislation in Ukraine is to bring it in line with the requirements of the Solvency II Directive [3].

When comparing Solvency II and the Law, the inconsistency of the second to Directive becomes obvious, in particular in Article 30 does not

specify the conditions of the solvency of the insurer, provided for in Solvency II (pillar 1). Besides, the size of the authorized capital does not correspond to modern realities: according to Part 2 of Art. 30, the minimum authorized capital of an insurer engaged in types of insurance other than life insurance is set at the equivalent of EUR 1 million, and an insurer engaged in life insurance – EUR 10 million at the exchange rate of Ukraine.

The Law (or even the Law of Ukraine On Auditing of April 22, 1993 No. 3125-XII) also does not define the responsibility of auditors. Article 72 of the Solvency II provides that auditors are required to immediately inform the supervisory authority of any circumstances or decisions of the insurance company that they become aware of in the course of their duties and that is likely to have done the following:

- a) significant violation of laws, regulations and administrative provisions that establish requirements and regulate the activities of insurance or reinsurance organizations;
- b) deterioration of the continuous operation of the insurance or reinsurance organization;
- c) refusal to submit accounting documents or their concealment;
- d) non-compliance with the requirements for the level of required solvent capital;
- e) non-compliance with the requirements for the level of minimum required capital.

To increase the confidence of policyholders, it is necessary to achieve the following goals to create conditions for transparent and reliable activities of insurance companies:

1) providing clear transparent conditions for the functioning of insurance business, reducing the manifestations of shadow schemes, creating conditions for improving the level of economic security of insurance business structures, which may include the following measures:

- creation of a list of insurance business entities (residents, non-residents) with which it is allowed to conclude reinsurance contracts;
- introduction of international financial reporting standards;
- development of standards for disclosure of information by both insurance business entities and the insurance supervision body;
- formation of an electronic database on the results of insurance companies;

2) implementation of lately European norms and standards of Solvency II activity of insurance business entities, the introduction of economic mechanisms to stimulate investment and reinsurance activities,

ensuring effective partnership between the state, insurance business entities, self-regulatory organization, individuals, and legal entities.

Література:

1. Directive 2009/138/EC of the European Parliament and of the Council of 25 November 2009 on the taking-up and pursuit of the business of Insurance and Reinsurance (Solvency II). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/ALL/?uri=CELEX%3A32009L0138> (дата звернення: 21.04.2021 р.).

2. Solvency II Equivalence / EIOPA. URL: https://www.eiopa.europa.eu/browse/international-relations/equivalence_en (дата звернення: 21.04.2021 р.).

3. Документ спільної робочої групи. Реалізація Європейської політики сусідства у 2010 році. Звіт про хід реалізації проекту в Україні (від 25 травня 2011 р.). URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_a44 (дата звернення: 21.04.2021 р.).

Яковенко Ю.В., асистент

*Донецький національний університет
економіки і торгівлі імені Михайла Туган- Барановського,
м. Кривий Ріг, Україна*

ТРУДОВА ЕМІГРАЦІЯ З УКРАЇНИ ДО КРАЇН ЄС: НАПРЯМИ ТА ПРИЧИНИ ЗРОСТАННЯ

Трудова еміграція є важливим процесом, що впливає на економічний потенціал країн. Якщо міграційний процес притоку населення є контрольованим, то це сприяє зміцненню економічної системи країни та зростанню її потенціалу. Якщо ж країна має дефіцит робочої сили в наслідок багатьох факторів, зокрема і через трудову еміграцію, економічний потенціал країни не реалізується повністю. Проблема трудової еміграції є актуальною для України. Починаючи з 1990 чисельність трудових емігрантів зростає. Тому питання визначення чисельності, інтенсивності, причин зростання є актуальним питанням. Особливо привабливим для трудових емігрантів з України є трудовий ринок ЄС (рис. 1).

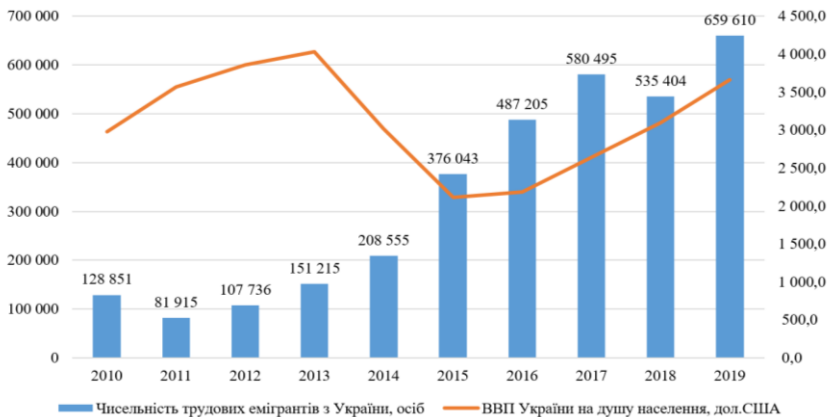

Рис. 1 – Динаміка трудової еміграції з України до країн ЄС та ВВП України на душу населення у 2010-2019 роках
Джерело: складено на основі [1,2]

Стрімке зростання чисельності трудової еміграції з України до країн ЄС, починаючи з 2014 року пояснюється впливом різноманітних чинників. Це чинники економічного (вищий рівень заробітних плат і купівельної спроможності у країнах ЄС; стабільність економічної системи країн ЄС); військового (військові дії на території Донецької та Луганської областей в наслідок агресії Російської Федерації та окупація Кримського півострова); політичного (майже повний розрив дипломатичних відносин між Україною та Російською Федерацією) характеру.

Диференціація потоків трудової еміграції з України в розрізі країн ЄС є неоднорідною (табл. 1).

Таблиця 1. – Динаміка трудової еміграції з України до країн ЄС (8 найбільших країн-реципієнтів) у 2010-2019 роках

Країна	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Чехія	7 057	1 657	10 914	9 324	5 029	8 051	7 607	9 768	17 674	35 484
Іспанія	1 537	1 791	1 379	1 341	1 060	1 095	898	1 046	2 013	2 002
Італія	40 082	8 176	2 516	8 581	3 890	889	371	309	317	238
Литва	97	300	609	691	1 647	1 363	2 301	4 266	5 515	9 704
Угорщина	1 306	988	499	306	489	849	1 711	7 196	20 841	25 543
Польща	72 280	62 267	85 151	124 419	188 785	354 144	464 279	545 266	468 571	551 109
Словаччина	480	290	399	437	542	1 335	1 241	2 157	7 675	13 030
Фінляндія	445	633	639	695	832	956	1 083	1 313	551	8 241

Джерело: складено на основі: [1]

Найбільша чисельність трудових емігрантів з України впродовж 2010-2019 років прямувала до Польщі, що пояснюється не тільки суто економічними, але й культурологічними (простота вивчення польської мови для українців, схожість менталітету) чинниками. Зростання чисельності трудової еміграції до Словаччини, Угорщини та Чехії пояснюється не тільки економічними чинниками, але й географічною близькістю розташування цих країн ЄС відносно України. Фінляндія та Литва, починаючи з 2018 року здійснюють активну політику залучення трудових мігрантів з країн Східного партнерства, зокрема з України для здійснення сезонних робіт на сільськогосподарських підприємствах. Навіть не зважаючи на вплив пандемії коронавірусу, Фінляндією у 2020 році було організовано авіаційні спецрейси для трудових емігрантів з України.

Проте необхідно наголосити, що «основною моделлю міграційної поведінки українців залишається циркулярна міграція» [3]. Окрім того, «більшу частину трудових мігрантів з України ... складають чоловіки, які переважно працюють на будівництві, у сільському господарстві та на промислових об'єктах..., а жінки з України здебільшого зайняті у домашньому господарстві і меншою мірою у сільському господарстві, промисловості та торгівлі» [3].

Таким чином, трудова еміграція з України до країн ЄС впродовж 2010-2019 років зростала. Основні причини трудової еміграції стали чинники економічного, політичного, військового та культурологічного характеру. Серед усіх країн ЄС найбільш міграційно привабливою для трудової еміграції українців є Польща, зважаючи на простоту здійснення циркулярної міграції для виконання сезонних робіт. Проте конкуренція за трудових мігрантів з України в межах ЄС посилюється, що спричиняє формування нових міграційних напрямів, до таких країн як, Фінляндія, Чехія, Литва.

Література:

1. Eurostat (2021). EC data browser. URL : https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/MIGR_RESFIRST__custom_928233/default/table?lang=en (in Eng) (дата звернення: 24.04.2021 р.).
2. МінфінМедіа (2021) URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/gdp/2019/> (дата звернення: 19.04.2021 р.).

3. Фонд Фрідріха Еберта (2021). Трансформації трудової міграції з України до ЄС під час пандемії Covid-19 URL : <https://europewb.org.ua/wp-content/uploads/2021/03/Trudova-migratsiya.pdf> (in Ukr) (дата звернення: 21.04.2021 р.).

СЕКЦІЯ 3. ДЕРЖАВНА ЕКОНОМІЧНА ПОЛІТИКА ТА МЕХАНІЗМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Бутенко О. В., ст. гр ЕК- 18с

Лижник Ю.Б., старший викладач

Донецький національний університет економіки і торгівлі імені

Михайла Туган - Барановського,

м. Кривий Ріг, Україна

СТАЛИЙ РОЗВИТОК МІСТ І ГРОМАД ЯК НАЦІОНАЛЬНА СТРАТЕГІЯ

Активний рух України у напрямку європейської інтеграції поставив перед країною ряд вимог, серед яких сталий розвиток міст і громад. Україна є частиною світової спільноти, тому залучена у процеси глобалізації. Основою впровадження принципів сталого розвитку для національної економіки виступає Угода про асоціацію між Україною та ЄС та 17 глобальних Цілей сталого розвитку (ЦСР), ухвалені на Саміті ООН у 2015р. Прийнята Генеральною Асамблеєю ООН програма: «Перетворення нашого світу: Порядок денний в області сталого розвитку на період до 2030 року», затвердила 17 цілей (169 завдань), досягнення яких передбачає стійке економічне зростання, забезпечення високого рівня та якості життя як на сьогоднішній момент так і для майбутніх поколінь, покращення добробуту та збереження довкілля.

Сталому розвитку міст та громад належить особлива роль у досягненні ЦСР. А. А. Мозговий з цього приводу зазначає, що «...дослідження проблем сталого розвитку населених пунктів, особливо міст, є нині одним із стрижневих напрямків наукового обґрунтування планетарної концепції сталого розвитку»[4].

Сталий розвиток міст та громад як стратегія сталого розвитку України є предметом як теоретичного так і практичного аналізу, представленого в працях В. Бабаєва, А. Мозгового, М. Баймуратова, М. Згуровського, М. Зверякова, Т. Кравченко, В. Куйбіди, З. Бурик, К. Артюшок, О. Кучеренко, В. Мамонова, А. Шапар та багатьох інших дослідників. Зацікавленість науковців до проблеми, значущість її дослідження, актуалізують необхідність більш ґрунтовного та системного вивчення, зокрема у визначенні механізмів та шляхів

експлікації та адаптації сталого розвитку міст та спільнот у цілісний національний простір країни.

Загальні соціально – економічні, та політичні процеси, що відбуваються в нашій країні, локальні кризи призвели до проблем в окремих регіонах країни. Спад виробництва в деяких районах, закриття підприємств, брак бюджетних коштів, відсутність належної інфраструктури, спричинило зростання урбанізованої міграції майже до 75%, що призвело до нерівномірного розподілу населення в країні. Місто стало центром, культурного, соціального, політичного та економічного розвитку країни, натомість села знаходяться в стані занепаду. Проте, саме місто, по ряду причин, стало носієм різноманітних соціальних, економічних, гуманітарних та екологічних проблем. Мова йдеться про те, що швидкі темпи зростання населення в міських районах, значно, перевищують темпи розвитку інфраструктури; зменшують можливості отримати житло; збільшують використання ресурсів. В місті більше проявляється соціальна несправедливість та нерівномірний доступ до послуг, сфер та ресурсів; гірше екологічна ситуація та санітарно – гігієнічні умови. У зв'язку з цим, сталий розвиток міст та спільнот є першочерговим завданням для всього українського суспільства, що актуалізує соціально - економічні та екологічно збалансовані зміни всіх урбаністичних систем, орієнтовані на максимальну реалізацію потенціалу міста та запобігання імовірним наслідкам погіршення якості життя населення [2].

Вирішення зазначених проблем реалізує право кожної людини на безпечне і доступне житло та гідні умови існування; вільний доступ до об'єктів комунальної, транспортної, соціальної, торгівельної та побутової інфраструктури (у т.ч. осіб з обмеженими можливостями); передбачає вироблення регіональної політики з метою створення безпечного життєвого середовища.

На думку М. З. Згуровського, вирішення проблеми сталого розвитку міст повинно відбуватись включаючи наступні аспекти: економічний, соціальний та екологічний [5].

Економічна складова висвітлює необхідність оптимального використання обмежених ресурсів, застосування енергозберігаючих технологій, збереження капіталу, збільшення виробництва та інвестицій в економіку міст та селищ, забезпечення доступу до комфортного і недорогого житла, модернізацію нетрів і т.д.

Соціальна складова спрямована на всебічний та гармонійний розвиток людей, на забезпечення прав кожному члену суспільства; збереження стабільності суспільних і культурних систем; зниження рівня конкуренції, агресії, дискримінації та конфліктів у суспільстві.

Екологічний аспект має забезпечити вирішення екологічних проблем, цілісність біологічних і фізичних природних систем, та можливість кожного користуватися природними багатствами

Крім того, слід зазначити, що реалізація концепції сталого розвитку міст та спільнот передбачає розробку принципово нової ресурсно-екологічної політики соціально-економічного розвитку як держави в цілому, так і конкретного регіону. Ця ініціатива об'єднує органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування та інші організації громадянського суспільства, приватний сектор, академічні спільноти, засоби масової інформації, що сприятиме стратегічному плануванню, структуризації і організації життєдіяльності спільнот.

Серед основних напрямків в концепції сталого розвитку міст можна зазначити про наступні підходи:

- перевага екології над економікою, забезпечення чистого довкілля;
- раціональне поєднання ринкових і державних, економічних та адміністративних інструментів регулювання економічних відносин;
- інтеграція ресурсно-екологічного й соціального підходів щодо підвищення рівня економічного розвитку, продуктивності виробництва, економічних нормативів, показників і стандартів [1].

Звертаючи увагу на все вищезазначене, можна перерахувати певні можливі заходи для подолання даної проблеми на регіональному рівні. Серед них: надання доступного житла; захищення національного багатства та культурної спадщини; своєчасне повідомлення населення про надзвичайні ситуації; зведення до мінімуму забруднення навколишнього середовища, через використання нових технологій захисту довкілля.

Як зазначає Т. А. Кравченко, стратегія сталого розвитку міст і громад – це концепція, що розглядається в контексті місцевого самоврядування та децентралізації влади, у зв'язку із необхідністю забезпечення стійкого соціально - економічного функціонування від конкретної громади до країни в цілому [3].

Інтеграція цілей сталого розвитку міст і громад відбувається в умовах реформи децентралізації, що передбачає передачу на місця достатньої кількості повноважень публічного управління та

адміністрування з метою забезпечення балансу між соціальним, економічним та екологічним розвитком міста. На сьогоднішній день, завдяки реформі децентралізації вдалося досягти певних позитивних результатів: на 100% імplementована програма розвитку регіонів; збільшення кількості збережених пам'яток культури з 891 у 2015 р., до 992 у 2019 р.; збільшення обсягу природно-заповідної території України з 3,72% у 2015 році, до 4, 24% у 2019 році; зменшення кількості викидів в атмосферу шкідливих речовин до 86,1% у 2019 р.

Проте, досягнення ЦСР міст та громад є комплексною проблемою та потребує участі різних зацікавлених сторін, у тому числі підприємців, споживачів, політиків, дослідників, науковців, які б розробляли і впроваджували в маси просвітницькі ініціативи з питань сталого і відповідального споживання та способу життя.

Велика роль, в даному питанні належить державними регуляторам, мета яких полягає у забезпеченні максимально сприятливих умов для розвитку екологічно орієнтованого бізнесу, балансу між рівнем технологічного процесу та засобами, що підтримують екологічну безпеку життєдіяльності людини.

Саме комплексний підхід до проблеми, розробка та впровадження ефективних правових, організаційних, фінансово-економічних, соціальних та інших механізмів і шляхів, наблизить Україну до досягнення 11 Цілі сталого розвитку, а саме: забезпечення відкритості, безпеки, життєстійкості й екологічної стійкості міст і населених пунктів.

Література:

1. Артющок К. А. Критерії та індикатори економічної безпеки і збалансованого розвитку регіону. *Екологічний менеджмент*. 2016. №3. С. 59 – 63.
2. Бурик З. М. Формування концепції сталого розвитку регіону. *Теорія та практика державного управління і місцевого самоврядування*. 2014. №1. URL : http://el-zbirn-du.at.ua/2014_1/22.pdf (дата звернення: 20.04.2021).
3. Кравченко Т. А. Основа сталого розвитку територіальних громад – системний підхід до реалізації національних інтересів України. *Теорія та практика державного управління і місцевого самоврядування*. 2014. № 1. URL: http://el-zbirn-du.at.ua/2014_1/24.pdf (дата звернення: 20.04.2021).

4. Мозговий А. А. Сталий розвиток міст: передумови та суперечності. URL : <http://ir.nmu.org.ua/bitstream/handle/123456789/148166/58-61.pdf?sequence=1> (дата звернення: 20.04.2021).

5. Сталий розвиток регіонів України. Київ : НТУУ «КПІ», 2009. 197 с.

Валіон О. П., к.і.н, доцент

*Тернопільський національний педагогічний університет
імені В. Гнатюка,
м. Тернопіль, Україна*

БІЛОРУСЬКИЙ ДОСВІД СТРАТЕГІЇ СТАЛОГО РОЗВИТКУ: УСПІХИ ТА ПРОБЛЕМИ

Парадигма світового розвитку XXI століття зумовлена трансформаційними процесами, пов'язаними із глобалізацією, інтеграцією, новою науково-технічною революцією, переходом до “зеленої” економіки. Зовнішні виклики сьогодення впливають на розробку стратегій сталого розвитку окремими країнами. Концепт сталості, що нині формується на глобальному рівні, знаходить відображення у національних імперативах, які спрямовані на поєднання соціальної, економічної та екологічної політики з метою збалансованого функціонування держави, її місця та ролі у світовій спільноті.

Зауважимо, що поняття “сталий розвиток” у сучасному розумінні сформульовано у 1987 р. в доповіді “Наше спільне майбутнє” Міжнародної комісії із навколишнього середовища і розвитку (Комісія Г. Х. Брундтланд) і означає розвиток, який забезпечує збалансоване рішення соціально-економічних завдань та проблем збереження сприятливого середовища з метою задоволення потреб нинішнього і майбутнього поколінь [1, с. 8]. Погіршення екологічної ситуації на сучасному етапі призвело до зміни моделі розвитку цивілізації, яка передбачає гармонізацію соціального, економічного та екологічного компонентів як єдиного цілого у контексті забезпечення сталого розвитку. Природно, що ці питання знайшли відображення у документах міжнародних організацій.

У руслі вказаних тенденцій впроваджуються основні напрямки і механізми сталого розвитку у Республіці Білорусь, спрямовані на досягнення економічної ефективності, соціальної відповідальності та

екологічної безпеки. На законодавчому рівні розроблені та реалізуються Національна стратегія сталого соціально-економічного розвитку Республіки Білорусь на період до 2020 р. (НССР–2020) [2], Національна стратегія сталого соціально-економічного розвитку Республіки Білорусь на період до 2030 р. (НССР–2030) [3], інші документи, що розкривають вказані аспекти. З огляду на це, важливо їх проаналізувати, з'ясувати особливості білоруської моделі соціально-економічного розвитку, окреслити успіхи та проблеми реалізації принципів сталості у державі.

Перехід Білорусі до сталого розвитку супроводжується становленням і трансформацією білоруської економічної моделі, що передбачає формування соціально орієнтованої ринкової економіки, яка поєднує механізми державного і ринкового регулювання, забезпечення системи соціального захисту громадян. Соціально-економічна модель є визначальною у формуванні білоруського шляху розвитку. Адже від її теоретичного наповнення і практичної реалізації залежить розвиток індустріально-виробничого та інноваційно-технологічного потенціалу, модернізація промисловості, диверсифікація ринків збуту, продовольча безпека, добробут народу, соціальна стабільність, надання широких можливостей для реалізації особистісного потенціалу людини, екологічна ефективність, міжнародне зовнішньоекономічне співробітництво, інтеграція республіки у глобальні економічні зв'язки та ін.

Вперше характеристику “білоруської моделі розвитку” Олександр Лукашенко дав у березні 2002 р., виділивши наступні її риси: побудова сильної та ефективної держави, яка забезпечує політичну стабільність, соціальну справедливість і економічну ефективність, а також є запорукою національної безпеки, територіальної цілісності і суверенітету країни; забезпечення рівноправності всіх форм власності, всіх форм господарювання, створення однаково сприятливих соціально-економічних і правових умов для розвитку державного і приватного секторів, при цьому головним пріоритетом для підприємств усіх форм власності повинні бути національні інтереси; здійснення індивідуальної, продуманої приватизації, яка повинна бути націлена на підвищення ефективності виробництва, при цьому приватизація розглядається як засіб пошуку зацікавлених інвесторів, формування ефективного власника; розгортання широких інтеграційних процесів із країнами СНД, перш за все з Росією, у сфері економіки, освіти, науки, оборони, культури;

багатовекторність зовнішньоекономічних зв'язків; проведення активної соціальної політики держави, пріоритетне інвестування у сфери освіти, охорони здоров'я, культури, а також надання адресної соціальної допомоги економічно вразливим верствам населення [4, с. 237–238].

Компоненти білоруської економічної моделі передбачають основні засади і напрямки соціально-економічної політики держави, що формувалися поступово, враховуючи історичні особливості, традиції господарювання, національний характер, менталітет народу, в якому переважали колективізм, взаємодопомога, соціальна справедливість. При цьому перетворення в економіці, соціальній сфері базувалися на еволюційному характері переходу до ринкових форм господарювання, що применшував наростання соціальних проблем у країні. Бачимо, що соціально-економічна система Білорусі поєднувала принципи, характерні для ринкової економіки, а також специфічні національні, господарські риси.

Нині удосконалюються основні складові білоруської економічної моделі, з'являються нові, що реагують на глобальні виклики. У першу чергу, вони пов'язані із зміною галузевої структури промисловості на основі створення високотехнологічних виробництв та залучення інноваційних технологій, з високою часткою у ВВП наукоємних виробництв і послуг, впровадження принципів “зеленої економіки” у виробництво. Ці аспекти відображені у НССР–2020, НССР–2030, “Програмі соціально-економічного розвитку Республіки Білорусь на 2011–2015 рр.”, “Програмі соціально-економічного розвитку Республіки Білорусь на 2016–2020 рр.”, “Програмі соціально-економічного розвитку Республіки Білорусь на 2021–2025 рр.” та інших документах.

Можемо стверджувати, що соціальний та економічний імператив відіграють важливу роль у сталому розвитку Республіки Білорусь, проте зараз не менш вагомою є екологічна складова, яка реалізується у тріаді “людина-навколишнє середовище-економіка”. Вона спрямована на покращення екологічної ситуації, раціонального використання природних ресурсів, забезпечення екологічної безпеки тощо. Зауважимо, що Білорусь накопичила вагомий досвід подолання наслідків однієї з наймасштабніших техногенних катастроф у світі – аварії на Чорнобильській АЕС. Однак повністю ліквідувати її негативний вплив не вдалося, адже радіонуклідними речовинами було забруднено близько 70 % території країни,

виведено із сільськогосподарського вжитку 247,3 тис. га радіаційно небезпечних земель, припинено діяльність низки промислових підприємств, постраждала значна кількість людей. Загалом екологічні загрози безпосередньо впливають на поступ у сталому розвитку держави, забезпеченні гідних умов життя людини.

З огляду на це, стратегічною метою сталого розвитку Республіки Білорусь до 2020 року було: динамічне підвищення рівня добробуту, збагачення культури, моральності народу на основі інтелектуально-інноваційного розвитку економічної, соціальної і духовної сфер, збереження навколишнього середовища для нинішніх та майбутніх поколінь [2, с. 31]. Цілі сталого розвитку Білорусі на довгострокову перспективу, зокрема до 2030 року є наступні: забезпечення високих життєвих стандартів населення та умов для гармонійного розвитку особистості на основі переходу до високоефективної економіки, заснованої на знаннях та інноваціях, при збереженні сприятливого навколишнього середовища для майбутніх поколінь [3, с. 21]. Відтак, характеристики соціально-економічного розвитку держави доповнюються екологічними константами, які націлені на проведення екологічно обґрунтованої політики держави.

Наголосимо на деяких досягненнях на шляху сталого розвитку Республіки Білорусь. Реалізація білоруської економічної моделі з її соціальною орієнтацією дозволила подолати трансформаційний спад початку 1990-х рр., домогтися зростання економіки та соціальної сфери впродовж другої половини 1990-х рр. – першого десятиліття XXI ст., створити умови для переходу на інноваційний шлях розвитку.

У Глобальному індексі інновацій у 2014 р. Білорусь зайняла 58-е місце. В індексі розвитку інформаційно-комунікаційних технологій країна посідала у 2014 р. 38-е місце, а у 2015 р. піднялася на дві позиції (36-е) [4, с. 262]. Позитивним аспектом у соціально-економічному розвитку Білорусі було поліпшення ділового клімату в країні, піднявшись у загальному рейтингу Світового банку “Легкість ведення бізнесу” (Doing Business) із 106-ї позиції у 2005 році до 44-ї позиції у 2016 році та до 37-ї у 2017 році [5, с. 9].

Білорусь – країна із малою відкритою економікою, за цим показником вона є лідером серед країн СНД й випереджає більшість держав – членів Євросоюзу. Частка експорту у структурі ВВП держави становить близько 80%. На основі відомостей Всесвітнього

банку за 2013 р. щодо показника частки експорту товарів і послуг у ВВП Білорусь займала 30-е місце у світі (61%) серед 153 країн [4, с. 245]. Нині республіка здійснює торговельно-економічні відносини із понад 200 країнами світу.

Білорусі вдалося зберегти промисловий потенціал і основні білоруські бренди, які впізнають у світі. У світовому рейтингу за індексом конкурентоспроможності промисловості республіка знаходиться на 47-й позиції із 152 країн світу. Білорусь є регіональним лідером у виробництві тракторів, займаючи близько 80% їх загального випуску у ЄАЕС, забезпечує близько третини світового ринку великовантажних кар'єрних самоскидів. Уперше освоєно виробництво легкових автомобілів. Республіка вступила у світовий клуб держав, що використовують енергію “мирного атому”, отримавши екологічно чисте джерело енергії, що знизить залежність країни від вуглеводневої сировини [6].

За більшістю основних видів продуктів харчування у країні спостерігаються параметри продовольчої безпеки і раціонального харчування населення. Так, згідно відомостей Всесвітнього банку за 2013 р., за показником питомої ваги доданої вартості сільського господарства у ВВП Білорусь займала 72-е місце у списку із 139 країн [4, с. 257]. Поряд із Австралією, Новою Зеландією, Голландією, Францією, США, Бельгією та Італією Білорусь входить до найбільших експортерів молочної продукції. У Республіці Білорусь на 2015 рік вироблялося 1,4% світового обсягу молока, у світовому експорті молочних продуктів частка країни склала 2,4%, а за вершковим маслом – близько 4% [7, с. 6]. Зауважимо, що нині Білорусь майже повністю забезпечує себе продуктами харчування, а продовольча безпека у республіці слугує вагомим елементом соціально-економічної політики, показником її ефективності.

Необхідно підкреслити, що у Республіці Білорусь збережене унікальне для повноцінного та різноманітного життя людей навколишнє природне середовище. За індексом екологічної ефективності країна у світовому рейтингу займає 49-ту позицію із 180 країн [6, с. 4].

Згідно відомостей ПРООН за індексом розвитку людського потенціалу становище Білорусі покращилося на 15 позицій: із 65 місця у 2011 р. до 51-го у 2015 р. [8]. У 2020 р. за індексом людського капіталу Світового банку Білорусь увійшла у ТОП–40, зайнявши 36-е місце із 174 держав за рівнем продуктивності праці нового покоління

працівників [7, с. 2]. До 2014 року ВВП у Білорусі становив близько 70% від середнього рівня ВВП у групі країн ЦСЄ–11, збільшившись з 48% у 1995 році [5]. ВВП на душу населення за паритетом купівельної спроможності зріс із 4,7 тис. доларів США у 2000 р. до 15,4 тис. доларів США у 2010 році, до 17,7 тис. доларів США у 2015 році, та до 2020 року майже 21 тис. доларів США [3, с. 5; 6, с. 5; 7, с. 2]. Реальні грошові доходи населення у 2015 році порівняно із 2000 роком зросли у 4 рази [3, с. 6]. Політика зайнятості сприяла тому, що завдяки реалізованим заходам, вдалося не допустити зростання безробіття. Так, згідно даних МВФ за 2012 р. і оціночних відомостей за 2013 р., Білорусь демонструвала найнижчий рівень безробіття у світі [4, с. 264]. У 2015 р. зареєстроване безробіття не перевищило 1% від економічно активного населення країни.

Очікувана тривалість життя зросла з 69 років у 2000 році до 73,9 років у 2015 році. За індексом рівня освіти Республіка Білорусь перебуває поряд із найбільш розвиненими країнами Європи (0,834, рейтинг 20). Частка працівників із вищою та середньою спеціальною освітою у загальній чисельності працівників організацій Білорусі збільшилася з 41,2 у 2000 році до 51,9% у 2014 році [3, с. 5–6]. Загалом у “Програмі соціально-економічного розвитку Республіки Білорусь на 2021–2025 рр.”, затвердженій у 2021 р., зазначено, що у світовому рейтингу досягнення 17 взаємопов’язаних і нероздільних цілей в галузі сталого розвитку, покликаних перетворити наш світ, Білорусь зайняла 18-у позицію серед 166 країн [9].

Разом з тим, перехід Республіки Білорусь до сталого розвитку позначений низкою проблем, що потребують розв’язання. Серед них наведемо наступні: висока енерго- та матеріаломісткість виробництва, зокрема, енергоємність ВВП Білорусі у 1,5–2 рази перевищує показники західноєвропейських країн; за рівнем матеріаломісткості валового випуску республіка незмінно входить у десятку держав Європи з найвищими показниками; низька віддача від інвестицій (у 2015 році ефективність інвестицій була негативною); за продуктивністю праці Білорусь відстає від рівня Європейського союзу майже у 4–5 разів; повільні темпи трансформації економічних відносин і ризик збереження недостатньо ефективної і високовитратної структури економіки; недостатнє фінансування інноваційної діяльності, а саме частка витрат на НДДКР у ВВП за 2015 рік, як і раніше, залишається низькою – 0,5%, що нижче межі економічної безпеки в 1% наукоємності ВВП; висока імпортоємність

економіки (повна імпортоємність економіки у 2012 р. становила 35,2%) породжує дефіцит зовнішньої торгівлі і послуг [3, с. 7–9]; залежність від зовнішніх позик, до яких вдається держава через відсутність власних ресурсів та скорочення доходів від експорту призводить до зростання державного боргу; реальні доходи населення і реальна зарплата зростають швидше, ніж продуктивність праці [10, с. 124–125]; відносно висока залежність темпів економічного зростання від зовнішніх постачань і коливань цін на енергетичні та сировинні ресурси, загострення боротьби за нові їх джерела; недостатньо високі темпи демографічного приросту не вкладаються у рамки соціальної безпеки; значне навантаження економіки на природне середовище; деградація земель, хімічне забруднення ґрунту, у тому числі, радіонуклідами; забруднення вод і зменшення біорізноманіття [3, с. 9–10] та ін.

Отже, Білорусь зуміла зберегти і модернізувати промислові підприємства, забезпечити високу зайнятість, відносно невелике соціальне розшарування, створити умови для розвитку приватного бізнесу, перспективного ІТ-сектору. Впродовж останніх років відбувається перехід до економіки знань, впровадження у виробництво “зелених” технологій як ключових векторів забезпечення принципів сталості у соціально-економічному розвитку держави. Разом з тим, у республіці домінує державний сектор, надається значна підтримка держави держпідприємствам, спостерігаються повільні темпи розвитку малого і середнього бізнесу, зокрема, та формування ринкової економіки загалом, є залежність від зовнішніх ресурсів та підтримки. Зауважимо, економічний чинник у протестах 2020 року у Білорусі не був домінантним, проте вони підірвали тривалу соціальну стабільність, що існувала у державі.

Таким чином, в умовах нинішніх глобальних і внутрішніх викликів перехід на стандарти сталості сприятиме формуванню соціально відповідального, економічно ефективного та екологічно прийнятного соціально-економічного розвитку. Республіка Білорусь накопичила певний досвід функціонування суспільства, держави, економіки на засадах сталого розвитку. Зокрема, розроблені та реалізуються національні стратегії у цій сфері, відбувається перехід до економіки знань, підвищується рівень і якість життя населення, вдосконалюється державна екологічна політика тощо. Однак подальші темпи переходу до сталого розвитку залежатимуть від

структурних реформ та інституційних перетворень в економіці Білорусі, що пов'язані із зменшенням масштабів державного втручання в економіку, підвищенням ролі ринкових механізмів, а також трансформацією політичної системи, реалізацією громадянських прав і свобод білорусів, здійсненням екологічно обґрунтованої політики держави.

Література:

1. Шимова О.С. Устойчивое развитие / О. С. Шимова. Минск: БГЭУ, 2017. 395 с.
2. Национальная стратегия устойчивого социально-экономического развития Республики Беларусь на период до 2020 г. Минск: Юнипак, 2004. 204 с. URL: https://un.by/images/library/thematic-publications/sustainable-development/OON_sMall_Rus.pdf.
3. Национальная стратегия устойчивого социально-экономического развития Республики Беларусь на период до 2030 г. Минск, 2017. 148 с. URL: <https://www.economy.gov.by/uploads/files/NSUR2030/Natsionalnaja-strategija-ustojchivogo-sotsialno-ekonomicheskogo-razvitija-Respubliki-Belarus-na-period-do-2030-goda.pdf>.
4. Социально-экономическая модель: становление и развитие: теория, методология, практика. Под общ. ред. В. Г. Гусакова. В 2 кн. Кн. 1 / В. Г. Гусаков [и др.]; Нац. акад. наук Беларуси, Ин-т экономики. Минск: Беларуская навука, 2015. 554 с.
5. Добрински Р., Адаров А., Борнукова К., Хавлик П., Хуня Г., Крук Д., Пиндюк О. Белорусская экономика: вызовы застопорившихся реформ. Аналитический доклад 413. Ноябрь 2016. 173 с.
6. Основные положения проекта Программы социально-экономического развития Республики Беларусь на 2021–2025 годы. 55 с. URL: <file:///C:/Users/User/Desktop/%D0%9D%D0%BE%D1%80%D0%BC%D0%B0%D1%82%D0%B8%D0%B2%D0%BD%D0%B0%20%D0%B1%D0%B0%D0%B7%D0%B0%20%D1%80%D0%B1/Osnovnye-polozhenija-proekta-PSER-na-2021-2025.pdf>.
7. Программа социально-экономического развития Республики Беларусь на 2016–2020 годы. 82 с. URL: <file:///C:/Users/User/Desktop/%D0%9D%D0%BE%D1%80%D0%BC%D0%B0%D1%82%D0%B8%D0%B2%D0%BD%D0%B0%20%D0%B1%D0%B0%D0%B7%D0%B0%20%D1%80%D0%B1/Osnovnye-polozhenija-proekta-PSER-na-2021-2025.pdf>.

%B0%D0%B7%D0%B0%20%D1%80%D0%B1/Programma-2020%20(1).pdf.

8. Беларусь в Индексе человеческого развития. URL: <http://www.scienceportal.org.by/upload/2018/Portal%20news/Ranking/2.%20HDI%20BY.pdf>.

9. Основные положения проекта программы социально-экономического развития Республики Беларусь на 2021–2025 годы <https://www.sb.by/articles/osnovnye-polozeniya-proekta-programmy-sotsialno-ekonomicheskogo-razvitiya-respubliki-belarus-na-202.html>.

10. Шурубович А. Белорусская экономическая модель перед лицом тяжелых испытаний. URL: <file:///C:/Users/User/Desktop/%D0%BF%D1%80%D0%B8%D0%B2%D0%B0%D1%82%D0%B8%D0%B7%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F%20%D1%83%20%D0%B1%D1%96%D0%BB%D0%BE%D1%80%D1%83%D1%81%D1%96/belorusskaya-ekonomicheskaya-model-pered-litsom-tyajel-h-isp-taniy.pdf>.

Гамзіна О.М.

*ДУ «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України»
м.Київ, Україна*

УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМУ УПРАВЛІННЯ ЛІСОВИМИ РЕСУРСАМИ НА ОСНОВІ ПРИНЦИПІВ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

На сучасному етапі розвитку систем природокористування велика роль належить реалізації принципів сталого управління. Процес переходу до сталого розвитку є складним комплексом заходів і рішень, спрямованих на дотримання балансу економічних, екологічних та соціальних аспектів економічної діяльності. Для ситуації, яка характеризує сучасний стан лісового господарства України, важливими також є завдання по формуванню нових підходів державної політики до цієї сфери. Це дозволить реалізувати перехід до більш досконалої форми ведення лісового господарства на основі системи сталого управління лісами. В останні роки українським урядом були оголошені численні ініціативи в системі лісокористування, а саме щодо правових, економічних, організаційних, структурних, соціальних і екологічних складових.

Основний зміст цих ініціатив полягає в тому, що б переглянути роль лісового сектора в економіці країни і регіонів, які мають значні лісові масиви. Необхідно подолати «сировинну» спрямованість даної діяльності, яка стала домінуючою в українських реаліях [2, с. 70].

Для лісового господарства України в якості ключових завдань слід розглядати ощадливе і безперервне використання лісів, високий рівень відтворення лісових ресурсів і підтримання біорізноманіття лісових екосистем. Система управління природними ресурсами, в тому числі і лісовими, визначається поставленою метою та залежить від особливостей конкретної території. Таким чином, система управління лісовими ресурсами повинна враховувати характер лісового потенціалу та існуючу специфіку лісокористування – і на регіональному рівні, і на загальнодержавному.

Реалізація підходів і принципів сталого лісоуправління дозволить експлуатувати ліси, при цьому не завдаючи незворотної шкоди навколишньому середовищу. Але для переходу до сталого управління лісами в країні необхідно вирішити ряд ключових проблем лісового господарства. Зокрема, до найбільш нагальних проблем можна віднести: деградацію лісового фонду України; незадовільну економічну ефективність лісокористування; зниження потенціалу лісових ресурсів та неповне їх використання в інтересах економічного розвитку країни.

Недосконалість системи лісоуправління в Україні є актуальним питанням, що вимагає невідкладних заходів: це підтверджується численними державними ініціативами. Такі ініціативи спрямовані на збільшення лісовідновлювальних робіт і зменшення шкоди від лісових пожеж.

Введення сталого лісокористування можливо тільки при вдосконаленні системи управління лісами в нашій країні, а для цього необхідно вирішити ряд проблем, що існують в лісовому господарстві України.

Станом на початок 2021-го року можна констатувати, що Україна має колосальний лісоресурсний потенціал: вона оперує значними лісовими територіями і великими запасами деревини. Але цей потенціал не відповідає ролі лісопромислового комплексу в економіці країни. Підтвердженням цієї ситуації є переважання в експорті необробленої деревини (кругляка) та лісоматеріалів первинної обробки, а також недостатній розвиток лісопереробної

промисловості і відсутність необхідних для ощадливого виробництва технологій і потужностей.

Неефективне використання лісових ресурсів України є наслідком сформованої системи лісокористування, яка існує ще з радянських часів. І однією з найгостріших проблем реалізації такої системи можна вважати невисоку економічну ефективність всіх видів діяльності, пов'язаних з лісокористуванням. В тому числі актуальним є забезпечення постійного відновлення лісових ресурсів.

Важливим фактором, що підтверджує неповне використання лісоресурсного потенціалу, є недостатнє залучення м'яко листяних порід в складі розрахункової лісосіки і результати її освоєння в порівнянні з хвойними породами. Це пов'язано з відсутністю необхідних потужностей глибокої переробки такої деревини у вітчизняної лісової промисловості.

Освоєння найбільш продуктивних лісів і переважання суцільних рубок, а також неякісне проведення вибіркових рубок призвело до накопичення низькотоварних насаджень і зменшення площ високобонітетних стиглих і перестійних хвойних лісів.

В результаті лісовий фонд країни і регіонів, які володіють значним лісосировинним потенціалом, змінює свою структуру. Найбільш продуктивні ліси в даний час займають 5% лісових площ країн. А вікова структура лісового фонду характеризується переважанням перестиглих деревостанів. Цьому також сприяє відсутність необхідної інфраструктури лісозаготівлі, в тому числі лісових доріг, що ускладнює доступ до багатьох перспективним, але територіально віддалених лісових ділянок. В останні десятиліття в Україні спостерігається тенденція щорічного зменшення площі лісових насаджень. Це пов'язано наріжними проблемами лісового господарства країни, а саме: незаконними рубками, загальним забрудненням навколишнього середовища і антропологічним тиском (в тому числі і масовими пожежами).

Проведення незаконних рубок є однією з основних причин скорочення лісистості території України. До цього слід додати неправомірне проведення санітарних рубок, що приводить до перевищення необхідного обсягу вилучення деревини. У підсумку механізм, який повинен сприяти більш ефективному розвитку лісів і підвищення їх продуктивності, призводить до зниження ключових показників господарської діяльності лісового господарства і знижує цінність лісових насаджень [3, с. 54].

Проблему нестачі і поганої якості лісовідновлювальних робіт можна було б вирішити, внівши зміни до нормативно-правової бази лісоохоронної діяльності. Такі зміни мають включати положення, що орендарі повинні проводити роботи по відновленню вирубаного лісу власними силами і за свої кошти. Раніше в цих питаннях їм зобов'язані були допомагати лісгоспи, зараз це питання законодавстві чітко не прописано. Звідси впливає проблема неякісного проведення лісовідновлювальних робіт, яка часто спричинена простим незнанням сучасних технологій лісогосподарської діяльності, а іноді і небажанням належного виконання цієї роботи і проведенням її лише для звітності. Слід констатувати, що в українських реаліях орендарі не мотивовані до проведення якісного лісовідновлення та ведення невиснажливого використання лісів.

Недосконалість законодавства - один з найважливіших аспектів, який призводить до такої кількості проблем в лісовій сфері. В цілому, якщо казати про механізм управління лісовими ресурсами, слід зазначити декілька ключових проблем його становлення.

По-перше, багато положень лісового законодавства України можуть неоднозначно тлумачитися і, отже, застосовуватися некоректно. Це призводить до великої кількості поправок і змін, що вносяться до нормативно-правової бази. Слід зазначити, що відсутність стабільності в лісовому законодавстві призводить до появи безлічі правопорушень і пошуку несумлінними підприємцями «слабких місць».

По-друге, відсутність загальноприйнятої системи організації регіональних органів управління лісами також знижує економічну ефективність в цілому. Теоретично, існує велике різноманіття форм структурної організації лісової сфери, але в Україні наразі немає якісної взаємодії між ієрархічними рівнями системи лісоуправління. З цього впливає відсутність чітко встановлених і загальноприйнятих обов'язків і функцій лісництв, лісопарків та інших територіальних одиниць [1, с. 185].

Таким чином, можна стверджувати, що ситуація в лісовому господарстві України характеризується наявністю цілого ряду проблем. Галузь відчуває дефіцит фінансування зі стратегічних напрямків розвитку. Це є причиною невисокої ефективності системи управління лісами.

Відсутність діючих механізмів сталого лісокористування в Україні є одним з факторів неповного використання лісоресурсного

потенціалу країни. Це проявляється як в економічній площині (недостатній ефективності), так і в технологічній площині (відставанні м'яко листяних порід від хвойних). Освоєння тільки найбільш продуктивних насаджень і наявність фактору слабкої транспортної інфраструктури багатьох лісових територій призводить до домінування лісів низького бонітету, що, в свою чергу, знижує перспективи розвитку лісової галузі.

Все вище вказане ускладнюється щорічним скороченням лісових площ. Одним з факторів, що впливає на це скорочення, виступають лісові пожежі, які є причиною знищення майже половини загинлих лісів. Такі фактори, як незаконні рубки і необґрунтоване проведення санітарних рубок, також роблять свій внесок у зменшення площі лісів. До того ж низький рівень лісовідновлення по всій країні не дозволяє перекрити негативні ефекти даних явищ. Недосконалість лісового законодавства України збільшує масштаби розбалансування системи управління лісами.

Таким чином, в українському лісовому господарстві назріла необхідність впровадження принципів та інструментів сталого лісоуправління, що вимагає розробки механізмів переходу до системи ефективного лісокористування.

Література:

1. Горбунова О.И., Кулагина А.Н. О совершенствовании системы управления лесами: проблемы и направления развития. *Азимут научных исследований: экономика и управление*. 2020. №9. С. 184-187.
2. Дребот О.О. Концептуальні підходи до збалансованого користування землями лісогосподарського призначення. *Вісник аграрної науки*. 2019. №97. С. 66-72.
3. Савчук О.О. Підприємництво у сфері лісокористування як один із шляхів інноваційного розвитку. *Право та інновації*. 2018. №1. С. 52-55.

*Гарашук О.В., д.е.н., професор
Державна служба якості освіти України, м. Київ, Україна
Куценко В.І., д.е.н., професор
Заслужений діяч науки і техніки України
Державна установа «Інститут економіки
природокористування та сталого розвитку
Національної академії наук України»,
м. Київ, Україна*

ГУМАНІТАРНА СФЕРА В ПАРАДИГМІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ: ТРАЄКТОРІЯ ПРОБЛЕМ ТА МОЖЛИВОСТЕЙ

Сталий розвиток являє собою основну парадигму сьогодення, коли нормальному існуванню людства загрожують наслідки розбалансування його взаємодії з навколишнім природним середовищем [1, с. 266]. Водночас нині людство увійшло в інформаційну епоху, коли інформація та фахові знання набувають значення виробничого ресурсу. Тому вирішальним у здійсненні процесів сталого розвитку стає інтелект і творча праця, які є іманентно притаманними людській сутності. Цей момент особливо підкреслює роль і значення людського чинника в умовах сьогодення. Адже людина відіграє роль і виробника, і споживача, що перебуває в центрі соціально-економічної системи та зумовлює виведення на передній план проблеми соціального прогресу розв'язання якої покликана забезпечити концепція сталого розвитку.

Сферою економічної діяльності, функцією якої безпосередньо є відтворення і розвиток людського чинника є гуманітарна сфера, складові якої: освіта, культура, охорона здоров'я, наука, сфера духовного розвитку тощо. Гуманітарна сфера – це сукупність закладів, установ, підприємств, організацій з надання товарів і послуг гуманітарного та інформаційного призначення. В цілому гуманітарна сфера є надзвичайно важливим компонентом третинного сектора економіки, або сфери послуг, що в розвинених країнах сьогодні складає основну частину їх економіки.

Розвиток економічної науки в рамках пошуку рішень сучасних гострих проблем суспільного розвитку, знаходження джерел їх виникнення та наслідків їх існування, в аспекті взаємодоповнюваності та взаємозалежності сприяло розгляду питань сталого розвитку в рамках широкого спектру галузей наукових знань – як природничих та

технічних, так і суспільно-гуманітарних, що послугувало появі цілого ряду нових напрямів науки [1, с. 266]. Серед цих напрямів можливо назвати теорію та методiku екологічної освіти і виховання. При цьому практичні заходи щодо екологічної освіти та формування в суспільстві екологічної свідомості здійснюються передусім в рамках освітньої галузі, що є однією з провідних у гуманітарній сфері. Поряд із тим, роль гуманітарної сфери у формуванні соціально-економічного потенціалу сталого розвитку виявляється через виховання у членів суспільства культури співробітництва, здатності працювати разом у колективі заради досягнення спільних цінностей та готовності підпорядковувати власні інтереси інтересам громади, що відтак реалізується у досягненні стабільності в соціально-економічному розвитку країни [2].

В умовах становлення інформаційного суспільства для того щоб підвищити роль гуманітарної сфери та всіх її складових у забезпеченні сталого розвитку надзвичайно важливим є активізація процесу щодо здійснення переходу до повсюдного впровадження інформаційних технологій в рамках триваючого нині в нашій державі процесу цифровізації, а отже істотне покращення рівня забезпеченості закладів гуманітарної сфери сучасним обладнанням, зокрема комп'ютерами. До речі, важливим показником комп'ютеризації, скажімо, бібліотек є кількість комп'ютерів, якими можуть користуватись читачі, оскільки в нинішній час, в період розвитку інформаційного суспільства, багато відвідувачів бібліотек враховують можливість скористатись Інтернетом у рамках цього відвідування. Але водночас, слід мати на увазі, що інформатизація закладів гуманітарної сфери потребує дотримання певних санітарно-гігієнічних норм, необхідного ресурсного забезпечення.

Загалом, функціонування гуманітарної сфери як складової соціально-економічної системи, визначається наявністю матеріально-уреченого та кадрового потенціалу з належними кількісними та якісними параметрами, що сприяє не лише розвитку освіти, охорони здоров'я, культури, але й економіки в цілому. Разом із тим, загрозою для розвитку гуманітарної сфери в Україні є збереження негативних тенденцій, що мали і мають місце останнім часом, а саме: припинення спорудження нових закладів соціокультурного та медичного призначення; скорочення мережі відповідних об'єктів; значне зниження відвідувань театрів, музеїв, бібліотек, поряд зі скороченням бібліотечних фондів; ліквідація державної монополії на соціально-

культурну сферу; комерціалізація діяльності закладів гуманітарної сфери як провідного тренду, а також їх приватизація, що не забезпечує виконання ними відповідних соціальних функцій. Все це сприяє посиленню культурно-комунікативної апатії в суспільстві та зростанню числа проявів антисоціальної поведінки, що не може не вплинути негативно на здійснення процесів сталого розвитку.

Головною причиною виникнення загрозливих явищ у розвитку гуманітарної сфери України треба вважати недостатність її фінансового забезпечення. Діяльність гуманітарної сфери має першочергове суспільне значення, тому основним джерелом її фінансування виступають бюджетні кошти (табл.1).

Таблиця 1 - Фінансування галузей гуманітарної сфери зі зведеного бюджету України, млн. грн.

Показник	2005	2010	2015	2019
Видатки (не включаючи кредитування):				
освіта	26801,8	79826,0	114193,5	238758,7
охорона здоров'я	15476,5	44745,4	71001,1	128384,6
духовний та фізичний розвиток	3449,8	11525,4	16228,3	31550,1

Джерело: складено на основі [3, с. 210]

Наведені в таблиці цифри свідчать про зростання абсолютних показників обсягів коштів зведеного бюджету, які виділяються на розвиток гуманітарної сфери, проте вони є недостатніми для виконання її галузями своїх функцій на рівні, що відповідає суспільним вимогам. Про це свідчить погіршення матеріально-технічна база закладів названої сфери та зменшення масштабів уведення в дію її нових об'єктів. Але насамперед гостроту проблем фінансового забезпечення вітчизняної гуманітарної сфери засвідчує надзвичайно низький рівень заробітної плати працюючих в її галузях. Тому, безперечно, мають бути збільшені обсяги фінансового забезпечення гуманітарної сфери. Водночас у контексті реалізації принципів сталого розвитку необхідно впроваджувати ресурсно-ощадливі та енергозберігаючі технології, сприяти забезпеченню нераціонального використання потенційних ресурсів, а також в цілому посилити соціальні функції у відтворювальному процесі та прискорити модернізацію гуманітарної сфери в напрямку формування нової моделі розвитку, спрямованої на підвищення її ефективності, виробництва конкурентоспроможних послуг.

Основними складовими успішної модернізації гуманітарної сфери мають бути: перехід на інноваційний шлях розвитку, на принципово нові технології, що відповідають вимогам інформаційної епохи; створення раціональної інфраструктури щодо забезпечення сприятливих умов для ефективного функціонування всіх галузевих структур; упорядкування форм власності стосовно об'єктів соціально-гуманітарного призначення та чіткий розподіл між суб'єктами відповідних прав власності повноважень і відповідальності за належне утримання цих об'єктів; формування нових взаємовідносин між державою і приватними інтересами власників об'єктів гуманітарної сфери з метою забезпечення ними соціальних функцій; поєднання державного регулювання та ринкових важелів в управлінні галузями гуманітарної сфери тощо.

Отже, сьогодні зміцненню соціально-економічного потенціалу держави та прискоренню сталого розвитку сприяє функціонування гуманітарної сфери, здійснюване на основі застосування сучасних інноваційних, інформаційних технологій. Діяльність гуманітарної сфери має бути спрямована не лише на зростання обсягів її відповідних послуг, але і на вдосконалення їх структури. При цьому слід ураховувати, що гуманітарна сфера формує в людині навички її поведінки та діяльності як члена суспільства. Людина в цьому контексті одночасно оволодіває собою і своєю поведінкою та діяльністю, спрямованою на підвищення інноваційного та інтелектуального потенціалу суспільства, прискорення його сталого розвитку.

Література

1. Хаустова В.Є., Омаров Ш.А. Концепція сталого розвитку як парадигма розвитку суспільства. Проблеми економіки. 2018. №1(35). С. 265-273.
2. Социально-экономический потенциал устойчивого развития: учеб.; под ред. Л.Г. Мельника и Л. Хенс. Сумы: Университетская книга, 2007. 1120 с.
3. Статистичний щорічник України за 2019 рік / Державна служба статистики України. К.; 2020. 465 с. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2020/zb/11/zb_yearbook_2019.pdf

Гордєєва-Герасимова Л.Ю., старший викладач

Гавриленко О.В., студентка

Кочкін В. О., студент

*Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара,
м Дніпро, Україна*

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ В УКРАЇНІ В ПЕРІОД ПАНДЕМІЧНИХ ПРОЦЕСІВ

Тема пандемії захворювання вірусом COVID-19 продовжує залишатися актуальною і на сьогоднішній день. І, якщо спиратися на дослідження та прогнози щодо розповсюдження цього захворювання, то вона буде залишатися актуальною принаймні ще рік. Це означає, що все ще будуть впроваджуватися карантинні заходи, які впливають на діяльність як окремих підприємств (мікрорівень), так і країни загалом (макрорівень).

Відомо, що карантин передбачає, у тому числі, обмеження особистого спілкування однієї людини з іншими, і тут постає проблема в такому обмеженні щодо процесу здійснення трудової діяльності. Звісно, що успішним вирішенням цієї проблеми є виконання роботи персоналом підприємств, організацій, установ «віддалено», що можна застосовується в певних сферах діяльності. Але ми розуміємо, що існує багато інших сфер діяльності, на підприємствах яких немає можливості перевести роботу персоналу на віддалений режим. До таких сфер діяльності відносяться, наприклад, виробництво будь якої продукції, будівництво, надання різного роду послуг, у тому числі транспортних, сільськогосподарська діяльність і т. і.

Вплив пандемії відчувається у всіх сферах не тільки всередині конкретної країни, а і на рівні міжнародних взаємовідносин. Керівники країн з високим рівнем захворюваності на COVID-19 вводять суворі карантинні заходи щодо можливості її відвідування з боку представників інших країн. Тобто, нажаль, виникають значні обмеження, у тому числі, у напряму міжнародних економічних і торговельних зав'язків. Зважаючи на це, потрібно пам'ятати, що не усі країни здатні забезпечити за рахунок власного виробництва внутрішні потреби на усі без винятку товари та послуги, тому певні їх види багато країн імпортує.

Дуже вагомим видом товарів є сільськогосподарська продукція, яка відіграє дуже важливу роль у забезпеченні продовольчої безпеки

країни. Згідно з «Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України», затверджених Міністерством економічного розвитку і торгівлі України 29.10.2013 № 1277 «продовольча безпека - це стан виробництва продуктів харчування в країні, що здатний повною мірою забезпечити потреби кожного члена суспільства в продовольстві належної якості за умови його збалансованості та доступності для кожного члена суспільства» [2].

Зауважимо, що в нашої країні існує можливість забезпечити продовольством населення за рахунок внутрішніх товаровиробників. Первинною ланкою виробництва сільськогосподарської продукції, яка у подальшому переробляється, є підприємства агропромислового комплексу, тобто сільгоспвиробники. В період пандемії існує необхідність в сприянні розвитку насамперед підприємств цієї галузі.

Зазначимо, що саме державою здійснюється політика в сфері продовольчої безпеки. Тому потрібно відмітити, що з боку керівництва країною були здійснені кроки в бік підтримки підприємств сільськогосподарської галузі. Так, відповідно до розробленого Кабінетом Міністрів України плану стимулювання економіки на 2020-2022 роки, для подолання наслідків коронавірусу [1] та на початок вересня 2020 року було надано коло 2 800 кредитів, загальна сума яких склала 6,5 млрд грн., 57% з них було направлено саме на галузь сільського господарства.

Згідно доповіді заступника Міністра розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України Тараса Висоцького «особливо чутливими до пандемії виявилися малі виробники, які реалізують свою продукцію, перш за все, овочі, фрукти, ягоди – на ринках. Якщо ми говоримо про виробництво продукції тваринництва та переробку, то всі виробники швидко адаптувалися, забезпечили необхідні протиепідемічні заходи і суттєвих збоїв, пов'язаних з пандемією, не було. Також не було жодних обмежень з точки зору експорту української с/г продукції» [3].

Нажалу, на рівень врожаю вирощування сільськогосподарських культур впливають багато факторів, у томі числі і кліматичні. У 2020 році на результат діяльності агропромислового комплексу негативно вплинули, крім пандемічних факторів, ще і несприятливі погодні умови, через що обсяг продукції виявився менше, ніж було заплановано.

Але, незважаючи на негативні явища, що вплинули на обсяги отриманої сільськогосподарської продукції, необхідно зазначити, що

згідно Глобального індексу продовольчої безпеки, який у 2020 року дорівнює 63 бали, що на 1,7 більше попереднього року, рейтинг України складає 54 місце, що на 11 пунктів вище за попередній рік.

Глобальний індекс продовольчої безпеки являє собою оцінку продовольчого індексу, який розроблений організацією Economist Intelligence Unit, за підтримки сільськогосподарської компанії Corteva Agriscience [4].

Глобальний індекс продовольчої безпеки складається із чотирех компонентів, які при розрахунку індексу мають певну вагу:

Категорія	Вага, %
Економічна доступність	32,4
Фізична доступність	32,4
Якість та безпечність	17,6
Природні ресурси та стійкість	17,6

Джерело: складено на основі [4]

Кожен компонент в свою чергу складається із певних індикаторів, що характеризують кожну категорію. Зауважимо, що четверта категорія «природні ресурси та стійкість» була додана в 2020 році, тому порівнювати рівень Глобального індексу продовольчої безпеки за попередні роки, на наш погляд, є недоцільним.

Потрібно зауважити, що рівень глобального індексу продовольчої безпеки України є найменшим серед показників європейських країн. Але дослідження індикаторів, що впливають на рівень категорій, показують, що негативно позначаються саме ті, що означають не безпосередньо аграрні фактори, а які пов'язані з економічною ситуацією, наприклад, економічна нестабільність, рівень корупції. Позитивний вплив виявляють індикатори, які пов'язані з безпекою харчових продуктів, низької частки населення за межею бідності, низьким рівнем втрат продовольства.

Отже, наші дослідження показали, що незважаючи на негативний вплив пандемії COVID-19 на рівень вирощування сільськогосподарської продукції, за рахунок якою, у тому числі, забезпечується продовольча безпека країни, розмір рівня Глобального індексу продовольчої безпеки України в міжнародному рейтингу збільшився на 1,7 у 2020 році і складає 63 бали. Це вказує на те, рівень продовольчої безпеки в Україні залишається стабільним, а негативний вплив відчувається більш з боку загальних економічних та політичних факторів.

Література.

1. Кабінет Міністрів України: Програма стимулювання економіки для подолання наслідків COVID-19. URL:<https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/18%20-%20Department/Prezentacii/Programa%20Ekonomichne%20stymyluvannia/progr-covid19-analytics.pdf>. (Дата звернення: 10.04.21).
2. «Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України», затверджені Міністерством економічного розвитку і торгівлі України 29.10.2013 № 1277. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1277731-13#Text>. (Дата звернення: 10.04.21).
3. Інформаційно аналітичний портал АПК України. URL: <https://agro.me.gov.ua/ua/news/taras-visockij-obgovoriv-aktualni-pitannya-agrarnoyi-galuzi-na-shchorichnomu-forumi-agrobiznesu>. (Дата звернення: 10.04. 21).
4. Глобальний індекс продовольчої безпеки. URL: https://uk.m.wikipedia.org/wiki/%D0%93%D0%BB%D0%BE%D0%B1%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B8%D0%B9_%D1%96%D0%BD%D0%B4%D0%B5%D0%BA%D1%81_%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%B4%D0%BE%D0%B2%D0%BE%D0%BB%D1%8C%D1%87%D0%BE%D1%97_%D0%B1%D0%B5%D0%B7%D0%BF%D0%B5%D0%BA%D0%B8. (Дата звернення: 10.04.21).

Демешок О.О., к.е.н., доцент

*Державна установа «Інститут економіки
природокористування та сталого розвитку
НАН України»,
м. Київ, Україна*

МЕХАНІЗМИ УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ ГОСПОДАРСЬКОЇ СИСТЕМИ

Головним завданням економіки є розроблення організаційно-економічного механізму управління розвитком господарської системою, який дозволив би зберігати та зміцнювати стійку позицію організацій на ринку, задовольняти потреби споживачів, адекватно та оперативно реагувати на зміни зовнішнього середовища та стабільно розвиватися. Основним чинниками для оптимізації механізм управління є зміни оточення, висока конкуренція, розвиток

маркетингу, що в свою чергу забезпечить збалансовану виробничо-господарську діяльність.

Зазначимо, механізм управління містить взаємопов'язані принципи, методи, важелі, які спрямовані на досягнення місії і цілей організацій. Система управління становить сутність механізмів управління, тобто систему більш низького рівня відносно системи управління як комплексної категорії, а саме:

- механізм управління діяльністю, основною метою якого є досягнення встановлених цілей;

- інструментальний апарат, який включає методи управління і створює ядро управлінської діяльності. Дані методи управління полягають у цілеспрямованому впливі суб'єкта на об'єкт для досягнення поставленої мети. Управління здійснюється всією системою методів. Правильне володіння усіма методами управління дає змогу покращити продуктивність праці і рентабельність виробництва;

- організаційний механізм, який передбачає організаційно-правові нормативи і стандарти, які регулюють і визначають структуру управління, чисельність працівників, моральне і матеріальне стимулювання, оснащення управлінської праці засобами оргтехніки, розподілу робіт, обов'язків, прав і відповідальності органів управління і управлінських працівників. Зазначимо, що раціональніша структура управління, то ефективніше функціонує вся система [1];

- процесний механізм, розглядає систему в динаміці, містить у собі функції управління, які відображають суть та зміст управлінської діяльності на всіх рівнях. Основними функціями управління є: планування, мотивація, організація, контроль, призначення кадрів та їх стимулювання. Функції тісно пов'язані між собою у єдиному процесі.

Механізм цільового управління містить у собі цілі і основні результати діяльності господарства, а також критерії вибору і оцінки досягнення певних цілей і результатів діяльності. Формування цілей є функцією самого управління, а їх реалізація здійснюється як у межах функціонування управління, так і керованого об'єкта [2].

Таким чином, спираючись на характеристику механізму управління розвитком господарської системи, дало можливість виявити її особливості й досліджувати як [3]:

- механізм відкритого типу, тобто зміни структури господарської системи є результатом і водночас одним із найважливіших факторів економічного розвитку;

- механізм управління господарською системою, який демонструє зміни елементів і зв'язків між ними, складовою якого є механізм функціонування національної економіки, що відображає особливості структури економіки в рамках незмінних характеристик.

- механізм, що визначається кількісними характеристиками, адже сучасні економіко-статистичні методи дозволяють оцінити вихідні макроструктурні пропорції та їх зміни;

- механізм макроекономічного рівня, у зв'язку з тим, що економіка України є складною макроекономічною системою;

- механізм, що має самоорганізовану складову та додатково керується державою;

У процесі розвитку суспільства, удосконалення технічних можливостей та системи виробничих відносин, кількість важелів і методів, що впливають на ефективність механізму управління, зростає. Важіль є засобом, за допомогою якого забезпечується поєднання складових механізму в єдину систему та цілісність його функціонування, до них належать: організаційно-адміністративні (кадрове забезпечення, інформаційне забезпечення та захист інформації, організаційно-правову форму та структуру управління) та економічні (амортизаційна політика та політика ціноутворення, оподаткування, кредитування та страхування). Зазначимо, що діяльність важелів організаційно-економічного механізму управління здійснюється на основі системи правових норм, що відповідають чинному законодавству.

Застосування організаційних та економічних важелів механізму полягає в поєднанні об'єктивних та суб'єктивних аспектів людської діяльності в контексті постійного розвитку на основі впровадження технологічних інновацій і підвищення ефективності використання виробничого потенціалу [4].

Оскільки розвиток економічних систем може управлятися та коригуватися людьми, важливо дослідити механізми свідомої організації, або зовнішнього управління. Для цього оптимальним є використання механізмів управління, які відображають спосіб взаємодії елементів управління та його функціонування.

Охарактеризувати структурні особливості механізму управління розвитком господарської системи дозволяє одночасне вживання системного та синергетичного підходів. Системний підхід надає можливість представити структуру економіки та механізм її розвитку як систему, що формується з окремих відносно самостійних елементів.

Як результат їх взаємодії має місце процес виникнення загальних якостей та властивостей цілісної органічної єдності, не притаманних його окремим елементам [5].

Принципи синергетичного підходу надають можливість виявити універсальні закономірності самоорганізації та спонтанного порядкуутворення систем. Синергетичний підхід дозволяє представити механізм управління розвитком господарської системи як перехід від одного стану динамічної рівноваги – гомеостазу до іншого, який відбувається в результаті змін у самій системі, у навколишньому середовищі, як наслідок дії механізмів позитивного та негативного зв'язку, а також механізмів адаптації та біфуркації [6].

Таким чином, зазначимо, ефективність функціонування господарських систем залежить від правильності застосування методів організаційно-господарського механізму, до яких відносять законодавчу і нормативну базу, а також методичне забезпечення діяльності організацій. Для ефективного функціонування господарство повинно організувати численні взаємопов'язані види діяльності, а саме: ефективне використання ресурсів та взаємодії функціональних систем у процесі виробничо-господарської діяльності, яка пов'язана з використанням основних засобів оборотних коштів, фінансових ресурсів, забезпечення реалізації продукції та отримання прибутку, що є визначальним у підвищенні рівня економічної ефективності господарської системи.

Таким чином, ефективність управління полягає у досягненні найвигіднішого співвідношення між результатами діяльності апарату управління і використаними для одержання цих результатів фінансовими та матеріальними ресурсами. Ефективна система управління підприємством створює сприятливі умови, які забезпечують досягнення виробничим колективом поставлених цілей і містять соціальні, економічні та психологічні елементи.

Отже, ефективність системи управління підприємством залежить від функціонування і використання кожного елемента системи управління – застосування науково обґрунтованих та передових методів управління, повнотою інформаційного обслуговування, раціональністю організаційної структури, кваліфікацією управлінських кадрів та їх умінням щодо вирішення конкретних проблем управління.

Зазначено, що поєднання та вдосконалення розглянутих складових організаційно-економічного механізму дозволить значно

ефективніше функціонувати господарствам. Таким чином, постійне вдосконалення механізму на всіх рівнях господарювання сприятиме найбільш повній відповідності виробничих відносин рівню розвитку продуктивних сил і на цих засадах прискоренню темпів економічного зростання та призведе до стійкості господарських систем в нашій державі.

Література:

1. Мойса М. Я. Система організаційно-управлінських та економічних заходів забезпечення рентабельного виробництва в аграрних підприємствах [Текст] : монографія / Мойса М. Я. [та ін.] ; Одес. держ. аграр. ун-т, Екон. ф-т. – О. : Імідж-Прес, 2010. 165 с.
2. Дудукало Г. О. Формування організаційно-економічного механізму ефективного управління підприємством. URL: <http://www.masters.donntu.edu.ua/2013/iem/buchkovskaya/library/41.pdf>.
3. Чайка Ю. Механізми структурного розвитку національної економіки. *Вісник КНТЕУ*. 2011. № 3. С. 30–41.
4. . Лузан, Ю. Я. Організаційно-економічний механізм забезпечення розвитку агропромислового виробництва України: монографія. К. : ННЦ Ін-т аграр. економіки, 2010. 470 с
5. Єрохін С. А. Структурна трансформація національної економіки (теоретико-методологічний аспект). К. : Світ знань, 2002. 528 с.
6. Мочерний С. Синергетичний підхід в економічному дослідженні. *Економіка України*. 2001. № 5. С. 44–51.

*Ільїна М.В. д.е.н., с.н.с., зав.відділу екосистемного
оцінювання природно-ресурсного потенціалу
Шпильова Ю.Б. д.е.н., с.н.с., с.н.с. відділу проблем
економіки земельних і лісових ресурсів
ДУ «Інститут економіки природокористування
та сталого розвитку НАН України»,
м. Київ, Україна*

СТАЛИЙ РОЗВИТОК ДЕРЖАВИ ТА СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ УКРАЇНИ

Соціо-еколого-економічну парадигму сталого розвитку слід розглядати як взаємопов'язаний та системний розвиток екосистем і

суспільства, що забезпечить задоволення потреб соціуму шляхом використання природних ресурсів, збереження і поліпшення їх якості в інтересах майбутніх поколінь, забезпечення рівноваги між індустріальним розвитком і стійкістю біосфери. Вона являє собою систему селективних поглядів, компромісів та дій суспільства, котре обирає оптимальну для себе модель відносної сталості за допомогою доступних для цього господарських, інституційних, фінансових та інших механізмів й інструментів гармонізації відносин між населенням, урядом та бізнесом. Використання триєдиного підходу до реалізації досягнення поставлених цілей – це гарантування безпеки життєдіяльності людини, природних основ життєзабезпечення поколінь, безпеки території, що спрямовано на досягнення раціонального природокористування, збалансованого розвитку екосистем у процесі виробництва та діяльності населення. При цьому зазначена парадигма передбачає територіальну диференціацію – перехід до моделі, яка враховує економічну і природну специфіку територій.

Сталий розвиток неможливо розглядати відокремлено від проблем глобалізації, становлення постіндустріального інформаційного суспільства, інтелектуальної економіки. Економічний, соціальний, екологічний аспекти у своїй єдності набувають нового характеру на тлі інформаційного суспільства, основною ознакою якого є певна дематеріалізація виробництва й економіки в цілому. Визначальними особливостями такого суспільства є інформація, що стає базовим чинником суспільного виробництва. Йдеться про широку інтелектуалізацію виробництва, суттєве підвищення продуктивності праці, переважання сфери послуг тощо. Фактором, що забезпечує процес цивілізаційного розвитку, є нематеріальні інтереси, на перший план виходять такі виробничі ресурси, як інформація і знання, відбувається підвищення продуктивності праці (інтелектуалізація), зростання матеріального і культурного рівнів людини, заміна реальних видів продукції і послуг віртуальними, зниження енерго- та матеріаломісткості виробництва. Усе це забезпечує скорочення використання природних ресурсів, збереження навколишнього природного середовища. Слід зауважити, що в такому суспільстві виникають загрози іншого порядку, зокрема відбудеться новий соціальний поділ на тих, хто має доступ до інформаційних технологій та здатний ефективно їх використовувати, і тих, хто цього позбавлений. Також зросте навантаження на довкілля

через потребу утилізації застарілого електронного та електротехнічного обладнання.

У таких умовах розвиток сільських територій і територій громад має стати основою сталості держави. Вихідними умовами сталого розвитку можна визначити забезпечення [1, с. 9–10]:

- економічного розвитку, що підтримується на основі радикально-модифікованої ринкової системи;
- природно-екологічної стійкості на базі теорії біотичної регуляції навколишнього середовища;
- тісної міжнародної співпраці та кооперації для досягнення цілей сталого розвитку;
- стійкого соціального розвитку на основі принципу справедливості;
- екологізації суспільної свідомості, що ґрунтується на використанні системи освіти й засобів масової інформації.

М.А. Хвесик та І.К. Бистряков зазначають, що за своєю сутністю концепція сталого розвитку здатна виконати роль базису формування оновленої цивілізації, оскільки забезпечує подолання суперечностей між досягненням цілей гармонійного соціально-екологічного розвитку та ідеологією перманентного зростання [2]. Таким чином, основними принципами сталого розвитку є визнання людини як найвищої цінності та її права на здорове життя в гармонії з природою; забезпечення задоволення соціо-еколого-економічних потреб нинішнього і майбутніх поколінь; охорона навколишнього природного середовища як невід’ємний елемент розвитку; зменшення розриву між рівнями життя найбільш багатих і бідних верств населення. З іншого боку, концепція екологічної стійкості передбачає екологізацію всіх складових життєдіяльності суспільства: науки і культури, промисловості, сільського господарства, будівництва, транспорту, демографічної політики та ін. [3].

Головним завданням сталого розвитку на перспективу повинно стати якнайширше залучення до реалізації поставлених завдань елементів низового територіального рівня господарського простору країни, а саме територіальних громад як основного осередку буття людини. Саме рівень територіальної громади, в якому активно і безпосередньо діє творча енергія людини у сфері нагальних інтересів її життєдіяльності, має стати провідною ланкою в реалізації ідеології сталого розвитку наступного десятиліття [1, с. 44]. Практична реалізація принципу сталості полягає в запровадженні екологічно

нешкідливої циклічної економіки, всеохоплюючій відповідальності за продукцію в аспекті збереження навколишнього середовища, а також вирішенні фундаментальних проблем бідності, що мають як екологічні причини, так і зворотний вплив на довкілля. Але передусім це є питання стилю життя – йдеться про перехід від моделі зростаючого споживання до стилю життя, орієнтованого на пошук шляхів раціонального споживання, накопичення та інвестицій у майбутнє.

Політика сталого розвитку країни та консолідації суспільства передбачає розробку екологічного і соціального імперативів, завдяки яким відбувається пряме й опосередковане регулювання відносин та поступальний розвиток. Вони мають здатність до розвитку за визначених обставин та в певний проміжок часу досягають максимального рівня ефективності. Подальше зростання дисбалансу між наявною імперативною нормою і змінним середовищем (спіралевидний розвиток імперативних норм, які адаптуються до суспільних змін; процес набуває характеру неперервного нарощування нових, удосконалених правил економічної та неекономічної взаємодії індивідів на основі тих, що вже завершили свій цикл). На кожному витку спіралі зафіксовано ускладнення форми певного імперативу, однак в їх сукупності ймовірні трансформації різного характеру: одні втрачають актуальність, інші – набувають. Соціоекологічні імперативи в контексті забезпечення сталого розвитку розглянуто як сукупність основних вимог до соціальних відносин і взаємодій у суспільстві, виконання яких необхідне для підтримання стійкості соціо-еколого-економічної системи (тотальна екологізація свідомості, світогляду людини й суспільства). Виділено такі соціоекологічні імперативи: забезпечення якісної екологічної освіти та виховання населення; гарантування доступу до екологічної інформації та залучення населення до прийняття рішень, що стосуються довкілля; формування настанов на здоровий спосіб життя в гармонії з навколишнім природним середовищем.

Стратегічні пріоритети сталого розвитку сільських територій у контексті децентралізації влади, які мають орієнтуватися на вектор розвитку держави відповідно до нормативно-правових документів та соціоекологічних імперативів, включають ефективне управління та економічне піднесення, соціальний добробут й екологічне благополуччя, зокрема визначення активів громад та розвиток партнерських відносин між органами влади різних рівнів;

диверсифікацію сільської економіки та багатофункціонального розвитку сільських територій із залученням природних ресурсів; створення сприятливого середовища для розвитку малого і середнього підприємництва; підвищення якості життя сільського населення. При цьому сукупність наявних активів території трансформується в ресурсне забезпечення реалізації національних пріоритетів на основі імперативів. Спосіб використання активів (його ефективність, раціональність, перспективність, інноваційність і т.д.) також безпосередньо або опосередковано залежить від імперативів, притаманних певній території.

Література:

1. Національна парадигма сталого розвитку України / за заг. ред. акад. НАН України, д.т.н., проф., заслуженого діяча науки і техніки України Б. Є. Патона. Вид. 2-ге, переробл. і доповн. К. : ДУ ІЕПСР НАН України, 2016. 72 с.

2. Хвесик М., Бистряков І. Парадигмальний концепт на концепт сталого розвитку України. *Економіка України*. 2012. № 6. С. 4–12.

3. Хвесик М.А., Ільїна М.В., Шпильова Ю.Б. Соціоекологічні імперативи розвитку сільських територіальних громад : [монографія]. Київ: Державна установа «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України», 2019. 302 с.

Kotenko S.V., PhD, Senior researcher

*Institute of Market Problems and Economic-Ecological Research
of the National Academy of Sciences of Ukraine, Odesa, Ukraine*

Kasianova V.A., PhD, Associate Professor

Private institution of higher education

«Odessa University of Technology «Shah», Odesa, Ukraine

Maslii N.D., Doctor of Economic Sciences, Associate Professor

Odessa I.I. Mechnikov National University

INSTITUTIONAL AND INSTITUTIONALIZMAL FACTORS OF THE ANTI- CRISIS POLICY OF THE TRANSPORT BRUNCH

The threat of crises for Ukraine's transport sector has been increasing in recent times. This is compounded by the crisis in the global

economy, the intermittent changes in the national currency, the eclecticism and disorder of the Ukrainian transport system, also technological and technical obsolescence of infrastructure. Obviously, the transport industry needs institutional and institutional changes. This is indicated by numerous scientific papers [1, 2, 3]. However, insufficient attention is paid to the development of methodological issues and practical recommendations in this field. It is characterized by the fact that, in particular, in the Framework Standards for Security and Facilitation of World Trade, the Customs Code of Ukraine lacks definitions of “reliability” and “security” [4]. Too vulnerable to hazards are the state-of-the-art cargo transportation destinations - multimodal (MMT) and intermodal (IMT) transportation. This is due to the fact that, MMT and IMT, in the main they are transboundary and by its nature their efficiency and quality are conditioned by the coherence of the different kinds of transport, therefore, they are derived from the properties of the whole system, in particular its emergence and consistency [5].

To reduce the level of threats and their consequences, threat prevention and implementation of institutional regulatory policy we suggest introducing two institutes: system of anti-crisis centers (SACs) and Expert Council (EC) of state transport attorneys (TA).

1. Influential corporate, regional structures, consolidated players in the transport market, monopolists for individual kinds of transport already have control and management centers. These centers do not yet have normative and legislatively regulated status, do not create a connected network peer structure, and are not allowed to act as system players. Thus, their capabilities as a SAC are limited. They also have no mathematical models and cannot implement anti-crisis algorithms.

2. Logistics operators have a wide range of rights regarding freight forwarding. In fact, they are responsible for the efficiency, timeliness and integrity of the cargo. However, not all of them have the necessary knowledge, experience and the right to change routes during a crisis. None of them has the tools and information to predict the risks of a crisis. Moreover, no one has the right to pass on this information or the relevant tools. All these disadvantages can be prevented by implementing EC state TA. In order to enhance accountability, we propose to introduce appropriate certification of state-owned TA. It is advisable to set up an EC at the Logistics and Infrastructure Coordination Council. The tasks of EC state TA are shown in Fig. 1.

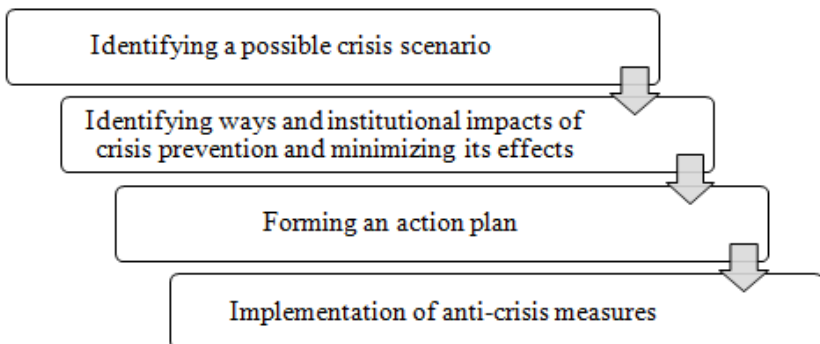

Fig. 1. Tasks of the Expert Council of State Attorneys
Source: constructed by the authors.

These two institutions can monitor public transport policy and the extent of threats, to identify them, to implement anti-crisis measures and to transport cargoes in crisis conditions, to prevent the collapse of the transport system as a whole and of its individual parts and kinds of transport.

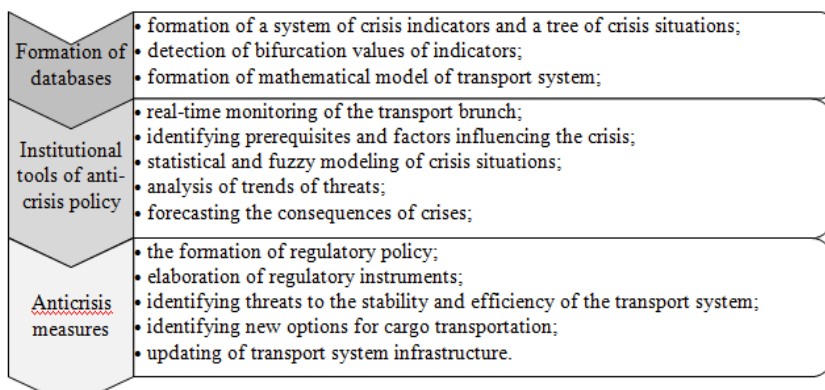

Fig. 2. Algorithm for crisis prevention of EC state attorneys
Source: constructed by the authors.

The main tasks of these institutions are the efficiency and timeliness of the detection of threats to the transport sector; crisis forecasting and analysis of the degree impact crisis factors; identifying factors of regulatory influence; developing tools to minimize the effects of

crises; identification of alternative routes of cargo transportation; monitoring the impact of threat minimization measures. The implementation of these tasks should ensure the effectiveness of both anti-crisis measures and feedback by forming a self-regulatory system. One of the indicators of the absence of threats is the presence of a balance (with a normalized time lag) of incoming and outgoing cargo flows on each of the routes, the chains of these routes of the subsystems of the transport system. Cargo delays, controlled by digital means, can help identify the threat. The general algorithm for EC crisis prevention of state-owned TA crisis is shown in Fig. 2. The structure of the AC with monitoring and early warning system is shown in Fig. 3.

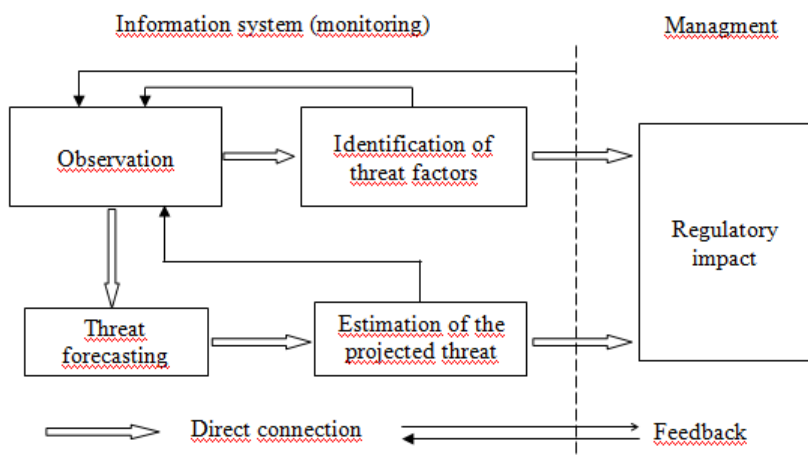

Fig. 3 Structure of AC with monitoring and early warning system
Source: constructed by the authors.

Given the existing threats in Ukraine, institutional and institutititutional factors of the anti-crisis policy of the transport sector should be introduced. It is proposed to introduce a system of anti-crisis centers and the Expert Council of State Transport Attorneys with their respective certification. AC system should be created on the basis of existing structures. These are the centers of control and management of corporate, regional structures, consolidated players of the transport market, monopolists by separate kinds of transport. In order to strengthen the existing structures, it is necessary to regulate their statuses normatively and legally, to form an associated network peer structure, to provide the

appropriate mathematical, program and information software.

References:

1. Yu M., Shan J., Ma L. J. (2016). Regional container port competition in a dual gateway-port system. *Syst. Sci. Eng.*, 25, 4, 491–514.
2. Dumičić M. (2017). A Brief Introduction to the World of Macroprudential Policy. *Journal of Central Banking Theory and Practice*, 1, 87–109.
3. Abdullah G. I., Al-Abdali S. N. (2019). The Institutional Framework of Macroprudential Policy in Iraq: Reality and Challenges. *Journal of Humanities and Social Sciences*, 9(2), 283–290.
4. Mezina L. V. (2016). Regional Aspects of the Sustainable Functioning of Marine Transport Enterprises of Ukraine. Cruise Tourism: World Experience and Development Perspectives in the Black Sea Region: scient. works. Tbilisi. 93–97.
- Mezina L. V. (2018). Parameters and factors of ensuring competitive stability of the port sector of Ukraine. *Economic Innovations*, 20(2(67), 158–168. DOI: [https://doi.org/10.31520/ei.2018.20.2\(67\).158-167](https://doi.org/10.31520/ei.2018.20.2(67).158-167).

*Лижник Ю.Б., старший викладач
Донецький національний університет
економіки і торгівлі імені Михайла Туган- Барановського,
м. Кривий Ріг, Україна*

СТРУКТУРА КАПІТАЛЬНИХ ІНВЕСТИЦІЙ УКРАЇНИ ЗА ФІНАНСУВАННЯМ ТА НАПРЯМКОМ ВПРОВАДЖЕННЯ

Стабілізація і розвиток економіки України значною мірою залежать від того, наскільки ефективною є інвестиційна діяльність [1]. Дослідження інвестиційних процесів в економіці завжди перебувало у центрі економічної думки. Актуальність цього питання зумовлена тим, що інвестування є ключовим елементом ефективної господарської діяльності суб'єктів підприємництва та економічного зростання держави [2].

Через сучасні особливості інвестиційних процесів (нерівномірність охоплення інвестиціями різних галузей народного господарства; зміщення центру уваги інвестування у певні сфери за рахунок інших) питання джерел фінансування інвестицій стає вельми актуальним [3].

Однією з проблем світової економіки є проблема недостатності інвестиційних ресурсів та боротьби за їхнє ефективне використання.

На рис.1 наведено структуру капітальних інвестицій за джерелами фінансування станом на 2020 р.

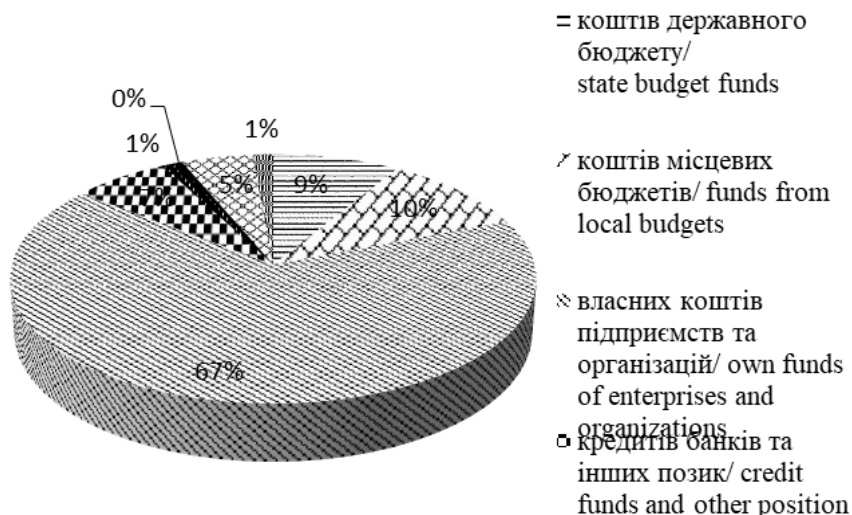

Рис.1. Структура капітальних інвестицій за джерелами фінансування, 2020 р.

Джерело: складено на основі [4]

Основним джерелом залишають власні кошти підприємств (66,5%), другу позицію займають кошти місцевих бюджетів (10,38%), на третій позиції – фінансування за рахунок коштів державного бюджету (8,7%). Кредити банків та позиковий капітал становлять 6,7%, фінансування за рахунок коштів населення – 4,9%, частка всіх інших джерел не перевищує 1% на кожне джерело.

Васильєв В. О. у аналізі джерел фінансування капітальних інвестицій, що проводився в 2013.р зазначає «Сучасна структура джерел фінансування інвестицій в Україні має наступний вигляд: найбільша питома вага припадає на власні кошти підприємств (57,6%), далі йдуть позикові кошти (24,6%), державні кошти (в тому числі кошти місцевих бюджетів) - 9,2%, інші форми фінансування - 5,6% та іноземне інвестування - 3,4%. Така структура джерел

фінансування не є ефективною: слід переглянути політику залучення іноземних інвестицій, підвищити рівень участі держави у фінансуванні інвестицій» [1].

Як бачимо, за минулі сім років ситуація не зазнала покращення. Структурна частка фінансування власним коштом підприємства тільки зросла (з 5,6% до 66,5%), частка іноземного інвестування впала до 0,41% - що є найбільш негативним явищем. Єдине певне покращення полягає в збільшенні ролі держави у фінансуванні – збільшення з 9,2% до 19,07% - більше ніж в двічі. Також позитивною тенденцією є помітно збільшення частки фінансування за рахунок коштів населення, але це основною мірою стосується інвестицій у будівництво житла для власних потреб. І хоча з соціальної точки зору з соціальної точки зору це свідчить про покращення інвестиційної ситуації хоча б у цій галузі, проте такі інвестиції не є рушійною силою економічного зростання.

Протягом 2013-2020рр. дуже суттєво знизилася частка фінансування капітальних інвестицій за рахунок позикових коштів – з 24,6% до 6,7% - майже в 4 рази. Що говорить про те, що українські банки відсторонюються від інвестиційних процесів, що відбуваються в Україні, та про необхідність розробляти заходи на державному рівні для зміни цієї тенденції.

На рис.2 наведено структуру капітальних інвестицій за видами економічної діяльності. В 2020р. в Україні саме промисловість залишається основним напрямком впровадження капітальних інвестицій – 37,7% від усіх капітальних інвестицій (така тенденція зберігається протягом останніх десятиріч), другу позицію посідає будівництво (10,2%), що також є традиційним для розподілу капітальних інвестицій за видами економічної діяльності.

Основною новітньою тенденцією є значна частка капітальних інвестицій у державне управління та оборона та також у обов'язкове соціальне страхування (9,8%), що у 2020р. перевищує навіть інвестиції у сільське господарство (9,3%).

У структурі прямих іноземних інвестицій в Україну за видами економічної діяльності за останні три роки відбулися певні зміни. Найбільш пріоритетними для іноземних інвесторів залишаються галузі промисловості, частка інвестицій в які на початок 2019 року збільшилась порівняно з 2016 роком на 2,8 відсоткових пунктів і склала 33,0 %, що безумовно є позитивним фактом. Значні кошти іноземних інвесторів вкладено в оптову та роздрібну торгівлю, в

операції з нерухомим майном і в сферу інформації та телекомунікації, частка інвестицій в ці види діяльності за три роки також зросла і склала на 2019 рік відповідно 16,7 %, 12,4 % та 6,8 % загального обсягу іноземних інвестицій [5].

Рис.2. Структура капітальних інвестицій за видами економічної діяльності, 2020р.

Джерело: складено на основі [4]

Отже у структурі капітальних інвестицій України як за джерелами фінансування та і за видами економічної діяльності, існують певні негативні тенденції, деякі з яких мають негативну динаміку у часті та потребують вирішення. Перш за все, це недостатня участь іноземних інвесторів та українських банків у фінансуванні інвестиційної діяльності, а також традиційно незмінна структура галузевого впровадження капітальних інвестицій, коли впродовж десятиріч основна частка інвестицій зосереджена в одних й тих же галузях та майже відсутня в інших.

Література:

1. Семенов А. Г., Васильев В. О. Аналіз джерел фінансування інвестицій у сучасних умовах розвитку економічної системи України. *Економіка та держава*. 2013. № 12. С. 30-33.
2. Снеткова А. В. Аналіз обсягів та структури капітальних інвестицій в економіку України. *Бухгалтерський облік, аналіз та аудит*. 2016. Випуск 9–1. С.127-130.

3. Саталкіна Л. О. Джерела фінансування інвестиційного портфелю підприємства. *Економіка: реалії часу*. 2013. № 2 (7). С. 181-186.

4. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 20.04.2021).

5. Самотоєнкова О. В. Інвестиційна діяльність в Україні: тенденції та перспективи. *Ефективна економіка*. 2019. №5. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/5_2019/48.pdf (дата звернення: 20.04.2021).

Макарова О.В., д.е.н, с.н.с.

*Інститут демографії та соціальних досліджень
імені М.В.Птухи НАН України, м. Київ*

Новак І.М., к.е.н, с.н.с.

*Інститут демографії та соціальних досліджень
імені М.В.Птухи НАН України, м. Київ*

ЦІЛІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ – 2030 УКРАЇНА: АКТУАЛЬНІСТЬ ПЕРЕГЛЯДУ ІНДИКАТОРІВ ГІДНОЇ ПРАЦІ

Резолюція Генеральної Асамблеї ООН «Перетворення нашого світу: Порядок денний в області сталого розвитку на період до 2030 року» [1] визначила 17 Цілей сталого розвитку (*The Sustainable Development Goals*), серед яких Ціль 8 «Сприяння поступальному, всеосяжному і сталому економічному зростанню, повній і продуктивній зайнятості та гідній праці для всіх». У рамках даної цілі сформульовані шість завдань та вісім індикаторів у сфері гідної праці. Разом з тим, у Національній доповіді «Цілі сталого розвитку: Україна», якою глобальні цілі сталого розвитку адаптовані з урахуванням пріоритетів для нашої країни і визначені завдання та індикатори їх досягнення до 2030 р., за ціллю 8 «Гідна праця та економічне зростання» складові гідної праці представлені лише трьома завданнями і п'ятьма індикаторами [2; с. 62-63].

В дослідженнях Міжнародної організації праці (МОП), присвячених оцінюванню гідної праці [3], а також у Профілі гідної праці в Україні [4], визначено широке коло показників гідної праці, що зазвичай об'єднуються за п'ятьма основними напрямками: можливість одержати роботу; праця в умовах свободи та гідність у праці; продуктивна праця; рівність у праці; безпека на виробництві.

Однак індикатори для моніторингу досягнення цілі 8 в частині забезпечення гідної праці охоплюють лише два з цих напрямів – можливість одержати роботу та безпека на виробництві. При цьому лише один з п'яти обраних національних індикаторів гідної праці (8.4.1. Частка молоді, яка не працює, не навчається і не набуває професійних навичок, у загальній чисельності осіб віком 15–24 роки, %) є аналогічним відповідному глобальному індикатору.

Національний індикатор 8.3.1 (Рівень зайнятості населення віком 20–64 роки, %) є більш широким за сферою охоплення, ніж відповідний глобальний індикатор (8.3.1. Частка неформальної зайнятості від загальної зайнятості, з розбивкою за секторами і статтю), що не дозволяє оцінювати ситуацію щодо поширення зайнятості в неформальному секторі та неформальної зайнятості в формальному секторі економіки.

За завданням 8.5 щодо сприяння забезпеченню надійних та безпечних умов праці в якості національних індикаторів обрані абсолютні показники кількості потерпілих (індикатор 8.5.1) і загиблих (індикатор 8.5.2) від нещасних випадків на виробництві (у % до рівня 2015 р.). Натомість, глобальний індикатор 8.8.1. (Виробничий травматизм зі смертельним і несмертельним наслідком з розподілом за статтю та міграційним статусом) дозволяє оцінити відносні показники рівнів виробничого травматизму в розрахунку на 100 тис. працівників. Це дає можливість здійснювати міжнародні порівняння та може бути більш інформативним з точки зору досягнення Україною європейського рівня безпеки праці, адже, за оцінками МОП, рівень травматизму зі смертельними наслідками в Україні - один з найвищих серед європейських країн.

Ціль 8 є глобальним зобов'язанням урядів забезпечити гідну працю, стає економічне зростання та повну і продуктивну зайнятість для всіх до 2030 р. Реалізація цих завдань у процесі відновлення після масштабних економічних, соціальних та медичних наслідків пандемії COVID-19 має стати основою досягнення сталості, необхідної для подолання криз, з якими зіштовхнувся світ, та формулювання нового соціального договору [5]. В звіті «Цілі сталого розвитку Україна. Добровільний національний огляд» [6] відзначається виключно важливе значення цілі 8, оскільки вона має тісний взаємозв'язок з усіма іншими цілями й тому повинна стати акселератором перетворень для їх досягнення. В документі також наголошується, що Україні невідкладно потрібно перейти до

інноваційної моделі, пріоритетом якої є кваліфікована високооплачувана робоча сила, адже зайнятість із гідною оплатою праці скорочує як абсолютну, так і відносну бідність та зменшує нерівність. Ці завдання набувають ще більшої актуальності сьогодні, в умовах пандемії COVID-19, коли лише за перше півріччя 2020 р. в Україні рівень бідності збільшився на 10% і сягнув 51% [7].

Національна Програма гідної праці на 2020-2024 рр. [8, с. 2] серед основних проблем у сфері праці визначає зростання участі у неформальному секторі економіки та значний гендерний розрив в оплаті праці. В період 2019 – першого півріччя 2020 рр. близько 20% зайнятих осіб в Україні були неформально зайнятими. При цьому біля 60% неформальних працівників становили чоловіки [9]. Така ситуація негативно впливає на продуктивність праці, низький рівень якої вирізняє Україну серед країн Європи, зменшує стимули для інвестицій у людський капітал та обмежує фінансові можливості, необхідні для якісного державного управління. З урахуванням того, що пандемія COVID-19 спричиняє непропорційний негативний вплив на неформально зайнятих працівників [8, с. 7-8], посилення заходів для прогресивного зменшення рівня неформальної зайнятості є життєво необхідним.

Заробітна плата в Україні сильно відстає від європейського рівня - середньомісячна заробітна плата в ЄС більш ніж у чотири рази перевищує відповідний національний показник [8, с. 8]. МОП вважає рівень заробітної плати низьким, якщо він не досягає 2/3 медіанного рівня погодинного заробітку. Однак, відповідне завдання та індикатор не відображені у цілі 8.

У Національній доповіді «Цілі розвитку тисячоліття. Україна - 2010» [10, с. 54-55] в рамках цілі 3 «Забезпечення гендерної рівності» був визначений індикатор 3.4 (Співвідношення середнього рівня заробітної плати жінок до середнього рівня заробітної плати чоловіків, %), прогнозне значення якого для досягнення в 2015 р. становило 86,0%. Національна доповідь «Цілі розвитку тисячоліття. Україна. 2000-2015» [11, с. 48] констатувала, що гендерний розрив у рівні оплати праці не скоротився до цільового значення - середні заробітки чоловіків в Україні на чверть перевищували відповідний показник для жінок, а відтак, досягнення стандартів розвинених європейських країн є предметом подальших зусиль. У середньому в ЄС-28 гендерний розрив у рівні оплати праці жінок і чоловіків у 2019 р. становив 14,8% [12]. В Україні цей показник у 2019 р. дорівнював

22,8% [13, с. 105]. Водночас, даний індикатор і відповідне завдання не увійшли до цілі 8.

Резолюція Генеральної Асамблеї ООН сформулювала для Цілей сталого розвитку завдання з ліквідації до 2025 р. дитячої праці в усіх її формах. За даними Національного обстеження дитячої праці в Україні (2014-2015 рр.) [14, с. 5], до дитячої праці були залучені 5,1% (або 264,1 тис.) усіх дітей віком 5–17 років, більшість яких працювала в сільському, лісовому та рибному господарстві, а також у будівництві й торгівлі. Втім, це завдання та індикатор не були включені до цілі 8 «Гідна праця та економічне зростання».

Таким чином, з урахуванням вище наведених аргументів і сучасної ситуації, пов'язаної з впливом пандемії COVID-19 на сферу праці, необхідність забезпечення якісної реалізації Україною національної цілі 8 в частині гідної праці актуалізує питання проведення експертної дискусії із залученням компетентних органів влади, науковців, соціальних партнерів та організацій громадянського суспільства щодо необхідності внесення змін і доповнень до переліку завдань та індикаторів гідної праці, визначення та уточнення їх цільових орієнтирів до 2030 р. Для якісного моніторингу таких основних складових концепції гідної праці МОП, як можливість одержати роботу, праця в умовах свободи та гідність у праці, продуктивна праця і рівність у праці, доцільно внести наступні зміни до національних завдань та індикаторів за ціллю 8 у сфері гідної праці.

Доповнити ціль 8 наступними завданнями та індикаторами у сфері гідної праці:

завдання «Створення умов для гідної оплати праці», індикатор - частка працівників з рівнем заробітної плати нижче 2/3 медіанного рівня погодинного заробітку, %;

завдання «Сприяння досягненню гендерної рівності у праці», індикатор - гендерний розрив у заробітній платі, % або співвідношення середнього рівня заробітної плати жінок до середнього рівня заробітної плати чоловіків, %;

завдання «Забезпечення заборони й ліквідації найгірших форм дитячої праці, а до 2025 року - дитячої праці в усіх її формах», індикатор - частка дітей у дитячій праці, % до загальної чисельності дітей відповідної вікової групи.

Завдання 8.3 сформулювати як «зменшення неформальної зайнятості» та визначити індикатор 8.3.1: «частка неформально зайнятого населення віком 15-70 років, %».

У завданні 8.5 щодо сприяння забезпеченню надійних та безпечних умов праці для всіх працівників необхідно замінити абсолютні індикатори 8.5.1 та 8.5.2 на відносні показники – «рівень виробничого травматизму зі смертельним наслідком, на 100 тис. працівників» і «рівень виробничого травматизму з несмертельним наслідком, на 100 тис. працівників».

Література:

1. Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development. URL: <https://sdgs.un.org/2030agenda>
2. Цілі сталого розвитку: Україна. Національна доповідь. Міністерство економічного розвитку і торгівлі України, 2017. 176 с.
3. Decent work indicators: guidelines for producers and users of statistical and legal framework indicators: ILO manual: second version / International Labour Office. Geneva: ILO, 2013. 257 p.
4. Профіль гідної праці в Україні. Під ред.. Іванкевича В.В. Женева: МБП, 2011. 98 с.
5. Політичний форум високого рівня ООН 2020: профспілки закликають уряди інвестувати в досягнення Цілі сталого розвитку № 8. ФПУ. URL: <https://fpsu.org.ua/256-holovna-novyna/18577-politichnij-forum-visokogo-rivnya-onn-2020-profspilki-zaklikayut-uryadi-investuvati-v-dosyagnennya-tsili-stalogo-rozvitku-8.html>
6. Цілі сталого розвитку Україна. Добровільний національний огляд. К., 2020. 107 с.
7. Бичек С. Рівень бідності в Україні за рік збільшився на 10%. Експертка пояснила причину. Суспільне. Новини, 11.01.2021. URL: <https://suspilne.media/119652-v-akomu-stani-znahodatsa-zaliznicni-kolii-v-ukraini-rozpovidaie-ekspert/>
8. Програма гідної праці Україна. 2020-2024 рр. Бюро МОП для країн Центральної та Східної Європи, 2020. 44 с.
9. Informal employment of population, by status in employment, sex and place of residence. Archives. Ukrstat.org - State Statistics Service of Ukraine documents publishing. URL: https://ukrstat.org/en/operativ/operativ2017/rp/eans/eans_e/Arch_nzn_smpsz_e.htm
10. Цілі розвитку тисячоліття. Україна - 2010. Національна доповідь. К., 2010. 108 с.

11. Цілі розвитку тисячоліття. Україна. 2000-2015. Національна доповідь. К., 2015. 125 с.
12. Gender pay gap statistics. Eurostat Statistics Explained. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/statisticsexplained/index.php/Gender_pay_gap_statistics
13. Праця України у 2019 році. Статистичний збірник. Держстат України. – К.: ТОВ «Август Трейд», 2020. 267 с.
14. Національне обстеження дитячої праці в Україні 2014-2015 рр. - Основні висновки / Міжнародне бюро праці, Фундаментальні принципи та права в галузі праці; Український центр соціальних реформ. Київ: МОП, 2017. 210 с.

Митрофанова О.М., провідний економіст
*ДУ «Інститут економіки природокористування та
сталого розвитку НАН України»
м. Київ, Україна*

ПЕРСПЕКТИВИ ІНСТИТУЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РИНКОВИХ ПРИНЦИПІВ УПРАВЛІННЯ ВОДНИМИ РЕСУРСАМИ

Стратегічна важливість водної складової в промисловому, сільськогосподарському та соціальному секторах економік країн, загрози зміни клімату разом зі зростаючим дефіцитом води за останні десятиліття визначили світовий тренд збільшення цінності родовищ підземних вод і, відповідно, собівартості вигоди від інвестування в управління ними.

Успішне застосування у передовій практиці вартісно-орієнтованого управління до керування бізнес-компаніями змусило вітчизняних економістів переглянути низку підходів до формування механізмів впровадження ефективної економічної політики в Україні, у тому числі водогосподарському комплексі.

На сьогоднішній день застосування вартісно-орієнтованого управління (value based management – VBM) до керування бізнес-компаніями широко розповсюджене в західних країнах: 75 % німецьких, ірландських, швейцарських і австрійських підприємств вже перейшли на нього повністю. Серед британських компаній таких виявилося 65 %, французьких – 50, італійських – 40 % [1]. У США VBM придбав статус найуспішнішої наукової концепції після

публікації аналітичних даних дослідження американських вчених. Ефективність вартісно-орієнтованого підходу в управлінні компаніями, за відповідними підрахунками, становить від 25–40 % у торгівлі та страхуванні, до 100–200 % у банківській сфері та будівництві [2].

Зарубіжні дослідження показують, що зазначена система управління допомагає компаніям створювати конкурентні переваги за рахунок підвищення капіталізації бізнесу, ця концепція стосовно стратегічного управління фінансами є більш ефективною, ніж традиційний облік прибутку і доходів. Завдяки специфіці ведення підрахунку в рамках VBM, до аналізу залучається об'єктивна збалансована система показників з урахуванням всіх функцій організації (стратегія, людські ресурси та виробництво), а постановка операційних цілей і система винагород узгоджені з факторами, що визначають цінність активів компанії.

Особливості бізнес-діяльності в країнах пострадянського простору вносять низку коректив в успішну для країн ЄС та США модель впровадження ефективних способів стратегічного управління, нівелюючи відповідні вигоди та суттєво уповільнюючи впровадження концепції VBM в практику підприємств в короткостроковій і середньостроковій перспективі.

При цьому, за результатами досліджень економістів [1–2], головною перепоною на шляху впровадження інноваційних концепцій управління є попередня (радянська) система господарювання, що залишила свій відбиток в сфері менеджменту, структурі виробництв та баченні перспектив та планування розвитку компаній.

За даними російських дослідників, спроби впровадити VBM на підприємствах у межах Російської Федерації здійснювали тільки 13 % компаній [1], що свідчить про нерозуміння управліннями фінансової суті і ефекту VBM і, як наслідок, відсутність мотивації [3]. Фахівцями виділяються, також, фактори недостатньої професійної підготовки відповідної ланки керівників, що мають володіти необхідними компетенціями для проведення процесів реструктуризації підприємств; недостатня мотивація топ-менеджменту до відповідних трансформацій тощо.

Російські економісти, зокрема Д.С. Лисенко [1], виділяють чотири основні бар'єри для впровадження VBM в російських компаніях:

1) управлінський бар'єр, який полягає у відсутності процесів оцінки вартості і інструментів управління вартістю (25 % фірм);

2) бар'єр сприйняття, який характеризується нерозумінням персоналу загальної стратегії компанії і відсутністю прив'язки оплати праці до ключовими показниками вартості;

3) ресурсний бар'єр – факторний аналіз з показниками, що створюють вартість, проводять тільки 41,5 % компаній у Росії;

4) комунікаційний бар'єр, що полягає в непрозорості статистики та інформаційної бази, а також відсутності чіткої ієрархії активів.

Суттєвою вадою, за думкою економістів, також є нечітко визначені права власності і низький рівень захисту часток акціонерів у промислових бізнес-структурах. Значний сегмент штучно збереженої в рамках державної соціальної політики неконкурентоспроможної промисловості, створеної ще за радянських часів, також залишається суттєвою перепорою для ефективного впровадження розвитку вартісно-орієнтованого підходу.

Визначення можливості та економічної доцільності впровадження зазначених принципів управління, заснованих на розвинутій ринковій системі та конкурентному середовищі в систему регулювання водної сфери України з її пострадянськими принципами організації та планування є питанням глибокої перспективи. З іншого боку, створення умов для розвитку державно-приватного партнерства, залучення активних акціонерів та формування інвестиційного капіталу у цій сфері є чи не єдиною дієвою формою організації ефективного управління галуззю в цілому та всіх її складових. Участь в системі управління публічних компаній, акції яких мають вільний обіг на фондовому ринку та певні коливання собівартості дозволить розробити успішну стратегію розвитку водогосподарської сфери і правильно виміряти результати роботи на основі VBM-підходів [4]. У свою чергу, оптимізація розподілу ресурсів дозволить досягти максимальної віддачі від інвестицій, а побудова довгострокових прогнозів обумовить визначення факторів вартості акцій підприємства.

В Україні розвиток сфери такого партнерства в рамках експлуатації водних ресурсів може набувати різноманітних форм в залежності від ступеню залучення приватного та публічного секторів та відповідно до рівня ризику, який приймають на себе сторони (договори на виконання робіт та надання суспільних послуг; участь приватного сектору в капіталі спільного підприємства – акціонування; концесія та оренда). Одночасно слід зазначити, що переважно подібні

види контрактів фінансуються за рахунок споживачів (наприклад, плата за питну воду). За даними центральних та місцевих органів виконавчої влади в Україні на умовах державно-приватного партнерства на 01.01.2021 р. укладено 192 договори, з яких реалізується 39 договорів (головним чином концесійні – 74 % загальної кількості договорів), з них збір, очищення та розподілення води складають майже половину. При цьому фіксується відсутність проектів у сфері експлуатації підземних вод [5].

Певним чином впровадження зазначених механізмів може стосуватись і сфери використання запасів підземної гідросфери, хоча специфіка прогнозування залучення цього природного ресурсу в економічному визначені та обчислені складна і має значний ступінь невизначеності. Іншою вадою також є недостатній рівень їх використання для створення очевидних перспектив у сфері залучення приватного сектору до розвитку цього напрямку. За статистикою, на сьогоднішній день підземні води в загальному водоспоживанні складають лише 10–15 %. На рисунку 1 наведено структуру використання підземних вод на різні потреби економіки у 2019 р. Інтенсивність їх залучення до господарського використання в останній час практично не змінюється.

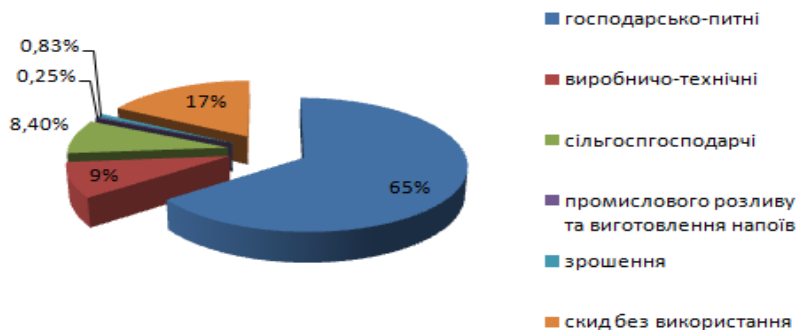

Рис.1 Структура використання підземних вод в Україні у 2019 р., %

Одночасно, спостерігається суттєва територіальна диференціація експлуатації підземних горизонтів, головним чином, в залежності від розподілу ресурсів поверхневих вод та економічного потенціалу, що визначає певний регіональний потенціал залучення приватного сектору до їх видобутку та використання. Інвестиційна

привабливість сфери експлуатації підземних вод в Україні, в сучасному економічному вимірі, може стосуватись двох основних напрямів – видобуток підземних вод для питних потреб підприємствами – виробниками напоїв та підприємствами, що забезпечують населення питною водою господарсько-побутового призначення (водоканали). Аналіз фінансових показників свідчить, що найбільш перспективною для впровадження вартісно-орієнтованого підходу складовою в системі використання підземних вод є саме найменший сегмент їх використання – промисловий розлив та виготовлення напоїв (0,2% від загального використання підземної води). При цьому виробництво безалкогольних напоїв в країні має низьке податкове навантаження на процес видобуту і використання ресурсу – витрати на видобуток підземної води вкрай незначні і суттєво не впливають на фінансово-економічний результат. При цьому ключові витрати таких підприємств взагалі не пов'язані безпосередньо з виробничою діяльністю, і розподіляються між сферами логістики, маркетингу, реклами мерчендайзингу, просування продукції, аналітики тощо [6].

Підприємства цієї сфери мають певну динаміку розвитку та суттєві інвестиційні перспективи. Зокрема, прив'язка бренду до відомих підземних водних горизонтів чи окремих родовищ визначає тривалий період співробітництва та надійне інвестування. Підвищення ефективності виробництва з точки зору витрат і впливу на економіку вимагатиме впровадження сучасних систем управління, в тому числі VBM-підходу.

З боку держави оцінювання регулятивних дій на галузь також має визначатись прогнозом перспектив розвитку з урахуванням її інвестиційної та експортної привабливості, зокрема суттєвого формування доданої вартості в суміжних галузях (головним чином використання сільськогосподарської продукції, що залучається до створення компонентів напоїв, виробництво тари, розвиток транспортної інфраструктури, інше). Також важливим є регіональний аспект – для окремих областей розвиток галузей, в основі яких лежить використання вод з підземних родовищ, може стати вагомою складовою їх економічного потенціалу, враховуючи мультиплікативний ефект.

Література:

1. Лысенко Д.С. Концепция стоимостно-ориентированного управления, как фактор повышения капитализации промышленного предприятия. *Актуальные вопросы экономических наук*. 2009. Вип. 4. С. 88–91.

2. Измайлов М.К., В.В. Кобзев Проблемы и перспективы внедрения стоимостно-ориентированного управления на отечественных промышленных предприятиях. *Научно-технические ведомости СПбГПУ. Экономические науки*. 2019. Т. 12, Вип. 5. С. 199–208. DOI: 10.18721/JE.12516.

3. Грибцов С.В. Развитие стоимостно-ориентированного подхода к управлению промышленным предприятием. *Вестник ССЭИ*. 2009. Вип. № 3(27). С. 82–86.

4. Татаринова К. Ю. Стоимостно-ориентированное управление компанией или создание стоимостного мышления. *Молодой ученый*. 2016. Вип. № 7 (111). С. 1002–1006. URL: <https://moluch.ru/archive/111/27104/>

5. Стан здійснення ДПП в Україні. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=9fc90c5e-2f7b-44b2-8bf1-1ffb7ee1be26&title=StanZdiisnenniaDppVUkraini&isSpecial=true>.

6. Іноземне Підприємство "Кока-Кола Беверіджиз Україна Лімітед" Фінансова звітність відповідно до Міжнародних стандартів фінансової звітності та звіт незалежного аудитора 31 грудня 2019 року. URL: <http://coca-cola-csr-report.com.ua>.

Нікішина О.В., д.е.н., ст. наук. співробітник
*Інститут проблем ринку та
економіко-екологічних досліджень НАН України,
м. Одеса, Україна*

ПРІОРИТЕТИ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ЛІСОВОГО ГОСПОДАРСТВА УКРАЇНИ

Інвестиційна політика сталого розвитку представляє собою сукупність економічних, організаційних та інституційних заходів, механізмів та форм управління екологічно орієнтованими інвестиціями для сталого використання, відтворення й охорони складових природно-ресурсного потенціалу, які реалізуються державними органами влади, представниками бізнесу, науки та

різних стейкхолдерів [1, с. 7]. Індикатори впровадження Цілей сталого розвитку (*далі – ЦСР*) не є незалежними змінними, тобто неможливо одночасно забезпечувати прогрес за всіма напрямками. Звідси випливає необхідність встановлення пріоритетів і механізмів їх реалізації. *Метою* дослідження є оцінка впровадження пріоритетів політики сталого розвитку лісового господарства України та обґрунтування шляхів і заходів їх досягнення.

У межах впровадження ЦСР 15 «Захист та відновлення екосистем суші» передбачено реалізацію завдання 15.2 «Сприяти сталому управлінню лісами» та два індикатори: лісистість території і запаси деревини в лісах [2, с. 108]. Водночас наявна статистична база дозволяє розширити перелік індикаторів для розширеної оцінки сталого використання лісових ресурсів, як невід’ємної складової природно-ресурсного потенціалу держави.

Ліси України за своїм призначенням і розташуванням виконують переважно водоохоронні, захисні, санітарно-гігієнічні та інші функції. Головними особливостями лісів і лісового господарства України є такі [3]: (1) нерівномірність розподілення лісів та відносно низький середній рівень лісистості території держави; (2) переважно екологічне значення лісів та висока їх частка (до 50 %) з режимом обмеженого лісокористування; (3) високий відсоток заповідних лісів (16,1 %), який має стійку зростаючу тенденцію; (4) половина лісів є штучно створеними і потребують посиленого догляду.

Загальна площа лісів та інших лісовкритих територій України на кінець 2019 р. складала 10686,8 тис. га. Україна має меншу забезпеченість лісовими ресурсами порівняно з державами ОЕСР та зі світовими показниками. Лісистість території України становить 15,6 %, що нижче цільового значення індикатора 2020 р. (17,0 %). Середньосвітовий показник складає 30,7 %, середній індикатор для країн ОЕСР – 31,4 %. Найвищий рівень лісистості (понад 60 %) мають Швеція, Корея та Словенія, найнижчий – Туреччина (15,4 %). За європейськими нормами оптимальним є показник лісистості на рівні 20 %, який Україна повинна досягнути до 2030 року [2, с. 109].

В Україні за 50 років площа лісів зросла на 21 %, а запас деревини майже втричі. Запас деревини в лісах оцінюється в межах 2102 млн. куб. м [3]. Даний індикатор на 4,5 % та 8,6 % менше цільових значень показника на 2020 та 2025 роки відповідно [2, с. 109].

Головні показники використання лісових ресурсів узагальнено в таблиці 1. У 2019 р. частка лісів та інших лісовкритих територій склала 17,7 % земельної площі країни, збільшившись порівняно з 2015 р. на 0,08 %. Площа лісів у звітному році порівняно з 2015 р. зросла на 0,1 % і досягла 10,69 млн.га. Площа відтворення лісів у 2019 р. склала 48,8 тис. га, зменшившись порівняно з 2015 р. на 19,2 %, що є негативною тенденцією. Із загальної площі відтворення лісів 32,1 тис. га припадає на садіння і висівання лісу, 16,7 тис. га – на природне поновлення лісу. Площа лісорозведення складає 4,5 % від площі відтворення лісів, площа лісовідновлення – 95,5 %. Слід зазначити, що у 2010 р. було інше співвідношення площ лісорозведення та лісовідновлення: 39,7 % і 60,3 % відповідно.

Таблиця 1 - Головні показники сталого використання лісових ресурсів України, тис. га

Показники	Роки					
	2010	2015	2016	2017	2018	2019
1	2	3	4	5	6	7
1. Площа лісів та інших лісовкритих територій	10592	10633	10664	10675	10686	10687
<i>у % до земельної площі країни</i>	<i>17,5</i>	<i>17,6</i>	<i>17,7</i>	<i>17,7</i>	<i>17,7</i>	<i>17,7</i>
2. Площа відтворення лісів	70,1	60,4	63,2	64,7	51,5	48,8
<i>у % до 2015 р.</i>	<i>X</i>	<i>100,0</i>	<i>104,6</i>	<i>107,1</i>	<i>85,3</i>	<i>80,8</i>
2.1. Площа лісорозведення	27,8	2,5	2,9	2,2	2,2	2,2
<i>у % до площі відтворення лісів</i>	<i>39,7</i>	<i>4,1</i>	<i>4,6</i>	<i>3,4</i>	<i>4,3</i>	<i>4,5</i>
2.2. Площа лісовідновлення	42,3	57,9	60,3	62,5	49,3	46,6
<i>у % до площі відтворення лісів</i>	<i>60,3</i>	<i>95,9</i>	<i>95,4</i>	<i>96,6</i>	<i>95,7</i>	<i>95,5</i>
3. Заготівля деревини, тис. м. куб	18065	21924	22613	21923	22530	20870
<i>у % до 2015 р.</i>	<i>X</i>	<i>100,0</i>	<i>103,1</i>	<i>100,0</i>	<i>102,8</i>	<i>95,2</i>
4. Заготівля круглого лісу, тис.м.куб.	16146	19268	19606	18914	19696	17887
<i>у % до 2015 р.</i>	<i>X</i>	<i>100,0</i>	<i>101,8</i>	<i>98,2</i>	<i>102,2</i>	<i>92,8</i>
5. Вартість реалізованої лісової продукції, млн. грн.	3530	10177	12274	12968	14133	12847
<i>у % до 2015 р.</i>	<i>X</i>	<i>100,0</i>	<i>120,6</i>	<i>127,4</i>	<i>138,9</i>	<i>126,2</i>

Джерело: складено за даними Державної служби статистики України [4].

Лісогосподарські підприємства, що належать до сфери управління Державного агентства лісових ресурсів України, за I півріччя 2019 р. відтворили ліси на площі 35,85 тис. га. Відтворення лісів складається з трьох компонентів [3]: (1) садіння та висівання лісу (майже 25 тис. га); (2) сприяння природному поновленню лісів (понад 10 тис. га); (3) створення нових лісів (майже 1,4 тис. га).

У 2019 р. заготівля деревини скоротилася порівняно з 2015 р. на 4,8 % і склала 20,87 млн. м. куб, порівняно з 2010 р. показник зріс на 15,5 % (див. табл. 1). У структурі заготівлі деревини частка рубок головного користування складає 37,9 %, рубок формування і оздоровлення лісів – 62,1 %. За досліджуваний період заготівля круглого лісу в державі скоротилася на 7,2 % і склала в 2019 р. 17,9 млн. м. куб. При цьому вартість реалізованої лісової продукції досягла 12,85 млрд. грн., що на 26,2 % вище рівня 2015 р.

Слід зазначити, що заходи з відтворення лісів здійснюються переважно за власні кошти лісогосподарських підприємств. За даним Державної служби статистики України, у 2018 р. обсяг капітальних інвестицій лісового господарства, спрямованих на впровадження інших заходів (тобто відтворення лісів), склав 2900,6 тис. грн., у 2019 р. – всього 2415,7 тис. грн. [4]. Відтак, обсяг капітального інвестування відтворення лісів у 2019р. порівняно з попереднім роком скоротився на 16,7 %, що, безумовно, посилить негативну тенденцію до скорочення площ відтворення лісів, яка мала місце в 2019 р.

За даними Державного агентства лісових ресурсів України, лісогосподарським підприємствам вдається створювати нові ліси навіть на малопродуктивних та деградованих землях. Однак щорічно виділення підприємствам таких земель для заліснення гальмується низкою чинників, зокрема, інституційними. За умови достатнього обсягу державного фінансування та спрощенні процедури виділення земель для заліснення лісогосподарські підприємства зможуть реалізувати свій виробничий потенціал для створення нових лісів та збільшення лісистості України [3].

Характерною особливістю вітчизняних лісів є високий відсоток заповідних лісів – 16,6 %, при цьому заповідність всієї території держави складає 6,6 %. Слід зазначити, що відсоток заповідання лісів в Україні перевищує відповідний індикатор європейських держав, що є свідченням впровадження у вітчизняному лісовому господарстві жорстких критеріїв господарювання відповідно до вимог

Всеевропейської стратегії збереження біологічного і ландшафтного різноманіття [3].

Проведений аналіз засвідчив, що фактичні значення групи індикаторів, що визначають ступінь впровадження завдання 15.2 «Сприяти сталому управлінню лісами», за досліджуваний період не досягли цільових орієнтирів сталого розвитку 2020 року (див. табл. 1). При цьому динаміка змін індикаторів є незначною. Лісистість території України (15,6 %) принаймні вдвічі нижча середньоєвропейського рівня й на 1,4 % менша цільового значення показника 2020 р. Запас деревини в лісах оцінюється в межах 2102 млн. куб. м., що на 4,5 % нижче цільового індикатора.

У ході дослідження встановлено вкрай негативну тенденцію до скорочення площ відтворення лісів на 19,2 %, яку підсилює зменшувальний тренд капітального інвестування відтворення лісів. В Україні площа лісорозведення складає 4,5 % від площі відтворення лісів, площа лісовідновлення – 95,5 %. У звітному році порівняно з базовим вартість реалізованої лісової продукції зросла на 26,2 % на фоні 7 %-го зменшення заготівлі деревини.

На підставі комплексної оцінки ступінь впровадження завдання 15.2 і пріоритету національної політики щодо сталого використання лісових ресурсів експертами оцінено як середній [1, с.133]. Головним напрямом досягнення цільових пріоритетів сталого використання лісових ресурсів є державне стимулювання та інвестиційне забезпечення процесів розширення й відтворення лісів в Україні.

Висновки. Сталому використанню природно-ресурсного потенціалу національної економіки сприятиме реалізація пріоритетів інвестиційної політики сталого розвитку лісового господарства. В Україні даному сектору приділяється замало уваги, тоді як в країнах ЄС успішно впроваджуються положення Лісової стратегії ЄС (1998 р.) та Лісового плану дій (2006 р), діють лісові програми відповідно до принципу субсидіарності та концепції розподіленої відповідальності. При цьому ключовими принципами лісового законодавства ЄС є сталий менеджмент та багатофункціональна роль лісів [5, с.86-87]. Законом України №2697-VII передбачено впровадження основних засад державної екологічної політики в збалансоване лісоуправління [6].

Нині фінансова система лісового господарства України є недосконалою, бюджетне фінансування лісгосподарської діяльності недостатнє – його частка в загальних витратах протягом десятиріччя

складала близько 30 %, але в останні роки кошти не надавалися. Також відсутні економічні механізми стимулювання впровадження природозберігаючих технологій охорони, захисту й відтворення лісів. Для забезпечення розширеного відтворення лісів необхідно створити сприятливе інституційне середовище, спростити процедуру виділення земель для заліснення лісгосподарськими підприємствами, поновити бюджетне фінансування.

Література:

1. Буркинський Б.В., Нікішина О.В. Методичні рекомендації до комплексної оцінки домінант інвестиційно-інноваційної політики природокористування національної економіки: наук. доповідь. Одеса: ІПРЕД НАНУ, 2020. 192 с.

2. Цілі Сталого Розвитку: Україна: Національна доповідь 2017. Міністерство економічного розвитку і торгівлі України, 2017. 176 с.

3. Офіційний сайт Державного агентства лісових ресурсів України. Загальна характеристика лісів України. URL: http://dklg.kmu.gov.ua/forest/control/uk/publish/article?art_id=62921

4. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

5. Єгорова Т.П. Європейське лісове господарство як інноваційний елемент удосконалення національної лісової політики. URL: <http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/10296/1/Egorova.pdf>

6. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року: Закон України № 2697-VII від 28.02.2019 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19#Text>

(Публікацію підготовлено в межах НДР «Домінанти інвестиційно-інноваційної політики природокористування національної економіки» бюджетної програми «Підтримка розвитку пріоритетних напрямів наукових досліджень» (КПКВК 6541230)).

*Одотюк І.В., д.е.н., с.н.с.,
Державна установа «Інститут економіки, та прогнозування
НАН України»,
м. Київ Україна*

ЗОВНІШНЯ ДЕТЕРМІНАНТА ВНУТРІШНЬОЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ РОЗВИТКУ НОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ В УКРАЇНІ

Реалії вітчизняного економічного сьогодення призвели до утвердження в Україні соціально-економічної моделі розвитку, результатом використання якої стало визнання міжнародними експертами нашої держави як країни, яка за рівнем купівельної спроможності своїх громадян набула у 2019 році статусу найбіднішої країни Європи [1].

Водночас отримана від європейських партнерів оцінка рівня здобутих економічних досягнень не знімає з порядку денного завдання виконання Україною низки взятих на себе зобов'язань як відповідно до Угоди про асоціацію з ЄС, так і відповідно до кредитних угод з міжнародними фінансовими інституціями. А це означає, що пошук компенсаторів втраченого країною доходу внаслідок власноруч здійсненого згортання високотехнологічного сектору промисловості доведеться реалізовувати в площині нового формату відтворення економічного устрою - формату цифрового розвитку економіки, адже тематика впровадження цифрових технологій, становлення цифрової економіки, всеохоплюючого впливу цифри на суспільство є на сьогодні ледь не найактуальнішою.. Проте специфіка вітчизняної практики облаштування в країні цифрової економіки полягає у тому, що проблематика цифрового розвитку постає інформаційним приводом лише для організації обговорень на більшості публічних заходів, для виголошення політиками різного рівня промов під час обстоювання ними інтересів власної партії, однак, на жаль, переважна більшість згаданих обговорень, промов та агітаційних публікацій позбавлена у своїй змістовній частині предметного висвітлення соціально-економічних наслідків тих здобутків, про які в сфері цифрового розвитку економіки української держави час від часу гучно оголошується представниками владних інституцій.

Попри окремі ствердні гучні заяви окремих найвищих представників владного істеблішменту на рахунок того, що діджиталізація економіки та суспільства в Україні відбулись, нами

було проаналізовано Концепцію розвитку цифрової економіки та суспільства на 2018-2020 роки та відповідний План заходів щодо реалізації Концепції на предмет успішності реалізації задекларованого у вказаних нормативних актах прискореного сценарію цифрового розвитку [2]. Саме реалізацію прискореного сценарію цифрового розвитку було проголошено головною метою Концепції. Відповідно до її основних положень, цифровий розвиток полягає у зміцненні національного сектору високих технологій, а розвиток цифрової економіки України представлено як створення попиту та формування потреб щодо використання цифрових технологій, продуктів та послуг в тому числі і серед українських секторів промисловості задля забезпечення зростання обсягів виробництва високотехнологічної продукції.

Регламентована Розпорядженням Міністерством економічного розвитку і торгівлі України у січні 2018 року процедура та строки формування звітності про стан виконання плану заходів щодо реалізації Концепції передбачала відстеження рівня досягнення цілей цифрового розвитку. Основними рейтинговими цілями реалізації Концепції розвитку цифрової економіки КМУ проголосив досягнення у 2020 році:

- 30 місця в рейтингу Networked Readiness Index (WEF) (у 2016 році - 64 місце);

- 40 місця у рейтингу Global Innovation Index (INSEAD, WIPO) (у 2016 році - 56 місце);

- 50 місця у рейтингу ICT Development Index (ITU) (у 2016 році - 79 місце);

- 60 місця у рейтингу Global Competitiveness Index (WEF) (у 2016 році - 85 місце).

Зважаючи на відсутність в текстах Концепції та Плану заходів жодних інших встановлених урядовцями кількісних показників оцінювання рівня виконання визначених вказаними вище документами завдань і заходів, єдино прийнятним способом здійснення такої оцінки став для нас порівняльний аналіз рейтингових позицій України, сформованих міжнародними організаціями відповідно до ними ж прийнятих методик проведення рейтингових обстежень. Результати порівняльного аналізу базових, прогнозних та фактичних оцінок рейтингу України як щодо Глобального інноваційного індексу, Індексу глобальної конкурентоспроможності та Індексу цифрової готовності надають підстави для таких висновків:

1) відтворений у Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020рр., а також у Плані заходів щодо її реалізації рівень деталізації цілей, завдань, заходів, очікуваних результатів, персоналізації відповідальності та критеріїв оцінки ступеня виконання запланованих організаційних заходів, з нашої точки зору, є головним фактором, котрий зумовив незадовільну динаміку якісних зрушень у справі реальної розбудови цифрової економіки. Вказаний фактор свідчить про наявну з боку держави фрагментарність в частині бачення цілісної картини організації цифрового розвитку економіки та суспільства в Україні. Адже конкретизація у кількісному вимірі цілей цифрового розвитку у складі національної програми та проектів, деталізація їх основних положень, які необхідні для прийняття законодавчих актів, встановлення строків виконання затверджених заходів та цільових показників виконання національної програми і національних проектів, персоналізація відповідальних за кінцевий результат посадових осіб на увесь строк реалізації національної програми та проектів – все це є тими складовими, які визначають відмінність сучасної вітчизняної практики розбудови цифрової економіки від міжнародного досвіду в аналогічній сфері;

2) результати порівняння базових, прогнозних та фактичних оцінок міжнародного рейтингу України за глобальним інноваційним індексом, індексами глобальної конкурентоспроможності та цифрової готовності, дозволяють стверджувати, що, по-перше, рейтингових цілей реалізації Концепції відповідальними її виконавцями не досягнуто, по-друге, документ, імплементація якого передбачала посилення економічної конкурентоспроможності України у відповідному міжнародному рейтингу шляхом здійснення акценту на розвиткові цифрової економіки, на практиці не мав жодного позитивного ефекту – за індексом глобальної конкурентоспроможності Україна була в 2016 році і залишається на початок 2020 року на 85-му місці з-поміж 141 країн світу; по-третє, результативність реалізації Концепції цифрового розвитку економіки та суспільства України має станом на 2020 рік своїм прямим наслідком погіршення суверенного рейтингу країни згідно з міжнародним індексом цифрової готовності – 67 місце за підсумком реалізації Концепції порівняно з 64-м місцем на момент відсутності вказаного документу в законодавчому просторі України; по-четверте, показовою з точки зору оцінки соціально-економічних наслідків вжитих Україною заходів на шляху розбудови цифрової економіки та суспільства є абсолютна ідентичність

результатів, отриманих в частині рівня надання урядом онлайн послуг та забезпечення громадянам свободи в мережі, тим, які мали місце в Уганді за аналогічний період – 2019 рік [3-6];

3) оцінка доступності послуг ширококутового фіксованого, ширококутового мобільного та оптоволоконного інтернет-зв'язку свідчить про наявність показового розриву, який існує серед частини громадян України, котра має можливість користуватися мобільним сотовим зв'язком, та тих громадян, які спроможні скористатися послугою мобільного ширококутового інтернет-зв'язку – відповідно 60 та 109 місця України з-поміж 141 країн світу;

4) притаманний Україні один з найнижчих у світі показник кількості користувачів мобільного ширококутового інтернету пояснюється, на наш погляд, технічною здатністю використовуваних телефонних апаратів – за показником «Ціни на мобільні телефони» Україна посіла 107 місце серед 121 країн світу. Однак невисокий рівень технологічної довершеності використовуваних населенням України мобільних телефонних пристроїв є не випадковим, оскільки причиною тому постає рівень покриття території країни мережею 4G, за яким Україна посіла 3-тє починаючи з кінця місце в рейтингу цифрової готовності країн світу. Отже, поєднання цінового фактору з вкрай неефективною політикою держави в сфері інновацій, високих технологій та цифрового розвитку має своїм прямим наслідком посилення відставання України від доволі чисельної групи країн за показником доступності нових технологій всередині країни – 99 місце з-поміж 121 країн світу;

5) визначальні складові нормативного документу (*ідеється про Концепцію розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки – прим.авт.*) в частині суверенного бачення очікуваних результатів та оцінки рівня їх досягнення віддано на відкуп міжнародним організаціям, що лише підкреслює статус закордонних експертів у формуванні та реалізації Україною національної політики в сфері цифровізації економіки та суспільства;

6) на найближчий перспективний період Україні вкрай важливо усвідомити цінність власного досвіду, набутого в сфері розвитку інновацій та високих технологій, та перейти до провадження у вказаній галузі виключно проактивної державної політики. Зокрема, консолідоване національне бачення розвитку високих технологій в Україні необхідно представити вигляді у Стратегії цифрового розвитку економіки та високих технологій на період до 2030 року. Головним

об'єктом здійснення державою стратегічного впливу на становлення цифрової економіки в країні доцільно визначити потужні державні корпоративні структури, а осередками розбудови інноваційної інфраструктури економіки країни започаткувати спеціальні зони інноваційного розвитку цифрових технологій.

Література:

1. Growth from Knowledge (2019), Purchasing Power Europe 2019: Europeans spend €14,739 per person in 2019, Nuremberg. URL: <https://www.gfk.com/insights/press-release/europeans-spend-eur14739-per-person-in-2019> (дата звернення 21.01.2020).

2. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки та затвердження плану заходів щодо її реалізації», №67-р від 17.01.2018р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>, (дата звернення 05.02.2020).

3. WEF (2019), “Global Competitiveness Report 2019”. URL: <https://www.wef.org> (дата звернення 01.10.2020).

4. Cornell University, INSEAD, WIPO (2020), “The Global Innovation Index 2020: Who Will Finance Innovation?”, 13-th edition. URL: <https://www.wipo.int> (дата звернення 05.10.2020).

5. Portulans Institute (2019), “The Network Readiness Index 2019: Towards a Future-Ready Society”. URL: <https://www.portulansinstitute.org>, (дата звернення 09.10.2020).

Freedom House (2020), “Freedom on the Net 2018: The Pandemic’s Digital Shadow”. URL: <https://www.freedomhouse.org>, (дата звернення 09.11.2020).

Панькова О.В., к.соц.н., доцент,

Шастун А.Д., к.е.н.,

*Інститут економіки промисловості НАН України,
м. Київ, Україна*

СОЦІАЛЬНИЙ ДІАЛОГ ЯК МЕХАНІЗМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТІЙКОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВПЛИВУ НОВІТНІХ ВИКЛИКІВ ТА ЗАГРОЗ

Надання гідних відповідей на виклики сучасності, забезпечення внутрішньої стійкості соціально-економічних систем в умовах впливу форс-мажорних обставин, подолання національними економіками

наслідків системної кризи, що поглибилася через негативні впливи пандемії COVID-19 (коронакризи), а також вирішення гострих протиріч на глобальному та вітчизняному ринках праці та зайнятості, потребують максимальної мобілізації наявних ресурсів і резервів, актуалізують запит на створення та удосконалення механізмів консолідованого реагування суб'єктів суспільного, соціально-трудового, економічного розвитку на новітні виклики й загрози.

Система соціального діалогу (СД) та її модернізація в Україні на нормативно-правовому, інституційному, інформативно-комунікативному та організаційно-управлінському підґрунті має широкі можливості для надання гідних відповідей на новітні ризики й небезпеки. Формування нового підґрунтя для здійснення цієї настанови було започатковано кілька років тому. Так, протягом 2018-2019 рр. в межах імплементації Угоди про Асоціацію між Україною та Європейським Союзом в Україні було реалізовано проект «Сприяння публічним комунікаціям в діалозі між владою та громадськістю в частині імплементації положень Глави XXI Угоди про Асоціацію в умовах децентралізації» [1]. Одним з найбільш вагомих результатів проекту стала розробка Дорожньої карти «Стратегія модернізації соціального діалогу в Україні», схвалену учасниками Круглого столу «Перспективи імплементації положень Глави XXI Угоди про Асоціацію Україна – ЄС щодо розвитку публічних комунікацій та соціального діалогу» (1 березня 2019 р.) [2, С. 32-43]. Цю Дорожню карту представлено розробниками як концептуальний змістовний документ, який жодним чином не втратив своєї актуальності, а розроблені в його рамках Концепція платформи «Спільний інформаційний простір соціального діалогу (СПСД)» та «Концепція ідеології, структури і змісту Генеральної угоди та її узгодженості з іншими колективними угодами на середньо- та довгострокову перспективу» в умовах новітніх викликів та загроз набувають ще більшої актуальності з відповідним доопрацюванням.

Актуальними залишаються визначені цілі та завдання запропонованої в допандемійний період Стратегії модернізації соціального діалогу [2, С.39]:

➤ досягнення високої якості та ефективності соціального діалогу на національному, галузевому та територіальному рівнях, що відповідає принципам, закладеним в документах МОП та, водночас, європейським цінностям, нормам та стандартам;

- оптимізація повноважень, відповідальності, нормотворчої та арбітражної функцій органів державної влади та місцевого самоврядування;
- оптимізація повноважень, репрезентативності та відповідальності інститутів соціального діалогу;
- підвищення інституціональної спроможності Сторін соціального діалогу – організацій профспілок та роботодавців;
- підвищення рівня довіри суспільства до всіх соціальних партнерів та партнерів один до одного, формування соціального капіталу в сфері соціального діалогу тощо. Очевидно, що новітні виклики та загрози актуалізують певну корекцію зазначених цілей, але це скоріше відноситься до механізмів їхньої реалізації, ніж до їхнього змісту.

Як зазначалося, окремий сегмент розробленої Дорожньої карти модернізації соціального діалогу в Україні (2019 р.) представлено у вигляді концепту платформи **«Спільний інформаційний простір соціального діалогу» (СІПСД)** [2, С.38-39]. Цільовими пріоритетами створення платформи СІПСД виступають:

1. Підвищення ефективності комунікацій між сторонами СД, між суб'єктами в межах сторін (зокрема роботодавців та профспілок).
2. Забезпечення аналізу та поширення корисної інформації в сфері ПД та СД серед соціальних партнерів (роботодавці та профспілки), насамперед на регіональному та місцевому рівнях.
3. Покращення комунікацій між соціальними партнерами та «третім сектором»
4. Посилити просвітницький компонент в сфері ПД та СД. Використовуючи сучасні ІТ технології забезпечити реалізацію онлайн навчальних програм (вебінари, тренінги, семінари) серед соціальних партнерів, насамперед на регіональному та місцевому рівнях.

Вітчизняні фахівці активно займаються проблемами удосконалення та модернізації існуючої системи соціального діалогу для забезпечення стійкості національної економіки. Так, соціологи і економісти ІЕП НАН України запропонували механізм модернізації існуючої моделі соціального діалогу на підґрунті широкого використання платформного підходу і цифрових технологій; обґрунтували необхідність переходу на систему соціально-відповідального партнерства (Платформу СВП), як інноваційної інформаційно-комунікативної платформи соціальної взаємодії суб'єктів соціально-трудової сфери, ринку праці та зайнятості, яка не

вступає в сутнісне протиріччя із запропонованим концептом платформи СПСД (2019 р.), а його поглиблює і містить реальне підґрунтя для втілення [3-5].

Основна ідея Платформи СВП - забезпечення конструктивної взаємодії суб'єктів соціально-трудових відносин в умовах цифрових трансформацій та подолання наслідків пандемії COVID-19 через механізм формування мультисуб'єктної інформаційно-комунікативної платформи для ефективних комунікацій Сторін соціального діалогу, суб'єктів СТВ для вироблення узгоджених рішень щодо питань соціально-економічного, трудового, цифрового, сталого розвитку, попередження та мінімізації новітніх ризиків та загроз

Дієвим кроком модернізації системи соціального діалогу в Україні, удосконалення інституційних засад розвитку і регулювання ринку праці і соціально-трудових відносин може стати розбудова **платформи соціально відповідального партнерства (Платформи СВП)** як потужного ресурсу модернізації механізмів соціального діалогу, забезпечення сприятливих умов комунікативної взаємодії суб'єктів СТВ (як сторін соціального діалогу, так і інших партнерів), вироблення спільних узгоджених рішень щодо соціально-економічної стабілізації, відновлення та подальшого розвитку; щодо цифровізації та розвитку сфери праці.

Платформа СВП за своїм концептуальним базисом узгоджується з новою парадигмою модернізації соціального діалогу в Україні в контексті реалізації положень Угоди про Асоціацію Україна – ЄС на засадах взаємодії сторін соціальних партнерів та представників третього сектору у форматі «соціальний діалог+» для збалансування економічних, соціальних та екологічних інтересів всередині українського суспільства [6]. Платформа СВП відповідає основним настановам осучаснення національної моделі соціального діалогу на підґрунті залучення ресурсів цифровізації.

Створення комунікативної платформи (майданчика) дозволяє забезпечити сприятливі умови для мультисуб'єктної взаємодії суб'єктів СТВ як в режимі оф лайн, так і онлайн для вироблення та реалізації спільних узгоджених рішень. Платформа СВП дозволяє значно підвищити кількість потенційних учасників соціального діалогу, залучити додаткові ресурси, забезпечити конкурентність, прозорість, оперативність взаємодії та співпраці учасників економічного та гуманітарного розвитку, розширити інформаційно-комунікативне середовище.

Цінність і своєчасність створення такої платформи підсилюються гострою потребою у забезпеченні безпечності міжособистісної взаємодії в умовах епідеміологічних загроз та карантинних обмежень, а також потребою у створенні механізмів оперативного прийняття та реалізації узгоджених ефективних управлінських рішень з метою зниження ризиків та небезпек в трудовій сфері, стабілізації стану національної економіки.

Концептуальною рамкою платформи СВП є гармонійне інтегрування концептів і принципів соціального діалогу, публічного діалогу, державно-приватного партнерства, соціальної відповідальності в системі соціально-економічних і трудових відносин (СТВ) з концептом платформної економіки. Місія платформи СВП – створити сприятливе інформаційно-комунікативне середовище для сторін соціального діалогу (спільних представницьких органів з боку роботодавців, профспілок, органів державної влади), розширити коло суб'єктів СТВ (залучення партнерів, відповідних платформ, наприклад, платформи Industry4Ukraine [7], до складу якої входить більше 60 організацій, а також громадські та бізнес-об'єднання малого та середнього бізнесу промислових секторів) для вироблення і прийняття спільних узгоджених рішень з метою стабілізації ситуації в національній економіці, зокрема в сфері праці та зайнятості, для вироблення ефективної державної соціально-економічної політики. Це особливо важливо в умовах форс-мажорних обставин для оперативного реагування і прийняття стратегічних рішень для якнайшвидшого виходу з коронакризи та забезпечення постпандемійного відновлення спільними зусиллями.

Платформа СВП також відповідає базовим критеріям Концепції гідної праці, яка має комплексний характер і спрямована на забезпечення високої якості трудового життя, у тому числі на захищеність прав та збалансування інтересів працівників, роботодавців, держави і суспільства, та регламентує коло інтересів кожного із суб'єктів СТВ. Це є особливо цінним в умовах впливу ризиків та загроз пандемії COVID-19 та карантинних обмежень.

Забезпечення розширеного та стійкого соціального діалогу на підґрунті платформи соціально відповідального партнерства (СВП) потребує досягнення таких ключових балансів:

- 1) відповідальна та ефективна реалізація кожним суб'єктом соціально-трудових відносин своїх прямих функцій, зобов'язань;

2) затребування в умовах пандемії особливої соціальної відповідальності соціальних партнерів (бізнесу та найманих працівників) за рішення, що приймаються; посилення їх впливу на прийняття рішень щодо державної соціально-трудової, соціально-економічної та екологічної політики (вимагаючи від соціальних партнерів, насамперед від представників бізнесу, бути соціально відповідальними, суспільство має делегувати бізнесу на законодавчо-регуляторному рівні та в межах трипартизму право і можливість реально, на основі відповідних повноважень, інструментів, інституційної бази, впливати на урядові рішення щодо формування регуляторно-податкової, фінансово-інвестиційної, соціально-трудової та соціально-економічної політики, вимагати реальної уваги до своїх потреб і пропозицій);

3) збалансування інтересів представницьких організацій роботодавців та найманих працівників (з урахуванням соціально-економічної ролі кожного залежно від сегменту бізнесу (великий, середній, малий) з відповідним представництвом інтересів у системі соціального діалогу в рамках платформи).

Протидія негативним наслідкам коронакризи потребує якнайшвидшого досягнення таких балансів, впровадження як законодавчих, так і інституційних змін, а також змін у цінностях і світогляді не лише соціальних партнерів, але і політичного істеблішменту країни та суспільства загалом.

Отже, для забезпечення стійкості національної економіки, для виходу України з коронакризи з найменшими втратами для громадян і для країни в цілому, для реалізації інтегрованої платформи соціально-відповідального партнерства система розширеного та стійкого соціального діалогу має стати підґрунтям, дієвою і невід'ємною складовою суспільно-політичної та соціально-економічної системи українського суспільства. Платформа соціально-відповідального партнерства, яку пропонується створити в Україні, спрямована на утворення інформаційно-комунікативного середовища з відповідним комплексним забезпеченням, на удосконалення та інституціоналізацію механізмів взаємодії широкого кола суб'єктів соціально-трудових відносин для вироблення спільних узгоджених рішень з метою подолання та мінімізації негативних наслідків пандемії в сфері праці та зайнятості, вироблення ефективної державної антикризової політики на підґрунті державно-громадської взаємодії та соціального діалогу.

Література:

1. Проект «Сприяння публічним комунікаціям в діалозі між владою та громадськістю в частині імплементації положень Глави XXI Угоди про Асоціацію в умовах децентралізації» / Спілка орендарів і підприємців України, Міжнародний фонд «Відродження», 2019 р. URL: <https://robotodavets.org.ua/1proekty-go-spilka-orendariv-pidpriyemtsiv-ukrayiny-ta-mizhnarodnyh-organizatsij>

2. Дорожня карта «Стратегія модернізації соціального діалогу в Україні» // Роботодавець, №2-3, 2019. – С. 32-43. URL: <https://www.slideshare.net/ssuserddf578/23-2019>

3. Панькова О.В., Касперович О.Ю., Іщенко О.В. Соціально-відповідальне партнерство як інноваційна платформа забезпечення розвитку сфери зайнятості в умовах глобальних цифрових трансформацій. JOURNAL OF EUROPEAN ECONOMY. -Том 19. № 2 (73). Квітень–червень 2020. С. 392-409

4. Касперович О.Ю. Підвищення стійкості сфери праці та зайнятості в умовах пандемії COVID-19 через залучення цифрових технологій: напрями удосконалення регуляторної політики /Соціальна і цифрова трансформація: теоретичні та практичні проблеми правового регулювання : матеріали науково-практичної конференції, 10 грудня 2020 р., м. Київ / упоряд.: О.А. Баранов, В.М. Фурашев, С.О. Дорогих. – Київ : Фенікс, 2020. – С.166-171. http://ippi.org.ua/sites/default/files/socialna_i_cifrova_transformaciya_make_t_1.pdf

5. Шастун А.Д., Амоша О.О., Паньков Д.В. Стратегічні пріоритети України в світлі цифровізації економіки та подолання загроз коронакризи. Соціальна і цифрова трансформація: теоретичні та практичні проблеми правового регулювання : матеріали науково-практичної конференції, 10 грудня 2020 р., м. Київ / упоряд.: О.А. Баранов, В.М. Фурашев, С.О. Дорогих. – Київ : Фенікс, 2020. – С.59-63 URL: http://ippi.org.ua/sites/default/files/socialna_i_cifrova_transformaciya_make_t_1.pdf

6. Дорожня карта «Стратегія модернізації соціального діалогу». URL: <https://robotodavets.org.ua/2017/11/09/dorozhnya-karta-strategiya-modernizatsiyisotsialnogo-dialogu.html>

7. Платформа промислових та хайтек секторів “Industry4Ukraine” (бізнес-платформа)/ URL: <https://www.industry4ukraine.net/>

ІНКЛЮЗИВНИЙ ІМПЕРАТИВ ГІДНОЇ ПРАЦІ

Розвиток національного ринку праці має відбуватися на основі дотримання принципів Концепції гідної праці, розробленої Міжнародною організацією праці (МОП), важливими задачами якої є створення умов для повної та продуктивної зайнятості з адекватним рівнем заробітної плати для різних категорій населення. З цією метою постійно відбуваються пошуки механізмів забезпечення інклюзивної зайнятості та відповідні індикатори моніторингу їх ефективності.

У вересні 2008 року МОП скликала міжнародну тристоронню нараду експертів (ТМЕ) по вимірюванню гідної праці і прийняла межі показників гідної праці, які були представлені на 18-й Міжнародній конференції статистиків праці в грудні 2008 року. Межі з вимірювання гідної праці охоплюють десять основних елементів, які тісно пов'язані з чотирма стратегічними основами гідної праці, а саме (I) міжнародні трудові норми і основоположні принципи і права в сфері праці, (II) створення нових робочих місць, (III) соціального захисту і (IV) соціальний діалог і трипартизм, а саме:

- (I) можливості працевлаштування;
- (II) адекватні доходи і продуктивної роботи;
- (III) гідного робочого часу;
- (IV) поєднання роботи, сім'ї і особистого життя;
- (V) роботу, яка повинна бути скасована;
- (VI) стабільність і безпеку роботи;
- (VII) рівність можливостей і звернення в сфері зайнятості;
- (VIII) безпечні умови праці;
- (IX) соціальне забезпечення;
- (X) соціальний діалог, роботодавців і працівників представництва.

Ці 10 основних елементів являють собою структурні аспекти основи вимірювання гідної праці, за якими класифіковані статистичні та правові індикатори гідної праці [1, р. 12].

Однак, слід зазначити, що методологічне наповнення змістовної сутності гідної праці не припиняється. Вирішення означених проблем

наклало відбиток на методиці вимірювання гідної праці, зробивши одні критерії важливішими за інші. Еволюція концепції гідної праці призвела до розширення її критеріїв, що знайшло відображення в інструкції МОП «Decent work indicators : guidelines for producers and users of statistical and legal framework indicators: ILO manual: second version / International Labour Office. Geneva: ILO, 2013» [1].

В той же час, розвиток концепції гідної праці та пошук напрямів її забезпечення має відбуватися з урахуванням сучасних трендів соціально-економічного розвитку та гуманізації праці на основі інклюзивного економічного розвитку. На особливу увагу заслуговує той факт, що серед інших напрямів програми гідної праці має бути розвиток соціально-трудової інклюзії осіб, особливо тих категорій, які відносяться до груп з максимальним ризиком відторгнення на ринку праці, розширюючи функції та змістовну сутність критерію – інклюзивна зайнятість.

Важливість даного аспекту в людському розвитку підкреслено метою 8 порядку денного сталого розвитку до 2030 р., яка спрямована на сприяння сталому, інклюзивному та стійкому економічному росту, повній та продуктивній зайнятості та гідній праці для всіх [2].

Принципи та ідеї інклюзивного розвитку відображені в «Цілях тисячоліття» (сприяння стійкому інклюзивному зростанню із створенням робочих місць; розширення можливостей та сприяння соціальному, економічному та політичному включенню всіх, незалежно від віку, статі, інвалідності, раси, етнічної приналежності, походження, релігії чи економічного та іншого статусу; сприяння мирному та інклюзивному суспільству, а також інклюзивним інституціям).

Щодо реалізації принципів гідної праці, то співробітництво України з МОП відбувається з розробкою програми її забезпечення в Україні в межах схвалених Національною тристоронньою соціально-економічною радою програм гідної праці. Підписується меморандум про взаєморозуміння щодо реалізації програми. Національні програми гідної праці були започатковані в 2004 році як основний механізм надання допомоги країнам з боку МОП. Зміна пріоритетів відбувалась відповідно до сучасного стану на ринку праці, політиці зайнятості населення, соціально-трудових відносинах. Так, перша програма гідної праці була спрямована на сприяння зайнятості, викоренення дитячої праці та запобігання торгівлі людьми, реформування трудового законодавства та соціального забезпечення, запобігання поширенню

ВІЛ/СНІДу у сфері праці, посилення превентивної культури охорони праці, сприяння реалізації основоположних принципів і прав у сфері праці.

Пріоритетами програми гідної праці на 2008-2011 рр. стали зміцнення спроможності урядових установ та соціальних партнерів покращувати управління ринком праці, вдосконалення формулювання політики зайнятості, сприяння рівним можливостям на ринку праці, підвищення ефективності політики соціального захисту з приділенням особливої уваги вразливим групам [3].

В межах програми гідної праці 2012-2015 рр. було визначено такі пріоритети: зміцнення інституцій соціального діалогу з метою посилення їхньої участі в управлінні ринком праці; сприяння забезпеченню гідної праці та покращення спроможності працевлаштування української робочої сили; удосконалення систем соціального захисту [4].

Пріоритетами програми гідної праці для України на 2016-2019 рр. стали наступні: сприяння зайнятості та розвитку сталих підприємств задля стабільності та зростання; сприяння ефективному соціальному діалогу; покращення соціального захисту і умов праці [5].

Наразі існує чергова Програма гідної праці 2020-2024 рр. пріоритетами якої стали покращений соціальний діалог, інклюзивна та продуктивна зайнятість та поліпшення умов праці та соціальний захист. Варто зазначити, що в останній програмі гідної праці для України серед пріоритетів визначено інклюзивну та продуктивну зайнятість. Однак, ознайомлення зі змістом доводить, що в наведеному контексті він охоплює лише деякі аспекти реформування Державної служби зайнятості і наявними є можливості розширення даного пріоритету стосовно забезпечення соціально-трудової інклюзії населення, в т.ч. осіб з високими ризиками відторгнення на ринку праці потребує подальшого розвитку [6].

Для відстеження ефективності заходів із соціально-трудової інклюзії та на виконання програми гідної праці важливо сформувати індикатори моніторингу даного виду інклюзії з одночасними напрямками удосконалення нормативно-правового законодавства в частині інклюзивної зайнятості, під якою ми розуміємо створення умов реалізації трудового потенціалу не тільки людей з інвалідністю, а й інших категорій населення, а саме молоді, осіб передпенсійного віку, одиноких батьків, внутрішньо переміщених осіб.

Необхідність фундаментальних обґрунтувань процесів інклюзивного розвитку обумовили наукові дослідження в царині теоретичних основ інклюзивності. Так, на думку А. Гриценко ідея інклюзивності починалася з часткових проблем, таких як доступність дітей з інвалідністю до загальної освіти, але згодом такий підхід розширився до рівня проблематики подолання економічної нерівності як у локальному, так і в глобальному вимірі [7].

Інклюзивність часто розуміють як соціальне залучення людей з інвалідністю, що пов'язано з популяризацією Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю, яка була ратифікована Україною в 2006 р. Її мета полягає у заохоченні, захисті та забезпеченні повного і рівного користування всіма людьми з інвалідністю усіма правами людини та основоположними свободами, а також у заохоченні поваги до властивої їм гідності (згідно зі ст. 1). Дотримання принципів та рекомендацій Конвенції сприятиме підвищенню рівня соціального залучення осіб з обмеженими можливостями.

Але такий підхід є неповним, оскільки значно звужує коло проблем соціально-трудового включення, що унеможливує дослідження комплексного характеру інклюзивного економічного розвитку. Інклюзивність – це по суті, коли всі елементи соціально-економічного розвитку, соціуму діють за принципами інклюзивного розвитку.

О. Мамедов стверджує, що історично-обумовленим системним імперативом на сучасному етапі розвитку людства є феномен інклюзивності. Вчений справедливо наголошує на тому, що тенденція до системної інклюзивності означає свідому підтримку суспільством зусиль індивіда до гідного соціального існування. За думкою даного автора інклюзивність є чи не найголовнішим критерієм економічної цивілізованості і являє собою «персоніфіковану економіку», тобто економіку, яка побудована з урахуванням творчих особливостей кожної людини [8].

Згідно з Cambridge Advanced Learner's Dictionary & Thesaurus, undated «інклюзивність – це якість включення багатьох різних типів людей при збереженні справедливого та однакового відношення до них» [9].

Інклюзивні інститути – це формальні норми, створені державою, які організують взаємовідносини з людьми в процесі соціально-економічної діяльності таким чином, щоб вони формували мотивацію суб'єктів економіки діяти за інклюзивними принципами. Одночасно,

соціально-трудова інклюзія – це норми і правила державного регулювання процесу інтеграції населення працездатного віку з формальним ринком праці за принципами гідної праці та інклюзивного економічного розвитку.

Ознайомлення з думками зарубіжних та вітчизняних авторів щодо сутності інклюзивного розвитку вказує на те, що вона стосується різних сфер життєдіяльності людини, виходячи за межі ВВП, доходу на душу населення, охоплюючи як поліпшення добробуту громадян, так і спроможність економічної, політичної та соціальної систем забезпечити умови для зростання добробуту та стабільного соціально-економічного розвитку [10].

Забезпечення соціально-трудової інклюзії потребує розробки комплексу заходів із збільшення охоплення соціальним захистом за інклюзивним принципом та впровадження програм підтримки зайнятості таких категорій населення, як молодь, ВПО, особи передпенсійного віку, одинокі батьки.

Вважаємо за доцільне в межах Концепції гідної праці формувати пріоритет – соціально-трудова інклюзія як процес збільшення участі громадян працездатного віку в суспільно-корисній діяльності шляхом формування системи стимулювання інтеграції та реінтеграції з ринком праці та створення умов реалізації трудового потенціалу з формуванням стійкої норми соціально-трудових відносин в умовах формальної зайнятості та збільшенням охоплення соціальним захистом населення.

Література:

1. Decent work indicators : guidelines for producers and users of statistical and legal framework indicators: ILO manual: second version / International Labour Office. Geneva: ILO, 2013.

2. Decent work and the 2030 Agenda for sustainable development. URL: <http://www.ilo.org/global/topics/sdg-2030/lang--en/index.htm>

3. Меморандум про взаєморозуміння між Міністерством праці та соціальної політики України та Міжнародною організацією праці щодо програми гідної праці на 2008-2011 рр. URL: <https://docs.dtki.ua/download/pdf/1079.4424.1>

4. Програма гідної праці для України на 2012-2015 рр. [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://www.hrd.com.ua/index.php/news/585-----20122015-->

5. Програма гідної праці для України на 2016-2019 роки [Електронний ресурс] Режим доступу: http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---europe/---ro-geneva/---sro-budapest/documents/genericdocument/wcms_470684.pdf

6. Програма гідної праці 2020–2024 Україна. URL: https://www.ilo.org/budapest/whats-new/WCMS_774455/lang--uk/index.htm

7. Гриценко А.А. Архітектоніка економічної безпеки : монографія. НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогнозув. НАН України». К., 2017. 224 с.

8. Мамедов О. Экономика инклюзивной цивилизации // TERRA ECONOMICUS. 2017. Том 15. № 3. – С. 6-18.

9. Cambridge Advanced Learner's Dictionary & Thesaurus, undated). Definition of “inclusiveness”. Cambridge University Press (<http://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/inclusiveness>).

Україна і МОП підписали Меморандум про взаєморозуміння щодо реалізації

10. Rauniyar, Ganesh; Kanbur, Ravi. 2009. Inclusive Growth and Inclusive Development: A Review and Synthesis of Asian Development Bank Literature. © Asian Development Bank.

*Редько Н.О., старший викладач
Національний транспортний університет
м. Київ, Україна*

МОДЕЛІ І КОНЦЕПЦІЇ СТАЛОГО ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНУ

Наявність чітко визначеної стратегії і стратегічного планування регіонального розвитку є надзвичайно важливою складовою загальнодержавної стратегії економічного розвитку та державної регіональної економічної політики. Згідно з Законом України «Про засади державної регіональної політики» для забезпечення сталого економічного розвитку і визначення пріоритетних напрямів розвитку необхідною умовою є розробка стратегій розвитку, зокрема регіональних [1]. Складовою ефективності реалізації цих стратегій є всебічний моніторинг і оцінка результативності визначених і проведених заходів та планів.

При розробці стратегії економічного розвитку регіону (області), при визначенні пріоритетних напрямів розвитку необхідно проаналізувати наступні характеристики регіону (області), а саме:

- загальна характеристика регіону (області);
- природоресурсний потенціал регіону (області);
- населення і трудовресурсний потенціал регіону (області);
- наявна інфраструктура регіону (області);
- економіка і підприємництво регіону (областей);
- бюджетний профіль регіону (областей, які є у складі регіону);
- SWOT- аналіз регіону (області): аналіз сильних та слабких сторін, можливостей та загроз розвитку;
- SWOT- матриця регіону (області): аналіз взаємозв'язків SWOT/TOWS;
- план (сценарій) розвитку регіону (області);
- стратегічне бачення регіону (області);
- визначення цілей стратегічного розвитку регіону (області);
- визначення основних завдань, етапів та механізмів реалізації стратегії;
- узгодження стратегії з нормативними програмними документами.

Метою стратегії є визначення цілей і завдань, які будуть сприяти розвитку інноваційної складової економіки, підвищенню конкурентоспроможності регіону. Цей процес повинен проходити, враховуючи особливості і переваги регіону. У кінцевому результаті стратегія економічного розвитку повинна бути спрямована на підвищення якості життя населення. Регіональну політику можна розглядати як засіб реалізації і проведення стратегії розвитку регіонального, а у підсумку загальнодержавного значення.

Складовими державної регіональної політики є:

- підвищення рівня конкурентоспроможності регіонів. Дієвим засобом реалізації цієї складової може бути оптимізація і диверсифікація структури економіки регіону, визначення чіткої спеціалізації регіону, враховуючи ресурсний потенціал регіону.
- збалансованість і рівномірність розвитку територій, у тому числі забезпечення розвитку міжрегіонального і транскордонного співробітництва, подолання соціально-економічних диспропорцій.
- єдність підходів до формування і реалізації програм регіонального розвитку, у тому числі створення єдиної системи планування і прогнозування стратегічного економічного розвитку регіонів зокрема та країни в цілому.

Регіональні програми розвитку повинні доповнювати і відповідати стратегії економічного розвитку країни.

Стратегія сталого економічного розвитку регіону будується на основі певної моделі або концепції регіонального розвитку. Модель або концепцію можна розглянути як симбіоз поглядів вирішення певної проблеми соціально-економічного характеру у регіональному розрізі. Модель економічного розвитку являє собою бачення розвитку регіону як в економічному, так і в соціальному напрямі. Вчені-економісти та практики виділяють наступні основні моделі економічного розвитку: неокласична модель економічного розвитку, посткейнсіанська модель економічного розвитку, модель наздоганяючого розвитку, інноваційна модель економічного розвитку та неоекономічна модель економічного розвитку [2, с.88].

Сутність неокласичної моделі економічного розвитку полягає в тому, що ринок повинен бути вільним і нерегульованим. І саме такий ринок призводить до подолання нерівності і диспропорцій між регіонами. Ринкові сили повинні діяти стихійно, без обмежень. В основі посткейнсіанської моделі розвитку покладена концепція необхідності державного втручання і державного регулювання у вирішенні проблем регіональних відмінностей. Регулювання повинно здійснюватися шляхом залучення інвестицій і стимулювання інвестиційної активності, припливу іноземного капіталу у депресивні регіони. Модель наздоганяючого розвитку (основа – меркантилістська теорія) передбачає стимулювання розвитку сфери обігу (торгівлі) і проведення активної політики імпортозаміщення. Необхідним є розвиток внутрішнього ринку, протекціонізм внутрішнього виробника, неконвертованість національної валюти, оскільки існує чітка заборона вивозу національного капіталу. Таким чином капітал концентрується всередині країни, вкладати його є можливим тільки у розвиток національного виробника для внутрішнього ринку. Але, з одного боку політика протекціонізму стимулює розвиток і розгалуження галузей внутрішнього виробництва, а з іншого – знижує конкурентоздатність внутрішнього виробника на міжнародному ринку. Тому може виникнути ситуація необхідності використання моделі експортоорієнтованої економіки. Сутність такої моделі протилежна. Виробник орієнтується на зовнішній ринок, підвищується конкурентоспроможність продукції. Покращення відбуваються і в інвестиційного клімату. Інноваційна модель економічного розвитку базується на впровадженні і використанні новітніх техніки і

технологій, інноваційних форм організації виробництва та управління персоналом. Результатом цього процесу є підвищення якості і конкурентоспроможності виробленої продукції, скорочення витрат виробництва, більш ефективного використання ресурсної бази регіону. Основою неоекономічної моделі економічного розвитку є пріоритет духовного і саморозвитку над матеріальними і практичними технологіями. Така модель властива для країн Сходу. Розвиток суспільства залежить не тільки від економічних факторів, а від системи цінностей, від духовного потенціалу конкретної людини і суспільства в цілому.

Література:

1. Про засади державної регіональної політики: Закон України.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua>
2. Голіков А.П., Дейнека О.Г., Позднякова Л.О., Черномаз П.О. Регіональна економіка та природокористування. 2-е видання / за ред. Голікова А.П.: Навчальний посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2011. 352 с.
3. Регіональна політика України: інституційно-правове забезпечення: Зб.офіц.док. / За ред. З.Варналія. Київ: НІСД, 2004. 521 с.

*Рикун С.С., студентка
Лижник Ю.Б., старший викладач
Донецький національний університет
економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського,
м. Кривий Ріг, Україна*

СУЧАСНА ПРОБЛЕМАТИКА ОРГАНІЗАЦІЇ МИТНОЇ СПРАВИ В УМОВАХ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ ДО ЕКОНОМІЧНОЇ СИСТЕМИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

В сучасних умовах глобалізації дуже гостро постає питання співпраці між країнами світу. Адже, така співпраця охоплює різні сфери економіки країн, що дає можливість покращити устрій в країні, також співпраця дозволяє обмінюватись досвідом, технологіями, ресурсами. Тому, сьогодні дуже актуально об'єднання країн, які ставлять перед собою певні глобальні цілі та розробляють стратегії, які допоможуть досягти таких цілей. Україна не стала виключенням та

вже давно обрала для себе Європейський напрямок розвитку, який передбачає перебудову не тільки економіки країни, а й законодавчої бази та механізмів.

Європейська інтеграція України потребує проведення вдосконалення митного законодавства та відповідність його до міжнародних норм. Ратифікація Угоди про Асоціацію між Україною та Європейським Союзом відбулася 16 вересня 2014 року, а 1 листопада 2014 її було введено в дію лише частково. Повної сили четвертий розділ «Торгівля та пов'язані з торгівлею питання» набрав чинності лише з 1 січня 2016 р. [1].

Інтеграційні процеси здебільшого покращують економічне становище держави, зокрема відкривають значні можливості для України як суб'єкта міжнародних економічних відносин, але існують також і ризики, що напряму пов'язані із порушенням чинних митних правил.

Тому на мою думку, доцільно вважати питання митної безпеки країни одним із найактуальніших беручи до уваги те, що міцний захист економічних інтересів, а також економічної безпеки є найсерйознішим для національної безпеки України, виконання якого покладається на митні органи України.

Приведення вітчизняного митного законодавства до повної відповідності до законодавства Європейського Союзу є найбільш важливим завданням в рамках проведення правової реформи в Україні, ефективне здійснення якої можливе тільки на засадах взаємодії та співпраці законодавчої й виконавчої гілок влади у ретельній підготовці й прийнятті нормативно-правових актів та підзаконних актів різного рівня [2].

Проте варто зазначити, що вітчизняне митне законодавство, містить багато розбіжностей відносно загальноприйнятих стандартів Європейського Союзу. Лише декілька стандартів митного законодавства мають повну відповідність до митних норм Європейського Союзу. Головна причина полягає в тому, що встановлення вітчизняних норм відбувається без офіційного приєднання до міжнародних конвенцій. Тому, у 2018 році було ухвалено Закон України «Про внесення змін до Митного кодексу України та деяких інших законів України щодо запровадження механізму «єдиного вікна» та оптимізації здійснення контрольних процедур при переміщенні товарів через митний кордон України»[3], у цьому ж році Постановою Кабінету Міністрів України було ухвалено

рішення щодо реформування Державної фіскальної служби України на дві окремі служби: Державну податкову службу України та Державну митну службу України [4]. Відповідно до положень «Конвенції про процедуру спільного транзиту» та «Конвенції про спрощення формальностей у торгівлі товарами» було прийнято Закон України «Про режим спільного транзиту та запровадження національної електронної транзитної системи», що мав на меті – «впровадження електронної транзитної системи для електронного обміну даними між митними органами України при режимі спільного транзиту» [5].

Для детального дослідження митної справи в умовах інтеграції України до Європейського Союзу, потрібно розглянути подібності та відмінності табл.1.

Таблиця 1 – Відмінності та подібності митної справи України та ЄС

Європейський Союз	Україна
Регулювання митної діяльності здійснюється відповідно до Митного Кодексу ЄС та Регламенту №2454/93 від 02.07.1993	Регулювання митної діяльності здійснюється відповідно до Митного Кодексу України
Поняття «митний контроль» визначається ЄС та Україною як виконання таких дій, як: дослідження товарів, перевірка наявності та дійсності документів, перевірка рахунків, зобов'язань та поточних звітів, огляд транспортних засобів, огляд багажу та інших предметів, що переміщуються особами, а також проведення офіційного митного розслідування, вчинення інших подібних дій з метою забезпечення дотримання митних правил та положень, застосованих до товарів, що підлягають митному нагляду	
Відповідно до Митного Кодексу, товари, які прибули до митниці або до іншого встановленого та затвердженого митними службами місця, повинні бути представлені митним службам для здійснення відповідного контролю	Відповідно до Митного кодексу митний контроль здійснюється посадовими особами митних органів шляхом перевірки необхідних документів та відомостей, митного огляду (огляду та переогляду товарів та транспортних засобів, особистого огляду громадян) тощо. Порядок здійснення митного контролю визначається Кабінетом Міністрів України відповідно до положень Митного Кодексу.
Митний контроль здійснюється на зовнішніх кордонах. Але враховуючи, що ЄС – це об'єднання країн, то на внутрішніх кодонах таких країн, митний контроль було скасовано	

Джерело: складено на основі [6]

Збільшення розміру зовнішньоекономічної діяльності держави та кількості зовнішньоекономічних зв'язків безперечно зумовлюють поглиблену консолідацію міжнародних вимог у вітчизняному застосуванні митного регулювання України та є доцільним при реалізації таких вимог враховувати загрози у забезпеченні національних інтересів України, а саме: збільшення відсотку економічних утрат для країни виражених у вигляді недонадходжень до державного бюджету через спотворення реальної митної вартості товарів, приросту числа відкритих потоків контрабанди та інше.

На мою думку, одним із варіантів вирішення організаційних проблем при виконанні задач митної політики та запровадження постмитного контролю буде відокремлення митниці у самостійну незалежну структуру.

У теперішній час необхідно підвищити ефективність вітчизняної митної політики у питаннях термінового реагування на появу зовнішніх загроз і комплексної протидії потенційним негативним проявам від таких загроз, взявши курс на посилення захисту економічних інтересів країни та якомога максимального урахування в вітчизняній системі регулювання усіх міжнародних засад [7].

Проаналізувавши Європейський досвід вдосконалення митної політики мною було виділено найбільш актуальні напрями для реформування митної політики України:

1. Збільшення рівня довіри з боку підприємницьких структур та впровадження громадського контролю за діяльністю митних органів.

2. Удосконалення митних процедур відповідно до Концепції інтегрованого управління кордонами [8].

3. Створення ефективної системи управління митними органами та пунктами пропуску.

4. Створення інформаційної системи супроводу перетину митного кордону.

5. Удосконалення процедур перетину митного кордону як громадянами, так і суб'єктами господарської діяльності.

6. Розроблення адміністративно-правової процедури надання суб'єктам зовнішньоекономічної діяльності статусу уповноваженого економічного оператора з отриманням сертифікатів на спрощення

митних процедур та щодо надійності й безпеки, який був визначений Главою 2 Митного кодексу України ще у 2012 р. [9].

Отже, реформування митного законодавства та митної системи в контексті євроінтеграції є важливим критерієм для майбутнього членства України в ЄС. У сучасних умовах європейської інтеграції України кардинально трансформуються вимоги до функціонування митних органів, що передбачає побудову логічної та якісної системи управління митницею, спрощення процедур митного оформлення та контролю на засадах застосування інформаційних технологій, забезпечення ефективної протидії контрабанді та порушенням митних правил на засадах розширення міжнародної співпраці, запровадження спільного контролю із суміжними країнами ЄС тощо.

Але потрібно обов'язково брати до уваги національну правову систему України, інтереси нашої країни та суспільства в умовах радикального реформування митної політики для її ефективного функціонування. Це сприятиме спрощенню доступу до ринку збуту українських товарів у ЄС; надходженню іноземних інвестицій; поліпшенню економічного іміджу України у світі; швидкому реформуванню економіки; можливості знижувати свої імпорتنі ввізні мита; можливості уникнення антидемпінгових мит, та ін.

Література:

1. Угода про Асоціацію між Україною, з одного боку, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами – з іншого: Міжнародний документ: від 27.06.2014 зі змінами та доповненнями : від 30.11.2015 URL: zakon2.rada.gov.ua/laws/show/984_011 (дата звернення : 20.04.2021)

2. Доротич С.І. Адаптація митного законодавства України до європейських та міжнародних норм URL:www.dridu.dp.ua/zbirnik/2010-01/10dsiemn.pdf (дата звернення : 20.04.2021)

3. Про внесення змін до Митного кодексу України та деяких інших законів України щодо запровадження механізму «єдиного вікна» та оптимізації здійснення контрольних процедур при переміщенні товарів через митний кордон України: Закон України №2530-VIII від 06.09.2018 зі змінами та доповненнями: від 07.02.2019 Офіційний веб-сайт Верховної Ради України URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2530-19#Text> (дата звернення: 22.04.2021)

4. Про утворення Державної податкової служби України та Державної митної служби України: Постанова Кабінету Міністрів України №1200 від 18.12.2018 зі змінами та доповненнями від 27.09.2019 Офіційний веб-сайт Верховної Ради України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1200-2018-%D0%BF#Text> (дата звернення : 22.04.2021)

5. Про режим спільного транзиту та запровадження національної електронної транзитної системи: Закон України №78-IX від 12.09.2019 зі змінами та доповненнями від 03.07.2020 Офіційний веб-сайт Верховної Ради України URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/78-20#top> (дата звернення : 22.04.2021)

6. Мароха В., Олійник Н., Омельченко О., Полонський О., Ропотан О. Митне регулювання в ЄС та Україні: порівняльно-правове дослідження: *науково-практичний посібник за редакцією А.В. Мазура – К: ТОВ «Ніка-прінт». 2005. С. 60*

7. Про затвердження плану заходів щодо реалізації Концепції інтегрованого управління кордонами: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 05.01.2011 № 2-р . URL : <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/249285713> (дата звернення: 20.04.2021)

8. Мельник О.Г., Тодошук А.В., Муқан О.В. Перспективи покращення логістичного обслуговування у міжнародних пунктах пропуску для автомобільного сполучення. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку. 2012. №748. С. 182–189.*

9. Угода про Асоціацію між Україною, з одного боку, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами – з іншого : Міжнародний документ : від 27.06.2014 зі змінами та доповненнями : від 30.11.2015 URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/984_011 (дата звернення: 20.04.2021)

ДЕРЖАВНА ПІДТРИМКА РОЗВИТКУ ПЛОДОЯГІДНОГО РИНКУ

З огляду на розвиток зовнішньоторговельних відносин України з країнами-членами ЄС, крім забезпечення внутрішніх продовольчих потреб України, наразі актуальним є питання формування стандартних партій плодоягідної продукції для розширення експортних поставок. Розвиток ринку плодів та ягід повинен ґрунтуватися на поєднанні ринкових законів та елементів державного регулювання. Зважаючи на специфіку вирощування та реалізації плодоягідної продукції, ринок є складнорегульованим і при наданні державної підтримки потребує особливих підходів і нормативного впорядкування, зокрема, щодо розподілу коштів та їх цільового використання.

Метою досліджень є розкриття особливостей розвитку ринку плодів та ягід за наявної державної підтримки.

У 2019 р. рівень виробництва плодів і ягід в Україні склав 2125 тис. т, що менше за попередній, рекордний за урожаєм рік, на 17,2 % [1]. Потреби населення в Україні за рахунок власного виробництва плодів і ягід задовольняються лише на 64 %, зокрема плодів зерняткових культур на 55 %, кісточкових на 81 %, ягідних на 83%. Цікава ситуація спостерігається у забезпечення потреб населення плодами грецького горіха. На перший погляд очевидне їх перевиробництво порівняно з раціональною нормою споживання у 2 рази. Зауважимо, що практично 100 % цих плодів виробляється господарствами населення, а це 125,1 тис. т. В останніх до 35 % обсягів закуповують посередники для формування сировинних партій для експортних поставок. Тобто для внутрішнього споживання залишається 80-85 тис. т нелущених горіхів, а це до 2 кг на особу в рік.

Формувати стабільну ринкову пропозицію та стандартні партії плодоягідної продукції відповідно до європейських норм спроможні лише сільськогосподарські підприємства. Однак їх виробництво в країні в 2019 р. становило тільки 16,5 % або 350,7 тис. т. Розрахунок рівня виробництва плодів і ягід на особу в рік усіма категоріями

господарств показує, що основну роль у забезпеченні потреб населення за всіма видами цієї продукції відводиться господарствам населення. Помітне місце сільськогосподарських підприємств лише з виробництва яблук – 7,4 кг на особу в рік. Однак це в 2,7 рази менше за господарства населення.

Слід відзначити, що потреби населення України по регіонах задовольняються нерівномірно. Лідером з виробництва плодів і ягід на особу в 2019 р. була Чернівецька область – 244,8 кг. Спостерігалися високі показники у Хмельницькій, Вінницькій та Закарпатській областях – 110,7-163,4 кг. Найменше вироблялося плодів і ягід з розрахунку на особу в рік у Чернігівській, Сумській, Донецькій, Харківській, Миколаївській та Луганській областях – 14,3-26,6 кг. Така варіація пояснюється різницею в географічному розміщенні плодівих насаджень, чисельності населення, кількості домогосподарств тощо. Слід відзначити, що рівень споживання плодів і ягід на особу в рік через міжрегіональний експорт-імпорт продукції суттєво відрізняється від рівня виробництва [2].

Встановлено, що найвищий рівень споживання плодів у Київській області – до 65 кг на особу в рік, причому у міського населення – до 77 кг, а у сільського в 2 рази менше – до 40 кг. Така різниця пояснюється тим, що імпортовані плоди, зокрема, цитрусові та банани споживаються переважно міськими жителями, тоді як потреби сільських, у зв'язку з нижчою купівельною спроможністю та обмеженим доступом, задовольняються переважно продукцією власного виробництва.

Ринок плодів і ягід є одним з небагатьох, який формується переважно під впливом попиту і пропозиції [3]. Державна фінансова підтримка галузі садівництва в Україні здійснювалася тільки шляхом розподілу коштів зі спецфонду: до 2011 р. з 1 %-го, а в подальшому з 1,5 %-го збору згідно із Законом України «Про збір на розвиток виноградарства, садівництва і хмелярства». Ефект від використання коштів спецфонду щороку зростав. На 1 грн витрачених у 2010 р. коштів отримано виручку від реалізації плодів – 5,46 грн, що в 18 разів більше ніж у 2000 р. У 2012 р. частка валових зборів плодів у сільськогосподарських підприємствах сформована за рахунок державної підтримки становила 90,5 % (327 тис. т). А урожайність закладених садів була вищою у 6,3 рази (7,9 т/га) проти існуючих насаджень і це при тому, що не всі культури вступили у товарне плодоношення, зокрема, кісточкові 2009-2012 рр. посадки та

зерняткові 2010-2012 рр. Тобто можна стверджувати, що занепад галузі садівництва вдалося призупинити.

Однак згаданий закон втратив чинність з 2013 р. Кошти, що відраховувалися зі збору до спеціального фонду, почали спрямовуватися до загального. Як наслідок – загальні площі плодоягідних насаджень в Україні скоротилися з 254,9 тис. га в 2012 р. до 224,4 тис. га в 2016 р., тобто на 12 %.

Починаючи з 2017 р. урядом відновлено програму підтримки галузі садівництва 2801350 «Державна підтримка розвитку хмелярства, закладення молодих садів, виноградників та ягідників і нагляд за ними» та оновлено процедуру розподілу коштів. Протягом 2017-2019 рр. закладено 13,6 тис. га плодових та ягідних насаджень.

Обсяг фінансування у 2018 р. склав 395 млн грн, в т. ч. за двома напрямками: компенсація витрат з придбання садивного матеріалу – 261 та будівництво холодильників – 131 млн грн. В 2019 р. у державному бюджеті передбачено фінансову підтримку садівницьких підприємств у розмірі 400,0 млн грн. Слід відзначити, що Міністерством аграрної політики та продовольства України Наказ про розподіл коштів за цією програмою було підписано лише від 13 серпня 2019 р. (№ 469). Відтак, у першому півріччі 120 млн грн компенсовано сільгоспвиробникам за придбання садивного матеріалу, а в другому – 160, що на 7,3 % більше ніж в 2018 р. Однак на будівництво холодильників з регульованим газовим середовищем, сортувальних ліній, морозильних камер дісталось на 8% менше ніж в минулому році – 120 млн грн.

За цією програмою спостерігається суттєва варіація у фінансуванні регіонів. Так, у 2018 р. найбільше коштів було сконцентровано в семи областях України: Вінницька, Дніпропетровська, Закарпатська, Київська, Львівська, Хмельницька, Чернівецька – 70,7 % (279,1 млн грн). В середньому на одне підприємство за першим напрямом фінансування припадало 2,3 млн грн, тоді як за другим в 6,3 рази більше – 14,5 млн грн. Підприємства, які фінансувалися за обома напрямками (5 одиниць) отримали більше, ніж по 16 млн грн. Тобто у 9 підприємств із 171 сконцентровано 35 % загальної суми фінансової підтримки садівницьких підприємств.

У 2019 р. у першому півріччі 50,2 млн грн, а це 42 % фінансування зосередилось у 29 сільгоспвиробників Київської та Закарпатської областей. В другому півріччі затверджено перелік суб'єктів господарювання, які мають право на отримання

компенсації витрат, пов'язаних з будівництвом холодильників з регульованим газовим середовищем – це ТОВ «Сади Дніпра», ФГ «Сам+», ТОВ «Молодіжна аграрна спілка» – 53,8 млн грн. Ємність холодильників цих господарств становить 4976 т. Також передбачено згідно Наказу Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України № 461 від 29.11.2019 р. зміни до нормативів, у межах яких проводиться компенсація у виноградарстві, садівництві і хмелярстві.

Завдяки вступу у товарне плодоношення молодих садів, спостерігається збільшення обсягів виробництва плодів та ягід в сільськогосподарських підприємствах за останні десять років – на 22,3 % (у 2019 р. – 350,7 тис. т). Однак відтворення багаторічних насаджень, поки що, залишається недостатнім, оскільки площі вибуття старих насаджень практично в 2 рази більші. Найбільш помітне підвищення індексів вибуття насаджень кісточкових культур в 2014-2015 рр. Це свідчить про значну перевагу площ вибуття (9,2 тис. га) порівняно з площами посадки (0,8 тис. га) – в 11,5 разів. На нашу думку, найбільш необхідна підтримка виробників у закладанні саме садів кісточкових культур. Обсяги виробництва цих плодів сільськогосподарськими підприємствами в країні в 2019 р. становили 17,7 тис. т, а це лише 0,4 кг на особу (при раціональній нормі споживання 16 кг у рік).

Через недостатньо відпрацьований механізм розподілу коштів, протягом року змінювалися напрями їх використання, що не сприяло досягненню поставленої мети – раціонального продовольчого забезпечення населення. До того ж не було передбачено фінансування витрат з проведення науково-технічних досліджень та здійснення розробок у садівництві, а також витрат, пов'язаних зі зміцненням матеріально-технічної бази галузевих наукових закладів та їх дослідних господарств, тоді як на ці заходи законодавчо передбачено до 5% виділених коштів згідно п. 4 Постанови №587 від 15.07.2005 р. «Про затвердження Порядку справляння збору та використання коштів на розвиток виноградарства, садівництва і хмелярства».

Слід відзначити, що впродовж останніх років в окремих областях України серйозної шкоди багаторічним насадженнями та ягідним плантаціям завдавав град. Зокрема, у 2017-2018 р. найбільшої шкоди врожаю завдано в центральних і західних регіонах країни, де переважно концентрується виробництво плодів та ягід, а в

2019 р. на Херсонщині. Градом оббивається чи пошкоджується зав'язь, збиваються та пошкоджуються плоди, що спричиняє зниження їх врожайності та якості. Ягідним та кісточковим культурам град завдає найбільшої шкоди, особливо коли досягає врожай.

На сьогодні промислові виробники можуть захистити себе від агроризиків, викликаних погодними умовами, за допомогою страхування врожаю. Так, страхування охоплює усі погодні ризики, такі як заморозки, град, ураган, посуха, пожежа, землетрус, надлишкові опади, а також хвороби насаджень, розмноження шкідників рослин, а також протиправні дії третіх осіб. Але з метою економії виробники не часто вдаються до послуг страхових компаній. Це призводить до значних збитків, враховуючи що садівництво це досить капіталомісткий і ризиковий бізнес.

В нинішніх умовах значної конкуренції виробників плодоягідної продукції за цінами та якістю на внутрішньому та світовому ринках, зміни клімату, доводиться орієнтуватися на сучасні технології, зокрема, це облаштування саду протиградовими сітками. Крім захисту від опадів, вони добре зберігають стабільний рівень вологості і захищають плоди дерева від сильних перепадів температур. Такий захист багаторічних насаджень є досить затратним, особливо для фермерських господарств.

На нашу думку, в найближчій перспективі необхідні: перегляд та удосконалення на державному рівні механізму розподілу коштів на закладення молодих садів та ягідників і догляд за ними як за регіонами, так і між окремими товаровиробниками; передбачення напряму часткової компенсації вартості облаштування багаторічних насаджень захисними обладнаннями; залучення галузевих наукових закладів для встановлення оптимально-необхідних, для достатнього продовольчого забезпечення населення, обсягів та напрямів фінансування; розробки цільової програми з довгостроковою спрямованістю державної підтримки галузі садівництва на базі сучасних інноваційних технологій.

Література:

1. Державна служба статистики України. URL : <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення 27.01.2021 р.)

2. Баланси та споживання основних продуктів харчування населенням України ; за ред. О. М. Прокопенко. Київ : Держстат, 2021. 60 с.

3. Сало І.А. Розвиток ринку плодів в Україні : монографія. Київ : ННЦ «ІАЕ», 2013. 394 с.

Сисоєнко І.А., к.е.н., доцент

Семибратня В.В.,

студентка групи 5Ф

факультету економіки, бізнес-аналітики та підприємництва

Херсонський національний технічний університет,

м. Херсон, Україна

ОЦІНКА ДОХОДІВ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ ТА ЇХ ВПЛИВ НА ЕКОНОМІКУ КРАЇНИ

Відповідно до Бюджетного кодексу України, доходи бюджету – це податкові, неподаткові та інші надходження на безповоротній основі, справляння яких передбачено законодавством України (в тому числі трансферти, плата за адміністративні послуги, власні надходження бюджетних установ) [1].

Розглянемо структуру доходів Державного бюджету України протягом 2017-2019 рр. (табл. 1).

**Таблиця 1 - Структура доходів Державного бюджету України
протягом 2017-2019 рр.**

Показники	2017 р.		2018 р.		2019 р.	
	млрд. грн.	п.в.,%	млрд. грн.	п.в.,%	млрд. грн.	п.в.,%
Податкові надходження	627,1	82,8	753,8	82,0	799,8	80,9
Неподаткові надходження	128,6	17,0	164,7	17,8	186,7	18,9
Доходи від операцій з капіталом	0,2	0,1	0,7	0,1	0,2	0,1
Цільові фонди	0,1	0,1	0,2	0,1	1,8	0,1
Всього	756	100,0	919,4	100	988,5	100

Джерело: складено на основі [2]

Отже, виходячи з даних наведених у таблиці, можна побачити, що у доходах Державного бюджету України податкові надходження займають близько 80%, тобто є найбільшою бюджетоутворюючою ланкою. У 2017 р. – 627,1 млрд. грн., або 82,8%, у 2018 р. – 753,8 млрд. грн., або 82,0%, у 2019 р. – 799,8 млрд. грн., або 80,9% від усіх доходів.

Неподаткові надходження формують близько 20% усіх доходів Державного бюджету України. У 2017 р. надходження неподаткових доходів склали 128,6 млрд. грн., або ті ж 17%, як у попередньому році, у 2018 р. та 2019 р. також спостерігаємо тенденцію збільшення неподаткових надходжень, а саме 164,7 млрд. грн., або 17,8%, та 186,7 млрд. грн., або 18,9% відповідно.

Незначний рівень доходу спостерігається з надходжень від операцій з капіталу, а саме у 2017 р. показники залишились на рівні попереднього року, у 2018 р. – 0,7 млрд. грн., або 0,1%, у 2019 р. – 0,2 млрд. грн., або 0,1 %.

Найменшим показником доходу державного бюджету України є надходження від цільових фондів, а саме – у 2017 р. – 0,1 млрд. грн., або 0,1%, а у 2018 р. – 0,2 млрд. грн., або 0,1%. У 2019 році надходження зросли дещо і склали 1,8 млрд. грн., та склали 0,1% усіх надходжень.

Аналіз формування дохідної частини державного бюджету показав, що існує тенденція прирощення податкових доходів державного бюджету. Проте цей приріст не має твердого підґрунтя у зв'язку з тим, що в Україні протягом останніх років нестабільна економічна ситуація, зокрема недосконала податкова політика.

Невиконання бюджету-2019 почалося з січня. Рік почався вповільненням темпів зростання ВВП, що позначилося на бюджеті. На податкові надходження протягом року впливала низка факторів, які і визначили долю кошторису.

У 2019 р. доходи бюджету становили 998,2 млрд. грн. – на 37,9 млрд. грн. менше плану. Цей недобір міг би бути на кілька десятків мільярдів більшим, якби Нацбанк не переказав на 17,3 млрд грн більше свого чистого прибутку, а «Нафтогаз» не сплатив достроково 15,1 млрд. грн. дивідендів та податків.

Зазначимо, що система державного оподаткування повинна не просто залучати частину вартості внутрішнього національного продукту на формування доходів Державного бюджету, але й активно впливати на підвищення ефективності суспільного виробництва,

заохочувати окремого виробника, господарюючі суб'єкти до інвестування коштів у різні галузі діяльності.

Динаміка структури доходів Державного бюджету України за 2017-2019 рр. зображено на рис. 1.

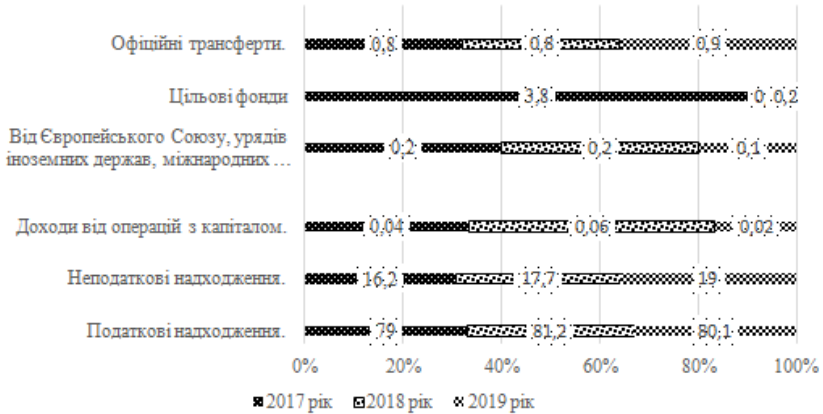

Рис. 1. Динаміка структури доходів Державного бюджету України за 2017-2019 рр., %

Джерело: складено на основі [1]

Проаналізуємо динаміку доходів Державного бюджету України за 2017-2019 рр. (табл. 2).

Таблиця 2 - Динаміка доходів Державного бюджету України за 2017-2019 рр.

Показники	Абсолютне відхилення, млрд. грн.		Темп приросту, %	
	2018/2017	2019/2018	2018/2017	2019/2018
1	2	3	4	5
Податкові надходження	+126,7	+45,9	+20,2	+6,1
Неподаткові надходження	+36,1	+22,1	+28,1	+13,4
Доходи від операцій з капіталом	+0,3	-0,4	+100,0	-66,7
Від Європейського Союзу, урядів іноземних держав, міжнародних організацій, донорських установ	-0,1	-0,4	-6,3	-26,7

1	2	3	4	5
Цільові фонди	-29,6	+1,6	-99,3	+800
Офіційні трансферти	+1,3	+1,4	+21,7	+19,2
Всього доходів бюджету	+134,7	+70,2	+17,0	+7,6

Джерело: складено на основі [2]

Аналізуючи таблицю 2 можемо побачити, що у порівнянні з 2017 р. податкові надходження у 2018 р. збільшились на 126,7 млрд. грн. або на 20,2%, у 2019 р. на 45,9 млрд. грн. або на 6,1%. У порівнянні з 2017 р. неподаткові надходження у 2018 р. збільшились на 36,1 млрд. грн. або на 28,1%, у 2019 р. на 22,1 млрд. грн. або на 13,4%.

Доход від операції у 2018 р. у порівнянні з 2017 р. збільшились на 0,3 млрд. грн. або на 100,0%, у 2019 р. зменшився на 0,4 млрд. грн. або на 66,7%. Доходи від Європейського Союзу, урядів іноземних держав, міжнародних організацій, донорських установ у 2018 р. зменшився на 0,1 млрд. грн. або на 6,3%, у 2019 р. - на 0,4 млрд. грн. або на 26,7%. Надходження від цільових фондів у 2018 р. у порівнянні з 2017 р. зменшився на 29,6 млрд. грн. або на 6,3%, у 2019 р. збільшились на 1,6 млрд. грн. або на 800%. Офіційних трансфертів у 2018 р. надійшло більше на 1,3 млрд. грн. або на 21,7%, у 2019 р. - на 21,7 млрд. грн. або 19,2 %. Доходи бюджету у 2018 р. збільшились на 134,7 млрд. грн. або на 17,0 %, у 2019 р. збільшився на 70,2 млрд. грн. або на 7,6% у порівнянні з 2017 роком.

Література:

1. Бюджетний кодекс України: Кодекс України від 08.07.2010 № 2456-VI. Дата оновлення: 01.01.2021 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17/stru#Stru>. (дата звернення: 04.04.2021).
2. Офіційний сайт Державної казначейської служби України. URL: <https://www.treasury.gov.ua/ua>. (дата звернення: 04.04.2021).

ЕВОЛЮЦІЯ РОЗВИТКУ ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УКРАЇНІ: ОСНОВНІ ЕТАПИ, ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Актуальність теми. Після здобуття незалежності в Україні продовжувала функціонувати система пенсійного забезпечення, яка була сформована в СРСР та була злегка реформована у 1990-1991 роках. Ця система не відповідала новим ринковим та демографічним умовам, які виникли у другій половині 80-х років. Ринкові перетворення в державі супроводжувалися спадом виробництва та ухиленням від сплати страхових внесків, зростанням безробіття, тіньової зайнятості та приховуванням доходів. Все це призвело до того, що на початку 90-х років солідарна система пенсійного забезпечення України виявилася фінансово неспроможною. Це в свою чергу викликало необхідність формування нової системи пенсійного забезпечення та розробки відповідної системи національного законодавства з пенсійного забезпечення, які б відповідали новим ринковим умовам і забезпечували соціальну захищеність пенсіонерів.

Метою є історичний аналіз розвитку системи пенсійного забезпечення в Україні, визначення її основних проблем та перспектив розвитку.

Результати дослідження. В розвитку сучасної системи пенсійного забезпечення в Україні можна виділити 3 етапи: підготовчий (з кінця 1989 року по серпень 1993 року), організаційно-структурний (з кінця 1993 року по 1995 рік), економіко-правовий (з 1996 року по 2002 роки), та трирівневий етапи. Останній в свою чергу розподіляється на сучасний (2010-2021 роки) та перспективний (заплановані дії, починаючи з 2022 року) [1, 2]. Основні етапи розвитку системи пенсійного забезпечення України та їх основні результати наведено у таблиці 1.

Основний процес створення нормативно-правової та організаційно-технічної пенсійного забезпечення відбувся до 2003 року, в наслідок чого Пенсійний фонд України (далі – ПФУ) став потужною фінансовою та соціальною інституцією в державі, був

сформований його організаційний та кадровий потенціали. З прийняттям у 2003 році Верховною Радою України законів України «Про недержавне пенсійне забезпечення» та «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування, які набули чинності з 01.01.2004 року, розпочався етап побудови трирівневої системи пенсійного забезпечення, який триває і зараз. Цей етап характеризується параметричним реформуванням солідарної пенсійної системи та впровадженням обов'язкового накопичувального пенсійного страхування.

Після набрання чинності з 01.01.2005 року Закону України «Про державну соціальну допомогу особам, які не мають права на пенсію, та інвалідам» соціальні пенсії було переведено в розряд соціальної допомоги. А з 01.04.2008 року було встановлено мінімальну пенсійну виплату всім категоріям пенсіонерів на рівні не нижче розміру прожиткового мінімуму встановленого для осіб, які втратили працездатність.

Таблиця 1- Основні етапи реформування системи пенсійного забезпечення в Україні

Етап	Основні події	Результати
А	1	2
<i>Підготовчий</i> (кінець 1989-сер.1993 рр.)	створення Українського республіканського відділення Пенсійного фонду СРСР; перетворення останнього у ПФУ; встановлення тарифів страхових внесків до ПФУ; розширення пільгових категорій пенсіонерів, які одержали право на достроковий вихід на пенсію; спроба впровадження елементів розширеного відтворення пенсійних фінансів	ПФУ став самостійною фінансово-банківською системою; пенсійна система в основному фінансово перестала спиратися на державний бюджет, одержала цільові джерела поповнення коштів, власні механізми їх акумуляції та розподілу
<i>Організаційно-структурний</i> (кінець 1993-1995 рр.)	створення вертикальної структуру управління ПФУ; упорядкування фінансових потоків у системі ПФУ; вирішення питань щодо розрахунково-касового обслуговування його коштів; автоматизація обліку надходжень страхових внесків	Перетворення на центральний орган виконавчої влади, наділений відповідними повноваженнями; початок комп'ютеризації органів ПФУ

Продовження таблиці 1

А	1	2
Економіко-правовий (1996-2002 рр.)	поширення неплатежів до ПФУ; проблеми з фінансуванням пенсій окремих категорій громадян відповідно до спеціальних законів і соціальних виплат, не пов'язаних з пенсійною системою; утворення заборгованості з виплати пенсій; спроба запровадження обов'язкових індивідуальних пенсійних рахунків та рахунків в НІФ; введення терміну «страховий стаж» замість «трудового стажу»	вдосконалення законодавства із сплати обов'язкових платежів до ПФУ; запровадження системи автоматизованого персоніфікованого обліку; посилення платіжної дисципліни підприємств; звільнення ПФУ від не властивих йому видатків
Трирічковий (2004-...)	параметричне реформування солідарної пенсійної системи: переведення соціальних пенсій у статус соціальної допомоги; встановлення мінімальної пенсійної виплати на рівні прожиткового мінімуму для осіб, що втратили працездатність;	відновлення диференціації пенсій для більшості пенсіонерів; поліпшення платіжної дисципліни платниками і призупинення зростання заборгованості;
Сучасний (2010-2021 рр.)	збільшення вартості 1 року страхового стажу з 1% до 1,35%; врегулювання питання пенсійного забезпечення ФО-СПД, які обрали особливий спосіб оподаткування; затвердження механізму контролю з боку комерційних банків за сплатою страхових внесків при виплаті заробітної плати; запровадження поденного календарного графіку виплати пенсій; поліпшення адміністрування єдиного внеску; скасування мораторію на сплату внесків підприємств вугільної галузі; впровадження гарантованої виплати залежно від кваліфікації працівника; збільшення штрафів за нелегальне працевлаштування;	зростання заборгованості; легалізація заробітної плати; забезпечення фінансової стабільності пенсійної системи; запровадження справедливого механізму зростання пенсійних виплат; забезпечення фінансової стабільності солідарної пенсійної системи;

Продовження таблиці 1

А	1	2
Сучасний (2010-2021 рр.)	підвищення пенсійного віку для жінок та чоловіків-державних службовців, нормативної тривалості страхового стажу для призначення пенсії за віком у мінімальному розмірі, розміру мінімально потрібного страхового стажу для одержання пенсій за віком та вислуги для призначення пенсії за вислугу років; підвищення віку для жінок для одержання державної соціальної допомоги; збільшення максимальної заробітної плати, з якої сплачуються внески до фонду до 17 МЗП та максимального розміру пенсії на рівні 12 розмірів ПМ для осіб, що втратили працездатність; оптимізація періодів, за які ураховується заробітна плата (дохід) для обчислення пенсії тощо	поступовий перерозподіл навантаження по сплаті страхових внесків між роботодавцем та працівником з одночасним гарантованим підвищенням заробітної плати найманому працівникові;
Перспективний (з 2022 року)	визначення механізму запровадження накопичувальної системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування шляхом перерахування страхових внесків з року, у якому буде забезпечено бездефіцитність бюджету ПФУ; визначення учасників другого рівня; встановлення страхового внеску у розмірі 2% з подальшим його щорічним підвищенням на 1% до 7%; адміністрування страхових внесків накопичувальної системи через ПФУ тощо	розвиток НПЗ; впровадження накопичувального елементу системи пенсійного страхування; забезпечення достатнього рівня пенсійних виплат, підвищення матеріального стану пенсіонерів; створення справедливої, прозорої пенсійної системи

На стадії опрацювання перебуває законодавчий акт щодо здійснення пенсійного забезпечення окремої категорії працівників, зайнятих на роботах з особливо шкідливими та особливо важкими умовами праці, що дають право на призначення пенсій за віком на пільгових умовах або за вислугу років, через корпоративні та професійні пенсійні фонди. У свою чергу, впровадження обов'язкової професійної пенсійної системи передбачає додаткове навантаження

на роботодавця, у тому числі й на державний бюджет, пов'язане зі сплатою обов'язкових професійних пенсійних внесків на користь учасників цієї системи.

У 2009 році було врегульовано питання пенсійного забезпечення ФО-СПД, які обрали особливий спосіб оподаткування (фіксований податок, єдиний податок). ФО-СПД була надана можливість самостійно визначати суми страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування для себе та членів своїх сімей. При цьому сума страхового внеску, з урахуванням частини фіксованого або єдиного податку, що перерахована до ПФУ, повинна становити не менше мінімального розміру страхового внеску за кожну особу та не більше розміру страхового внеску, обчисленого від максимальної величини фактичних витрат на оплату праці.

Також був затверджений механізм контролю з боку комерційних банків за сплатою страхових внесків при виплаті заробітної плати, який спрямований на поліпшення платіжної дисципліни платниками і призупинення зростання заборгованості та графіки погашення у 2009 році заборгованості зі сплати страхових внесків підприємств-боржників, які підпорядковані міністерствам, установам і організаціям, що фінансуються з місцевих бюджетів, та запроваджено щомісячний моніторинг його виконання.

З метою недопущення порушень строків виплати громадянам пенсій ПФУ запроваджено поденний календарний графік виплати пенсій. Цим графіком кожному пенсіонеру визначено індивідуальну дату щомісячної виплати пенсії. В першу чергу виплата пенсій здійснюється інвалідам війни, учасникам бойових дій, членам сімей загиблих військовослужбовців, непрацюючим інвалідам та одержувачам пенсії у зв'язку з втратою годувальника.

В цілому, якісно новий етап розвитку вітчизняної системи пенсійного забезпечення в Україні розпочався з прийняттям 13.12.2010 року Закону України № 7455 «Про заходи щодо законодавчого забезпечення реформування пенсійної системи», а також 17.09.2009 року Концепції подальшого проведення пенсійної реформи в Україні на період 2010-2017 роки, що визначили параметричні зміни в системі загальнообов'язкового державного пенсійного забезпечення [3, с. 23].

Реалізація цих документів повинна була забезпечити фінансову стабільність пенсійної системи, запровадження справедливого

механізму зростання пенсійних виплат; створення справедливої, прозорої пенсійної системи, поступовий перерозподіл навантаження по сплаті страхових внесків між роботодавцем та працівником з одночасним гарантованим підвищенням заробітної плати найманому працівникові; розвиток недержавного пенсійного забезпечення та впровадження накопичувального елементу системи пенсійного страхування; та врешті решт, забезпечення конституційного рівня пенсійних виплат і дотримання положень Європейського кодексу соціального забезпечення та конвенції Міжнародної організації праці про мінімальні норми соціального забезпечення № 102.

Однак, на жаль сподівання не справдилися, та основними пенсійними проблемами, як і раніше, залишаються низький рівень життя основної частки пенсіонерів, дефіцит ПФУ, до яких додалися додатково тотальне несприйняття реформи громадянами, «пенсійні протести» тощо. Це підтверджує необхідність кардинальної зміни системи пенсійного забезпечення, а не «латання дир та тушіння локальних пожеж» у пенсійній сфері за рахунок скорочення доходів найбільш вразливих верств населення та постійного підняття пенсійного віку. Тобто основним завданням реформи пенсійного забезпечення на сучасному етапі, як і раніше, залишається підвищення рівня соціальної захищеності громадян, що вимагає великих фінансових ресурсів і збалансованості бюджету ПФУ.

Треба зазначити, що на зростання дефіциту ПФУ значно впливає висока доля працівників, які працюють без офіційного оформлення, а також штучне заниження рівня заробітних плат працівників на приватних підприємствах. За різними розрахунками, тіньовий сектор економіки України становить 40-60%. Унаслідок високого рівня тінізації зайнятості та доходів кожний шостий офіційно працевлаштований громадянин сплачує пенсійні внески із зарплати, що не перевищує мінімальної. Отже, одним із заходів поліпшення фінансового стану ПФУ має бути збільшення фонду оплати праці шляхом підвищення мінімальної заробітної плати та підтримка з бюджету окремих галузей економіки.

Проведене дослідження дозволяє зробити висновок, що процеси, які характеризують фінансове становище ПФУ за останні роки, свідчать про залежність його бюджету від зростаючих щорічних дотацій з державного бюджету.

При цьому основним чинником зростання дефіциту бюджету ПФУ виступає не стільки зростання частки населення, старше

працездатного, скільки проблеми на вітчизняному ринку праці: зменшення частки працюючого населення України в загальній його чисельності (зростання чисельності безробітних громадян, нелегальної зайнятості), тіньові процеси в сфері оплати праці, низький рівень заробітної плати. Отже, основні заходи, що має вжити уряд України повинні перш за все бути зосереджені на стабілізуванні стану вітчизняного ринку праці.

Висновки. Підводячи підсумок, треба зазначити, що проблему сучасної системи пенсійного забезпечення в Україні частково може вирішити впровадження накопичувальної складової, яка повинна забезпечити можливість примножити страхові внески громадян та передати накопичений капітал у їх власність з правом його успадкування, а також підвищити індивідуальну зацікавленість громадян у сплаті страхових внесків, сформувані джерела довгострокових інвестиційних ресурсів для національної економіки, а також запобігти зростанню фіскального навантаження на роботодавців у частині соціальних нарахувань на фонд оплати праці. Однак в умовах сучасної нестабільної економічної ситуації в нашій країні, світової пандемії, її запровадження також стає проблематичним, майже поки нереальним.

Також зазначимо, що однією з основних умов вдалого проведення реформи пенсійного забезпечення є широке громадське обговорення її основних напрямів і постійний зворотній зв'язок з тими, кому належить жити за майбутнім пенсійним законодавством. Крім того, зміни, що запроваджуються, можливі лише за умови добровільного прийняття їх населенням.

Література:

1. Історичні аспекти розвитку пенсійної системи, передумови та мета створення Пенсійного фонду. URL: <http://www.pfu.gov.ua/pfu/control>
2. Етапи впровадження пенсійної реформи в Україні URL: https://minjust.gov.ua/m/str_4813
3. Концепція дальнішого проведення пенсійної реформи в Україні в 2010-2017 гг.. *Вестник Пенсионного фонда Украины*. 2009. № 10. С.20-23.

Слоква М.Г., к.е.н., доцент
*Київський національний торговельно-економічний університет,
м. Київ, Україна*

ПЕРСПЕКТИВИ ФОРМУВАННЯ РИНКУ ПРАВ НА ЗАБРУДНЕННЯ В УКРАЇНІ

Концепція сталого розвитку, сформована наприкінці 20-го сторіччя, актуалізувала проблематику нищівних наслідків антропогенного навантаження на довкілля. Вона визначила стратегічним пріоритетом дотримання збалансованого розвитку трьох складових: економічної, соціальної та екологічної. У межах даної концепції ключовим аспектом є неприпустимість ситуації домінуючого розвитку однієї складової за рахунок іншої. Реалізація цих пріоритетів передбачала розробку та використання відповідних інструментів.

Системи торгівлі правами на забруднення є найновітнішими інструментами ринкового управління, у цілому, у такій неринковій, на перший погляд, екологічній сфері. Вони створюють умови формування відповідного ринку, де об'єктом купівлі-продажу є права або ліцензії або квоти на викиди, що являють собою відповідні активи суб'єктів економічних відносин, якими останні мають право володіти та розпоряджатися на власний розсуд. Створення передумов для суб'єктів господарювання не лише витратити, а й заробляти у екологічній сфері за рахунок економії витрат, буде стимулювати їх до активізації дій з впровадження екологічних новацій, що сприятиме зниженню негативних екологічних наслідків економічної діяльності.

Найбільшого поширення у світовій практиці набули такі системи торгівлі правами на забруднення [1, с. 231-232]. По-перше, система (принцип) «міхура» («bubbles» system / bubble principle), яка створює умови для торгівлі правами на забруднення на рівні регіону. Згідно до цієї системи передбачається, що на території регіону окремі джерела забруднень як би формують «хмару» або «бульбашку». Норматив викидів встановлюється для всього регіону, тобто існують сумарні обмеження для стаціонарних джерел забруднення даної території на викиди деякого пріоритетного забруднювача. Підприємства (стаціонарні джерела забруднення), які знаходяться на території регіону та мають право в рамках цих обмежень перерозподіляти між собою права на забруднення, спільно знаходять

найбільш вигідний (оптимальний) варіант забезпечення дотримання цього нормативу.

По-друге, компенсаційні програми («offset» programs), які є дуже важливими для територій, де забороняється подальше посилення екологічного навантаження, наприклад, у районах екологічного лиха. Згідно до цієї системи, підприємство, що зменшує викиди (нижче ліміту), набуває, тим самим, право на викиди. Це фіксується у вигляді відповідного документа – ліцензії або дозволу на викиди. Цю ліцензію можна продати компанії, яке бажає розмістити в даному регіоні свої підприємства і потребує дозволів на викиди своїх забруднювачів. При цьому продавці прав зобов'язані скоротити викиди на величину більшу, ніж здійснюватимуть покупці прав. Тим самим, поява нових викидів компенсується зниженням тих, що раніше існували в регіоні. Наприклад, у Лос-Анджелесі, відповідно до місцевого законодавства, кожна тонна забруднювача, вироблена новим підприємством, повинна компенсуватися зниженням викидів на інших підприємствах на 1,67 т.

По-третє, система виробничих квот, яка передбачає обмін встановленими квотами на викиди деяких забруднювачів у навколишнє середовище, пов'язаними, у свою чергу, з певним рівнем виробничої діяльності. Дану систему, зокрема, було покладено в основу дії гнучких механізмів щодо зменшення викидів парникових газів шляхом закупівлі відповідних сертифікатів за кордоном у межах Кіотського протоколу [2].

Формування та функціонування ринку прав на забруднення має нетривалий період – трохи менше двадцяти років, проте темпи його зростання є вельми визначальними, що свідчить про його надзвичайну перспективність.

З 2005 року до теперішнього часу обсяг глобальних викидів парникових газів у межах систем торгівлі правами потроївся. Так, питома частка територій, де було створено системи торгівлі правами на забруднення, у загальній емісії викидів за цей час збільшилась з 5% до 16% [3]. Станом на 31 січня 2021 року у світі діють 24 системи торгівлі правами на забруднення у різних регіонах світу, зокрема, ЄС, США, Канаді, Китаї, Південній Кореї, Казахстані, Швейцарії та ін. Ще 8 систем знаходяться на стадії розробки та очікується, що вони будуть введені в експлуатацію у найближчі роки. А 14 систем торгівлі правами на забруднення знаходяться на стадії розгляду.

Створені системи функціонують на різних рівнях: наднаціональному (ЄС), національному (8 країн), регіональному (18 провінцій та штатів) та місцевому (6 міст). У цілому галузями, на які розповсюджується функціонування систем торгівлі правами на забруднення, є: енергетика, виробництво, будівництво, транспорт, внутрішня авіація, поводження з відходами, лісне господарство. У кожній системі перелік галузей визначено індивідуально. Єдиною у світі, у межах якої представлені всі перераховані галузі, є система, створена у Новій Зеландії, яка охоплює 51% сукупних викидів. На сьогоднішній день, Азія стає передовим регіоном активного розвитку нових систем торгівлі правами на забруднення. Національна система Китаю, що вступила в дію у 2021 році, стала найбільшою у світі і перевершила найбільшу до цього систему ЄС [3].

Як зазначає М.В. Лебідь, досвід роботи впроваджених систем торгівлі правами на забруднення у світі доказує, що вони є найбільш економічно ефективним заходом зі скорочення викидів парникових газів, але їх впровадження потребує значних фінансових, часових та людських ресурсів [4].

В Україні створення системи торгівлі правами на забруднення було анонсовано декілька років по тому, проте суттєвих зрушень у цьому питанні не було зроблено. Проте, як відмітив на початку цього року міністр захисту довкілля та природних ресурсів України Роман Абрамовський, в Україні заплановано впровадження системи торгівлі викидами з 2025 року [5]. Також, за словами міністра, на теперішній час у межах дій, визначених умовами Паризької кліматичної угоди, триває процес підготовки другого національного внеску України, у межах якого визначаються цілі скорочення викидів до 2030 року і термін досягнення вуглецевої нейтральності. З цією метою триває розробка механізму оподаткування викидів парникових газів та механізму цільового використання зібраних коштів, починаючи з 2025 року. У межах даного механізму передбачається зміна підходу до оподаткування викидів парникових газів та цільового використання зібраних коштів.

На сьогоднішній день відбувається окреслення секторів і напрямків, де найбільш економічно доцільно стимулювати декарбонізацію, з точки зору економіки. Найбільший потенціал скорочення викидів наразі є в секторах енергетики, важкої промисловості та будівлях у частині енергоефективності. Також велику увагу треба приділяти сільському господарству в Україні, де

викиди парникових газів зростають. Капітальні інвестиції, необхідні для реалізації цього сценарію на період 2021-2030 року, сягають близько 225 млрд євро. Для порівняння капітальні інвестиції за 2010-2019 роки становили близько 160 млрд євро, у 2019 році вони становили 20 млрд євро.

Політики та стратегії, що вже схвалені, це енергоефективність промисловості і будівель, розвиток залізничного і громадського транспорту, реформа управління відходами і розвиток органічного землеробства та інше. Координація кліматичних цілей надасть можливість потенційно залучати додаткове фінансування на реалізацію зазначених політик [5].

Запровадження системи торгівлі правами на забруднення в майбутньому позитивно вплине на бізнес, ніж у випадку, якщо українські підприємства будуть платити податок на викиди вуглекислого газу [6].

Однією з перешкод до запровадження систем торгівлі правами на забруднення була відсутність дієвої системи моніторингу. Проте, з 2021 року набув чинності Закон України «Про засади моніторингу, звітності та верифікації викидів парникових газів» [7], який визначає правові та організаційні засади моніторингу, звітності та верифікації викидів парникових газів та спрямований на виконання зобов'язань України за міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Проте, до повноцінного впровадження моніторингу, звітності та верифікації в Україні готові лише ті підприємства, які у 2020 році привели технічну документацію у відповідність до поточного стану підприємства, розробили план моніторингу та документацію для підтвердження даних про викиди парникових газів [6].

Отже, незважаючи на труднощі і перешкоди, з якими стикається Україна на шляху створення власної системи торгівлі правами на забруднення, дуже повільний, проте рух у цьому напрямі все ж таки спостерігається і та конкретна визначеність у датах, що була висловлена керівництвом, дає надію, що дана мета все ж таки буде досягнута. Бо як свідчить світова практика, система торгівлі правами на забруднення є прозорим та ефективним інструментом скорочення викидів із найнижчими економічними витратами. Вона є дієвим стимулом до інвестування в екологічно чисті технології та створює належні умови до покращення стану довкілля не лише у

країні створення системи торгівлі правами на забруднення, а й у світі у цілому.

Література:

1. Экологический менеджмент / Н.В. Пахомова, А. Эндерс, К. Рихтер. – СПб.: Питер, 2003. 544 с.
2. Киотський протокол до Рамкової конвенції Організації Об'єднаних Націй про зміну клімату. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_801
3. EMISSIONS TRADING WORLDWIDE. URL: https://icapcarbonaction.com/en/?option=com_attach&task=download&id=724
4. Лебідь М.В. Аналіз ринкових механізмів регулювання викидів парникових газів у світі та їх врахування в існуючих моделях прогнозування розвитку енергетики. *The problems of general energy*. 2018. №1 (52). Р. 51–58. URL: <https://doi.org/10.15407/pge2018.01.051>
5. В Україні планують запровадити систему торгівлі викидами парникових газів – Абрамоський [Електронний ресурс]. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3173977-v-ukraini-planuut-zaprovaditi-sistemu-torgivli-vikidami-parnikovih-gaziv-abramovskij.html>
6. Які вже кроки зроблено для запровадження в Україні системи торгівлі викидами? [Електронний ресурс]. URL: <https://ecolog-ua.com/news/yaki-vzhe-kroky-zrobleno-dlya-zaprovadzhennya-v-ukrayini-sistemy-torgivli-vykydamy>
7. Закон України «Про засади моніторингу, звітності та верифікації викидів парникових газів». *Відомості Верховної Ради України*. 2020. № 22, ст.150. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/377-20#Text>

Снігур К. В.

*Донецький національний університет
економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського,
м. Кривий Ріг, Україна*

АКТУАЛЬНІ НАПРЯМКИ ВНУТРІШЬОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

Індустрія туризму, як один із прогресуючих секторів економіки до початку світової пандемії COVID-19, зазнав

найбільших збитків через тимчасову заборону на подорожі та туристичні поїздки. За оцінками UNWTO індустрія туризму зазнала найбільшої кризи, зафіксованої в 2020 році. Зокрема, прибуття міжнародних туристів зменшилось на 74% у порівнянні з попереднім роком, через широко розповсюджені обмеження на подорожі та значне падіння попиту, що становить на 1 мільярд менше прибуттів, і означає повернення міжнародного туризму до рівня 30-річної давності. Цей показник на 4% перевищує падіння міжнародних прибуттів, яке спостерігалось у 2009 році, що було найбільшим спадом, якого зазнав міжнародний туризм. Зафіксовані втрати від колапсу міжнародних подорожей у 2020 році становлять 1,3 трлн. доларів США, що становить понад 2% світового ВВП. Криза також поставила під загрозу від 100 до 120 мільйонів робочих місць у сферах туризму та обслуговування [1]. Туристичні підприємства були змушені тимчасово закриватися, що переростало в постійне закриття, а ті, які залишалися відкритими, часто мали лише обмежену діяльність.

Враховуючи соціально-економічне становище, спостерігається зміна уподобань та поведінки туристів у напрямку до звичного, передбачуваного та безпечного. Зокрема, 58% подорожуючих у 2020 році надали перевагу внутрішньому короткотривалому туризму до невеликих містечок та у сільські райони, а середня тривалість перебування для зменшилась до 5 днів [2]. Бажання залишатися поруч із домом та подорожі всередині країни чи регіону також мотивовано страхом заразитися чи потрапити на карантин у віддаленому пункті призначення. Туристи планують внутрішні канікули та відпочинок на природі у короткостроковій перспективі, а туристичний бізнес, відповідно, адаптується під попит споживачів.

У березні 2021 року Всесвітня федерація туристичних міст (WTCF) представила у Пекіні «Report on World Tourism Economy Trends (2021)», звіт, який детально аналізує світові економічні тенденції в галузі туризму та містить стратегії відновлення туризму, зокрема у містах. За даними ООН 55% населення світу вже проживає в містах, а до 2030-го року очікується, що ця частка досягне 60%, а до 2050-го - 70%, тому, цілком можливо, що саме внутрішній туризм відіграватиме ключову роль у сприянні зростанню світової туристичної економіки. Зважаючи на це, WTCF запровадила концепцію «Краще життя міста через туризм» та оголосила 2021 рік - роком міського туризму [3].

Адже *міський туризм* або *урбан-туризм (urban turizm)* є рушійною силою у розвитку міст і робить їх більш відкритими, безпечними та інноваційними. Туризм безперечно розвиває міський публічний та рекреаційний простори, покращує інфраструктуру, мобільність, доступність і умови життя, як для місцевого населення, так і комфортне перебування для туристів і відвідувачів.

НТО України, в рамках «Рік міського туризму 2021» визначила ряд причин, чому саме необхідно розвивати туризм в українських містах. серед яких: сталий розвиток міст; консолідація бізнесу, органів влади і місцевих жителів; стратегічний підхід і цілісна концепція розвитку урбан-туризму в Україні; виховання культури бізнес-підприємництва, гостинності та толерантності у мешканців міст та формування спільноти Амбасадорів міст, з місцевих лідерів думок та активних громадян; безпека та якість туристичних продуктів, транспорту, закладів розміщення та харчування; розвиток системи збору статистичних даних в міському туризмі через традиційні та альтернативні канали для більш ефективного просування DESTINATION; залучення державних приватних та іноземних інвестицій у туристичний сектор міст; зниження фактору сезонності та розвиток DESTINATION ЦІЛОРІЧНОГО туризму; впровадження нових технологій та популяризація ідеї «Розумних міст»; популяризація подієвого, фестивального, шопінг, ІНДУСТРІАЛЬНОГО, ГАСТРОНОМІЧНОГО МЕДИЧНОГО та інших видів туризму [4]. Для реалізації концепції НТО України планує розробити стандарти якості та протоколи безпеки, сприяти консолідації та колаборації учасників сектору туризму між собою, з органами влади, закладами освіти і мешканцями міст. Партнерами НТО, у реалізації «Рік міського туризму 2021», наразі стало 22 України: Київ, Львів, Чернігів, Дніпро, Одеса, Ізмаїл, Харків, Херсон, Кривий Ріг, Луцьк, Вінниця, Івано-Франківськ, Марганець, Миколаїв, Рівне, Білгород-Дністровський, Житомир, Мелітополь, Чернівці, Старокостянтинів, Дрогобич, Новоград-Волинський.

Крім міського туризму популярним travel – трендом внутрішнього туризму став *стейкейшн (staycation)* або *холістей (holistay)*. – відпочинок недалеко від будинку, в околицях міста або в інших регіонах країни. Хоча стейкейшн починався як вимушений вид туризму, наразі він став досить популярним серед подорожуючих, це «поглиблений» внутрішній туризм, коли відпочинок проводять у рекреаційних зонах міста, передмістя та сіл, там, де до цього не

відпочивали. При цьому важливо – зробити все, щоб відчути себе туристом, відірватися від побутових проблем, не відповідати на робочу пошту, не займатися домашнім господарством. Можна організувати відпочинок поживши в найкращому готелі міста та відвідати ресторан, про який давно були мрії, або відвідати міські музеї та галереї.

Популярний видом туризму - **воркейшн (workation)** - це подорож до нового місця, не відволікаючись від основної роботи, свого роду симбіоз роботи та відпустки [5]. Такий формат подорожей, що до пандемії був надзвичайно популярний серед фрілансерів та цифрових кочівників, тепер став доступним і для офісних співробітників, які отримали можливість попрацювати за містом. Зараз практику воркейшн впроваджено в багатьох фірмах США та Європи, які уважно ставляться до благополуччя працівників і альтернативних способів підвищення їхньої продуктивності праці в довготривалій перспективі. Воркейшн є прекрасним варіантом продовження відпустки в місці відпочинку, яке сподобалося.

Найгнучкіший формат відпустки під час пандемії безсумнівно **роуд – тріп (road trip)** та **караванінг (caravaning)**. Роуд – тріп - як правило, дорожня поїздка автомобілем на великі відстані, за особисто прокладеним маршрутом та відвідуванням найбільш цікавих туристичних локацій, а караванінг подорожі з проживанням в автобудинках або автопричепах на передбачених для цього кемпінгах. Це найбезпечніші, в нинішніх умовах, форми відпочинку, оскільки туристи подорожують індивідуально та лише з людьми із свого близького оточення, а завдяки власним кухонним та санітарно-гігієнічним приміщенням перебувають вдома практично скрізь.

Ще одним популярним travel –трендом останнім часом стали **Solo-подорожі (solo-travel)**. Solo-подорожі- це свобода для туриста на кожному етапі подорожі [5]. Не потрібно шукати ідеальну компанію, погоджувати плани та пункти призначення, адже простір і час подорожі індивідуальний. При цьому логістика нескладна: маршрут, квитки, організація житла, зазвичай це CouchSurfing, та бюджет харчування. Однак, варто відзначити, що Solo-подорожі обирають більш досвідчені туристи, які багато подорожували. Для практики можна здійснити подорожу межах свого регіону.

В умовах сучасного соціально-економічного контексту туристична індустрія потребує нових підходів до організації подорожей, щоб перетворити існуючі перешкоди на можливості для

відновлення. Зокрема, уряди країн запроваджують ряд заходів щодо пом'якшення впливу COVID-19 на сектор подорожей та туризму, включаючи: тревел-коридори, пом'якшення обмежень на поїздки, інвестування, заохочення інновацій, просування внутрішніх туристичних напрямків, розширення кемпінг-індустрії, створення схем грантів для підприємств у сфері роздрібної торгівлі, гостинності, туризму та дозвілля, проведення масових досліджень з метою «переосмислення» туристичних продуктів та їх адаптації до сучасних тенденцій, що змінюють сектор подорожей та туризму після COVID-19.

Література:

1. World Tourism Barometer. World Tourism Organization. URL: <https://www.e-unwto.org/loi/wtobarometereng>
2. To Recovery & Beyond: The Future of Travel & Tourism in the Wake of COVID-19. URL: <https://wtcc.org/Research/To-Recovery-Beyond>
3. The Report on World Tourism Economy Trends (2021). URL: <https://en.wtcf.org.cn/Research/WTCFReports/2021031220363.html>
4. НТОУ у партнерстві із WTCF оголошує 2021 роком міського туризму! URL: http://www.ntoukraine.org/year2021_ua.html
5. Смирнов І., Любіцева О. Туристичний бізнес під час пандемії COVID-19: світовий та український досвід. *Вісник Київського національного університету культури і мистецтв. Серія: Туризм*. 2020. Вип. 3(2). С. 196-199. URL: <http://tourism.knukim.edu.ua/article/view/221278/221157>

Целуйко О. І.,

*Державний університет інфраструктури та технологій,
м. Київ, України*

СИСТЕМНИЙ ПІДХІД В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ КРАЇНИ

Ефективне використання фінансових ресурсів можливо лише на основі активної фінансової політики, яка представляє собою сукупність рішень, що приймаються суб'єктами економіки з приводу формування, розподілу і перерозподілу, а також використання коштів

у відповідності з поточними і стратегічними завданнями даного суб'єкта.

Що стосується, фінансової політики окремих господарюючих суб'єктів, то її теорія і практика сформувалася в Україні в період реформування вітчизняної економіки в зв'язку з переходом до ринкової системи і в основному запозичена з досвіду зарубіжних країн, де вона розвивалася протягом довгого часу як фінансовий менеджмент.

Розбіжності в науковій і практичній економічному середовищі досі існують з приводу трактування державної фінансової політики.

Основні з них зводяться до бачення фінансової політики держави як виключно бюджетно-податкової, тобто політики з приводу формування і використання централізованих фондів грошових коштів. Тим часом, усвідомлення змін, що відбуваються у вітчизняній економіці і фінансовій системі призводить до трансформації теоретичних поглядів на дану проблему. Перш за все, це виражається в об'єднанні бюджетно-податкової та грошово-кредитної політики держави в єдину фінансову політику.

Відповідно, об'єктом фінансової безпеки виступають національні інтереси, які включають в себе інтереси особистості, суспільства і всієї держави в цілому.

Традиційно розуміння сутності безпеки засноване на виділенні життєво важливих інтересів особистості, суспільства, держави в якості об'єктів захисної діяльності. Захищеність таких інтересів тотожна захищеності власне їх носіїв, якщо ми візьмемо на озброєння наступне визначення: життєво важливі інтереси - сукупність потреб, задоволення яких надійно забезпечує існування і можливості прогресивного розвитку особистості, суспільства і держави [1, 63].

Життєво важливі інтереси особистості, суспільства, держави інтегруються в національні інтереси - сукупність збалансованих інтересів особистості, суспільства і держави в економічній, внутрішньополітичній, соціальній, міжнародній, інформаційній, воєнній, екологічній та інших сферах. Вони носять довгостроковий характер і визначають основні цілі, стратегічні та поточні завдання внутрішньої і зовнішньої політики держави. До числа основних наукових понять, які можуть бути ефективно використані при аналізі системи фінансової безпеки, слід так само віднести «небезпеку».

На наш погляд, вищевідзначені підхід до державної фінансової політики, як єдиної, що використовує і координуючої бюджетно-податкову і грошово-кредитну політики держави, є обґрунтованим, що відображає реальні зміни, що відбуваються у вітчизняній фінансовій системі, і таким, що відповідає потребам реформування та ефективного управління національною економікою.

Виходячи з представленого розуміння сутності фінансової системи країни і державної фінансової політики, фінансова безпека держави досліджується автором стосовно державних фінансів і фінансового ринку, а також державної фінансової політики.

У попередньому параграфі фінансова безпека держави була визначена як рівень самодостатності його фінансової системи, що забезпечує достатню фінансову основу для здійснення економічної і соціальної політики з метою забезпечення реалізації та захисту національних інтересів.

Небезпека завжди пов'язана з наявністю і дією сил (факторів), які здатні завдати шкоди об'єкту або знищити його. Для того щоб розкрити зміст будь-якої небезпеки, необхідно їх знати. Такі сили (фактори) називають деструктивними (які руйнують)» [2, 199].

У навколишньому світі не існує абсолютно деструктивних або конструктивних сил (факторів). Вони виступають такими лише по відношенню до конкретних об'єктів, в конкретних умовах місця і часу.

Під джерелами небезпеки зазвичай розуміються сили (фактори), які потенційно таять в собі і за певних умов самі по собі або в різній сукупності виявляють ворожі наміри, шкідливі властивості, деструктивну природу.

При цьому об'єктом, що піддаються небезпеці, можуть бути тільки люди і їх об'єднання. Поняття «об'єкт небезпеки» стосовно чого-небудь іншого вживається лише тоді, коли цей об'єкт якимось чином включений в життя людей і грає в ній ту чи іншу роль.

Таке методологічне положення, прийняте в роботі як одне з основоположних є важливим при дослідженні різних аспектів фінансової безпеки грає ключову роль в життєдіяльності людей.

Хоча забезпечення інтересів держави є найважливішою характеристикою його фінансової безпеки, її кінцевою метою, необхідність розробки проблеми фінансової безпеки держави виникає в зв'язку з появою і зростанням загроз національним інтересам безпосередньо у фінансовій сфері.

Система реальних і потенційних загроз не є постійною, і такі загрози можуть з'являтися і зникати, наростати і зменшуватися, при цьому буде змінюватися їх значимість для безпеки держави. Одним з важливих переходів до аналізу загроз фінансовій безпеці є їх класифікація за характером і ступенем небезпеки, яку вони представляють.

При такій класифікації загроз можуть використовуватися різні ознаки, такі як:

- джерело загрози: внутрішній - на території України, зовнішній - розташування за кордоном держави;
- природа виникнення загрози: загроза, викликана політикою держави, ініційована іноземними державами, що виходить від деструктивних елементів економіки;
- ймовірність реалізації: реальна загроза - може здійснитися в будь-який момент, потенційна - може реалізуватися в разі формування певних умов;
- об'єкт посягання - банківська система, ринок цінних паперів, державна валюта, приватна власність та тощо;
- можливість прогнозування: прогнозовані на різних рівнях господарської системи і не прогнозовані;
- наслідки: загальні - відображаються на всій господарській системі держави або на більшій її частині, локальні - відображаються на окремих об'єктах;
- розмір матеріальної шкоди: катастрофічний, значний, що викликає труднощі [131].

У науковій літературі найбільш широко поширена класифікація загроз за їх територіальним ознакам. Внутрішні загрози можна визначити як нездатність до самозбереження і саморозвитку держави. Внутрішні загрози фінансової безпеки України є, в більшій мірі, наслідком переходу її економіки від адміністративної системи до ринкової, стихійного пристосування до нових умов функціонування, а також непередуманою грошово-кредитної політики держави.

Література:

1. Івашко О. Фінансова безпека України в умовах кризових явищ в економіці. Економічний часопис Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. 2015. № 2. С. 61-66.

2. Лелюк С. В. Фінансова безпека економічних систем: системно-біхевіористичний підхід. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Економіка. 2015. Вип. 1(1). С. 197-200.

3. Ухналь Н. М. Фінансова безпека України в контексті сучасних трансформаційних процесів. Наукові праці НДФІ. 2014. Вип. 2. С. 126-138.

Chornomord Ye. Ye., third year student

Scientific advisor: Vasylyk S.K., ph.d of economics, ass.prof.

***Simon Kuznets Kharkiv national university of economics,
Kharkiv, Ukraine***

THE ROLE OF THE DIGITAL ECONOMY IN THE DEVELOPMENT OF THE COUNTRY

At present, trends in the use of information technology are becoming increasingly important for the development of the state, business and society. Today, a new type of economy is being formed, dominated by the production, processing, storage, transmission and use of the amount of data. Data become the basis for economic analysis, which examines the patterns of functioning of modern socio-economic systems.

In modern conditions, the digital economy for Ukraine is a new basis for the development of the public administration system, economy, business, social sphere. The formation of a digital economy is a topic of national security of the state and competition of domestic enterprises.

The term "Digital Economy" (Incoli - electronic economy) was introduced in 1995. one hour at the Canadian professor of management D. Topscott from the University of Toronto and the American computer scientist N. Negroponte and quickly having expanded, introduced the understandings to the periphery of economic science: "New Economy", "Web Economy", "Internet Economy", "Network Economy" the whole term is more specific zm_st.

Also, digital economy is a chain of economy, which is based on digital computer technologies and information-communication technologies (ICT), albeit, on the basis of information technology, digital transformation is not interconnected Internet and new digital technologies [1].

The formation of the digital economic environment is closely related to the use of various digital technologies. It is digital technologies

that create the basis for the digital economy. Key digital technologies currently include:

1. Technology of big data. Big data is a set of approaches, tools and methods designed to process structured and unstructured data in order to obtain human-readable results.

2. Cognitive technologies. Cognitive technologies are a group of technologies capable of processing information in an unstructured form, most often in text form. Thanks to these technologies, it is possible to reduce labor costs for processing standard documents, including certificates, applications, statements, reports, payment documents, declarations, contracts, etc. This will help to fully automate the main part of the workflow and almost any work related to information processing.

3. Neurotechnology. Neurotechnology is a set of technologies created on the basis of the principles of the functioning of the nervous system. Also, neurotechnology is understood as the basis for creating a new class of competitive technologies necessary for the development of new markets, products, services, including those aimed at increasing the duration and quality of life.

4. Artificial intelligence. Artificial intelligence is the science and technology of creating intelligent machines, especially intelligent computer programs. According to forecasts, the volume of the world market for artificial intelligence will increase from \$ 1.38 billion to \$ 59.75 billion by 2025. The introduction of artificial intelligence will lead to the development of relations with consumers, improvement of personnel work, optimization of all processes, transformation of products into services and even changing the business model of many companies.

5. Distributed ledger systems. Distributed ledgers are a type of database, usually public, distributed over multiple sites, countries or institutions. The records are stored one after another in a continuous registry sequence, and are not grouped into blocks, but they can only be added when a quorum of participants is collected. Within the framework of distributed ledger systems, technologies such as blockchain and various digital currencies, for example, bitcoin, are considered.

6. Quantum technologies. Quantum technologies are technologies that use the specific features of quantum mechanics, primarily quantum entanglement. The goal of quantum technology is to create systems and devices based on quantum principles.

7. Internet of Things. This is a concept that combines many technologies and implies the equipment of sensors and the connection to

the Internet of all devices, which allows for remote monitoring, control and management of processes in real time. This concept is divided into two key technologies: the Internet of Things, which involves the collection of all kinds of data, and the Industrial Internet of Things, which is designed to automate production. The global IoT market is expected to reach \$ 4.3 trillion by 2025.

8. Cloud technologies. Cloud Computing is an information technology concept that provides ubiquitous and convenient network access on demand to the total amount of configurable computing resources that can be quickly provided and released with minimal operating costs or calls to the provider. It is cloud technologies that are currently the basis of most business models of the future and the principle of most economic interactions [2].

Thanks to the digital economy, the efficiency of all industries is increasing through the use of information technology; qualitatively and quantitatively, the possibilities of performing practically all operations through the computer, including the provision / receipt of various services and the execution of transactions, are increasing. However, in addition to a number of benefits, digital transformation also carries certain risks. Therefore, special attention is currently being paid to the issue of digital security. The following threats can be distinguished inherent to users of the digital society [4]:

1) the emergence of new viruses and the expansion of the arsenal of cybercriminals through the use of new technologies:

2) infrastructure cyber threats:

3) attacks on cryptocurrencies:

With the development of the digital economy, the state, along with users of digital services, may also face certain legal, economic and social threats:

- international cyber terrorism and cyber espionage;
- internal cyber terrorism and cyber espionage;
- tax evasion, illegal export of capital, laundering of criminally obtained income using cryptocurrencies;
- carrying out illegal business activities through the use of the Internet, including electronic commerce and financial services;
- an increase in unemployment due to the robotization of jobs, automation of management processes, and the growing use of 3D printers.

A key solution to the problem of digital security is the conclusion of a broad international agreement on cybersecurity. It is also necessary to

create a system for identifying all persons using the Internet, including social networks, as well as special certification and testing of equipment purchased from Ukrainian manufacturers for state needs and strategic facilities.

Thus, the further development of Russian society is impossible without the formation of a digital economy. Digital technologies in the next few years will become critically important for maintaining national interests, information and technological sovereignty, as well as the competitiveness of Ukraine on the world stage. Ukraine strategically not only cannot afford to lag behind in the development of digital and other end-to-end technologies, but should also take this opportunity to make a technological breakthrough, approach and even overtake the leading countries in some segments.

References

1. Razumkov centre. Цифрова економіка: тренди, ризики та соціальні детермінанти. 2020. Вид. Заповіт. 274 p.
2. Введение в «Цифровую» экономику / А.В. Кешелава В.Г. Буданов, В.Ю. Румянцев и др.; под общ. ред. А.В. Кешелава; гл. «цифр.» конс. И.А. Зимненко. М.: ВНИИГеосистем, 2017.
3. Cassar C. What is digital economy? Unicorns, transformation and the internet of things. URL: <https://www2.deloitte.com/mt/en/pages/technology/articles/mt-what-is-digital-economy.html>.
4. И. А. Артемьева. Цифровая экономика: возможности и вызовы глобальной трансформации. 2018.
5. Tapscott D. The digital economy: rethinking promise and peril in the age of networked intelligence / D. Tapscott. – McGraw Hill Professional, 2014. – 432 p.

Елісєєва О.К., д.е.н., проф.,

Овсяннікова Д.О. здобувач вищої освіти

*Дніпровський Національний університет ім. Олеся Гончара
м. Дніпро, Україна*

ОЦІНЮВАННЯ РОБОТИ МАЛИХ ТА СЕРЕДНІХ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ

Карантин введений під час пандемії коронавірусу вимагав тимчасового закриття малих та середніх підприємств по всьому світі

й Україна не стала винятком. Найбільше це торкнулось торгівлі пов'язаної з харчуванням (тобто усіх продуктових магазинів, кав'ярень, ресторанів та закладів швидкого харчування) і сфери послуг (салонів краси, бібліотек, закладів відпочинку, заправок тощо), трохи менше ситуація вплинула на юридичні та консалтингові фірми. Звісно що встояти за таких умов дуже важко, бо збитки неминучі, тож для деяких підприємців карантин став причиною закриття бізнесу. Якщо вірити статистичним даним то близько 40% підприємств не зазнали суттєвих втрат та обійшлися лише введеними додатковими заходами безпеки, але опитування не врахувало більш точні дані про підприємства в яких спостерігалася така тенденція. Найліпше карантин перенесли великі підприємства, які мали стійкі партнерські стосунки та змогли отримати кредит на покриття своїх витрат. Але уже для середніх підприємств карантинні обмеження стали дійсно відчутними, багатьом з них довелося скорочувати виробництво, щоб хоч трохи збалансувати витрати з прибутком, деякі з них втратили партнерів хоч це лише у одиничних випадках призвело до закриття компанії. Що ж говорити про малі або мікропідприємства більшість з яких були змушені припинити свою підприємницьку діяльність. Тож можна сказати, що найбільш негативно вплинув карантин на невеликі підприємства з нестійкими зв'язками. За офіційними результатами опитування через карантинні заборони призупинили свою діяльність щонайменше 277 тис. підприємців, інакше кажучи, один з п'ятох бізнесів опинився під загрозою закриття. При цьому ця тенденція ще не йде на спад, разом й з цим кількість робочих вакансій зменшилась втричі. Малі підприємства змушені економити на оплаті праці, тобто знижувати заробітну плату, або навіть відправляти працівників у неоплачувану відпустку чи скорочувати персонал. Усе це знижує споживчу здатність населення, що призводить до замкнутого кола, в якому населення не має коштів на купівлю товару і як наслідок підприємство знову несе збитки через відсутність клієнтів. Малі та середні бізнеси складають більшість у структурі Спільки українських підприємців. Логічно, що за таких умов держава має підтримати представників малого та середнього бізнесу вводячи пільги на зразок «Кредитних канікул».

Але якщо подивитися під іншим кутом зору на цю проблему, то можна стверджувати що малий бізнес є найгнучкішим і має більшу здатність пристосовуватися до нових умов. Не таємниця що є

сфери, для яких коронавірус поліпшив становище, серед них: онлайн сервіси, сервіси для віддаленої роботи, послуги з доставки; продаж товарів онлайн тощо. Таким чином, для підприємств створюються можливості, якими лише потрібно скористатися, тобто доцільним розпочати ведення сторінки у соц. мережах, налагодити там рекламу, розробити систему доставки товарів клієнту до дому.

Висновок: уряд нашої країни намагається знайти оптимальний варіант для забезпечення здоров'я населення та підтримки економічної сфери, але звісно, що таку комбінацію складно підібрати одразу. Так як малі та середні підприємства становлять основну частку бізнесів у країні, то саме на них повинна бути спрямована підтримка держави. Україна дуже багато робить на законодавчому рівні для поліпшення справ серед малих підприємств, але таких дій зазвичай мало. Україна повинна більше уваги приділяти досвіду інших країн щодо подібних питань. А самі підприємства повинні користатися усіма можливостями, що відкриваються для них й не нехтувати можливістю поєднати свій бізнес з онлайн технологіями: послуги з розроблення сайтів, Інтернет-магазинів, ведення контенту тощо.

Література:

1. Коронавірус VS бізнес: половина підприємств протримається на карантині не більше місяця URL: <https://www.epravda.com.ua/rus/publications/2020/04/2/658857/>
2. ШЛЯХИ РОЗВИТКУ МАЛОГО БІЗНЕСУ В УМОВАХ COVID-19 URL: http://www.market-infr.od.ua/journals/2020/49_2020_ukr/28.pdf
3. Іванна Мельничук Коронавірус vs бізнес URL: <https://mbbusinesspartner.com.ua/koronavirus-vs-business>
4. Через пандемію понад 10% малих і середніх підприємств в Україні опинилися на межі банкрутства й незабаром підуть із бізнесу - ПРООН URL: <https://ua.interfax.com.ua/news/general/706303.html>

СТАЛИЙ РОЗВИТОК У ДЕРЖАВНІЙ ЕКОНОМІЧНІЙ ПОЛІТИЦІ ЯК СИСТЕМНИЙ ANTI-КАТАСТРОФІЗМ

Актуальність теми. Фактор “катастрофізму” був об’єктом дослідження в усі часи. Аристотель наголошував на тому, що, по-перше, безмежний елемент був би загибеллю для протилежних елементів ... цілому варто бути обмеженим [1, с. 293], що, по-друге, “оскільки будь-яке природне становлення на землі відбувається поступово і терміни, незрівнянно довше нашого життя, ці явища нам непомітні, і навіть загибель і знищення цілих народів відбувається перш, ніж вдається засвідчити від початку і до кінця котрусь із таких змін; найбільш спустошливе і швидке винищення людей приносять війни, а крім того, хвороби і недорід, який може бути страшним лихом, а може діяти поступово, так що навіть переселення таких народів відбувається непомітно: адже одні покидають свої краю, інші ж залишаються до тих пір, поки земля вже нікого не може прогодувати” [2, с. 471], а, по-третє, “надлишок і брак згубні для досконалості, а володіння серединою благотворно”, тому “для будь-якого просто роздати і розтратити гроші, а ось витратити на те, що потрібно, стільки, скільки потрібно, коли, заради того і як слід, здатний не всякий, і це не просто” [3, с. 86, 93], по-четверте, “склалося уявлення, що предметом мистецтва наживати стан служать головним чином гроші і ніби головним його завданням є дослідження джерела, з якого можна почерпнути найбільшу їх кількість, адже воно розглядається як мистецтво, що створює багатство і гроші”, хоча усі знайомі з долею Мідаса, у якого “внаслідок ненаситності бажань все страви перетворювалися в золото”, і з тим, що “деякі держави, перебуваючи в скрутному фінансовому становищі, вдаються до монополії” [4, с. 392, 397], що, по-п’яте, у політиці держави “слід вимагати відносного, а не абсолютної єдності як сім’ї, так і держави; коли ця єдність зайде надто далеко, то і сама держава буде знищена; якщо навіть цього і не станеться, держава на шляху до свого знищення стане державою гіршою” [4, с. 412]. Отже, Аристотель шукав рівень системності у державній політиці, де будуть гармонізовані її складові: соціальна (здоров’я людини, сім’я, мир); екологічна (деградація природи,); економіка (інструмент

обмеження монополії, влади грошей та фінансового мистецтва придбання багатства – *хрематистики*).

Для України проблема “катастрофізму” з 1986 р. переважно пов’язана з ліквідацією наслідків Чорнобильської катастрофи. Аналіз нормативно-правових актів (далі – НПА), які містяться на сайті rada.gov.ua, вказують на те, що збитки екологічні від Чорнобильської катастрофи також викликали великі соціальні та економічні збитки. При цьому доречно зауважити, що й сама Чорнобильська катастрофа стала наслідком попередньої дисгармонії певної групи факторів. На необхідності врахування цієї дисгармонії наполягали фахівці Римського клубу. Але знадобилася катастрофа, щоб сталий розвиток став *актуальним* механізмом системного анти-катастрофізму державної економічної політики (далі ДЕП).

Назва проблеми. Ринкова господарська система історично формувалася на засадах максимізації прибутку. Прийнята Верховною Радою України у 1990 р. “Концепція переходу УРСР до ринкової економіки” визнала пріоритетність екології над іншими проблемами соціально-економічного розвитку. У 1991 р. ця позиція була підтверджена у статті 3 Закону України (далі – ЗУ) № 1264 “Про охорону навколишнього природного середовища”. Відповідно у статті 1 Конституції України (далі – КУ) зазначено: Україна є соціальною державою. Господарський кодекс України (далі – ГКУ) у статті 42 визнав підприємництво діяльністю, що здійснюється з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку, а у статті 62 підприємство – суб’єктом, що створюється для задоволення суспільних та особистих потреб. У преамбулі ГКУ згадує мету: утвердити суспільний господарський порядок в економічній системі України, сприяти гармонізації її з іншими економічними системами. Але теза про пріоритетність екології над економічним розвитком там відсутня.

Вирішення вищезгаданої проблеми потребує реалізації таких цілей:

- 1) орієнтованість ДЕП на забезпечення гармонійного сталого розвитку;
- 2) сталий розвиток як надскладна система у контексті його гармонізації;
- 3) гармонійний сталий розвиток у ДЕП як системний анти-катастрофізм.

Обґрунтування наукових результатів. На думку вітчизняних вчених, “економічна політика” – це система економічних цілей і засобів (інструментів), які забезпечують вирішення стратегічних (довгострокових) і тактичних завдань розвитку економічної системи країни, втілених у державних програмах, якими має формуватися інтегративна єдність соціо-еколого-економічного прогресу в концепції сталого розвитку [5, с. 516, 617-619]. Але для умов сучасної України, стверджує В.М. Геєць, є типовою ситуація відсутності стратегії (політичної та економічної) держави як “агента розвитку” на основі самоідентифікації та переходу до ендогенізованої моделі (найоптимальніше в існуючих економічних умовах використання внутрішніх ресурсів, у першу чергу людських, науково-технологічних, фінансових, і факторів розвитку; захист національних інтересів шляхом інноваційності у пріоритетних сферах; формування інтелектуального капіталу і його захист (*влада знань проти влади сили та влади капіталу*), та рівноправні й партнерські зовнішньоекономічні відносини) [6, с. 516, 177, 183]. Аналогічної думки притримувалися Е. Вайцеккер та інші автори: “розумна цивілізація далеко виходить за рамки технології та кількісних цілей; наша економічна політика неминуче повинна подолати показники, які вводять в оману, типу ВВП, де показаний оборот товарів/послуг, а не добробут” [7, с. 31].

ЗУ “Про засади внутрішньої і зовнішньої політики” (№ 2411, 2010 р.) у статті 2.2 вказує, що внутрішня політика ґрунтується на забезпеченні сталого розвитку економіки на ринкових засадах та її соціальної спрямованості; а у статтях 7-8-9 – структуровані засади внутрішньої політики у сферах відповідно: економічній, соціальній екологічній (та техногенної безпеки). Якщо порівняти структуру засад внутрішньої політики у вищезгаданих сферах згідно із ЗУ № 2411 із структурою напрямів ДЕП (стаття 10 ГКУ), то виникає певна колізія щодо реалізації положення статті 3 ЗУ № 1264: е) науково обґрунтоване узгодження екологічних, економічних та соціальних інтересів суспільства на основі поєднання міждисциплінарних знань відповідних наук, прогнозування стану навколишнього природного середовища. Ще Ч. Дарвін підкреслював, що “органічні умови життя стають більш і більш складними; звідси, з першого погляду може представитися очевидним, що не існує межі для прагнення до корисного різноманітності в будові, а, отже, не представляється межі для числа видів, які могли б виникнути” [8, с. 227]. На думку Р.

Коуза, взаємини між економічною і правовою системами надзвичайно складні; зміна закону впливає на економіку, і багато наслідків таких змін ще приховані від нас (хоча вони й становлять саму суть економічної політики) [9, с. 35]. На посиленні ролі міждисциплінарного співробітництва у процесі організації складних систем наполягав В. Леонтєв [10, с. 27]. Кожна з теорій, стверджував Г. Мінцберг, являє собою досить наближений погляд на організаційну реальність, і тільки комбінування їх наближає до розуміння справжньої складності функціонування організації, з цією складністю доведеться мати справу в подальшому [11, с. 21]. Отже, кожен суб'єкт ДЕП (і учасник відносин) “повинен розуміти, що дійсність набагато складніше, ніж те, що показується на найкращих схемах” [12, с. 166].

Виникненням і загибеллю народів, вказував Ю. Лібіх, управляє один і той же закон природи; відібрання у країн тих умов, що визначають їх родючість, викликає їх загибель, підтримка ж цих умов забезпечує цим країнам тривале існування, багатство і могутність [13, с. 85]. На цьому наголошують і фахівці Римського клубу: “зростання зовсім не обов'язково веде до катастрофи; криза настає тільки в тому випадку, якщо зростання привів до виходу за межі: запити настільки великі, що ресурси планети виснажуються, і тоді вона вже не в змозі забезпечити самопідтримки; навантаження з боку людини на природу зростає, незважаючи на розвиток технологій та зусилля громадських організацій; становище ускладнюється тим, що людство вже вийшло за межі і знаходиться в нестійкій області, але розуміння цієї проблеми в усьому світі гнітюче слабке, і щоб знизити вплив на навколишнє середовище і повернутися до допустимого рівня, необхідно змінити особистісні та суспільні цінності, а щоб домогтися у політиків підтримки в даному питанні, часу потрібно дуже багато” [14, с. 165].

Угода про асоціацію між Україною та ЄС (ратифікована ЗУ № 1678, 2014 р.) у Частині 2 (Державна допомога) Стаття 262 (Загальні принципи) у п. 2.b допускає певну допомогу окремим підприємствам на відшкодування збитків, спричинених природними катастрофами або надзвичайними ситуаціями, а у п. 3 зазначає, що може вважатися сумісним з належним виконанням цієї Угоди допомога для: а) сприяння економічному розвитку регіонів з надзвичайно низьким рівнем життя, із суттєвим рівнем безробіття; б) сприяння виконанню важливого проекту задля спільного європейського інтересу або

виправлення значних порушень нормальної роботи в економіці України чи однієї з держав-членів ЄС; с) сприянню розвитку певної економічної діяльності, певних економічних сфер; d) підтримки культури та збереження культурної спадщини; е) досягнення цілей, дозволених відповідно до правил ЄС щодо горизонтальних блоків виключень та правил щодо горизонтальної і галузевої державної допомоги, яка надається відповідно до викладених у них умов; f) інвестицій (рух до відповідності обов'язковим стандартам, визначеним директивами ЄС).

Таким чином, зосередження в Україні проблеми “катастрофізму” на тих її аспектах, які пов’язані з ліквідацією наслідків Чорнобильської катастрофи, до певної міри (в умовах дефіциту матеріальних та фінансових ресурсів) гальмує усвідомлення необхідності гармонізації ключових складових сталого розвитку (екологія + соціальне + економічне) у процесах відповідного реформування державної економічної політики за критеріями системного анти-катастрофізму

Висновки. Наведений вище аналіз дозволяє зробити наступні висновки:

1) дослідження фактору “катастрофізму” є фундаментальним стрижнем для розбудови наукового забезпечення парадигми сталого розвитку економіки;

2) державну економічну політику слід будувати на науково-обґрунтованій її орієнтованості на повноцінне забезпечення гармонійного сталого розвитку;

3) сталий розвиток на етапі входження у стан інформаційного суспільства має сприйматися як надскладна система, яка потребує всебічної гармонізації;

4) ідея гармонійного сталого розвитку, синхронізована з реформуванням державної економічної політики, по суті й діє як системний анти-катастрофізм.

Література:

1. Аристотель. Метафизика. М.: Мысль, 1976. С. 63-368.
2. Аристотель. Метеорологика. М.: Мысль, 1981. С. 441-558
3. Аристотель. Никомахова етика. М.: Мысль, 1983. С. 53-294
4. Аристотель. Политика. М.: Мысль, 1983. С. 375-644.

5. Економічна теорія: Політекономія: Підручник / За ред. В.Д. Базилевича. — 6-те вид., перероб. і доп. — К.: Знання-Прес, 2007. 719 с.
6. Гесць, В. М. Суспільство, держава, економіка: феноменологія взаємодії та розвитку. К.: Ін-т екон. та прогноз. НАНУ, 2009 . 863 с.
7. Вайцзеккер Э. Ловинс Э., Ловинс Л. Фактор четыре. Затрат – половина, отдача – двойная. Новый доклад Римскому клубу. Пер. с англ. М.: Academia, 2000. 400 с.
8. Дарвин Ч. Происхождение видов. Пер. К.А. Тимирязева. М.-Л.: ОГИЗ-СЕЛЬХОЗГИЗ, 1935. 636 с.
9. Коуз Р. Фирма, рынок и право. Пер. с англ. М.: Новое издательство, 2007. 224 с.
10. Леонтьев В. Экономические эссе. Теории, исследования, факты и политика. Пер. с англ. М.: Политиздат, 1990. 415 с.
11. Минцберг Г. Структура в кулаке: создание эффективной организации . Пер. с англ.. СПб.: Питер, 2004. 512с.
12. Курс для высшего управленческого персонала / Сокр. пер. амер. изд., представленного Прентис-Холлом. М.: Экономика, 1970. 807 с.
13. Либих Ю. Химия в приложении к земледелию и физиологии. Пер. с нем. – М.-Л.: ОГИЗ-СЕЛЬХОЗГИЗ, 1936. 407 с.
14. Медоуз Д. Рандерс Й., Медоуз Д. Пределы роста. 30 лет спустя. Уч. Пособ. для ВУЗов. Пер. с англ. М.: АК, 2007. 342 с.

Яцунь Ю.В.,
здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
Науковий керівник: Венгуренко Т. Г., ст. викладач
Університет державної фіскальної служби України
м. Ірпінь, Україна

ПОДАТКОВЕ СТИМУЛЮВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ

Під впливом реформи децентралізації та на етапі виникнення нових податкових повноважень, що регулюють розвиток економічних підсистем, проблема стимулювання інвестиційної діяльності в національній економіці в умовах сучасних трансформацій та реформ залишається невирішеною. В контексті

поточної податкової реформи в Україні рекомендується сформулювати та впровадити різні заходи впливу на стимулювання соціально-економічного розвитку на національному та регіональному рівнях, а також за стратегічними напрямками та видами економічної діяльності.

Інтенсифікація динаміки економічного зростання України повинна здійснюватися з урахуванням податкової підтримки вітчизняних підприємств, які, завдяки здійсненню та впровадженню у господарську практику результатів науково-дослідних та проєктно-конструкторських розробок, можуть успішно конкурувати як на вітчизняному, так і на світовому ринках. Щоб цього досягти, потрібно здійснювати ретельно продумане реформування податкової системи, що має бути націлене не лише на стабільне виконання завдань фіскальної політики, а й на стимулювання розвитку на інноваційній основі. Зокрема, додаткові податкові стимули повинні бути спрямовані на вирішення таких основних завдань:

- створення нових високотехнологічних виробництв, продукція яких має значну частку доданої вартості та високу конкурентоспроможність;
- підтримку здійснення науково-дослідних і проєктно-конструкторських робіт та впровадження їх результатів у господарську практику;
- модернізацію, реконструкцію та добудову існуючих виробничих потужностей, капітальний ремонт і переоснащення основних засобів, зростання частки використовуваних у виробництві нематеріальних активів.

Застосування податкових стимулів зумовлюється й тим, що в сучасних умовах можливості прямої бюджетної підтримки інноваційних проєктів суттєво обмежені. Підприємство, яке здійснює видатки на науково-дослідні та проєктно-конструкторські роботи, зможе отримати економічну вигоду від їх використання тільки після випуску інноваційної готової продукції (робіт, послуг) та отримання додаткового прибутку внаслідок її реалізації. Відповідно, дозволити собі фінансувати такі роботи можуть лише ті підприємства, які мають джерела самофінансування в достатньому обсязі. Висока вартість кредитних та інших залучень, невизначеність стосовно економічної ефективності запланованих інновацій – усе це спонукає, швидше, до відмови від їх розробки та впровадження, ніж до усвідомленого ризику їх боргового фінансування.

Питання податкового стимулювання повинно не тільки спонукати суб'єкт підприємницької діяльності до вибору інноваційної альтернативи розвитку, але й до пошуку чи формування джерел фінансування такого розвитку.

Сучасні принципи податкового стимулювання, на думку вітчизняних експертів, повинні враховувати такі особливості: його цільовий характер; адекватність пріоритетам економічної політики; обмеженість в обмін на результативність; орієнтованість на розвиток; співфінансування; відсутність негативних наслідків для конкуренції [1].

Податкове регулювання є однією з найбільш універсальних форм державного стимулювання інвестиційно-інноваційного розвитку. Ефективне використання механізму податкового регулювання створює можливості для активного впливу держави на обсяги та якість суспільного відтворення, структуру виробництва та напрями розподілу національного продукту, забезпечує оптимізацію структури економіки країни шляхом прискореного накопичення капіталу в перспективних галузях та регіонах країни.

Основною метою інноваційної моделі розвитку економіки країни є підвищення конкурентоспроможності національної економіки за рахунок широкомасштабного впровадження в економічну діяльність досягнень науки і технології та сучасних підходів до організації господарської діяльності.

Стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності держава може забезпечувати шляхом застосування адміністративних (прямих) методів підтримки (пряме фінансування інноваційних процесів із бюджету; система державного замовлення; надання кредитів на пільгових умовах підприємствам і організаціям, які здійснюють наукові розробки; безоплатна передача або надання на пільгових умовах державного майна та земельних ділянок для організації інноваційних підприємств) або економічних (непрямих) методів (застосування системи податкових та кредитних стимулів, податкових пільг, податкових канікул; страхування інноваційних ризиків; створення науково-технічних зон зі спеціальним режимом інноваційно-інвестиційної діяльності; розвиток науки та системи вищої освіти). Важливими важелями в регулюванні інноваційної політики є звільнення від сплати імпортного ПДВ, пільги за єдиним соціальним внеском, звільнення від сплати окремих податків для венчурних фірм, податкове стимулювання діяльності нових

інноваційних підприємств, малого та середнього бізнесу та зниження ставок податку для експортоорієнтованих підприємств тощо. Залежно від різних інституційних особливостей різними країнами використовується безліч комбінацій із можливих перелічених заходів податкового регулювання.

Однією з найпоширеніших форм стимулювання інноваційної діяльності в зарубіжних країнах є надання податкових пільг, державних субсидій і дотацій, що стимулюють підприємства до розвитку інноваційної діяльності. У країнах Західної Європи використовуються такі податкові пільги, як екстра-концесії та податковий кредит. За рахунок екстра-концесії фірми можуть фінансувати із своєї податкової бази понад 100% своїх інноваційних витрат. Податковий кредит дає змогу фінансувати лише певний відсоток своїх інновацій.

Суттєвим важелем у податковому регулюванні інноваційного розвитку країн ЄС є податкове стимулювання у сфері дослідних робіт. Частіше пільги на дослідницькі роботи надаються у вигляді об'ємних або прирістних знижок із видатків компаній на ці цілі [2].

В сфері прямого оподаткування, пов'язаного зі стимулюванням інноваційних процесів, необхідно повністю або частково звільнити від сплати податку на прибуток підприємства, які реалізують наукові проекти, впроваджують у технологічний виробничий процес інноваційний продукт. Однак звільненню від сплати податку повинен підлягати лише прибуток, отриманий в результаті виробництва на основі інноваційних технологій. Варто зазначити, що таке звільнення не повинно бути довготривалим і спонукати підприємство до отримання надприбутків. Разом із цим пропонуємо ввести знижену ставку податку на доходи фізичних осіб для наукових співробітників науково-дослідних установ, фізичних осіб-підприємців, які отримують патенти на винаходи, чи будь-яких інших працівників (виконавців), що беруть участь у наукових дослідженнях, розробляють наукові проекти, які обумовлюють створення інноваційного продукту. Це дасть змогу покращити рівень мотивації для діяльності наукових співробітників, розвитку науки, спонукання наукових досліджень у сфері створення новітнього інноваційного продукту. Зниження податкового навантаження на фонд оплати працівників, задіяних у розробці наукових досліджень, забезпечить конкурентоспроможність вітчизняних наукових розробок поряд із зарубіжними [3].

Значущими для інвестиційного розвитку економіки України будуть такі основні напрямки як підтримка інвестиційної діяльності в аспектах залучення нових капіталів і забезпечення їх відтворення; розвиток інноваційної діяльності; підтримка виробників сільськогосподарської продукції; підтримка процесу децентралізації і розвитку місцевих громад; підтримка розвитку малого бізнесу на умовах незмінності і стабільності умов провадження господарської діяльності та підтримки соціально незахищених верств населення.

Для впровадження і реалізації даних напрямів стимулювання інвестиційного розвитку економіки України передбачається внесення змін до відповідних редакцій статей і пунктів Податкового Кодексу України, які встановлюють пільговий режим оподаткування реінвестиційних операцій, спрощений підхід до адміністрування фіксованого сільськогосподарського податку, незмінність умов оподаткування представників малого бізнесу, надання реальної можливості для місцевих громад щодо провадження конкурентної податкової політики за допомогою делегування повноважень стосовно встановлення ставок деяких податків і зборів, скасування перепонів в частині податків на прибуток та на додану вартість для провадження інноваційної діяльності, застосування безподаткового режиму для соціально незахищених верств населення в частині єдиного податку, в разі відкриття ними малого бізнесу [4].

Як інструмент впливу країни на економічний розвиток, оподаткування відіграє одну з найважливіших ролей. Тому завдання збільшення інвестиційної діяльності суб'єктів господарювання вимагає розробки ефективних методів податкового регулювання та стимулювання господарської діяльності. Водночас світовий досвід показує, що якщо права та відповідальності регіональних та місцевих органів влади, включаючи податковий напрям, не посилюються, неможливо вирішити проблему значного зростання інвестицій в економічний розвиток.

Література

1. Варналій З.С., Романюк М.В. Податкове стимулювання інноваційного розвитку України. *Економічна безпека: стратегічні пріоритети*. Вип. 4. 2017. С. 5-15. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=spa_2017_4_3

2. Крисоватий І. Напрямки вдосконалення податкового стимулювання інноваційних процесів в Україні. *Світ фінансів*. Вип. №4. С. 28-36. URL: <http://sf.tneu.edu.ua/index.php/sf/article/download/758/766>
3. Черничко Т.В., Малець С.С. Зарубіжний досвід податкового регулювання інноваційних процесів. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Вип. 17. 2016. С. 49-52. URL: [http://www.irbisnbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Nvkhdu_en_2016_17\(4\)_13.pdf](http://www.irbisnbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Nvkhdu_en_2016_17(4)_13.pdf)
4. Буркинський Б. В., Лайко О. І. Податкові інструменти стимулювання інвестиційного розвитку: світовий досвід та національні реалії. *Економічні інновації*. Вип. 66. 2018. С. 32-43. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/ecinn_2018_66_6.pdf

СЕКЦІЯ 4. ЕКОНОМІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ КРАЇНИ

Григорян О.О.

*Харківський національний економічний університет
імені Семена Кузнеця,
м. Харків, Україна*

СПОСТЕРЕЖЕННЯ ЗА ПЕРШИМИ КРОКАМИ ІНДУСТРІЇ 4.0 В УКРАЇНІ

Форми зовнішньо - економічних зв'язків України різноманітні: торгівля, спеціалізація, кооперування виробництва, експорт, імпорт капіталів, робочої сили, надання-одержання послуг (виробничих, страхових, консультаційних, маркетингових) міжнародне спільне підприємництво, будівництво, науково-технологічне співробітництво, валютні та фінансово-кредитні відносини, інтуризм, проведення на комерційній основі виставок, ярмарок, торгів, аукціонів.

Професор Шаблій в кінці ХХ століття говорив, що українство перетворилося у глобальну систему і фактор світового життя, бо Україна держава зі столицею, у древньому Києві, що стало ядром цієї системи, фокусом глобального українства, засобом його об'єднання і розвитку [5].

Якщо раніше технологічні уклади формувалися на досягненнях індустрії (1770-1880) інновації двигунів парової промисловості та досягненнях в текстильній промисловості, до 1970- масове виробництво, засноване на електричному приводі, а з 1970- і до сьогодні подальша автоматизація виробництва, завдяки цьому з'являються спеціалізовані наукові центри, технополіси, «технологічні парки», відбувається інтеграція науки з модернізованим виробництвом. Науково-технічний прогрес стає важливим чинником зростання ефективності праці, інтелектуалізації, рушієм економіки. Кожна нація мріє про вищий рівень, який обов'язково відображається в історичному процесі, що значно повинні збільшувати економічні можливості при базуванні на технологічних досягненнях промислових революцій. [5]

Час дуже швидкоплинний і в мові етносу з'являються нові поняття – глобалізація, Індустрія 4.0, вперше воно вжито в Німеччині 2011 р. на Ганноверському ярмарку, маючи на увазі сенс засобу

підвищення конкурентоспроможності обробної промисловості країни через посилену інтеграцію «кіберфізичних систем» у виробничі процеси. «Індустрія 4.0» поєднує технології та тісно взаємодіє на рівні фізичних, біологічних та цифрових сфер. Четверта промислова революція передбачає розвиток нових розробок, кіберфізичних систем, для примінення автоматизованого виробничого процесу, спрямовані на збереження природи.

Такі розвинені країни, як Німеччина, Австрія приділяють велику увагу розвитку економіки, науки, техніки. Наша країна теж цікавиться цими розробками й розвитком держави, бо є стратегія розвитку України до 2030 року. Згідно цього положення є 6 стратегічних цілей та методи їх досягнення[6]. На першому місці серед негативних факторів розвитку економіки - низька прозорість діяльності малого та середнього бізнесу, бюрократизм та корупція, які тормозять розвиток бізнесу, монополізм, повільне формування законодавчого процесу на європейському рівні, недосконала захищеність інтелектуальної власності.

Згідно з міжнародних стандартів існує ряд дискусій в експертному середовищі промислової автоматизації української Індустрії щодо міжнародних технічних стандартів згідно з Михайлом Федюком, який стверджує, що існує незрілість ряду державних стейкхолдерів та учасників ринку. Й виділяють основні проблемні напрямки:

- Як прискорити інтеграційні процеси ?

- Як ці процеси інтегрувати на світовому ринку, де головним є прибуток та раціональне використання ресурсів, щоб це було підведено до світових стандартів ринку?

В США, де вже є взаємодія кіберфізична, людини і техніка, є і бажаний ефект - навчальна архітектурна модель Reference Architectural Model, в Німеччині - візуальні карти (модель від RAMi 4.0), міжнародні об'єднання - ISO/KEC/IEEE/ з приміненням міжнародних стандартів. Наша країна теж цікавиться цими розробками, й має стратегію розвитку України до 2030 року.

Існують свої позитивні і негативні сторони економіки нашої держави. Недоліки:

- Низька ефективність виробництва, через видобувні галузі, які потребують значних капіталовкладень

- Технологічна відсталість, моральна й фізична зношеність основних засобів

- Низька продуктивність праці

Позитивні сторони - для успішного економічного розвитку є багатий інтелектуальний потенціал, один з них – наші вищі навчальні заклади, які готують якісних фахівців з менеджменту, кібербезпеки. Так за період з 1993 по 2016 роки захистились близько 18 тисяч докторів та більше 153 тисячі кандидатів науки, а з 2001 по 2017 роки – 12442 докторів та 53236 кандидатів. [3] По даним Top Universities 2020 до найкращих 500 вузів світу увійшов Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, зайнявши 491 місце, а до 1000 – Київський національний імені Т.Г.Шевченка, Харківський національний політехнічний інститут, Київський політехнічний ім. І.Сікорського, Сумський державний та Львівська політехніка.[3] В 2019 році представники Партнерської платформи Харківщини прийняли участь у Німецькій Програмі ФМЄЕ для співробітництва в проєкті «Fit for Partnership with German» [4]. Згідно дослідження Радіо Свобода основним здобутком українських вчених за 2020р. є розробка ПЛР-і ІФА-тестів для діагностики корона вірусу, київською приватною лабораторією; вчені Інституту фізики НАНУ- метал-водо-полімерний нанокомпозит із властивостями антисептики(антисептик на основі срібла); вчені Донецького фізико-технічного інституту ім. Галкіна разом Австралійським університетом Монаша, Німецькими інститутами колоїдів та інтерфейсів Макса Планка та нанотехнологій Технологічного інституту Карлсруе винайшли нову методику створення внутрішніх архітектур у металевих матеріалах – ліоміметіку; завдяки співпраці НАН та Українського гідрометеорологічного інституту – створено методику виявлення пожеж через дані із супутників; науковці інституту біохімії імені Палладіна НАН виявили метод оцінки токсичності пластикового диму (один із напрямків роботи «Аерокосмічних спостережень довкілля в інтересах сталого розвитку та безпеки як національного сегменту проєкту Горизонт-2020 ERA-PLANET); на Львівщині в місті Золочеві запрацював один із кращих в Україні та в Східній Європі радіотелескоп РТ-32, що є початком Європейської РНДБ-мережі.[2] В умовах стрімкого розвитку технологій в галузях промисловості результат залежить від впровадження та швидкого реагування на реалізацію нанотехнологій.13 березня Україна та 11 країн – Азербайджан, Білорусія, Вірменія, Казахстан, Киргизстан, Молдова, Росія, Таджикистан, Туркменістан, Узбекистан, Грузія (з 1994) – підписали Угоду про науково-технічне співробітництво в

рамках держав-учасниць з метою проведення узгодженої науково-технічної політики. З 1994 Україна включилася у Міжнародне науково-технічне співробітництво. Були встановлені прямі зв'язки Академією наук України з закладами Англії, Австрії, Італії, Франції, Румунії, Чехії, Словаччини, Китаю, Індії, Південної Кореї. 39 академічних інститутів, університетів були учасниками міжнародних відносин. 2016 року розпочато рух «Індустрія 4.0 в Україні» Асоціацією підприємств промислової автоматизації. Його продовжили та розвили: в столиці держави Києві – 17 квітня 2019 відкрито Центр в Київському політехнічному інституті імені Ігоря Сікорського, де створений Оргкомітет з 5 факультетами – теплоенергетичним, менеджменту та маркетингу, електро-енергетики та автоматики, радіотехніки, інформатики та обчислювальної техніки, очолив – доцент кафедри АТЕП-ТЕФ Олександр Степанець, де визначено 5 пріоритетів у розвитку співпраці : інтеграція в національні проекти та співпраця між факультетами; розвиток проектів формату «Дієве партнерство» з членами АППАУ; співпраця з іншими Центрами; залучення до співпраці в комітетах та групах АППАУ; залучення членів АППАУ та учасників Центру 4.0 в Sikorsky challenge. А в Харкові відкрито другий регіональний центр, база Харківського аерокосмічного університету імені Жуковського 4-5 жовтня. Це є початком мережі центрів Індустрії 4.0. Налагоджено базу : Карлівський машинобудівний завод, Харківський тракторний завод, завод ФЕД, завод ім. Антонова, Турбоатом, представники МОН, НАН, ОДА, вузи. А в Одесі - 1 лютого 2018 року на базі Одеської національної академії харчових технологій відкрито Навчально-науковий інститут комп'ютерних систем і технологій ім. П.М.Платонова, де й розташовано Центр Індустрія 4.0, який об'єднує кафедри двох факультетів : комп'ютерних систем та автоматизації; комп'ютерної інженерії, програмування та кіберзахисту. А в Запоріжжі – з листопада 2019 року відкрито центр кластерів ІАМ , де увійшли Запорізька ОДА, Запорізька ТПП. Завдяки старанням влади підписано Меморандуми з місцевою владою. А в Кривому Розі- «АрселорМіттал Кривий Ріг», де було розроблено нові технопарки та дорожні карти [1].

І сьогодні світ живе в цю епоху, яка поступово трансформується у IV промислову революцію, яка з 2011 року, дякуючи когорті вчених, політиків, яку розмивають кордони між сферами фізичними, цифровими та біологічними, розвитку віртуального світу. Цифровізація змінює парадигму розвитку суспільства, що зменшує

залежність зростання економіки від наявності в державі – природних ресурсів, кількості населення (працездатного). Явище «цифровізації» має вигоди: сприяє подоланню бідності, розвитку підприємництва, в різних галузях економіки, це обов'язково і сільське господарство, екологія, культура, транспорт, рекреація, нові робочі місця; покликана забезпечувати рівні можливості до знань, інформації, послуг на основі ІКТ сприяє розвитку елітарного демократичного суспільства, що базується на безпеці, довірі.

Ще в XV ст. відомий пророк середньовіччя писав про майбутнє України :

Гряде новий, стократ привабливіший звичай.

Старому бусурманському на зміну.

Де мова тішить слух, там Борисфенів край

Початок здвигам покладе, злама рутину

Висновок. Українська духовна і матеріальна культура має глибоке історичне коріння, яке не тільки зберегло національну самобутність, створили оригінальну мову і культуру. Нині наша держава самостійно і впевнено виходить на міжнародну арену. Цікавиться розробками інших країн, впроваджує нові технології, розглядає стандарти закріплені на законодавчому рівні в розвинених країнах Європи й США, налагоджує співробітництво. На даному етапі розвитку необхідно розглянути глибше напрямки співробітництва на міжнародному рівні, розглянути та прийняти стандарти нашої країни щодо Індустрії 4.0, які б могли конкурувати на рівні німецьких, американських, європейських.

Література:

1. Офіційний сайт Асоціації «Підприємств промислової автоматизації України» <https://appau.org.ua>
2. Офіційний сайт Радіо Свобода <https://www.radiosvoboda.org>
3. Вікіпедія <https://uk.wikipedia.org>
4. Внукова Н. М. Стратегічні цілі регіонального розвитку з фінансового забезпечення інноваційного підприємництва. *Стратегії розвитку Харківської області на період 2021–2027 років: зб. наук. пр. за матеріалами круглого столу (м. Харків, 23 січ. 2020 р.) / за ред. С. В. Глібока, Ю. В. Георгієвського*. Харків, НДІ ПЗІР НАПрН України, 2020. С.19-24.<http://repository.hneu.edu.ua/handle/123456789/23013>
5. Шаблій О.І. Соціально-економічна географія України: навч. посібник. Львів : Світ, 1994.- 608 с.

6. Постанова Кабінету міністрів України від 03 березня 2021 р. № 179 «Про затвердження Національної економічної стратегії на період до 2030 року» <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-nacionalnoyi-eko-a179>

*Дідковська Л.І., к.е.н., старший науковий співробітник
Державна установа «Інститут економіки та
прогнозування НАН України»,
м.Київ, Україна*

СВІТОВИЙ ДОСВІД РЕАЛІЗАЦІЇ ВОДНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ

В Україні розпочинається новий етап у перезавантаженні та вдосконаленні водної політики. За таких умов вивчення зарубіжного досвіду реалізації водного менеджменту з метою використання найкращих практик у вітчизняних реаліях набуває неабиякої актуальності.

Метою даної роботи є висвітлення досвіду реалізації водного менеджменту у Франції та США та обґрунтування пропозицій з питань удосконалення вітчизняного водного менеджменту.

В цілому регулювання водного господарства країн ЄС здійснюється на засадах Водної Рамкової Директиви ЄС, яке характеризує водні ресурси як спадщину, що потребує відповідного ставлення та захисту. Переважну більшість (до 80%) послуг у водному господарстві країн ЄС забезпечує державний (муніципальний) сектор [1, С. 432].

Серед європейських країн найбільш успішним вважається впровадження водного менеджменту у Франції. Тут управління водним господарством здійснюється на засадах чотирьох законів: Про інтегроване управління водою у її природному середовищі, у гідрографічному басейні, разом із створенням басейнових комітетів (1964 р.); Про рибний промисел (1984 р.); Про водні ресурси як загальнонаціональну спадщину, що передбачає впровадження принципу збалансованого управління водними ресурсам та ощадливе водокористування та захист від повеней (1992 р.); Про досягнення доброго стану водойм та водного середовища згідно європейських вимог (2006 р.) [2].

Наразі водна політика Франції здійснюється на основі таких принципів:

- Децентралізація – управління водообмінною системою, за одиницю якої взято річковий басейн. Тобто реалізується басейновий принцип управління, який базується на консолідації поверхневих і підземних вод у межах єдиної водообмінної площі. Такий підхід є найбільш оптимальним для нівелювання або вирішення екологічних проблем.

- Впровадження принципів «користувач-платник», «забруднювач-платник», що сприяє забезпеченню ресурсощадного водокористування та збереженню належного якісного стану води. Зокрема, принцип “забруднювач – платник” передбачає впровадження механізму, де використовується чітка система фіксованих специфічних грошових зборів, що сплачують водокористувачі. Останні сплачують податки за використання водних ресурсів (принцип «користувач-платник») і скиди забруднених вод (принцип «забруднювач-платник»). Кошти акумулюються у бюджеті Водних агентств Франції.

- Організація інститутів колективного управління водними ресурсами щодо регулювання та нівелювання протиріч між споживачами та забруднювачами води.

- Забезпечення права на воду без порушення при цьому прав інших споживачів.

- Збереження водного середовища шляхом здійснення природоохоронних заходів. Водні ресурси розглядаються як найвпливовіша категорія на стан навколишнього середовища та еколого-економічний і соціальний рівень життя населення.

- Здійснення постійного моніторингу за станом водного середовища [3].

У Франції сформовано сім великих річкових басейнів. Основним державним органом, що здійснює регулювання використання водних ресурсів, є Міністерство екології, енергетики, сталого розвитку та морських середовищ. Також, задля залучення громадськості, створено дорадчий представницький орган – Національний комітет з водних ресурсів, що співпрацює з Міністерством екології. Крім того, створено Національне управління водних ресурсів та середовищ, в обов’язки якого входить моніторинг водних ресурсів. До того ж, комуни відповідають за постачання питної води і водовідведення.

У США управління водними ресурсами може мати певні відмінності для кожного штату, оскільки країна має певні природно-кліматичні особливості. Зокрема, США умовно розділено на відносно

сухі (річна кількість опадів не перевищує 500 мм) та вологі (понад 500 мм) регіони. На посушливих західних територіях продуктивна сільгоспдіяльність унеможливується без додаткового зрошення. За умов дефіциту води очистка, знесолення та повторне використання води набувають все більшого значення. Місцеві суворі закони про контроль за забрудненням води забезпечують від потрапляння неочищених водних ресурсів у природні об'єкти. Крім того, широко впроваджується політика ресурсоощадного водокористування у всіх галузях країни. Зокрема, у сільському господарстві перевага надається закритим трубопровідним зрошувальним системам з ретельним обліком використаної води, що дозволяють ефективно розподіляти воду, уникнути перезволоження та призводять до значної економії води. Ефективними є також програми з навчання сільгосптоваровиробників про переваги та методи відповідного планування зрошення та різні засоби управління водою на неоднорідних ґрунтах. Крім того, сформована політика ціноутворення на воду також є запобіжником марнотратства водних ресурсів та ефективним способом у боротьбі з дефіцитом води.

Водний менеджмент в США здійснюється на засадах Закону про чисту воду (1972 р.), в якому передбачено основні механізми контролю за якістю водних ресурсів. Крім того, управління якістю води в США регулюється федеральними програмами Агентства з охорони довкілля (EPA – Environmental Protection Agency¹) та регулюючими програмами штатів. Зазначений підхід передбачає збір даних якості води та проведення їхнього наукового аналізу задля визначення критеріїв фонові якості води.

Починаючи з 1970 р., конгрес США прийняв низку законів щодо контролю за забрудненням води та її якісними показниками, які створили потужні національні програми відновлення та підтримки якості водних ресурсів. Зазначені програми спрямовані на нівелювання дій забруднювачів. Для промислових скидів законодавчо встановлена дозвільна система з одночасною вимогою щодо використання найкращих технологій очищення води перед скиданням у природні

¹ Агенція формує посібники щодо критеріїв якості водних ресурсів. Критерії якості води – чисельні величини (значення фонових концентрацій конкретних забруднюючих речовин, що розроблені задля утримання належного стану водних ресурсів) та описові значення (характеризують установлену мету щодо якості води) [4].

об'єкти. Крім того, урядом ініційовано програму з відшкодування (надання субсидій) 75% витрат на будівництво систем очищення стічних вод. Протягом 30 років на ці потреби було витрачено близько 100 млрд дол. Проте капіталомістка державна політика субсидування стримує розвиток інноваційних технологій. В цілому у США досягли значних успіхів в управлінні точковими джерелами забруднення поверхневих вод, тоді як наразі найважливішими причинами забруднення води в США залишаються неконтрольовані неточкові джерела скидання води, які негативно впливають на якість як поверхневих, так і підземних водних ресурсів [4]. Наразі продовжується пошук інноваційних способів управління неточковими джерелами забруднення. Південно-західні регіони США потерпають від засолення ґрунтів, що спричинено впровадженням гідромеліоративних заходів. За відсутності впровадження певних заходів (вилуговування солей нижче прикореневої зони) засолення ґрунтів може стати однією з основних причин занепаду сільгоспдіяльності та деградації земель. Отже, по мірі зростання населення та економіки США дефіцит води лише посилюватиметься. Контроль за неточковими джерелами забруднення, забрудненням підземних вод, а також регулювання засолення ґрунтів залишаються наріжними питаннями.

Висновки. Досвід країн з розвинутою ринковою економікою свідчить про те, що водні ресурси розглядаються як стратегічний об'єкт, який потребує належного ставлення та охорони. Принципи ресурсоощадного водокористування реалізуються у всіх галузях країн. Зокрема, у зрошувальному землеробстві вдаються до використання закритих зрошувальних систем з обов'язковим водообліком. Гідромеліоративні функції покладаються на державні органи з управління сільським господарством. Крім того, постійний моніторинг за станом води та впровадження принципів забруднювач/користувач – платник є обов'язковими складовими реалізації політики водного управління, що забезпечують добрий стан вод. В умовах дефіциту води країни вдаються до різних методів з повторного використання (очищення стічних вод) та опріснення солоної води.

Наразі в Україні державне управління водним господарством та його елементами не є ефективним, що унеможливує відродження вітчизняної водної галузі. Як відомо, Україна належить до найменш забезпечених власними водними ресурсами країн Європи, через що

питання важливості збереження та раціонального використання водних ресурсів набувають першочергового значення. Врахування найкращих практик зарубіжних країн сприятиме посиленню водного менеджменту, поліпшенню екологічного стану вод та розвитку гідромеліоративної галузі України. Крім того, запланована урядом передача функцій управління зрошенням та осушенням від Державного агентства водних ресурсів до Міністерства аграрної політики та продовольства є виправданою та такою, що відповідає світовим практикам.

Література:

1. Струкова В. Д. Управління водними монополіями в країнах Європейського Союзу: досвід для України. Теорія та практика державного управління. 2014. Вип. 4. С. 430–439.
2. Кожушко Л.Ф., Сташук В.А., Рокочинський А.М., Фроленкова Н.А. Водний менеджмент в Україні: особливості та перспективи розвитку. – Економіка АПК. – 2020. – №7. – С. 68-77.
3. Хільчевський В.К. Основні засади управління якістю водних ресурсів та їхня охорона. URL: https://geo.knu.ua/images/doc_file/navch_lit/kafedra_gidrol_lit/5_n_lit_gidrol.pdf.pdf
4. Henry Vaux, Jr. Water Management, Conservation, and Reuse in the Western United States. URL: <https://www.nap.edu/read/11241/chapter/2#11>

Dombrowschi I., PhD in Economics, university lecturer
The State Agrarian University of Moldova,
Chisinau, the Republic of Moldova

THEORETICAL ASPECTS REGARDING THE ESTIMATION OF THE FINANCIAL RESULTS THROUGH THE PRISM OF THE PROFITABILITY THRESHOLD

The fluctuations of the financial results depend on the evolution of the enterprise's level of activity measured by the volume of sales and on the evolution of the production costs. The pursuit of profitable business involves obtaining sufficient profit to cover expenses, repay debts and technological reinvestment for business development. In order to formalize the profit sensitivity to the costs variation and to the level of activity, the

method of the profitability threshold is applied, which is also known as “critical point”, “break-even point”.

The purpose of the research is to analyze from a theoretical point of view the influence of the break-even point on the company's financial results. In order to carry out this study, various research methods were used, such as: the observation method, the graphs method, the analysis and synthesis method, the comparisons method, the monographic method. This article sets out the main methods of analyzing the profitability threshold under the conditions of manufacturing and marketing both of a single product type and of several product types.

Introduction. Achieving favorable results by the company is closely linked to the sales cycle of production. Thus, one of the main goals of a business is to increase sales volume.

There are two valuation methods that underlie the sales forecast:

a. Statistical forecast based on the mathematical analysis of the general economic conditions and the market conjuncture, the data being obtained following marketing researches, studying curves, increasing production and other factors;

b. The assessment based on the "break-even point", which is the point at which sales revenues cover operating expenses and the result is zero.

The break-even point is a measure of a company's flexibility in relation to economic, financial and social fluctuations that may occur during its activity with the features of the external business environment (rising energy and fuel prices, competition, technical progress, social climate in the company etc.). It highlights the level of activity at which the company must be located in order not to work at a loss.

Results and discussions. An enterprise cannot be profitable immediately since the first day of its establishment. At some point, when only expenses are made, the business cannot be profitable. The transition from a situation of unprofitability to a situation of profitability is made at the point called the "break-even point", where total revenues are equal to total costs. At this point the company has no losses and no profit [2, p. 196].

The break-even point highlights the minimum level of activity which the company must achieve in order not to work at a loss, so it is that level of production at which total expenses are equal to sales revenue. Exceeding this level, the carried out activity becomes profitable. The lower is the critical level, the lower the economic risk will be.

The profitability threshold, also called critical point or break-even point, represents exactly that volume of activity to be performed by a company in order to obtain income that allows full coverage of expenses incurred, but without making profit [3, p. 304].

The profitability threshold means the volume of sales, at which the company has neither losses nor profits. At the critical point, the sales volume is equal to the total amount of costs and expenses for the period, and the operating profit is equal to zero [5, p. 99].

In French literature, the critical point (break-even point) is called "point mort", and in English literature it is called "break-even"; its definition denotes that expenses are the amount of the variable expenses related to the volume of activity and to the total fixed expenses.

The following methods can be used in the analysis of the break-even point: graphical representation, contribution margin and equation.

The analysis and methods of calculating the break-even point differ under the conditions of manufacturing and marketing of one or several types of products.

Thus, for the calculation and analysis of the profitability threshold under the conditions of manufacturing and marketing of a single type of product, the following methods are used: graphic representation and contribution margin.

The essence of the graphical representation method of the profitability threshold consists in the graphical determination of the point, in which the sales volume is equal to the sum of the costs and expenses of the enterprise, and the profit is equal to zero. The calculation and analysis of the profitability threshold can be performed using correlation graphs [5, p.102]:

- "volume-costs, expenses";
- "volume-profit (loss)".

The graph of the correlation "volume-costs, expenses" (fig.1) consists of the line C_{tg} , which describes the behavior of the total amount of costs and expenses of the period and the line I_t , which reflects the behavior of revenues from the sale of products (goods, services). The axis of the abscissa reflects the volume of sales in natural units, and the axis of the ordinates - costs, expenses (with their division into constants and variables) and revenues. The intersection point A of the line of total costs and expenses C_{tg} with the line of sales income I_t is the critical point.

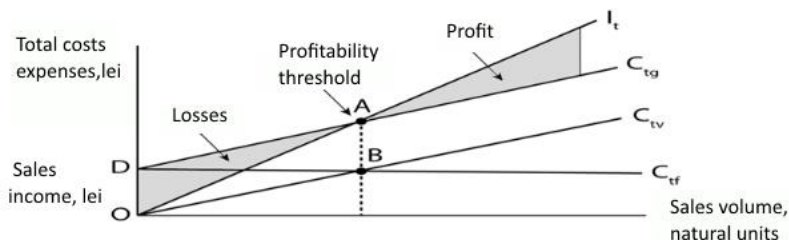

Figure 1. Graph of the correlation „volume - costs, expenses” [5, p. 162]

where:

C_{tf} - fixed costs and expenses

C_{tg} - total costs and expenses

C_{tv} - variable costs and expenses

I_t - sales income

Figure 1 shows that in the OAD sector below the critical point the company incurs losses and above the critical point in sector $I_t AC_{tg}$ the company has made profit.

The method of graphical representation of the determination and analysis of the profitability threshold can be applied when the need arises, in a way as suggestive and accessible as possible, to establish the sales volume at which the company will start to make profit, but also at which it will record losses. At the same time, calculating the break-even point based on this method is very difficult, because, at any change in prices, costs and expenses, there is a need to build another graph.

Therefore, the most appropriate method of calculating the break-even point is the contribution margin method, the essence of which is to determine the break-even point based on the formulas and the notion of contribution margin. One of the most accessible methods of managing entrepreneurship is the analysis of the contribution margin, based on the analysis of the "cost-volume-profit" correlation. The purpose of the "cost-volume-profit" correlation analysis is to determine how changes in sales volume influence changes in consumption, expenditure and profit.

The contribution margin is the excess of sales revenue over variable costs and expenses related to this sales volume.

According to the content, the analysis of the contribution margin is usually reduced to the determination of the profitability threshold (critical point, break-even point).

The *contribution margin* represents the result obtained from the sale of products (goods, services provided) after the reimbursement of all variable costs and expenses and which includes the operating profit, fixed costs and expenses. According to these authors, the contribution margin is determined as follows [5, p. 105]:

Contribution margin = Sales revenue - Variable costs and expenses

The enterprise can generate operating profit if the contribution margin exceeds the amount of constant costs and expenses.

Contribution margin - Fixed costs and expenses = Operating profit

If the contribution margin accurately covers constant costs and expenses, the operating profit is zero, that is, the break-even point is reached and the formula can be transformed as follows [5, p. 105]:

$$\begin{array}{ccccc} \text{Contribution margin per} & & \times & \text{Sales volume} & = & \text{Fixed costs and} \\ \text{product unit} & & & \text{(in natural units)} & & \text{expenses} \end{array}$$

From this:

$$\text{Profitability threshold} = \frac{\text{Fixed costs and expenses}}{\text{Contribution margin rate}}$$

The break-even point in value units is determined by the formula:

$$\begin{aligned} \text{Profitability threshold (value units)} \\ &= \frac{\text{Fixed costs and expenses}}{\text{Contribution margin rate} \div 100} \end{aligned}$$

The contribution margin rate is expressed in percentage and reflects the share of the contribution margin in the total sales volume.

$$\text{Contribution margin rate} = \frac{\text{Contribution margin}}{\text{Sales revenue}} * 100\%$$

For the enterprises, which produce **several types of homogeneous products**, the analysis of the break-even point can be performed using *the weighted average contribution margin method*. In this case, the break-even point is calculated according to the formula:

$$\text{Profitability threshold} = \frac{\text{Fixed costs nad expenses}}{\text{weighted average contribution margin}}$$

where, the weighted average contribution margin represents the sum of the contribution margin of the different types of products that are weighted by the share of sales in their total amount, i.e.:

Weighted average contribution margin =
 $\sum_k^n (\text{Contribution margin per product unit of } i \text{ type} \times$
sales share of the products of } i \text{ type in the total sales})

In the conditions of manufacturing and sale of several types of heterogeneous products, the break-even point is usually determined only in total value units for the total sales volume. The critical volume of production by product type can be calculated approximately, for example, by dividing the sum of fixed costs and expenses, which belong to a distinct product type, to the contribution margin rate of this product type. The problem is to choose the basis for allocating fixed costs and expenses by product type. As a basis, the indicators can be used: direct costs regarding the remuneration of work, direct costs of materials, the number of machine hours actually worked, the volume of sales, etc.

The analysis of the contribution margin allows the argumentation and substantiation of some managerial decisions. For example, to establish the minimum value of the sale price, the maximum amount of total costs and expenses that the company can bear, to determine the temporary moment of reaching the equilibrium situation, to argue the increase of production capacities, etc.

The minimum value of the selling price is determined on the basis of the data on the volume of sales and on the level of fixed and variable costs and expenses, using the equilibrium situation at the critical point, which reflects the equality:

$$\begin{array}{ccccccc}
 & & & & \text{Sales revenue} & = & \text{Total costs and expenses,} \\
 & & & & \text{or} & & \\
 \text{Price for a} & & \text{Sold} & & \text{Variable} & & \\
 \text{unit} & \times & \text{quantity} & = & \text{unit costs} & \times & \text{Sold} & + & \text{Fixed costs} \\
 & & & & \text{and} & & \text{quantity} & & \text{and} \\
 & & & & \text{expenses} & & & & \text{expenses}
 \end{array}$$

It follows that the minimum selling price will be obtained:

$$\text{Minimum value of unit price} = \frac{\text{Fixed costs and expenses}}{\text{Sold quantity}} + \text{Variable unit costs and expenses}$$

Determining the minimum value of the selling price of the product will allow the company to recover all costs and expenses and obtain a zero

profit. Selling the product at a price higher than its minimum value will bring the company profit.

In practice, agricultural enterprises often experience a different variation in income, from one period to another, the growth rate of which may be lower than that of operating costs and expenses.

Thus, the situation will be different compared to Figure 1, because there will be two break-even points (Figure 2).

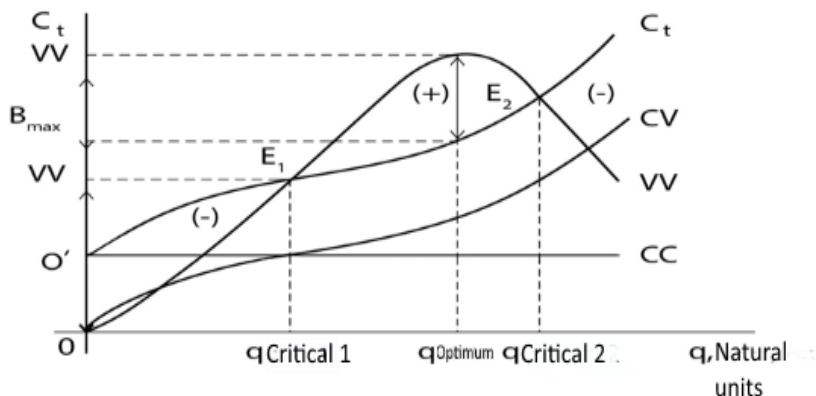

Figure 2. Profitability threshold under non-linear conditions
Source: Elaborated by the author: [3, p. 76]

From the graphical presentation (fig. 2) we can see that both sales revenues (SR) and variable costs (VC) evolve non-linearly, which changes the equilibrium conditions. At the intersection of the revenue (SR) and total cost (TC) curves, there are two critical points E_1 and E_2 that determine the optimal area for increasing sales volume ($q_{optimum}$) and obtaining maximum profit (B_{max}).

Conclusions. Carrying out a profitable activity by a company involves quantifying the sensitivity of financial results to changes in sales volume and costs in terms of profitability. Applying the analysis methodology allows us to identify the link between sales volume, variable costs, fixed costs and financial results.

In practice, companies often experience a different variation in revenue, from one period to another, the growth rate of which may be lower than that of operating costs and expenses.

Thus, we consider that there may be different situations under the conditions of nonlinearity that will influence the appearance of two profitability thresholds (fig.2). This means that both sales revenues and variable costs evolve non-linearly, which changes the equilibrium conditions and the optimal area for increasing sales volume and obtaining maximum profit.

References

1. BUSE, L. Economic-financial analysis. Bucharest: Ed. Economica, 2005. 423 pp. ISBN 973-709-185-X.
2. MOLDOVANU, D. Economic theory course. Chisinau: Ed. Arc, 2007. 432 pp. ISBN 978-9975-61-208-1.
3. TCACI, N., TCACI, A., DOMBROVSCHI, I. Diagnosis of operational risk and profit elasticity. In: Strategic priorities for innovative modernization of the economy of the Republic of Moldova and sustainable development policies worldwide: international scientific conference, 10th Edition, October 30-31, 2015. Chisinau: USM, 2015, pp. 74-81. ISBN 978-9975-71-711-3.
4. TCACI, N., TCACI, A., DOMBROVSCHI, I. Diagnosis of financial results through the break-even point. In: Modern paradigms in the development of the national and world economy: the jubilee international scientific conference, USM, 2018, p.203-208.
5. TIRIULNICOVA, N. et al. Analysis of financial reports. Tools, methods, procedures and techniques for applying accounting-financial information in the decision-making process. 2nd ed., Rev. Chisinau: ACAP RM, 2011. 400 pp. ISBN 978-9975-78-995-0.

Комчатних О. В., к.е.н.

*Національний транспортний університет,
м. Київ, Україна*

СУЧАСНИЙ СТАН ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ТРАНСПОРТНИХ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ

Вагомою ознакою технологічного прогресу в країні виступає рівень розвитку її транспортної системи. На сьогоднішній день діяльність підприємств транспорту пов'язана з низкою проблем: скорочення обсягів перевезень через зменшення попиту на пасажирські та вантажні перевезення; зниження прибутковості через значне зростання цін на сировину і матеріали; низька

конкурентоспроможність транспортної системи України в порівнянні з країнами-конкурентами; недостатній обсяг як вітчизняних так і іноземних інвестицій у розвиток галузі [1].

Чинником, що може забезпечити поліпшення ситуації в галузі і допомогти їй досягти рівня розвинутих країн, є інноваційний розвиток та впровадження інновацій на всіх рівнях господарювання. Інноваційний потенціал держави є одним з найвагоміших показників конкурентоспроможності країни на світовій арені.

Обстеження інноваційної діяльності транспортних підприємств, як і інших підприємств сфери послуг, державними статичними органами України практично не велося аж до 2006 року. На сьогоднішній день Держстатом України проводиться обстеження інноваційної активності сфери послуг лише по окремим показникам за трирічний період у рамках обстеження за європейською методологією CIS (Community Innovation Survey) [1]. Дана методологія була розроблена Євростатом і розповсюджена більш ніж у 50 країнах, в т.ч. в Україні.

Згідно з рекомендаціями «Керівництва Осло» [7], при обстеженні інноваційної діяльності враховуються не лише технологічні, але й нетехнологічні (організаційні та/або маркетингові) інновації. Ще однією особливістю цієї методології є зосередження не лише на економічних аспектах інноваційної діяльності підприємств, але і на факторах, що стимулюють або стримують інноваційну діяльність у країні.

На кінець 2020 р. Держстатом України було оприлюднено шість результатів обстеження інноваційної діяльності відповідно до програми CIS: перше за 2006–2008рр., друге за 2008–2010рр., третє за 2010–2012рр., четверте за 2012–2014 рр., п'яте за 2014–2016 рр., шосте за 2016–2018 рр. Слід зазначити, що дані цих досліджень скоріше характеризують загальні тенденції інноваційної діяльності у сфері транспорту, оскільки проводяться згідно державного класифікатора КВЕД, відповідно якої діяльність транспортних підприємств аналізується в секції Н «Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність». До цього розділу згідно КВЕД-2010 відносять наступні види діяльності: розділ 49 «Наземний і трубопровідний транспорт»; розділ 50 «Водний транспорт»; розділ 51 «Авіаційний транспорт»; розділ 52 «Складське господарство та допоміжна діяльність у сфері транспорту»; розділ 53 «Поштова та кур'єрська діяльність».

Обстеження інноваційної діяльності Держстатом України проводиться по секціям, не виділяючи окремо результати за різними видами діяльності. Всі обстежені підприємства поділяють на дві групи: інноваційно-активні та інноваційно-неактивні підприємства. До першої групи належать підприємства, які протягом обстежуваного періоду впроваджували продуктові, процесні, маркетингові чи організаційні інновації, мали призупинену або продовжану до кінця обстежуваного періоду інноваційну діяльність. До другої групи відноситься решта обстежуваних підприємств. За даними останнього обстеження [2] упродовж 2016–2018 рр. інноваційною діяльністю займалося 3655 транспортних підприємств, що склало 15,5 % від усіх обстежених в рамках CIS-обстеження транспортних підприємств.

Із загальної кількості інноваційно-активних транспортних підприємств 16 % вели успішну інноваційну діяльність, займаючись як технологічними так і нетехнологічними інноваціями, частки підприємств, що займалися лише технологічними чи лише нетехнологічними інноваціями, були відповідно 9,3 % і 74,7 %. Серед підприємств з технологічними інноваціями 13,9 % займалися лише продуктовими, 60,4 % – лише процесними, 25,7 % – як продуктовими так і процесними інноваціями. Тобто дійсно, у силу специфіки діяльності транспортних підприємств, їм більш притаманні процесні інновації. Ними займалося близько 4/5 транспортних підприємств з технологічними інноваціями.

Серед підприємств з нетехнологічними інноваціями 29,1 % займалися лише маркетинговими, 43,1 % – лише організаційними, 27,8 % – як маркетинговими так і організаційними інноваціями. Загалом, по рівню впровадження продуктових і маркетингових інновацій транспортна галузь демонструє показники значно нижчі за середні показники по Україні.

Держстат України не проводить CIS-обстеження за окремими видами економічної діяльності, проте, спираючись на дослідження цього питання польськими вченими [6, 8], можемо стверджувати, що найбільш схильними до інновацій серед транспортних підприємств є підприємства, що належать до сфери діяльності авіаційного транспорту, а також поштової та кур'єрської діяльності. Найменш схильні – представники наземного та трубопровідного транспорту. Причому наземний транспорт має низьку інноваційну активність не лише в порівнянні з іншими транспортними послугами, а й в порівнянні з іншими сферами діяльності. Насамперед, така ситуація

пояснюється тим, що в сфері діяльності наземного транспорту здебільшого задіяні малі підприємства.

Згідно дослідження Держстату України [2] існує прямий зв'язок між розміром підприємства і рівнем його інноваційності, оскільки для впровадження інновацій необхідно мати певну кількість персоналу, задіяного у виконанні наукових досліджень і розробок, що призводять до впровадження інновацій, а також значні фінансові ресурси, адже інновації – це завжди ризик. Великі підприємства мають більше можливостей здійснювати інновації, оскільки високі обсяги реалізації призводять до більших вигід від таких інвестицій. Врешті вони можуть просто мати кращу позицію для просування своїх інновацій, і внаслідок цього отримання від них прибутків. Відповідно найвища частка як інноваційно-активних підприємств припадає на великі підприємства. Так, незважаючи на те, що лише 15,5 % транспортних підприємств є інноваційно-активними, вони реалізують 57,7 % обсягу реалізації продукції та послуг по галузі і на них працює більше половини всіх зайнятих в транспортній галузі України.

Найбільша кількість інноваційно-активних підприємств галузі спостерігається в м. Києві (15,7%), Одеській (12,7%), Київській (9%) та Львівській (7,5%) областях. Найвища частка технологічно-інноваційних підприємств була у Одеській (16,9%), Львівській (10%) та Київській (9,4%) областях; нетехнологічно-інноваційних – у м. Києві (23,8%), Київській (10,6%) та Одеській (10%) областях. Вказані регіони є промисловими та науковими центрами України, проте рівень їх інноваційної активності перебуває на рівні найгірших показників по Європі.

Майже половина (43,8 %) підприємств із технологічними інноваціями у 2018 р. реалізовували інноваційну продукцію. В загальному обсязі реалізованих інноваційно-активними підприємствами послуг 5,8 % були новими для ринку, а 11,5 % – лише для підприємства. Тобто, 17,3% реалізованих інноваційно-активними транспортними підприємствами послуг були інноваційними.

Транспортні підприємства із технологічними інноваціями займалися наступними видами інноваційної діяльності: придбанням машин, обладнання та програмного забезпечення для виробництва нових або значно поліпшених продуктів та послуг (78,8 %); навчання та підготовку персоналу для розроблення і/або впровадження ними нових або значно вдосконалених продуктів і процесів (17,3 %); виконання та придбання ДіП (19,7 %); придбання інших зовнішніх

знань (14,4 %); ринкове впровадження інновацій (9,6 %), діяльність для запровадження нових або суттєво вдосконалених продуктів та процесів, таку як техніко-економічне обґрунтування, тестування, розробка програмного забезпечення для поточних потреб, технічне оснащення, організація виробництва тощо (40,4 %).

В сфері діяльності транспортних підприємств попит на ДіР та інші знання значно менший ніж у промисловості. У багатьох випадках саме промисловість є джерелом технологічних інновацій (продуктових та/або процесних), які потім адаптуються транспортними підприємствами. Інноваційна діяльність транспортних підприємств здебільшого пов'язана з придбанням інновацій-продуктів промисловості у вигляді передової техніки, програмного забезпечення та іншого обладнання. Найбільша частка інноваційних витрат транспортних підприємств припадає саме на придбання машин, обладнання та програмного забезпечення, тобто на впровадження інновацій-продуктів промисловості (48,6 %). Менші частки припадають на проведення ДіР власними силами (37,9 %), придбання ззовні результатів ДіР (8,9 %) та інших знань (3 %). Майже половина з інноваційно-активних підприємств взагалі не фінансують проведення наукових досліджень в інтересах свого виробництва [208]. Крім того, слід зазначити, що витрати на нетехнологічні інновації не враховуються при статистичних обстеженнях.

Для здійснення інновацій транспортними підприємствами необхідна тісна співпраця з оточенням, оскільки в результаті неї підприємство може отримати знання, необхідні для ефективної інноваційної діяльності. Інформація, отримана з зовнішніх джерел, може стати засобом досягнення нових конкурентних переваг підприємством, оскільки допомагає розширити власну базу даних. У 2018 р. 76,4 % інноваційно-активних транспортних підприємств мали партнерів з інноваційної співпраці. Найважливішими інноваційними партнерами, перш за все, були постачальники обладнання, матеріалів, компонентів або програмного забезпечення, з ними співпрацювало 72,2 % обстежених підприємств. За географією розташування партнерів 73,6 % транспортних підприємств з технологічними інноваціями співпрацювали з підприємствами України, 13,2 % – з підприємствами країн Європи.

Важливим чинником розвитку інноваційної діяльності на рівні держави, галузі чи підприємства звісно є рівень її фінансування. І цей же чинник є основною перешкодою на шляху їх інноваційного

розвитку. Хоча фінансування інноваційної діяльності і виступає складовим елементом фінансової політики держави, бюджетні кошти обмежені, внутрішні інвестори часто не мають достатньої кількості коштів, а іноземні не бачать сенсу у таких інвестиціях.

Розвиток транспортної системи належить до пріоритетних стратегічних напрямів інноваційної діяльності України на період 2011-2021 років, що закріплено в законодавстві України [3]. Згідно даних Українського інституту науково-технічної експертизи та інформації [4, 5] у 2018 р. відбулося суттєве збільшення фінансування (в 1,6 разів) за пріоритетом 2 «Освоєння нових технологій високотехнологічного розвитку транспортної системи, ракетно-космічної галузі, авіа- і суднобудування, озброєння та військової техніки» та склало 33782,23 тис. грн. Причому, фінансування середньострокового пріоритету 2.3. «Створення нових поколінь техніки і технологій в авіа-, судно- та ракетно-космічній галузі» склало 3,9% від загального бюджетного фінансування пріоритетних стратегічних напрямів інноваційної діяльності України у 2018 р.

Розпорядниками бюджетних коштів, направлених на інноваційний розвиток транспортної системи, були Національна академія наук України, Мінінфраструктури, Міністерство освіти і науки України. Фінансування було розподілено між науковими установами та вищими навчальними закладами, малі підприємства в розподілі участь не приймали.

Згідно даних CIS-обстежень, відбувається постійне зменшення кількості транспортних підприємств, які отримують державну фінансову допомогу для здійснення інноваційної діяльності. Так якщо у період 2006-2008 рр. 27 інноваційно-активних транспортних підприємств отримали державну підтримку, то у 2016-2018 рр. їх чисельність скоротилася до 9 підприємств. Серед підприємств, які отримували фінансову підтримку для інноваційної діяльності з місцевих і регіональних бюджетів переважали комунальні підприємства, що займаються міськими пасажирськими перевезеннями.

Проведений аналіз показав, що інноваційна діяльність транспортних підприємств України характеризувалася негативною динамікою, а саме: скороченням кількості інноваційно-активних підприємств, зменшенням частки впроваджених та розроблених інновацій, зменшенням кількості вітчизняних та іноземних партнерів по інноваційній діяльності. Хоча протягом 2016-2018 рр. і відбулося

покращення ситуації, 84,5% транспортних підприємств лишаються інноваційно-неактивними. До основних причин, що перешкоджають здійсненню інноваційної діяльності в рамках проведеного CIS-обстеження досліджуваними підприємствами було названо: відсутність вагомих причин (4/5 обстежених підприємств) і можливостей (1/5 обстежених підприємств) для здійснення інновацій. Бажанню здійснювати інновації перешкождали: низький попит на інновації, низький рівень конкурентоспроможності підприємства, відсутність ідей. Унеможлилювали інноваційну діяльність насамперед наступні чинники: відсутність коштів у межах підприємства, кредитів або прямих інвестицій, недостатній рівень кваліфікованих працівників, труднощі в отриманні державної допомоги або субсидій для інновацій, відсутність партнерів по співпраці, невизначений попит на інновації.

Література:

1. Інноваційні перетворення на транспорті як чинник модернізації транспортно-дорожнього комплексу України / О.В. Собкевич, К.М. Михайличенко, О.Ю. Ємельянова. Київ: Національний інститут стратегічних досліджень при президентові України. URL: <http://www.niss.gov.ua/articles/1303/> (дата звернення 17.09.2018).
2. Наукова та інноваційна діяльність в Україні: статистичний збірник. Київ: Державна служба статистики України, 2019. 107 с. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 17.12.2019)
3. Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні: Закон України від 08.09.2011 №3715-17. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3715-17> (дата звернення: 08.12.2018).
4. Реалізація середньострокових пріоритетних напрямів інноваційної діяльності галузевого рівня та отримані результати у 2016 році: Аналітична довідка. Київ: ДНУ Укр. інс.-т наук.-техн. експертизи та інформації МОН України, 2017. 108 с. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/innovatsii-transfer-tehnologiy/adi-galuzevi-prioriteti-1.pdf> (дата звернення 03.06.2018)
5. Стан інноваційної діяльності та діяльності у сфері трансферу технологій в Україні у 2018 році: Аналітична довідка. Київ: ДНУ Укр. інс.-т наук.-техн. експертизи та інформації МОН України, 2019. 80 с. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/innovatsii-transfer->

tehnologiy/2019/07/03/stan-innov-diyaln-2018f.pdf (дата звернення 03.09.2019)

6. Koźlak A. Wspieranie innowacyjności przedsiębiorstw sektora TSL w Polsce z funduszy Unii Europejskiej. Logistyka. 2014. № 2. S. 138-146.

7. OECD Proposed Guidelines for Collecting and Interpreting Technological Innovation Data / OECD, Eurostat. Paris: OECD Publishing, 2005. 163 p. URL: https://www.tubitak.gov.tr/tubitak_content_files/BTYPD/kilavuzlar/Oslo_Manual_Third_Edition.pdf (дата звернення: 28.07.2017).

8. Przybylska E. Innowacyjność branży TSL. Zeszyty Naukowe Politechniki Częstochowskiej. Nr. 24 t. 2. 2016. S. 235–245. URL: <http://www.zim.pcz.pl/znwz> (дата звернення 18.11.2018).

Ніколайчук Т.О., магістр правознавства, аспірант
Інститут проблем ринку та
економіко-екологічних досліджень НАНУ,
м. Одеса, Україна

ЕКОСИСТЕМНІ ПОСЛУГИ, ЯК ІНСТРУМЕНТ РОЗВИТКУ ЕКОЛО-ЕКОНОМІЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ЗАПОВІДНИХ ТЕРИТОРІЙ

Пер Болунд та Свен Гунхаммер вважають, що зростання темпів всесвітньої урбанізації є однією з головних причин розвитку екосистемних послуг, як у межах міст, так і поза ними [1].

Стівен Р. Карпентер, Гарольд А. Муні, Джон Агард, Доріс Капістрано, Рут С. Дефріс та інші вважають, що розвиток екосистемних послуг залежить, перш за все, у побудові соціально та екологічно-свідомих відносин між людиною та природою, і тільки потім – від еколого-економічного курсу держави [2].

На думку Гретхен К. Дейли та Памели А. Метсон природні ресурси необхідно розглядати у контексті природних капітальних активів, що забезпечують надання власне екосистемних послуг, тому свідоме ставлення до ресурсового потенціалу надасть змогу розширити сфери надання послуг екосистемного характеру [3].

Вей Занг, Тейлор Х. Рікетс, Карен Корней, Скот М. Свінтон визначають екосистемні послуги, як послуги забезпечення, головною

метою яких є задоволення продовольчих, економіко-соціальних, аграрних, екологічних та інших потреб населення [4].

Брендан Фішер, Р. Керрі Тернер пропонують сформувати чітку класифікацію екосистемних послуг на «проміжні послуги», «кінцеві послуги» та послуги «зиску», що будуть відображати основну мету надання таких послуг населенню та відповідно формувати економіко-організаційний механізм їх створення [5].

На думку СЕ Гаоді, Чжан Цайся, Чжан Чансуна, Сяо Ю., Лу Чунься послуги екосистемного характеру є індикатором еколого-економічного благополуччя суспільства та держави в цілому, оскільки вимагають залучення великих об'ємів матеріально-технічного та адміністративного ресурсів [6].

Економіка екосистемних послуг у сфері природно-заповідного фонду України (далі-ПЗФ) має формуватися на основі природоохоронних імперативів та еколого-економічної господарської діяльності що здійснюється з використанням унікальних та цінних природних комплексів. Саме природний капітал є екологічною та економіко-екологічною основою створення екосистемних послуг.

Зміст екосистемних послуг має складатися з декількох компонентів, що утворюватимуть єдину злагоджену систему, а саме:

- природний капітал (основа екосистемних послуг: унікальні комплекси та об'єкти, цінні природні ресурси);
- людський капітал (приватні підприємці, інклюзивна господарська діяльність, еколого-економічне підприємництво);
- фінансова структура (розрахунок ефективності здійснення екосистемних послуг, ризики для заповідних територій, господарське та антропогенне навантаження на відновлювальні та невідновлювальні природні ресурси);
- нормативно-організаційна складова екосистемних послуг (розроблення законодавчого підґрунтя для здійснення екосистемних послуг, податкові навантаження, порядок притягнення порушників до юридичної відповідальності, механізм відшкодування збитків);
- моделювання механізмів надання екосистемних послуг (створення 3-Д моделей надання екосистемних послуг, математичний прорахунок ефективності послуг кожного виду, прогнозування позитивних сторін для економіки регіону та негативного впливу на заповідні території);
- кібернетичне планування та градація екосистемних послуг (розроблення 3-Д зонування існуючих об'єктів ПЗФ з деталізацією

найбільш ефективних видів екосистемних послуг, які враховуватимуть еколого-економічну та еколого-соціальну складові; створення 3-Д бізнес-плану для об'єктів ПЗФ);

- розроблення дієвого формату надання екосистемних послуг (безпосереднє надання, можливість дистанційного надання, платність та безоплатність).

Екосистемну підприємницьку діяльність у сфері ПЗФ можна визначити, як господарську діяльність пов'язану з розвитком еколого-економічного потенціалу заповідних територій шляхом використання унікальних природних комплексів та об'єктів, їх природних ресурсів з урахуванням принципів охорони, збереження та відтворення біорізноманіття (авторське трактування). З метою упорядкування та створення налагодженої системи надання екосистемних послуг необхідно їх диференціювати (Таблиця 1).

Таблиця 1 - Диференціація екосистемних послуг у сфері природно-заповідного фонду України

За строками здійснення на заповідних територіях
-сезонні (заготівля очерету, лікарських квітів, трав)
-постійні (оздоровлення та рекреація)
-короткострокові (короткостроковий відпочинок, проведення invent-заходів)
-одноразові (організація днів народження, весіль, похрестин)
За сферою охоплення населення
-масові (можуть надаватись всім мешканцям країни та іноземцям, наприклад – туризм)
- клубні (надаються мешканцям регіону; особам, які мають специфічні інтереси або нестандартні професії, наприклад проведення майстер-класів, лекцій по підвищенню кваліфікації, тематичних семінарів)
- індивідуальні (проведення індивідуальних фотосесій, індивідуальні психологічні консультації, шляхом єднання з природою)
За формою винагороди
-безоплатні (рекреація)
-платні (екскурсії, прогулянки на екзотичних тваринах);
-«бартерні» (шляхом надання взаємних послуг/допомоги іншим установам, організаціям, суб'єктам підприємницької діяльності, наприклад отримання корпоративних бонусів працівникам установ, що співпрацюють з адміністраціями об'єктів ПЗФ)
За видами потреб
-фізіологічні (оздоровлення, рекреація, реабілітація)
-морально –особистісні (еколого-психологічні послуги, послуги «позитивних вражень», послуги історико-пізнавального та історико-культурного характеру)
За економіко-географічним охопленням
-загальнодержавні (екосистемні послуги, що можуть надаватись майже всіма об'єктами ПЗФ України, наприклад туризм)

-регіональні (надаються в залежності від географічного розташування та наявного природного потенціалу, наприклад об'єкти ПЗФ, до складу яких входять водно-болотні угіддя)
-ключові (екосистемні послуги, що мають унікальний характер, та притаманні виключно одному або декільком об'єктам ПЗФ; або мають надзвичайне значення для фізіологічних або морально-особистісних потреб людини; наприклад надання послуг еколого-інтелектуальної або еко-психологічного характеру)
За об'єктом надання
- первинні (збір та транспортування необроблених природних ресурсів, в т.ч. сировини)
- еко-продукція (виробництво та реалізація продукції з екологічно чистої сировини, та сировини зібраної з заповідних або інших цінних територій)
- еко-психологічні послуги (наприклад, послуги еко-реабілітації на заповідних територіях, в т.ч. психологічні тренінги; invent-послуги, тощо)
- еко-спортивні послуги (проведення спортивно - тренувальних, фізичних або фізично-медитативних вправ на екологічно-чистих територіях, в т.ч. заповідних)

Джерело: складено на основі [7,8]

Екосистемні послуги у царині природно-заповідного фонду України необхідно розглядати з точки еколого-економічного забезпечення населення необхідними ресурсами чи кінцевим продуктом (послугами). З метою формування прозорого алгоритму та ланцюгу їх виробництва та надання, необхідно сформувані інструменти економіко-організаційного та адміністративного забезпечення в залежності від об'єкту (наприклад, природні ресурси, екологічно-чисті продукти, еко-психологічні чи еко-реабілітаційні послуги, тощо)

Реалізація екосистемних послуг у сфері ПЗФ України довготривалий та поетапний механізм, що потребує дотримання балансу економічно-соціальних потреб населення та вимог екологічного благополуччя.

Література:

1. Bolund P., Hunhammar S. Ecosystem services in urban areas. The Ecological Economics, 1999, 29 (2), PP. 293-301. URL: <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0921800999000130>. [https://doi.org/10.1016/S0921-8009\(99\)00013-0](https://doi.org/10.1016/S0921-8009(99)00013-0).
2. Carpenter S.- R., Mooney A. Har., Agard J., Capistrano D., S. DeFries R., Díaz S. etc. Science for managing ecosystem services: Beyond the Millennium Ecosystem Assessment. Proceedings of the National Academy of Sciences, 2009, 106 (5), PP. 1305-1312. URL:

<https://www.pnas.org/content/106/5/1305/tab-article-info>.

DOI: 10.1073/pnas.0808772106

3. C. Daily Gr. & Matson Pam. A. Ecosystem services: From theory to implementation. The PNAS, 2008, 105 (28), PP. 9455-9456.

URL: <https://www.pnas.org/content/105/28/9455.short>
<https://doi.org/10.1073/pnas.0804960105>

4. Wei Zhanga, Ricketts H.-Taylor, Carney K., Swinton S.- M. Ecosystem services and dis-services to agriculture. Ecological Economics, 2007, 64 (2), PP. 253-260. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0921800907001462>.

<https://doi.org/10.1016/j.ecolecon.2007.02.024>

5. Fisher B., Turner R.-K. Ecosystem services: Classification for valuation. Biological Conservation, 2008, 141 (5), PP. 1167-1169. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0006320708000761> <https://doi.org/10.1016/j.biocon.2008.02.019>

6. Xie Gaodi, Zhang Caixia, Zhang Changsun, Xiao Yu & Lu Chunxia. The value of ecosystem services in China. The CNKI: Research, Chinese Academy of Sciences, 2015, 9. URL: https://en.cnki.com.cn/Article_en/CJFDTotals-ZRZY201509008.htm

7. Наказ Міністерства екології та природних ресурсів України від 21.08.2018р. № 306 "Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розроблення проектів створення природних територій та об'єктів природно-заповідного фонду України". URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0306737-18>

8. Закон України "Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики на період до 2030 року" від 28.02.2019 № 2697-VIII // Відомості Верховної Ради України, 2019, 16 (70). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/2697-19/>

Прокопенко К.О., к.е.н., ст. наук. співроб.

*ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України»,
м. Київ, Україна*

ВПЛИВ МІЖНАРОДНОЇ АГРОПРОДОВОЛЬЧОЇ СПЕЦІАЛІЗАЦІЇ УКРАЇНИ НА ВНУТРІШНЄ ПРОДОВОЛЬЧЕ СПОЖИВАННЯ

Експортна орієнтація аграрного сектора України значною мірою визначає динаміку доходів національних товаровиробників

сільськогосподарської продукції та продовольства, а також на 40% формує платіжний баланс країни як важливе джерело валютних надходжень. Агровиробники почали впровадження нових технологій, а міжнародна конкуренція сприяла вдосконаленню виробництва та підвищенню якості продукції. В сільському господарстві надзвичайно активувалася інвестиційна діяльність. Основним напрямом спрямування інвестиційних коштів за галузями у сільському господарстві стало вирощування однорічних і дворічних культур. У 2020 р. на цей вид діяльності було спрямовано 77,9% всіх капітальних інвестицій у сільське господарство. Тобто, основні обсяги інвестицій були спрямовані у найбільш прибуткову та експортоорієнтовану галузь, продукція якої є конкурентоспроможною на внутрішньому та зовнішньому ринках, тобто вирощування зернових та олійних культур.

Таким чином відбувалося поглиблення спеціалізації, де найбільш швидке зростання показали максимально затребувані на світових ринках зернові та олійні культури. За останнє десятиріччя агровиробники збільшили частку зернових культур у структурі виробництва з 13 до 35,2%, а технічних (переважно соняшник) – з 7,2 до 28,6%. Таким чином наразі ці дві групи культур майже на 64% формують всю валову продукцію вітчизняного сільського господарства. Такі зміни в структурі призвели до значного скорочення виробництва тваринницької продукції. За цей період її частка зменшилася більше ніж удвічі і, відповідно, зменшилося виробництво кормових культур (до 1,3%).

Збереження частки сировинного експорту визначає залежність ефективності продажів від цінової кон'юнктури глобального продовольчого ринку, оскільки найбільшу волатильність на світових ринках демонструють саме сировинні товари.

На ринку зерна в сезоні 2020-2021 рр. фахівці ФАО прогнозують історичні максимуми виробництва (2790 млн т), торгівлі (435 млн т) і споживання (2735 млн т). При цьому в загальносвітових запасах зернових значно зростає частка Китаю (до 50% до 2021 г.), який планомірно нарощує обсяги державних резервів для забезпечення продовольчої безпеки стани [1]. Дослідження показують, що ефективна конкурентоспроможна інтеграція України в глобальну продовольчу систему вимагає детального аналізу і обліку складної структури взаємозв'язків, які впливають на низку фізичних, економічних і соціальних сфер,

включаючи клімат, медицину, енергетичну галузь, водо- та землекористування, біорізноманіття, культуру та ін. Сучасна харчова індустрія є найбільшою галуззю в світі (10% світового ВВП, понад 1 млрд зайнятих, 37% земельних ресурсів, 70% споживаної води) [2, 3, 4]. При цьому має місце спрямована зміна ролі сільського господарства: з виробника продовольства в постачальника сировини для великих корпорацій. У зв'язку з цим високорозвинені країни нарощують переважно високотехнологічне сільське господарство з високою продуктивністю і капіталоемністю. Аналогічно розвиваються оптова і роздрібна торгівля: створюються монополізовані глобальні великомасштабні системи розподілу, такі як глобальні мережі супермаркетів. Так, вже в даний час роздрібний ринок продовольчих товарів зарубіжних країн контролюється невеликою кількістю (до п'яти) найбільших торгово-збутових компаній [4, 5].

Важливо також відзначити, що глобальне зростання продуктивності за рахунок інтенсифікації та масштабованості (на базі великотоварного виробництва), притаманне у вітчизняному аграрному сектору, посилює соціально-економічні протиріччя в сільській місцевості (скорочення робочих місць і чисельності населення), сфері харчування (стандартизація раціонів на базі дешевих енергонасичених компонентів, незбалансоване харчування, значні втрати продовольства і ін.), зростає навантаження на екологічні системи.

Дослідивши глобальний індекс продовольчої безпеки (GFSI) і сформований на його основі рейтинг, зазначимо, що в 2020 р. Україна розташувалася в ньому на 54-му місці в світі або на 26-му (останньому) в європейському регіоні [6]. Найкращі показники Україна має за критерієм фізичної доступності продовольства (46 позиція) та якості і безпеки. Детальне вивчення індексу (GFSI) дозволило встановити деякі факти. По-перше, категорії і показники, що входять в методологію розрахунку індексу, були обрані на основі експертних оцінок фахівців з продовольчої безпеки з різних регіонів світу. До основних критеріїв індексу відносяться: оцінка економічної доступності продовольства, оцінка фізичної доступності продовольства, оцінка показників, що символізують якість і безпеку продовольчих ресурсів. Крім того, починаючи з 2017 р. Групою експертів до трьох основних була додана четверта категорія для врахування ризиків, пов'язаних з наслідками зміни клімату та

ефективністю природокористування (Україна за цим критерієм має більш високе місце – 42-е). Дана категорія виступає як коригувальний фактор оцінки в загальному балі, наприклад, в тому випадку, якщо потрібно взяти до уваги ризики, пов'язані з негативним впливом на зміну клімату або на скорочення природних ресурсів, в тому числі погіршення родючості ґрунтів.

Оцінку стану продовольчої безпеки на основі вітчизняних показників споживання основних видів продовольства дає порівняння фактичного рівня продовольчого споживання з його нормативними показниками, що затверджені законодавчими документами (табл. 1). Наразі середнім показникам продовольчого споживання в країні вдалося подолати бар'єр мінімальних норм, перевершивши їх за калорійністю. Одночасно середній фактичний рівень харчування суттєво менше раціональної норми.

Таблиця 1 - Нормативне і фактичне продовольче споживання в Україні, на одну особу за рік, кг

	Норми продовольчого споживання		
	Мінімальні ¹⁾	Раціональні ²⁾	фактичні у 2019 р.
Хлібопродукти	95	101	97,6
Картопля	96	124	135,7
Цукор, конд. Вироби	32	38	28,8
Олія	8	13	12,0
Яйця, шт.	230	290	282
М'ясопродукти	52	80	53,6
Молокопродукти	340	380	200,5
Рибопродукти	12	20	12,5
Овочі, баштанні	105	161	164,7
Плоди, ягоди	68	90	58,7
Всього, ккал за добу	2730	3373	2691

Джерело: складено на основі даних Держстату України.

¹⁾ Затверджені Постановою Кабінету Міністрів України від 14.04.2000 р.

²⁾ Рекомендовані МОЗ України.

Оцінка двох наборів продовольчих енергоносіїв: дешевого (хліб, картопля, цукор, олія) і дорогого (м'ясо, риба, молоко, яйця), свідчить, що через низьку купівельну спроможність середнього споживача, він віддає перевагу дешевим енергоносіям, по яких

фактичне споживання досягає, або є незначно нижчим норми раціонального харчування. Навпаки, по набору дорогих енергоносіїв фактичне продовольче споживання значно менше раціональних норм. Це свідчить про поки що незадовільний стан продовольчої безпеки в Україні, оскільки середні показники продовольчого споживання не відповідають нормам здорового харчування ані за обсягом, ані структурно.

Скорочення масштабів споживання продовольства відбувалося нерівномірно по окремих товарних групах. Найбільшою мірою воно торкнулося продуктів з порівняно вищими виробничими витратами і, відповідно, цінами реалізації – м'ясомолочної і рибної продукції. Така зміна структури продовольчого споживання, а саме значне зменшення питомої ваги білково-вітамінної продукції в раціонах харчування населення, суттєво знизила загальний рівень фізіологічної безпеки вітчизняного продовольчого ринку.

Визнано низьким рівень фізіологічної безпеки вітчизняного ринку за співвідношенням у раціоні харчування білків рослинного і тваринного походження, а також за наявністю відповідної кількості необхідних людському організму вітамінів, мінералів, мікроелементів.

Проведений аналіз таких співвідношень свідчить про нерациональність структури споживання населення України. У 2019 р. були перевищені раціональні норми споживання картоплі та овочів. У цей період скоротилося споживання хлібопродуктів, а як позитивну тенденцію слід відзначити перевищення раціональних норм споживання овочів. Водночас, споживання таких продуктів як м'ясо, молоко, риба, тобто основних постачальників протеїнів для людського організму, є значно нижчим від раціональних норм. У 2019 р. в Україні м'яса та м'ясопродуктів в середньому на одну особу було спожито на 33% менше норми, молока та молокопродуктів – на 47%, риби – на 37%.

Одним із основних чинників, що стримує покращення продовольчого споживання населення є низький рівень зростання реальних доходів, на що вказує збереження високої частки витрат на продовольство у сукупних витратах домашніх господарств. Вже багато років частка складає понад половину всіх сукупних витрат. Так, у I півріччі 2020 р. частка сукупних витрат на продовольчі товари становила 51,4%, при цьому для домогосподарств міської місцевості – 48,6%, а сільської місцевості – 57,4%, що свідчить про

значну питому вагу малозабезпечених домогосподарств у сільській місцевості. При цьому у 2020 р. зростання реального наявного доходу становило лише 102,6% до попереднього періоду.

Довгостроковий сталий розвиток вітчизняного аграрного виробництва, орієнтованого на ефективну, конкурентну і зростаючу участь України в глобальній торгівлі продовольством, можна забезпечити на основі інтенсивного сільськогосподарського виробництва з глибокою переробкою. Для цього необхідні: зростання частки виробництва продукції з високою доданою вартістю (яка меншою мірою схильна до коливань цін); диверсифікація переробних потужностей (дозволяє перенаправити сировину на продукти з більш тривалим терміном зберігання і реалізувати їх в період сприятливих цін); посилення конкурентних позицій по відношенню до імпорту; ефективна кооперація та інвестування; мотивована і продуктивна праця, що забезпечує достатні доходи робітниками, а в сукупності високу якість і конкурентоспроможність продукції.

Література:

1. Crop prospects and food situation : quarterly global rep., no. 2 / Food a. Agriculture Organization of the UN. Rome : FAO, 2020. 48 p. URL: <https://doi.org/10.4060/ca9803en>
2. Murray, S. The World's Biggest Industry by [Electronic resource] // Forbes. URL: https://www.forbes.com/2007/11/11/growth-agriculture-business-forbeslife-food07cx_sm_1113bigfood.html#ba45c65373e9.
3. Состояние и тенденции в сфере земельных и водных ресурсов. URL: <http://www.fao.org/3/i1688r/i1688r03.pdf>.
4. Комитет по проблемам сырьевых товаров. : 72-я сессия, Рим, 26–28 сент. 2018 г. : CCP 18/INF/14. Новые возможности применения блокчейна в агропродовольственной отрасли. *Продовольственная и сельскохозяйственная организация Объединенных Наций*. URL: <http://www.fao.org/3/MX623ru/mx623ru.pdf>.
5. Smart E-commerce: INS connects manufacturers and consumers for a slice of \$8.5 trillion global grocery industry [Electronic resource] // FOOD navigator.com. URL: <https://www.foodnavigator.com/Article/2017/11/23/Smart-e-commerce-INS-connects-manufacturers-and-consumers-for-a-slice-of-8.5-trillion-global-grocery-industry>.
6. Global Food Security Index. Strengthening food systems and the environment through innovation and investment / The Economist

*Сенишин О. С., д. екон наук, професор
Львівський національний університет імені Івана Франка,
м. Львів, Україна*

ОРГАНІЧНЕ ВИРОБНИЦТВО У СИСТЕМІ ПРОДОВОЛЬЧОГО ВИРОБНИЦТВА В УКРАЇНІ

Необхідність розвитку власного виробництва харчової продукції продиктована тим, що збільшення імпортозалежності країни за групами продовольчих товарів, не лише призводить до економічних втрат, але й становить загрозу стабільності та продовольчій безпеці держави.

Органічний ринок в Україні постійно розвивається. Завдяки розмірам країни, в тому числі 42,7 млн. га сільськогосподарських земель, географічному положенню, близькості до потенційних міжнародних покупців та поширеним родючим чорноземам, Україна має сприятливі умови для органічного сільського господарства.

У контексті органічного розвитку європейських держав, Україна посідає не останні позиції, проте з таким ресурсним потенціалом як є у нашої країни, вона могла б займати лідируючі позиції. Порівняльну характеристику європейських країн, які мають подібний з Україною природний потенціал розвитку органічного сектора, з Україною відображають дані табл. 1.

Як видно з даних табл. 1, площа сертифікованих органічних земель, на яких здійснюється виробництво органічної продукції, в Україні у 4,8 разів менша, ніж у Франції та майже дорівнює площі у Польщі. Найменшою є частка органічних угідь у загальній площі земель сільськогосподарського призначення, що вказує на високий потенціал для розвитку органічного землеробства. Також можна простежити, що, майже у всіх країнах, спостерігається тенденція до зростання ключових показників органічного виробництва, що пояснюється усвідомленістю урядів країн в необхідності відходу від традиційного виробництва сільськогосподарської продукції на користь органічному.

Таблиця 1 - Динаміка органічного виробництва конкретних європейських країн та України за 2015-2019 рр.

Рік	Площа органічних с.-г. угідь, тис га	Частка органічних угідь у їх загальній площі, %	Кількість органічних господарств, од.
<i>Німеччина</i>			
2015	1088,8	6,5	25078
2016	1251,3	7,5	27132
2017	1373,2	8,2	29764
2018	1521,3	9,1	31713
2019	1613,8	9,7	34136
<i>2019 р. до 2015 р., %</i>	<i>148</i>	<i>149</i>	<i>136</i>
<i>Нідерланди</i>			
2015	49,3	2,6	1472
2016	52,2	2,8	1557
2017	56,2	3,0	1696
2018	57,9	3,1	1696
2019	68,1	3,7	1867
<i>2019 р. до 2015 р., %</i>	<i>138</i>	<i>142</i>	<i>126</i>
<i>Франція</i>			
2015	1375,3	5,0	28884
2016	1538,0	5,5	32264
2017	1744,4	6,3	36691
2018	2035,0	7,3	41632
2019	2240,8	7,7	41196
<i>2019 р. до 2015 р., %</i>	<i>162</i>	<i>154</i>	<i>142</i>
<i>Польща</i>			
2015	580,7	3,8	22277
2016	536,6	3,7	22435
2017	494,9	3,4	20257
2018	484,7	3,4	19224
2019	507,6	3,5	18655
<i>2019 р. до 2015 р., %</i>	<i>87</i>	<i>92</i>	<i>83</i>
<i>Україна</i>			
2015	410,6	1,0	210
2016	381,2	0,9	294
2017	389,0	0,7	304
2018	309,1	0,7	501
2019	467,9	1,1	470
<i>2019 р. до 2015 р., %</i>	<i>113</i>	<i>110</i>	<i>223</i>

Джерело: складено на основі [1; 2, с. 207–209]

Виробництво органічної продукції в основному експортно орієнтоване, про що свідчить той факт, що близько 89 % товаровиробників працюють за стандартом, рівнозначним Постанові Ради ЄС NOP (США) та Біо Свісс (Швейцарія). Інші 11 %

орієнтовані і на внутрішній, і на зовнішній ринок та працюють та тими стандартами, які розробила Міжнародна громадська організація виробників органічної продукції «БЮЛан» [3].

Внутрішній ринок вітчизняної органічної продукції характеризується колосальним ростом і різноманітністю. Так, зазначимо, що Україна у 2019 р. займала друге місце із 123-х країн з експорту органічної продукції в ЄС [4]. Структура реалізації органічної продукції через призму продукції продовольства є досить різноманітною: від молочної продукції (яка займає найбільшу частку внутрішнього ринку – 4,64 тис. т) до прянощів та спецій та морозива (рис. 1).

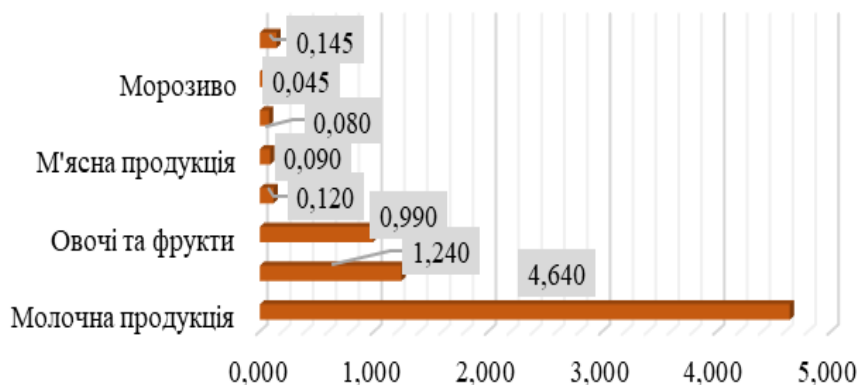

Рис. 1 - Обсяги реалізації органічної продукції в Україні у кількісному вимірі у 2019 р., тис. т

Джерело: складено на основі [4]

У вартісному вимірі за 2019 р. на внутрішньому ринку було реалізовано молочних продуктів на суму 320 млн. грн, круп'яних та зернових виробів, борошна та насіння – 115 млн. грн, овочів та фруктів – 35 млн. грн (рис. 2). Україна є світовим лідером з виробництва органічного меду, займає провідні позиції за площею сертифікованих угідь (під зерновими – четверте місце, соняшником і іншими олійними культурами – п'яте, овочами – дев'яте) та в основному спеціалізується на вирощуванні зернових та олійних культур [4].

В рамках дослідження органічного ринку України за 2019 р., важливим є огляд показників експорту та імпорту органічної

продукції. Згідно досліджень перспектив розвитку вітчизняного органічного ринку, які проводилися компаніями «Information Center Green Dossier», «Органік Стандарт» та Research Institute of Organic Agriculture (FiBL) щодо експортних даних по Україні, то Україна посідає друге місце після Китаю (із 123 країн) за кількістю експорту продукції в світі та перше місце в Європі. У 2019 р. загальний експорт вітчизняної органічної продукції склав 189 млн дол. США (469 тис. тон), з якого 84 % – Європа, 12 % – Північна Америка, близько 3 % – Азія, близько 1 % – Африка. Загалом ця кількість становить 10 % від загальної кількості органічної продукції привезеної в ЄС (рис. 3). Найбільша частка експорту припадає на зернові, олійні культури і фрукти.

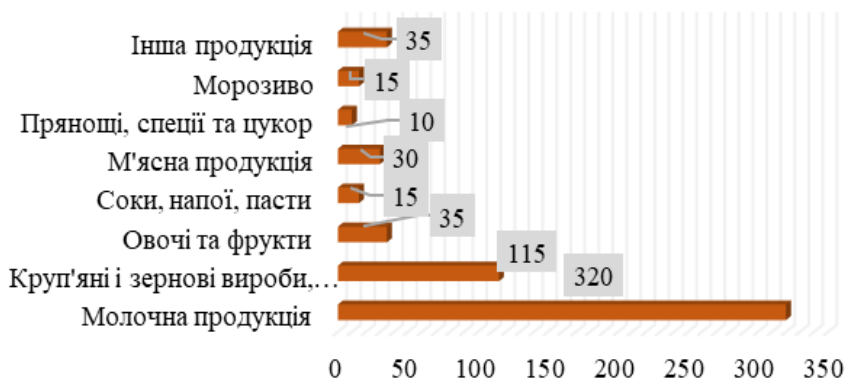

Рис. 2 - Обсяги реалізації органічної продукції в Україні у вартісному вимірі у 2019 р., млн. грн

Джерело: складено на основі [4]

Найбільшими країнами-споживачами вітчизняної органічної продукції є Нідерланди (141 тис. т), Німеччина (42 тис. т), Велика Британія (36,8 тис. т), Італія (8,6 тис. т), Австрія (16,8 тис. т), Польща (13,7 тис. т), Швейцарія (59,5 тис. т), США (50 тис. т) та деякі країни (загалом 469 тис. т) (рис. 5). Найбільшими країнами-імпортерами української продукції в ЄС за 2019 рік виступають Нідерланди, Німеччина та Литва (рис. 4).

Загалом країни ЄС імпортують близько 338 тис. т органічної продукції, що становить більше 70 % від всієї продукції, яка споживається на зовнішньому ринку. У грошовому еквіваленті ця

кількість продукції дорівнює 115 млн. євро.

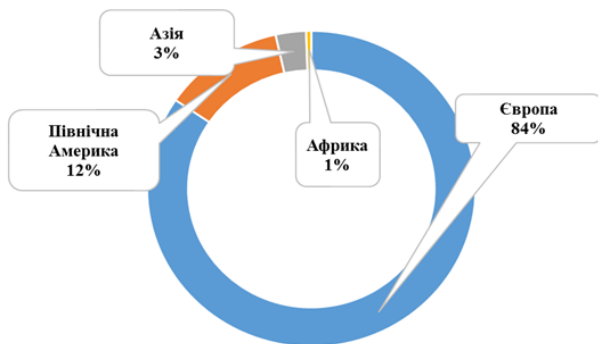

Рис. 3 - Структура експорту органічної продукції з України за частинами світу у 2019 р., %
Джерело: складено на основі [4]

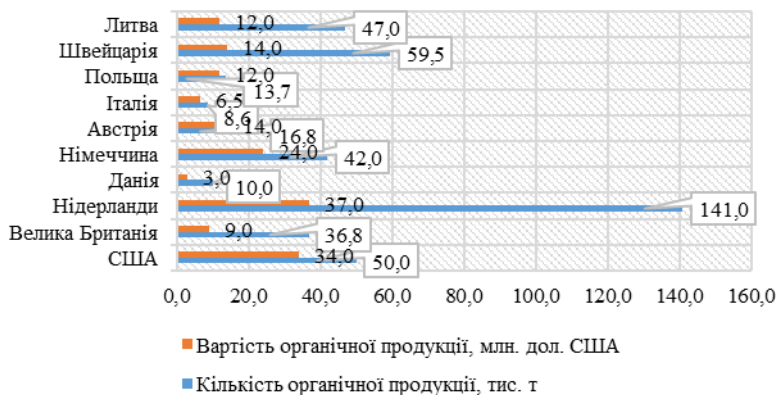

Рис. 4 - Найбільші країни-імпортери вітчизняної органічної продукції у 2019 р.
Джерело: складено на основі [4]

Вважаємо, що якщо розвиток органічного землеробства та органічного виробництва харчової продукції не стане стратегічним завданням України протягом наступних кількох років, то імпорт і власне тіньове виробництво генетично обробленої їжі здатні знищити генофонд українського народу.

Ключовим елементом у процесі розвитку органічного виробництва в Україні стало прийняття Закону України «Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції» [5]. Законом регламентовано основні принципи та вимоги до вітчизняного органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції, засади правового регулювання органічного виробництва, обігу органічної продукції та функціонування ринку органічної продукції, правові основи діяльності центральних органів виконавчої влади, суб'єктів ринку органічної продукції та напрями державної політики у зазначених сферах.

Проте, залишається ще ціла низка невирішених питань, які потребують певних чітких дій. До основних проблем розвитку органічного типу господарювання та перешкод на шляху до формування органічного виробництва в сфері сільського господарства варто виділити такі: недостатній рівень фінансування органічного виробника; відсутність розвиненої інфраструктури ринку органічної сільськогосподарської продукції; низький рівень величини попиту органічної продукції на внутрішньому ринку; відсутність передбаченої непрямой підтримки органічного виробника у вигляді пільгового оподаткування та пільгових кредитів; низький рівень впровадження інновацій; відсутність підписаних угод про еквівалентність за прикладом ЄС, США тощо. Вирішення існуючих проблем уможливить сформувати ефективну інфраструктуру ринку органічної продукції та удосконалити державне регулювання розвитку органічного виробництва, що, як результат, забезпечить екологічну та продовольчу безпеку сільського господарства в цілому, підвищить якість продукції, збереже та поліпшить якість ґрунтів, охорону навколишнього природного середовища та біорізноманіття, створить сприятливі умови для збалансованого розвитку сільських територій.

Література:

1. The World of Organic Agriculture: Statistic and Emerging Trends 2020 / FiBL, IFOAM. Bonn, 2020. URL: [https:// www. fibl.org/ fileadmin/ documents/ shop/5011-organic-world-2020.pdf](https://www.fibl.org/fileadmin/documents/shop/5011-organic-world-2020.pdf) (дата звернення: 17.03.2021)
2. Віллерт Х. Світ органічного сільського господарства. Статистика та тенденції 2013 р. 2013. URL: [http:// orgprints.org/](http://orgprints.org/)

25188/7/ FiBL_ IFOAM_ World_of_Organic_Agriculture_2018_UA_final.pdf. (дата звернення: 07.03.2021)

3. Органічний ринок ЄС зростає щороку на 10%. Agravery: аграрне інформаційне агенство. URL: <http://agravery.com/uk/posts/show/organicnij-rinok-es-zrostaе-soroku-na-10> (дата звернення: 01.04.2021).

4. Внутрішній ринок органічної продукції України, експорт та імпорт за 2019 рік. URL: <https://agropolit.com/infographics/view/95> (дата звернення: 03.04.2021).

5. Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції Закон України від 10 липня 2019 р. № 2496-VIII. URL: <http://www.zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 05.04.2021)

Щегольова Т.О., студентка

*Донецький державний університет управління,
м.Маріуполь, Україна*

ПРОДУКТИВНІСТЬ ПРАЦІ, ЯК МАКРОЕКОНОМІЧНИЙ ПОКАЗНИК

Вступ. Діяльність будь-якого підприємства, організації, фірми, оцінюють за допомогою великої кількості показників, які характеризують різні аспекти процесу виробництва. Усі вони зведені в єдину групу показників – техніко-економічні показники виробничо-господарської діяльності підприємства серед яких трудові показники займають провідне місце.

Також діяльність галузі економіки, чи взагалі діючої соціально-економічної системи, можна оцінити за допомогою показника продуктивності суспільної праці. Саме тому, питання підвищення продуктивності праці є актуальним на всіх етапах розвитку держави, а показники продуктивності праці знаходяться під постійним контролем, як з боку держави, незалежних аналітиків та керівників підприємств різних галузей національного господарства.

Основна частина. Під системою трудових показників слід розуміти сукупність кількісних і якісних вимірників ступеня ефективності застосування живої праці в процесі виробництва, як на мікро- так і на макрорівні.

На макрорівні (загальнодержавному) зростання продуктивності праці призводить до зростання валового внутрішнього та національного продукту, національного доходу, приросту фондів накопичення та споживання. Саме тому зростання продуктивності праці вирішує низку соціальних проблем, що стає особливо важливим в умовах світової економічної кризи.

Ефективність праці в широкому розумінні - це загальна результативність людської діяльності. Вона відображає співвідношення отриманого корисного результату та обсягу витрачених на це ресурсів [1].

На мікрорівні до показників, що характеризують продуктивність праці належать: трудомісткість виробництва продукції; виробіток; чисельність персоналу; фонд заробітної плати підприємства, у тому числі за категоріями персоналу і структурними підрозділами; середня заробітна плата (середньомісячна, середньорічна по підприємству); загальний фонд робочого часу; фонд робочого часу одного середньооблікового робітника; середня тривалість робочого дня; кількість відпрацьованих днів, годин одним працівником тощо.

Попри пандемію COVID-19, більшість проблем українського ринку праці пов'язана з аспектами ефективності, які загрожують економічному розвитку та довгостроковій макроекономічній стабільності [2].

Згідно з рейтингом МОП, за показником продуктивності праці Україна перебуває в другій сотні серед країн світу.

Продуктивність праці – це важливий макроекономічний показник, що характеризує ефективність витрат сукупної праці у матеріальному виробництві.

Продуктивність праці на макро рівні може бути розрахована, як відношення валового внутрішнього продукту до чисельності зайнятих в економіці країни.

За даними Державної служби статистики України представлена динаміка реального валового внутрішнього продукту на рисунку 1.

Реальний ВВП України становив у 2020 році 4194,1 млрд.грн, порівняно із 2019 роком він зменшився на 4,0% [3].

За результатами обстеження робочої сили у 2020р. кількість зайнятого населення у віці 15 років і старше та віком 15–70 років

становила по 15,7 млн. осіб. Кількість безробітного населення віком 15 років і старше та у віці 15–70 років – по 1,8 млн. осіб.

Рівень безробіття серед робочої сили віком 15 років і старше та у віці 15–70 років становив у 2020 році 10,1% [3].

**Зміна реального ВВП
(у % до попереднього року)**

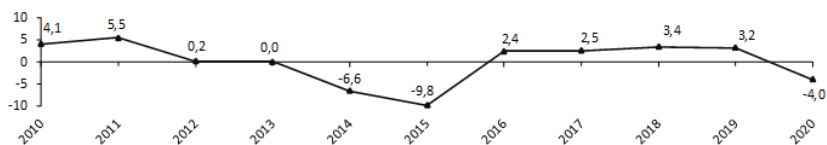

Рис.1 - Динаміка реального валового внутрішнього продукту України за 2010-2020 рр.

Джерело: складено на основі [3]

Таким чином, продуктивність праці за макропоказниками, або показник ВВП у розрахунку на одну особу в Україні становив за 2020 рік - 100469 грн.

За оцінками аналітиків, для підтримки темпів зростання ВВП на рівні 2007 року Україні необхідно підвищити продуктивність праці як мінімум в 2,6 рази. Згідно з дослідженнями, більшість українців докладають максимум зусиль для створення резерву на «чорний день». За даними Державної служби статистики України у 2020 році доходи населення зросли на 6,1% і становили 3972,4 млрд.грн., а сукупні витрати населення збільшилися до 3989,4 млрд.грн., або на 4,6%. Заощадження українців у 2020 році скоротилися на 17 млрд грн порівняно з 2019 роком [4].

Висновки. Таким чином, на підвищення загальної продуктивності праці в Україні впливає низка факторів, серед яких: обсяг ВВП, кількість зайнятих у національному господарстві, обсяг заощаджень населення та їх частка у сукупних витратах.

Література:

1. Грішнова О. А. Економіка праці та соціально-трудові відносини: підручник. 4-ге вид., оновлене. К.: Знання, 2011. 390 с.

2. Проблеми ринку праці в Україні. URL.: <https://finclub.net/ua/news/natsbank-nazvav-5-osnovnykh-problem-rynku-pratsi-v-ukraini.html>

3. Державна служба статистики України. URL.: www.ukrstat.gov.ua.

4. Інформаційне агентство Interfax-Україна. Заощадження українців у 2020 році. URL.: <https://ua.interfax.com.ua/news/economic/734345.html>

Яцунь Ю.В.,
здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
Науковий керівник: Іванишина О.С., к.е.н., доцент
Університет державної фіскальної служби України
м. Ірпінь, Україна

КОМЕРЦІАЛІЗАЦІЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ ТА ПРОБЛЕМИ ЇЇ ОПОДАТКУВАННЯ В УКРАЇНІ

Ринок інтелектуальної власності – це система економічних відносин з приводу купівлі-продажу прав на об’єкти інтелектуальної власності. Такі відносини є специфічними з огляду на те, що об’єктом просування є не власне продукти інтелектуальної діяльності, а майнові права на них. Ці відносини відмінні від усталених традиційних відносин власності у зв’язку з тим, що цьому виду власності притаманні такі основні властивості, як незнищенність, невичерпність, конкурентоспроможність, виключність.

Основними характерними рисами ринку інтелектуальної власності є: перехід інтелектуального блага від власника до покупця, здійснюється в основному в опосередкованій формі за допомогою договору, а присвоєння об’єктів авторського та суміжного права (наприклад, картин або наукомісткої продукції) може відбуватися також у натуральній формі; при споживанні об’єкти ринку інтелектуальної власності не зникають; цінність певних об’єктів інтелектуальної власності (наприклад, товарного знаку) при споживанні зростає; торговельні операції з об’єктами інтелектуальної власності можуть відбуватися на поворотній основі без погіршення якісних і кількісних характеристик товару; товари на ринку інтелектуальної власності унікальні та універсальні; досягнення

науки й техніки постійно збільшують товарну масу ринку інтелектуальної власності; об'єкти економічних відносин можуть бути як повністю (наприклад, наукомістка продукція), так і частково відчужені від своїх носіїв (наприклад, інтелектуальні ресурси, ліцензії), при цьому деякі об'єкти ринку інтелектуальної власності можна відчужувати повністю та частково [1].

Дослідження сектору франчайзингу на вітчизняному ринку вказує на все більший інтерес малого та середнього бізнесу до франчайзингу, оскільки під час розвитку ринкових відносин та економічної нестабільності у нашій країні, цей вид бізнес-моделі усуває значну невизначеність у веденні господарської діяльності. На сьогодні відзначається зниження цін на оренду нерухомості нежитлового призначення, що є позитивним стимулом до відкриття власної франчайзингової точки.

Тенденція стосовно комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності на сьогодні є позитивною, проте показники залишаються на досить низькому рівні. Так, нестабільною залишається динаміка реєстрації договорів щодо розпоряджання майновими правами промислової власності за останні роки. Також спостерігаються зрушення у бік зменшення кількості чинних охоронних документів на винаходи та корисні моделі. Однак, стосовно промислових зразків та знаків на товари і послуги відмічається постійне збільшення упродовж останніх трьох років. На відміну від ліцензійної діяльності, франчайзинг як спосіб комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності має позитивну тенденцію [2].

Основні напрями комерціалізації інтелектуальних технологій та об'єктів інтелектуальної власності: передача виключних майнових прав на об'єкти інтелектуальної власності; різного роду варіанти передачі прав на використання об'єкта інтелектуальної власності: за ліцензійним договором, договором комерційної концесії (франчайзингу) та ін.; отримання додаткового прибутку та комерційної вигоди від використання прав на об'єкти інтелектуальної власності у своїй господарській діяльності; внесення майнових прав на об'єкти інтелектуальної власності до статутного капіталу суб'єктів господарювання; використання майнових прав на об'єкти інтелектуальної власності при податковому плануванні.

Варто зазначити, що комерціалізація українських технологій має ряд наступних переваг:

1. Низька активність в сфері комерціалізації українських технологій говорить про значний невикористаний потенціал. Україна традиційно вважається країною з високим рівнем розвитку науки й утворення.

2. Останнім часом в Україні відбувається процес переходу ряду технологічних розробок з військової області в цивільну – конверсія. Результатом конверсії є доступність для комерціалізації безлічі унікальних винаходів і технологій.

3. Дешевизна інтелектуальної власності в Україні.

Крім того, необхідно наголосити на тому, що в Україні вже створена законодавча база, яка регулює правовідносини у сфері комерціалізації інтелектуальної власності, але вона потребує вдосконалення та гармонізації з міжнародним законодавством. Порівнявши всі переваги та недоліки комерціалізації інтелектуальної власності, можна стверджувати, що процес комерціалізації науки в Україні має дуже великі перспективи [3].

Для багатьох підприємств, які проводять інноваційно-інтелектуальну діяльність і спираються на комерціалізацію ОПІВ і трансфер технологій, податок на прибуток сплачується ними з бази оподаткування, визначеної у фінансовій звітності підприємства відповідно до національних П(С)БО або міжнародних стандартів фінансової звітності, на різниці, які виникають відповідно до положень ПКУ шляхом коригування (збільшення або зменшення) фінансового результату до оподаткування (прибутку або збитку), що потребує удосконалення методології формування бази оподаткування (із встановленням обмежень з вирахування витрат).

Національна грошова одиниця України істотно втрачає свої позиції, а отже, зростають гривневі еквіваленти встановлених у твердих валютах ставок податків, і, як наслідок, відбувається номінальне збільшення надходжень до державного бюджету за податками, і одночасно на цьому втрачають переваги відносини за ліцензійними угодами, оскільки щоразу необхідно переглядати суми виплат роялті в ліцензійних угодах [4].

Зменшуються бізнес-інтереси при укладанні ліцензійних договорів, коли ліцензіат не відносить нараховану суму роялті на витрати, як це передбачалося до прийняття змін до ПКУ до 2016 року, а сплачує її за рахунок чистого прибутку, що потребує в ПКУ усунення наявного подвійного оподаткування, яке стримує економічну діяльність, спричиняє зростання цін на товари та

послуги, збільшує податкове навантаження на юридичних і фізичних осіб, а також порушує принцип податкової справедливості.

ПКУ в ув'язці з положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку не в повному обсязі враховують особливості податкових регуляторів створення, придбання та використання ОПВ і здійснення трансферу технологій, що актуалізує модернізацію державної політики оподаткування за принципом прогресивного оподаткування.

Слід відзначити, що суттєвого значення набуває ідентифікація визначень понять щодо сприяння комерціалізації ОПВ. Розпорошені по окремих законодавчих актах терміни або інші положення при їх упровадженні не узгоджуються з податковим і бухгалтерським законодавством, тому необхідно загальному вигляді зосередити в ПКУ терміни з внесенням змін до відповідних національних П(С)БО та інших нормативних актів [4].

Отже, можна зробити висновок, що стан та умови нашої країни для підприємств, що займаються комерціалізацією інтелектуальної власності є незадовільними і вимагають покращення шляхом з знаходження компромісу між сторонами, з урахуванням законодавчої бази; збільшення фінансування цієї сфери; створення певного механізму вирішення проблем комерціалізації результатів інтелектуальної діяльності. Особливу увагу треба приділити вивченню та запровадженню оптимальної системи оподаткування у сфері комерціалізації інтелектуальної власності, налагодженню державно-приватного партнерства. Це дозволить прискорити процеси освоєння нових технологій, розвинути ринок інноваційної продукції та забезпечити прискорення трансферу знань у ланцюгу «бізнес-наука-держава».

Література:

1. Чичкало-Кондрацька І.Б. Світовий ринок інтелектуальної власності у системі міжнародної торгівлі. Полтава. 2016. URL: http://reposit.nupp.edu.ua/bitstream/PoltNTU/406/1/Chichkalo_tezy.pdf

2. Уманців Г.В., Мартинів І.К. Тенденції комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності в Україні. *Економіка. Управління. Інновації*. 2016. Вип. №3(18). URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/eui_2016_3_20.pdf

3. Кравців Х., Вівчар О.І. Комерціалізація інтелектуальної власності в Україні: проблеми та шляхи їх вирішення. Тернопіль. 2016. URL: http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/11027/1/Кравців%20Хр._Тези%20ІВзм-11%20%20%20.pdf

4. Бутнік-Сіверський О. Стан і проблеми розвитку оподаткування операцій з інтелектуальною власністю. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2019. Вип. №5. С.85-96. URL: <http://uran.inprojournal.org/article/view/186330/185649>

СЕКЦІЯ 5. РОЛЬ МАРКЕТИНГУ І МЕНЕДЖМЕНТУ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ СТАБІЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

*Бадіца А.В., здобувач вищої освіти
Науковий керівник: Шаповалова І.В., асистент
Донецький національний університет
економіки і торгівлі імені Михайла Туган- Барановського,
м. Кривий Ріг, Україна*

УПРАВЛІННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ ЯК ПРОЦЕС РЕАЛІЗАЦІЇ СТРАТЕГІЧНИХ ЦІЛЕЙ ПІДПРИЄМСТВА

Стратегія економічного розвитку України до 2030 року потребує структурних перебудов та впровадження інновацій спрямованих на розширення економічної інфраструктури країни. Однак, конкурентоздатним може бути лише те підприємство, яке реалізує раціональне фінансування проектів розвитку власної діяльності, нові підходи, механізми та стратегії, що забезпечують його економічну стійкість.

Сьогодні стратегія розвитку підприємства поєднує в собі декілька структурних компонентів діяльності, поміж яких – інвестиційний. Він полягає у розробці інвестиційної політики, яка враховує цілі загальної стратегії компанії та визначенні найбільш ефективних проектів розвитку щодо подальшого фінансування. Належне управління даним видом діяльності дозволить підприємству застосовувати ощадливий підхід до виробництва, маркетингу, фінансів, найму та розвитку персоналу.

Проблема управління інвестиційною діяльністю підприємства охоплювала коло наукових інтересів вітчизняних і зарубіжних вчених. Так компоненти стратегічного управління інвестиційною діяльністю сільськогосподарських підприємств досліджено Комаровою Л.І., теоретико-методичні засади управління інвестиційною діяльністю підприємства представлено Замятіною Н.В., місце і роль інвестиційної складової, підходи до формування і реалізації інвестиційної стратегії господарчого суб'єкта розроблено Пріб К.А., графічна модель інвестиційної стратегії підприємства розроблена Іваницькою Г.Б., Філімоновою О.Б. [1]. Доведено, що інвестиційна стратегія є частиною корпоративної стратегії, визначає

характер інвестиційної діяльності, напрямки вкладення капіталу та зміст інвестиційного портфеля підприємства. Цікавим для практичного використання є дослідження Діденко Є.О.[2], що дозволило автору охарактеризувати економічні бар'єри та проблеми країни.

За поглядом Майорової Т.В. «управління інвестиційною діяльністю» – це система принципів і методів розробки та реалізації управлінських рішень, пов'язаних із здійсненням різних аспектів інвестиційної діяльності [3]. Не заперечуючи цінності попереднього визначення, ми вважаємо за доцільне сформулювати власне.

На нашу думку «управління інвестиційною діяльністю» – це процес формування джерел інвестиційних ресурсів, а також процедура відбору та реалізації інвестиційних проєктів відповідно до стратегічних цілей підприємства. Він розподіляється на певні етапи, кожний з яких потребує узгодження у межах вертикалі управління.

На першому етапі даного процесу відбувається формування стратегічних цілей інвестиційної діяльності, які виходять із загальної стратегії розвитку компанії. Їхня реалізація охоплює наступні два етапи.

Другий етап полягає у визначенні стратегічних напрямів та об'єктів інвестиційної діяльності, оцінці ефективності їх інвестування та виборі найбільш оптимальних.

Третій етап містить розробку стратегії залучення інвестиційних ресурсів та формування інвестиційного фонду.

Наступним кроком є визначення періоду реалізації інвестиційної стратегії, складові якої були розроблені на попередніх етапах. Даний період містить декілька проміжків часу відповідно до яких відбувається конкретизація наявної стратегії.

На п'ятому етапі відбувається комплексна оцінка розробленої стратегії управління інвестиційною діяльністю, яка здійснюється на основі наступних критеріїв: погодженість інвестиційної стратегії із загальною стратегією розвитку підприємства, реальність реалізації інвестиційної стратегії із врахуванням наявного ресурсного потенціалу та ризиків, її результативність. Після завершення планового процесу підприємство впроваджує дану стратегію у відповідності до розроблених планів.

Останньою складовою процесу управління інвестиційною діяльністю підприємства є систематичний контроль результатів та коригування інвестиційної стратегії. Реалізація визначених етапів

активно впроваджується в межах підприємства Дніпропетровського регіону ПрАТ «ПівніЗК» [4].

Отже, інвестиційна діяльність є важливою складовою корпоративної стратегії компанії, вона тісно взаємодіє з іншими функціональними напрямками її розвитку. На нашу думку, управління інвестиційною діяльністю це складний, багатоетапний процес від результату якого залежить якість стратегічного вектору розвитку усього підприємства.

Література:

1. Філімонова О. Б., Іваницька Г. Б. Сутність та формування інвестиційної стратегії підприємств. *Наукові праці. Економіка*. 2014. № 235. Т. 247. URL: <http://economy.chdu.edu.ua/article/download/40246/36369/0> (дата звернення: 19.04.2021).
2. Діденко Є. О., Гапіч О. В. Управління інвестиційною стратегією підприємства. *Ефективна економіка*. 2019. № 12. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/12_2019/66.pdf (дата звернення: 20.04.2021).
3. Майорова Т. В. Інвестиційна діяльність: Підручник. Київ: Центр учбової літератури, 2009. 472 с.
4. Хорольський В. П., Хорольська О. В., Хорольський К. Д., Рябикіна К. Г., Рябикіна Н. І., Діянов І. П., Романів А. В., Гайдай Д. Д. Управління інноваційним розвитком підприємств регіону з техногенними територіями / за ред. В. П. Хорольського. Кривий Ріг: Видавець ФОП Чернявський Д. О., 2018. 496 с.

*Базалійська Н.П., к.е.н., доцент,
Чернишова Т.М., здобувач вищої освіти
Хмельницький національний університет
м. Хмельницький, Україна*

КОРПОРАТИВНИЙ ТІМБІЛДІНГ ЯК ЕФЕКТИВНИЙ HR-ІНСТРУМЕНТ КОМАНДОУТВОРЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ

У зв'язку з постійними соціально-економічними колізіями в країні протягом тривалого часу переважна більшість організацій перебувають у безперервному пошуку рішень для продуктивного функціонування та розвитку. Стрімке поширення кризових явищ на

усі сфери життєдіяльності суспільства та відсутність стабільності, недосконалість нормативно-правової бази, жорстка та часто нечесна конкуренція, зумовлюють потребу у застосуванні нового, продуктивного підходу до управління організацією – командного підходу, як одного з найбільш перспективних. Адже, створення ефективної команди сприяє досягненню організацією поставленої мети, консолідованій та злагодженій праці її членів, оптимальному використанню їх ресурсів та можливостей, а також професійному та особистісному зростанню.

Командоутворення в сучасних соціальних організаціях, спрямоване на підвищення їх ефективності, має розглядатися як соціальна технологія, у всій повноті своєї наукової зумовленості системних взаємозв'язків соціальних ефектів і наслідків ХХІ століття.

Тому формування команди є стратегією майбутнього в процесі створення високоефективної організації. На даному етапі розвитку менеджменту відбувається перенесення акценту з поведінки менеджерів і підлеглих їм працівників на діяльність багатофункціональних команд і робочих груп, зосереджених на вирішенні комплексних проектів і завдань.

Побудова ефективної команди – складна та відповідальна робота керівника. Дотримання ним деяких правил дозволить сформувати ефективну команду в організації. Для цього необхідно:

- залучати до командної роботи учасників, що відрізняються за профілем знань, віком, стажем роботи, статтю тощо;
- перевіряти, чи всі члени команди правильно зрозуміли суть проблеми чи завдання;
- заздалегідь визначати метод роботи в команді;
- надавати учасникам команди всю інформацію та документацію;
- своєчасно повідомляти про нові аспекти, обставини та умови щодо проблемної ситуації чи завдання;
- визначати пріоритети та ретельно готуватись до обговорення в команді;
- планувати послідовність обговорення, визначати пріоритети та відокремлювати етапи роботи;
- розподіляти завдання учасників під час обговорення в команді;
- визначати ліміт часу на кожний етап та стежити за

дотриманням встановлених термінів;

- відслідковувати зміну ролей членів команди та забезпечувати максимальне використання потенціалу учасників обговорення;

- тренувати вміння слухати партнерів по команді та виявляти найбільш цінні ідеї й пропозиції;

- вміти подолати надмірну емоційність учасників команди та створити атмосферу ефективної кооперації, взаємодопомоги і довіри;

- оволодіти навичками розв'язання дисфункціональних конфліктів;

- стежити, щоб критика висловлених думок не переходила в їх осуд;

- вміти подолати пасивну поведінку окремих учасників команди, не сприймати мовчання за згоду;

- дотримуватися правил і норм, вироблених командою;

- не задовольнятися досягнутим, мати терпіння дочекатися вироблення командою дійсно ефективного рішення;

- допускати прояви суперництва лише у вигляді змагальності щодо подання найкращих пропозицій.

Психологічний клімат – це важлива складова частина кожного трудового колективу. У колективі, де панує дружня атмосфера, і проблем менше, і працівники більш лояльні та умотивовані. Одним із ефективних методів покращення взаємодії колективу є тимбілдинг.

Team building з англійської перекладається як “побудова команди”. Авторство цього методу належить військовим. У 1950-х роках у Великобританії був вигаданий ї «Мотузковий курс» – тренінг, який забезпечив необхідну психологічну підготовку солдатів та їхнє вміння працювати як єдина команда. Такий курс виявився вдалим не тільки для військових, але й для бізнесу. Це стало першим поштовхом, який допоміг усвідомити ефективність командного підходу до роботи [1, с. 124]. Цей термін в останні роки став дуже широко використовуватися у сфері бізнесу, менеджменту, соціології та психології. Наведемо декілька дефініцій цього терміну.

Тімбілдинг – це заходи, спрямовані на створення певної атмосфери в колективі, яка буде сприяти досягненню загальних цілей і згуртуванню персоналу (М. Істакова) [2, с. 9].

Team building – це техніка управління, яка використовується для підвищення ефективності та продуктивності робочих груп за допомогою різних заходів. Вона передбачає багато навичок, аналіз та

спостереження для формування сильної та здібної команди. Головний мотив цієї методики полягає у досягненні мети та цілей організації (Гібб Дюрей) [3, с. 16–18].

Тімбілдинг – модель корпоративного менеджменту, за якої відбувається прагнення побудувати команду, що становить собою дещо більше, ніж просто група людей, що працюють разом, задля результативної та продуктивної роботи колективу та підприємства загалом. Однією з найважливіших функцій тимбілдингу є виявлення несумісних людей і визначення способів їх неконфліктної взаємодії, що особливо важливо на першій стадії – стадії формування колективу [4, с. 1532–1533].

Основним завданням тимбілдингу є об'єднання кожного окремого працівника в єдину систему – колектив для налагодження відносин всередині організації та успішної роботи кожної її ланки. На сучасному етапі цей метод дуже популярний як серед малих підприємств, так і серед організацій-гігантів зі всесвітньо відомою репутацією. І кожна така фірма намагається модернізувати чи прилаштувати метод тимбілдингу саме під свою сферу діяльності. Так з'явилося безліч видів тимбілдингу: активний, сюжетний, інтелектуальний, творчий. Активний вид тимбілдингу є найпопулярнішим та найбільше підходить для теплої пори року, оскільки найчастіше проводиться на свіжому повітрі.

Функції тимбілдингу:

- навчання співробітників вмінню працювати в команді, а саме навчання роботі в групі, розділення ролей у команді;
- створення і підтримка дружніх відносин в колективі; – адаптація нових співробітників до колективу;
- зняття психологічної напруги та зменшення конфліктних ситуацій;
- збільшення рівня довіри і взаємодопомоги в колективі;
- збільшення рівня особистої відповідальності за результат;
- перехід мислення співробітників з стану конкуренції до стану співробітництва;
- підвищення командного духу;
- підвищення рівня ініціативності співробітників [5, с. 23].

Ефективність проведення тимбілдингу на практиці є доведеною різними компаніями. Проте, як і кожен метод менеджменту, він має як позитивний вплив, так і негативні аспекти. Потрібно враховувати, що всі люди різні і по різному сприймають те, що з ними

відбувається. Отже, наведемо основні плюси та мінуси використання такого методу, як тімбілдинг (табл. 1).

Таблиця 1 – Переваги та недоліки використання тімбілдингу в організації

Плюси	Мінуси
Отримання співробітниками психологічного розвантаження	Занадто тривале, бурхливе і супроводжується конфліктами обговорення негативних моментів
Досягнення згуртованості колективом компанії	Зниження самооцінки у деяких членів колективу
Між співробітниками виникає атмосфера взаємної підтримки та допомоги	Тімбілдинг проводиться в неробочий час, тому співробітники не завжди охоче погоджуються і приходять на захід
Налагоджується психологічний клімат в колективі, що позитивно впливає на роботу кожного працівника. Підвищується продуктивність роботи працівника.	Якщо співробітників примушувати до такого роду заходів, то можуть виникнути конфліктні ситуації з керівництвом.

Майже всі недоліки під час використання тімбілдингу виникають від неправильного трактування терміну і неправильного проведення таких заходів згуртування колективу. Часто керівники дотримуються однакових помилок під час здійснення такої діяльності. Можна виділити найбільш поширені з них:

1. Згуртування усіх з усіма
2. Організація заходу «для галочки».
3. Відсутність мети та завдання.
4. Неправильний вибір активності для аудиторії.
5. Нерегулярність.
6. Не вимірюється ефективність команди до та після заходу

Тімбілдинг дає змогу навчити учасників команди спілкуватися неформально, але при цьому зберегти елемент ділової компоненти. Крім того, цей метод дає змогу розвинути у членів команди здатність приймати на себе відповідальність за колективний результат поряд із можливістю проявити власні індивідуальні якості; засвоїти

важливість чіткої субординації всередині команди та побачити можливість ефективного виконання завдання за застосування спільно виробленої стратегії та тактики її вирішення.

Корпоративний тимблдінг відноситься до розділу внутрішньої роботи будь-якої компанії, який присвячений поліпшенню взаємин на роботі. Відомий факт – чим краще співробітники ставляться один до одного, тим вище їх продуктивність. Душевний стан також грає не менш важливу роль, адже від частих непорозумінь і невіршених конфліктів у людини розвиваються на тлі стресу як фізіологічні хвороби, так і психічні розлади. Бажання працювати у таких співробітників падає, а якість їх проєктів може кинути тінь на компанію.

Чого можна домогтися в результаті ефективного тимблдинга для колективу організації:

- почуття єдності, організованості і згуртованості колективу;
- розвитку поняття співпраці і здорової конкуренції;
- виробленню розуміння в робочому процесі;
- прищеплення командного духу;
- створення і розвитку мотивації;
- зміцнення авторитету начальства на неофіційному рівні;
- створення комфортної атмосфери в робочому колективі;
- психологічного розвантаження співробітників;
- підвищення продуктивності команди.

Тимблдинг є дуже важливою частиною корпоративного менеджменту. Будь-якій компанії – неважливо, великій чи маленькій, просто необхідна висока працездатність її співробітників. Важливо, щоб не тільки кожна окрема людина виконував свою роботу якісно, але і весь колектив працював, як команда. При об'єднанні колективу підвищується працездатність і залученість співробітників. У працівників підвищується інтерес до виконуваної роботи, повністю змінюється підхід до завдань, збільшується швидкість виконання проєктів. У всіх теоріях ефективного управління давно відомо, що якщо кожному співробітнику зручно і психологічно легко працювати в своєму колективі, він буде набагато більше націлений на якісне виконання своїх функцій.

В ході проведення заходів тимблдингу співробітники компанії мають можливість розвивати свої соціальні навички, а саме комунікативність, креативність, роботу в команді, командний дух, відповідальність, ініціативність та інші, що дуже важливі саме в

туристичній діяльності. Сучасний менеджер з туризму повинен володіти не тільки професійними навичками, а також особистими: вміти слухати та розуміти бажання клієнтів, вирішувати конфлікти, управляти голосом і емоціями, бути стресостійким. вміти презентувати себе та вести бесіду, бути дипломатичним, мати знання суміжних наук, критичне мислення, вміти швидко аналізувати ситуацію та приймати рішення та інші, а головне вміти працювати в команді.

Отже, можна сформулювати висновок, що тимбілдинг є одним із найбільш ефективних методів управління персоналом. Він дозволяє об'єднати кожного окремого працівника в єдину систему – колектив – для налагодження відносин всередині організації та успішної роботи кожної її ланки. У разі об'єднання колективу підвищується працездатність, персонал більш мотивований та зацікавлений в успішній роботі.

Тімбілдинг є не просто методом згуртування колективу, він виконує дуже важливу навчальну функцію, а саме навчання роботі в команді. Це дуже важливо для організації, оскільки багато співробітників звикли працювати, покладаючись тільки на себе, і не усвідомлюють, наскільки більше ефективності в роботі команди.

Література:

1. Маковоз Е.У., Сторожилова У. Л. Необхідність тимбілдингу на всіх стадіях колективного. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2009. № 25. С. 124–125.
2. Исхакова М.Г. Тимбилдинг: раскрытие ресурсов организации и личности. Санкт Петербург: Речь, 2010. 257 с.
3. Gibb Dyer, Jeffrey Dyer. Beyond Team Building: How to Build High Performing Teams and the Culture to Support Them. 1-st Edition. 2019. 256 с.
4. Литвиненко Т., Андреева И. Тимбилдинг в организации. *Научный альманах*. 2015. № 8. С. 1531–1534.
5. Сартан Г.Н. Тренинг командообразования. Санкт Петербург: Речь, 2015. 187 с.

*Боровик Т.М., старший викладач
Черкаський державний бізнес-коледж
м. Черкаси, Україна*

ЗМІЦНЕННЯ КОНКУРЕНТНИХ ПОЗИЦІЙ ЦИФРОВОЇ МОДЕЛІ БІЗНЕСУ НА РИНКУ B2C ПІД ЧАС СЕЗОННИХ РОЗПРОДАЖІВ

Потужний розвиток ІТ-сфери та цифрового маркетингу формує нові канали комунікацій, які стирають географічні кордони при формуванні ринкових взаємовідносин типу B2C (Business-to-Consumer), зокрема через функціонування інтернет-магазинів, застосування пошукового просування (SEO) та SMM-маркетингу, які досить ефективні у галузі ритейлу при підготовці до сезонних розпродажів. Застосування сучасних цифрових технологій в бізнесі спрощує систему просування товарів і послуг в мережі Інтернет, а також надає вагомі переваги споживачу, який не виходячи з дому, має можливість придбати будь-що у будь-якій частині світу. Переведення роздрібної торгівлі на електронну модель бізнесу налагоджує транскордонне співробітництво у сфері просування товарів, надає можливість обміну інформацією. За дослідженнями сайту Black Friday Global [1] загальносвітовим трендом є проведення передсвяткових розпродаж, які передують Дню подяки. Одним із таких грандіозних розпродажів є Чорна п'ятниця, яка змітаючи кордони і традиції, охоплює, наче лихоманка, весь світ. Водночас, питання аналізу впливу сезонних розпродажів на результати діяльності підприємства, налагодження системи маркетингових комунікацій під час організації та проведення Black Friday потребує більш детального вивчення та економічного обґрунтування їх ефективності.

Метою дослідження є процеси просування товарів через роздрібну мережу з використанням інструментів цифрового маркетингу, які використовуються під час сезонних розпродажів. А також обґрунтування поведінки споживачів, зростання їх зацікавленості до розпродажів у Black Friday, аналіз динаміки продажів в Україні та світі. Для досягнення поставленої мети окреслено наступні наукові завдання: розглянути особливості ведення електронного бізнесу на ринках типу B2C; узагальнити роль цифрових технологій, які використовують ритейлери для просування

товару через глобальну мережу; дослідити ефективність цифрового бізнесу (на прикладі сезонного розпродажу «Чорна п'ятниця»).

Застосування інструментів цифрового маркетингу в бізнесі досліджували Савицька Н.Л., Ілляшенко С.М., Просович О.П., Боцман Ю.С. тощо. На думку Д. В. Яцюка «цифрові медіа забезпечують швидке поширення новин та інформації, стають основним засобом реклами та взаємодії з клієнтом [2, с. 70]. Липченкова Ю. Е., наголошує, що «происходит диджитальная трансформация мира и вовлечение потребителя в эту трансформацию. Товары отходят на второй план, а сервисы и услуги выходят на первый план. Это отражается на потребительском поведении, на изменении стиля и образа жизни потребителя» [3, с. 21]. Обираючи просування товару за допомогою цифрових каналів, зокрема створення інтернет-магазину, пошукове просування (SEO), просування в соціальних мережах (SMM-маркетинг) продавець орієнтується на клієнта, який користується пристроями з доступом в Інтернет – комп'ютер, планшет, смартфон тощо. До переваг ведення цифрового бізнесу належать різноманітність каналів комунікацій, швидкість і точність передачі повідомлень, можливість збору деталізованих даних, охоплення нецільової аудиторії тощо.

Одним із відомих і досить популярних в багатьох країнах світу методів загального стимулювання продажів є так звана «Чорна п'ятниця» або сезон передноворічних розпродажів. В останні роки Black Friday перетворилася в глобальний марафон знижок, який починається в четверту п'ятницю листопада і припадає на проміжок 23-29 листопада. На даний момент часу у США серед осінньо-зимових розпродажів Black Friday займає лідируючі позиції за показниками прибутковості в сегменті Інтернет-торгівлі, а також за інтенсивністю трафіку та попиту [4 с. 118]. За даними сервісу Google Trends зацікавленість покупців розпродажами в «Чорну п'ятницю» поступово зростає починаючи з понеділка на рівні майже 8% і вже в п'ятницю третина (33,3%) всіх тижневих Інтернет-запитів, пов'язаних з Black Friday як в Україні, так і у світі в цілому припадає саме на п'ятницю і до суботи активність падає до рівня вівторка [5].

За даними останніх п'яти років зацікавленість Інтернет-користувачів до «Чорної п'ятниці» виросла майже в два рази, а середньосвітовий показник серед 55 досліджених країн склав 117%. Магазины як оф-лайн так і он-лайн отримують прибутки, які іноді більші ніж за півроку. У розрізі країн найбільше зростання

зацікавленості серед потенційних покупців з ЮАР – «+9900%», Італії – «+3233%», Японії – «+2400%», дослідження в Бразилії показують зниження інтересу споживачів до розпродажів – «-11%». За останні роки в середньому ріст обсягів продажів в «Чорну п'ятницю» по Україні зростає на 419%, у порівнянні зі звичайним днем [5].

Результати досліджень он-лайн сервісу Picodi.com говорять про те, що он-лайн купівлі українці здійснюють головним чином з комп'ютера – 52%, зі смартфона – 42% і лише 6% з планшету. Згідно даних дослідження Black-friday.global в 2019 році статистика змінилась, і майже 54% українських споживачів здійснювали купівлі зі смартфона, 41% через комп'ютер і майже 5% через планшет. Переважна більшість українців здійснює розрахунок платіжними картками. За даними «ПриватБанку» в 2018 році через систему платіжних терміналів банку було оплачено 3,2 млн. покупок на суму понад 1 млрд. гривень [6], а рекордна кількість купівель у розстрочку за програмою «Оплати частинами» та «Миттєвої розстрочки» – 115 млн. грн., причому більше половини цієї суми припало на українські Інтернет-магазини. У 2019 році у Чорну п'ятницю лише через термінали ПриватБанку, покупці витратили понад 1,3 млрд. грн., при цьому вони здійснили близько 4,5 млн. покупок.

Також рекордними стали і покупки товарів в розстрочку – за добу за допомогою сервісів «Оплати частинами» і «Миттєвої розстрочки» клієнти банку купили товарів на 148 млн. грн., що перевищило показники попереднього року на 29,4%. При цьому більшість клієнтів банку оформили розстрочку в офлайн-магазинах на загальну суму 93,5 млн. грн., тоді як в он-лайн – на 55,3 млн. грн. Клієнти «Альфа-Банку» у Чорну п'ятницю витратили на покупки 201 млн. грн., здійснивши 462 тисячі транзакцій. А всього за вихідні клієнти банку здійснили 1,2 мільйони покупок на загальну суму 481 млн. грн. [7]. Загалом у 2019 році на покупки у Чорну п'ятницю українці витратили 7,5 млрд. дол. США, що на 800 млн. дол. США більше від показника попереднього року, при цьому 40% покупок було здійснено зі смартфонів. Нові швидкі сайти та мобільні додатки роблять покупки в онлайні простими й швидкими, особливо якщо користуватися Apple Pay або Google Pay. [8]. Світові тенденції говорять про те, що споживачі з року в рік все більше коштів витрачають на шопінг у «Чорну п'ятницю», рисунок 1.

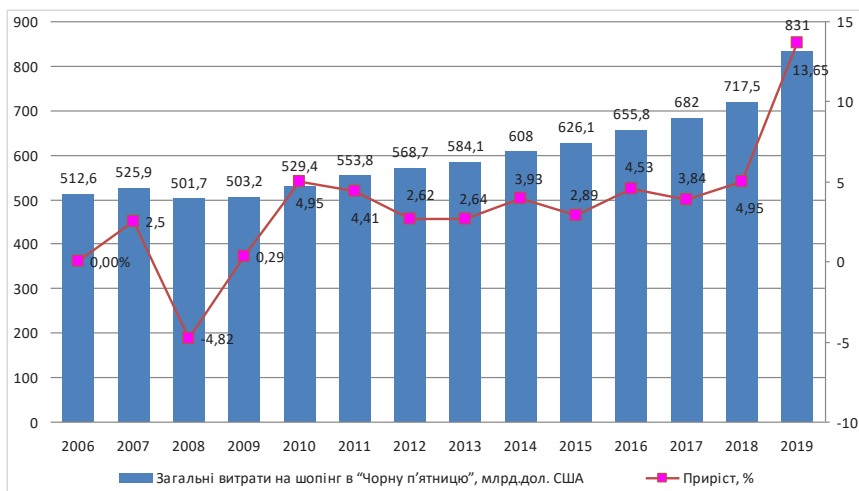

Рис. 1 – Аналіз витрат споживачів під час «Чорної п'ятниці» у світі 2006–2019 рр. млрд. дол. США.

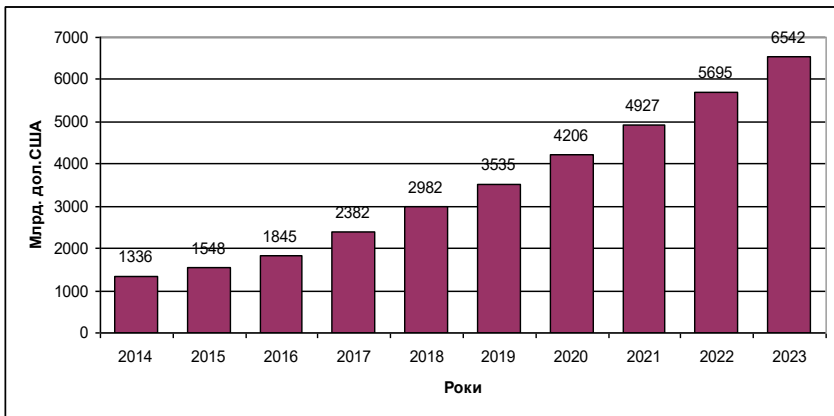
Джерело: складено на основі [9].

За період з 2006 року по 2019 рік спостерігається тенденція зростання витрат на покупки в «Чорну п'ятницю» в середньому на 3,5%. В 2019 році споживачі в цей день витратили 831 млрд. дол. США, що на 113,5 млрд. дол. США більше, ніж у 2018 році або на 13,65%, що є найвищим показником за останні 15 років. Дослідження говорять, що витрати в 2020 році зросли більше ніж на 148 млрд. дол. США.

Розглядаючи маркетингові комунікації щодо просування товару на ринку типу B2C останнім часом відзначається прихильність споживачів до он-лайн продаж. Дані щодо роздрібної електронної торгівлі у всьому світі з 2014 року та прогноз даних до 2023 року (у мільярдах доларів США) наведено на рисунку 2.

У 2019 р. обсяг роздрібного продажу через Інтернет у всьому світі склав 3,53 трлн. дол. США. Прогнозується, що доходи від електронної роздрібної торгівлі зростуть до 6,54 трлн. дол. США у 2023 році. Дослідження показують, що Інтернет-магазини є одним із найпопулярніших видів електронного бізнесу у всьому світі. Чорна п'ятниця – популярний день покупок в Інтернеті. У 2019 році в Чорну п'ятницю 93,2 мільйона людей здійснювали покупки в Інтернеті, у 2018 році ця цифра була значно нижчою - 65,2 мільйони,

тобто на 30% менше.

**Рис. 2 - Роздрібна електронна торгівля у світі 2014–2023 рр.
млрд. дол. США.**

Джерело: складено на основі [10].

Отже, аналіз ринку В2С показує, що застосування цифрових технологій змінюють правила ведення бізнесу, підходи до просування та стимулювання продаж. Останнім часом спостерігається тенденція зростання покупок через мережу Інтернет. Найбільшою популярністю серед споживачів користуються сезонні розпродажі, одним з яких є «Чорна п'ятниця». Кількість запитів споживачів щодо розпродажів і очікуваних знижок щорічно зростає, а також у вказаний період істотно підвищуються обсяги продажу товарів в Україні та світі.

Література:

1. Черная пятница 2020. URL: <https://black-friday.global/ru-ua/> (дата звернення 05.01.2021).
2. Яцюк Д. В.. Цифровий маркетинг: майбутнє маркетингових комунікацій в брендингу *Інвестиції: практика та досвід*, 2015, № 7: С. 70-74.
3. Липченкова, Ю. Э. Трансформация брендинга в современной бизнес-среде. *Актуальные проблемы управления–2016*, 2016, С. 20-23.
4. Кушнір Д.С. Сучасні маркетингові технології аналізу стимулювання збуту. *Актуальні проблеми ефективного соціально-економічного розвитку України: пошук молодих*. Збірник наукових

праць Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції (Вінниця, 23 квітня 2020 р.). Вінниця: Редакційно-видавничий відділ ВТЕІ КНТЕУ, 2020. С. 115 – 123.

5. Google Trends URL: <https://trends.google.com.ua/trends/explore?date=2018-11-25%202018-12-01&geo=UA&gprop=news&q=%E2%80%9CBlack%20Friday%E2%80%9D> (дата звернення 12.01.2021).

6. У «Чорну п'ятницю» українці витратили через термінали Приватбанку більше мільярда. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2018/11/27/643037/> (дата звернення 24.01.2021).

7. Як пройшла Чорна п'ятниця в Україні. URL: 1.2021).

8. 40% покупок у Чорну п'ятницю було зроблено зі смартфонів. URL: <https://tokar.ua/read/38779> (дата звернення 23.01.2021).

9. What Is Black Friday? URL: <https://www.thebalance.com/what-is-black-friday-3305710> (дата звернення 24.01.2021).

10. Електронна комерція В2С. Світові роздрібні продажі електронної комерції 2014-2023. URL: <https://www.statista.com/statistics/379046/worldwide-retail-e-commerce-sales/#statisticContainer> (дата звернення 20.01.2021).

*Галіч А.С., здобувач вищої освіти
Науковий керівник: Лижник Ю.Б., ст. викладач
Донецький національний університет економіки і торгівлі
імені Михайла Туган-Барановського,
м.Кривий Ріг, Україна*

РОЛЬ МАРКЕТИНГУ В СУЧАСНІЙ РИНКОВІЙ ЕКОНОМІЦІ ТА У СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

В ринкових умовах для забезпечення розвитку економіки підприємства змушені постійно контролювати і підвищувати економічну ефективність своєї діяльності. У цьому усім підприємствам допомагає комплекс маркетингу та загальні маркетингові дослідження. В основі поняття «маркетинг» (від англ. marketing) лежить термін «ринок». Загалом поняття припускає ринкову діяльність. У розрізі терміну маркетинг розуміється такий вид ринкової економіки, при якій виробником використовується системний підхід і програмно-цільовий метод вирішення

господарських проблем, а ринок, його вимоги і характер реакції є фактором ефективної діяльності. Одним з найважливіших аспектів у ринкових відносинах є маркетинг, саме він у сфері виробничого і торговельного бізнесу, стоїть на першому місці, тому питання реалізації товару (продукції) та послуг стають набагато легше. Успішна маркетингова діяльність у цих сфера дає змогу отримувати високі результати.

Роль маркетингу у ринковій економіці — підвищення її торговельної ефективності. На даному етапі маркетинг розуміється як прояв орієнтованого на ринок управлінського стилю мислення, здатного не тільки реагувати на розвиток ринкової кон'юнктури, але й самому змінювати параметри навколишнього середовища, забезпечуючи вихід на ринок, розширення ринку, забезпечення безпеки ринку. Становлення і розвиток ринкових відносин у ринковій економіці України обумовлюють необхідність удосконалення проведення маркетингових досліджень та вдосконалення механізму управління підприємствами. Збільшити здатність швидко й гнучко реагувати на зміни в навколишньому середовищі та всередині підприємства. Це спричиняє тенденції щодо формування управління на основі маркетингу, що, в свою чергу, спонукає керівників підприємств використовувати відповідно сучасний інструментарій в управлінні [1].

Зміст маркетингу у системному управлінні підприємством доречно розглядати з позиції історичних етапів його становлення.

1. Донауковий етап (4-3 тис. до н.е. - перша половина XIX ст.). У цей період виникла перша методологія впливу на споживача, так звані прототипи інструментів маркетингу. Вказані процеси виникли внаслідок розпаду первісного ладу.

2. Етап початку становлення та розвитку концепцій маркетингу (друга половина XIX ст. - перша половина XX ст.). Однією з основних ознак другої фази формування маркетингу вважається введення самого терміну «маркетинг» в офіційну ділову лексику. Під поняттям «маркетинг» тут розглядають підпорядковане знання виробництва, тобто основне значення мали вимоги щодо масового виробництва, а не задоволення потреб покупців. Спершу маркетинг трактували як одну з головних функцій управління [2].

3. Етап формування маркетингового управління (з початку 50-х рр. XX ст. і до сьогодні). Маркетингове управління може нормально діяти лише за умови, якщо управління підприємством здійснюється на основі принципів маркетингу, тобто центром організації є споживач, і

відповідно до цього система маркетингу та менеджменту повинна об'єднувати усі намагання, щоб максимально задовольнити потреби споживачів [3].

Також маркетинг доцільно розглянути за концепціями, які допомагають як у економіці так і в управлінні підприємством.

Перший цикл це виробничий, який ховає у собі такі концепції як: виробнича, збутова та товарна.

Другим циклом є соціальний, він має такі концепції: тактичного, стратегічного та соціально-етичного маркетингу.

Третім циклом є маркетинг споживача, для нас цей цикл найважливіший у стратегії управління підприємством, цей цикл має таку концепцію, як маркетинг відносин. Загалом усі три циклічні концепції важливі як у ринковій економіці так і в управлінні.

Маркетингове управління підприємством – це можливість організувати його діяльність на принципах оптимального використання наявного потенціалу та отримання найбільшого прибутку з урахуванням задоволення потреб споживачів. Аналіз можливостей підприємства дає змогу отримати достовірну інформацію щодо стану активів і пасивів виробництва, здійснювати аналіз зовнішнього маркетингового середовища.

Системний підхід до організації маркетингу є необхідною умовою для успішної діяльності підприємства на ринку. Він характеризує підприємство, яке застосовує методологію маркетингу, як відкриту складну систему, орієнтовану на ринок та зовнішнє середовище.

Маркетингове управління діяльністю підприємства – це процес аналізу, розробки та втілення в життя засобів, які розраховані на встановлення, укріплення та підтримку вигідних обмінів з покупцями для досягнення головної мети підприємства – отримання прибутку, росту обсягів збуту, збільшення частки ринку тощо.

Система маркетингу знаходиться в постійній взаємодії з зовнішнім середовищем. Фактори зовнішнього середовища можна розділити на ті, які піддаються впливу зі сторони керівництва і служби маркетингу, і фактори, які не піддаються управлінському впливу. В умовах ринку забезпечення успішного функціонування системи сільськогосподарського маркетингу в різних організаційно-правових господарських структурах повинно враховувати всі фактори впливу на підприємства мікро- та макросередовища.

Із сутності маркетингу випливають основні 5 принципів впливу

на управління підприємством, що включають:

1) Націленість на досягнення кінцевого практичного результату виробничої та збутової діяльності.

2) Ефективна реалізація товару на ринку в попередньо визначеній кількості означає, оволодіння довгостроковою метою, наміченої підприємством.

3) Концентрацію дослідницьких, виробничих і збутових зусиль на вирішальних напрямках маркетингової діяльності.

4) Спрямованість підприємства не на короточасний, а на довгостроковий результат маркетингової роботи.

Це вимагає особливої уваги до прогностичних досліджень, розробки на основі їхніх результатів товарів ринкової новизни, що забезпечують високоприбуткову господарську діяльність. Застосування в єдності і взаємозв'язку стратегії і тактики активного пристосування до вимог потенційних покупців з одночасним цілеспрямованим впливом на них.

Усі аспекти маркетингу діють лише у комплексі, так же і з управлінням підприємством, усі фактори, аспекти та елементи системи діють лише у комплексі. (табл.1)

Таблиця 1 - Комплексна система управління підприємством на основі маркетингу

<i>Система управління маркетинговими дослідженнями</i>	<i>Система управління організаційно-технологічною діяльністю</i>	<i>Система управління персоналом</i>	<i>Система управління економічним потенціалом</i>
Організація маркетингових досліджень	Управління технологічними процесами	Принципи управління персоналом	Управління результатами підприємства
Планування маркетингових досліджень	Управління комерційною діяльністю	Методи управління персоналом	Управління та розрахунок господарських ризиків
Контроль та координація маркетингових досліджень	Вибір ефективних форм стимулювання функціонування та роботи підприємства	Кадрова політика підприємства	Управління фінансовим станом підприємства

Важливу роль в організації управління підприємством відіграє

система управління маркетинговими дослідженнями, яка формує не лише інформаційну базу управління, а й дозволяє здійснювати аналіз системи управління, створює передумови для прийняття управлінських рішень, дозволяє визначити ефективність їх реалізації і ефективність системи управління підприємства загалом. Розбір системи управління підприємством повинна охоплювати основні сфери: організацію управління, маркетинг, дослідження і розробки, технологію виробництва та технологічні картки, персонал, організаційну культуру і імідж підприємства.

При оцінці персоналу необхідно враховувати його якісний і кількісний склад, зрозуміти моменти плинності кадрів та міру мотивації персоналу. Організаційна культура відповідає за норми поведінки, ділову етику, стиль керівництва, філософію керівництва. При аналізі організаційної культури необхідно оцінити міру розробленості управлінської філософії на підприємстві, відношення співробітників до історії розвитку, традицій, що склалися на підприємстві, стиль ділового спілкування, рівень культури поведінки, а також з'ясувати наявність розроблених стандартів поведінки і формальних правил і процедур менеджменту. Оцінка іміджу підприємства здійснюється за допомогою експертних оцінок.

Отже можна сказати, що впровадження маркетингу та маркетингових досліджень на кожному етапі життєвого циклу проекту є необхідним і складним елементом. Цей процес складний, трудомісткий, багатоплановий, багато в чому міркувальний та суперечливий, але завжди його ефективність буде залежати від міри дотримання вимог до організаційних структур управління, обліку впливу на їх функціонування соціально-економічних, виробничо-технічних, організаційно управлінських, зовнішньоекономічних чинників, а також вибору найбільш прийняттого методу визначення чисельності і структури адміністративно-управлінського апарату.

На даному етапі розвитку ринкових відносин жодне підприємство не може нормально функціонувати без застосування маркетингу для визначення свого положення на ринку, аналізу своїх можливостей, вивчення ринкового середовища, визначення стратегії розвитку тощо. Тому, маркетингова діяльність є загальноовизнаною ознакою сучасного успішного управління підприємством.

У висновку моєї роботи можна сказати, що маркетингове управління діяльністю підприємства сприяє процесу аналізу, розробки та втілення в життя заходів, спрямованих на встановлення,

укріплення та підтримку взаємовигідних відносин з покупцями; забезпечує можливість організації діяльності підприємства на принципах оптимального використання наявного потенціалу та отримання найбільшого прибутку з урахуванням задоволення потреб споживачів. Маркетинг в системі управління підприємством виконує місію паралельної роботи, починаючи з організаційно-підготовчої, і, закінчуючи контрольною функцією. Та провадження комплексної системи управління підприємствами на основі маркетингу дозволить забезпечити маркетингову орієнтацію управлінської діяльності незалежно від величини і потужності підприємств, сприяє підвищенню внутрішньої і зовнішньої ефективності підприємств, що нарівні з використанням стратегічного підходу до управління забезпечить зміцнення їх ринкових позицій і отримання довготривалих конкурентних переваг.

Література:

1. Ковальчук С.В. Вибір пріоритетів маркетингової стратегії – основа комерційного успіху підприємств легкої промисловості: вісник Хмельницького національного університету. – Хмельницький: ХНУ, 2008, 52 с.
2. Сутність маркетингу та його роль у економіці URL:<http://marketing-helping.com/sutnst-meta-ta-zavdannya-marketingu/1-sutnst-marketingu-ta-jogo-rol-v-ekonomcz.html> (дата звернення: 20.04.2021).
3. Маркетинг у системі управління URL: <http://referatbank.com.ua/referat2.php?id=2756> (дата звернення: 21.04.2021).
4. Котлер Ф. Основы маркетинга / Ф. Котлер; Пер. с англ. – Новосибирск - Наука, 1992. 734 с.
5. Курбацька Л. Маркетинг в системі управління. *Маркетингові дослідження та етапи їх становлення* : тези доп. всеукр. наук-практ. конф. (м. Дніпро, 16.05.2013 р.). Дніпро, 2013. С. 3-5.

*Гольберг Д. О., здобувач вищої освіти
Науковий керівник: Яковенко Ю. В., асистент
Донецький національний університет економіки і торгівлі
імені Михайла Туган–Барановського,
м.Кривий Ріг, Україна*

ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЦИФРОВОГО МАРКЕТИНГУ У СВІТОВІЙ ПРАКТИЦІ

Маркетинг, заснований на геолокації, набуває більшої значущості, оскільки підприємці хочуть мати можливість звернутися до клієнта в потрібний час і в потрібному місці, використовуючи відповідний персоніфікований контекст і багатовимірні маркетингові рішення. В наявності є різні геолокаційні технології, такі як iBeacon, технологія geofencing, технологія, заснована на неперервному діапазоні частот (NFC), тому ритейлерам варто стратегічно підійти до вибору [1].

Простими словами, це маркетинг, який спирається на місце розташування відвідувача. Використання геолокаційних даних дозволяє вивести комунікації і продаж на якісно новий рівень. Так, через push-повідомлення на смартфон можна відіслати інформацію в спеціальних пропозиціях на товар, що знаходиться в безпосередній близькості. Ефективність такої стратегії підтверджують дослідження IBM - близько 70% опитаних компанією покупців підтвердив, що реагуватимуть на такі повідомлення. Як результат - зростання кількості товарів в кошику, збільшення середнього чека і частоти покупок.

Стратегію proximity-маркетингу активно використовують такі світові ритейл-гіганти, як IKEA, Masy's, Auchan. Таким чином, великі ритейлери дуже активно намагаються перенести досвід цифрового маркетингу в реалії, тобто, іншими словами, працювати з клієнтами, коли вони знаходяться в безпосередній близькості від торгових точок. Цьому сприяють такі технології, як iBeacon, eddystone, geofencing [4].

Найрізноманітніші компанії інвестують в розвиток маркетингу на основі технологій геолокації, щоб спілкуватися з клієнтами безпосередньо за допомогою їх мобільних пристроїв. І це дійсно розумний вибір з двох причин: смартфони широко поширені, і технології геолокації постійно удосконалюються. По-перше,

поширення смартфонів на душу населення збільшилося з 9.6% у 2015 році до 31.3% в 2018 році. Число користувачів смартфонів продовжує рости, проте крім зростання числа користувачів, характер використання смартфонів також змінився за цей час. Наприклад, згідно з результатами досліджень, проведених Google, 8 з 10 користувачів вважають за краще використовувати смартфони в магазинах для ухвалення рішення про покупку. По-друге, технології на основі геолокації, такі як iBeacon, привертають увагу в результаті їх успішного впровадження ритейлерами по всьому світу. Роздрібний бізнес прийшов до висновку, що застосування маячків iBeacon в 16.5 разів збільшило використання їх мобільних додатків під час перебування в магазинах, а своєчасні повідомлення і реклама допомогли в 20 разів збільшити купівельні наміри. Не дивно, що маркетинг, заснований на технологіях геолокації, набирає обертів, особливо в роздрібному бізнесі. На підтвердження цього, компанія цифрових технологій в рекламі MaxPoint зазначила, що рекламні оголошення, націлені на певне місце розташування, становили 85% мобільних рекламних оголошень їх клієнтів, зроблених за минулий святковий сезон.

При проектуванні просування мобільного додатка, інтернет-ресурсу в digital маркетингу важлива не тільки популярність інструментів і каналів, а й User Experience (UX) або призначений для користувача досвід - це сукупність відчуттів від взаємодії користувача з інтерфейсом системи, продукту або послуги.

Призначений для користувача досвід складається з безлічі факторів. Контент, інформаційна архітектура та проектування взаємодії – це тільки три аспекти, вже не належать до призначеного для користувача інтерфейсу, але необхідні, щоб сформувані позитивний UX. Кожен з цих аспектів включає в себе власний набір процесів і вимагає розуміння почуттів і поведінки користувачів. Простіше кажучи, User experience - це сукупність сприйняття користувача власних відчуттів і різних характеристик предмета користування, таких як корисність, простота використання і ефективність. Він являє собою результат серій взаємодій – досвід. Якщо досвід задовольняє очікування і потреби, виявляється приємним, користувач задоволений. Досвід взаємодії носить суб'єктивний характер, адже мова йде про індивідуальне сприйняття людини і не точною його оцінки предмета, але цей досвід важливий для виробника і продавця з точки зору маркетингу. Він дає

можливість змінити, поліпшити предмет користування, щоб краще задовольняти потреби ринку, а на рівні підприємства – генерувати позитивний UX [2].

До інструментів Digital маркетингу відносять всі заходи, які дозволяють оповістити велика кількість людей або привернути увагу цільової аудиторії до продукту або самої компанії. Їх можуть використовувати на різних каналах. Digital marketing має безліч каналів. Для кожного клієнта відбираються ті з них, які дають можливість встановити міцний двосторонній зв'язок компанії з клієнтом і забезпечити збільшення прибутку. Цифровий маркетинг передбачає комплексне використання інструментів, найбільш просунуті, актуальні і ефективні. Поєднання мобільних технологій з IoT-пристроями, такими як iBeacon, Wi-Fi, Cisco CMX відкриває величезні можливості для бізнесу. Так, завдяки подібним рішенням у сфері рітейлу маркетологи можуть в режимі реального часу отримувати дані про пересування клієнтів усередині магазину, їх купівельної активності. Аналіз отриманих масивів інформації дозволить оптимізувати викладку товару на полиці, розробити більш гнучку програму лояльності, поліпшити сервіс, і в результаті збільшити прибуток бізнесу [3].

Використовуючи сучасні технології та аналітику в реальному часі, маркетологи можуть досягти вражаючого залучення в бренд. Необхідно застосовувати інструменти комплексно, планувати канали залучення аудиторії, способи збільшення конверсії сайту.

Література:

1.4 головних тренда в геолокаційні маркетингу на 2019 рік.
URL: <https://appttractor.ru/info/articles/geolocation-2019.html> (дата звернення 20.04.2021).

2. Призначений для користувача досвід – це не дизайн. URL: <https://lpgenerator.ru/blog/2016/04/12/polzovatel'skij-opyt-eto-ne-dizajn/> (дата звернення 20.04.2021).

3. Digital – маркетинг. URL: <https://promo.ingate.ru/seo-wikipedia/digital-marketing/> (дата звернення 20.04.2021).

4. Proximity-маркетинг: мистецтво персоналізації. URL: http://pepsico.ua/ru/purpose/environmental_sustainability (дата звернення 20.04.2021).

*Григорцов А. Є., здобувач вищої освіти
Науковий керівник: Яковенко Ю. В., асистент
Донецький національний університет економіки і торгівлі
імені Михайла Туган-Барановського
м. Кривий Ріг, Україна*

ІНСТРУМЕНТИ ЦИФРОВОГО МЕРЧАНДАЙЗИНГУ ЯК ЕФЕКТИВНИЙ СПОСІБ СУЧАСНОГО ФУНКЦІОНУВАННЯ КОМПАНІЙ-РІТЕЙЛЕРІВ

Цифровий мерчандайзинг є важливою частиною успішного бізнесу як електронної комерції, так і традиційної роздрібно торгівлі. Це секрет залучення покупців і напрямок їх до здійснення покупки. Коли це зроблено розумно, покупці не тільки з більшою ймовірністю куплять товари, які рекламуються, їм дійсно сподобається працювати в цифровому середовищі магазину і віддавати свої важко зароблені гроші. Для ритейлерів це означає значне збільшення конверсії та підвищення частоти покупок разом зі збільшенням суми середнього чека.

Дослідники називають це digital-трансформацією, інноваціями, але суть явища описується просто: технології все глибше проникають в бізнес. В результаті чого бізнес оцифровується і перекочує в онлайн. По-перше, компанії йдуть за своїми клієнтами, які практично живуть в онлайні. По-друге, вони прагнуть доповнити свої торгові пропозиції технологічними «бенефітами», які виводять якість сервісу на новий рівень. По-третє, компанії дотримуються своїх фінансових інтересів: прагнуть скоротити витрати на ведення бізнесу, встигати за життям і ринком, тобто як мінімум, залишатися конкурентоспроможними, як максимум – бути інноваторами. Технології прискорюють темп роботи, підвищують її ефективність, скорочують витрати, в ідеалі – збільшують чистий прибуток компанії.

З появою систем автоматизації контролю візуального мерчандайзингу та маршрутного планування продукт під назвою «ідеальна викладка» стане можливий при більш ефективнішому використанні ресурсів. Поза всяким сумнівом, ці процесні зміни відіб'ються на замовників і виконавців послуг. Більш того, вони можуть вплинути і на появу принципово нових сервісів в області, наприклад, аудиту якості мерчандайзингу. Ритейлери, і агентства тестують різні технології, але не знаходять їм масового застосування.

Ні електронні цінники, ні цифрові примірочні, ні роботи-промоутери не отримали поки широкого поширення. Це пов'язано з одного боку з високою вартістю впровадження нових цифрових рішень, а з іншого – з неготовністю більшості сьогоденішніх споживачів переходити на оцифровану модель здійснення покупки [2].

Більшість компаній оцінюють перспективи, адаптують їх під цілі бізнес-завдань і шукають сферу застосування всеможливих цифрових технологій. У своєму виборі орієнтація йде не тільки на продукт, а й на людей, які будуть користуватися цим продуктом. Технологія повинна бути зручною і інтуїтивно зрозумілою.

Наприклад, зараз такими зарубіжними компаніями як IKEA, Cefla Shopfitting, використовуються наступні рішення [3]:

1. Маяки (I-beacon). Завдяки цьому пристрою, ви точно знаєте, де в торговій точці знаходиться продавець, касир, охоронець, мерчандайзер, консультант, промоутер і т.д. і скільки часу він там проводить. Можна відстежувати, скільки часу здійснюється викладка товару, чи впливає наявність мерчандайзера на продаж або продавці самостійно справляються, чи знаходиться обладнання в узгодженому місці.

2. «Краудсорсинг 2.0» – аналог анкети, книги скарг і пропозицій, яку використовує McDonald's. Щоб клієнти змогли отримувати зворотний зв'язок від покупців, а представники ритейлу – збирати думки і оцінювати задоволеність роботи магазинів.

3. «Доповнена реальність» – поки що інноваційна та коштовна технологія для трейд-маркетингу, але з кожним днем вона все більше проникає в наше життя. З її допомогою співробітник будь-якого профайла зможе навести смартфон на полицю, і технологія йому візуально продемонструє що, куди і в якій кількості викласти. Компанії і ритейл поки тільки тестують дану технологію.

Учасники ТМ-ринку (ринку trade-маркетингу) інтегруються в онлайн дуже активно. Системи проектної онлайн-звітності зараз – це необхідна умова управління абсолютно будь-якою трейдовою програмою. Останнім часом все частіше і частіше стикаємося з необхідністю інтеграції бізнес-звітності в ERP-системи клієнтів: таким чином, будь-яка дія, вчинене польовими співробітниками, перетворюється в проектну аналітику – дані, необхідні для управлінського і фінансового обліків.

Автоматизація польового контролю значно підвищує ефективність будь-якого проекту, пов'язаного з управлінням великою

кількістю співробітників. Система навчання та мотивації виходить на абсолютно новий рівень завдяки переходу в режим онлайн.

Система цифрового мерчандайзингу дозволяє [1]:

1. Об'єктивний контроль полиць. При ручному аудиті торгових точок з'являються помилки через неуважність, брак часу, некомпетентності і поганого настрою виконавця.

2. Скорочення часу аудиту: в гіпермаркеті з 50 до 20 хвилин, в традиційній роздробі з 5 до 2,5 хвилин (чим менше магазин, тим менше різниця). Швидкість аудиту залежить тільки від швидкості фотографування. Для прикладу: щоб оцінити один стелаж, достатньо 30 секунд: 21 секунда на фотографування і 9 - на передачу знімків в «хмарне сховище». Показник постійно поліпшується за рахунок підвищення зручності і швидкості фотографування.

Зараз на новий рівень вийшли так звані стримінгові платформи, де в режимі реального часу люди транслюють потокове відео. Конкретна секунда знімка приходить із затримкою всього в 10 секунд. Ми бачимо, що ця технологія дозволить значно прискорити процес аудиту: знімати відео швидше, ніж фотографувати.

Таким чином, ритейлери, які правильно інтегрують цифровий мерчандайзинг, зосереджуючись на своїх покупців як на окремих особах, заохочуючи пошук покупців, збільшують показники залученості більш ніж на 70%, а коефіцієнти конверсії в середньому на 25%.

В результаті технологічного розвитку інновації приведуть до систем, які повністю будуть виключати людську участь: знімати полку будуть квадрокоптери, рейкові роботи або стаціонарні камери.

Отже, описані технології вимагають деяких інтелектуальних витрат та витрат на програмування, але покупець отримує зовсім інші відчуття від комфорту процесу купівлі, що буде збільшувати ймовірність повторної купівлі та середню суму чека. Головне завдання для компаній, які будуть вирішувати впровадження інструментарію цифрового мерчандайзингу – тестувати рішення перед масовим використанням. Алкогольні компанії щосили використовують цифровий мерчандайзинг. Практика показує, що ця технологія цілком собі готовий робочий бізнес-інструмент.

Література:

1. 5 заблудений при запуске цифрового мерчандайзинга URL : <https://www.retail.ru/rbc/pressreleases/sistemnye-tehnologii-5->

zabluzhdeniy-pri-zapuske-tsifrovogo-merchandayzing/ (дата звернення: 20.04.2021).

2. Нейронний мерчайндайзинг URL:
<https://sys4tec.com/company/magazine/73/expert-opinion/nejronnyj-merchandayzing/> (дата звернення: 19.04.2021).

3. Електронний мерандайзинг URL:
<https://vc.ru/marketing/65803-elektronnyy-merchandayzing-v-sistemah-samoobsluzhivaniya> (дата звернення: 21.04.2021).

*Гольберг Д. О., здобувач вищої освіти,
Григорцов А. Є., здобувач вищої освіти
Науковий керівник: Шаповалова І.В., асистент
Донецький національний університет економіки і торгівлі
імені Михайла Туган-Барановського, м. Кривий Ріг, Україна*

ОСОБЛИВОСТІ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ KAIZEN НА ПРИКЛАДІ ЯПОНСЬКИХ КОМПАНІЙ

Сучасній економіці властиво всебічне підвищення ефективності виробництва. Прогрес науки і техніки, а також використання різних методів організації виробництва дозволяє вирішувати велику кількість економічних проблем.

Успіх будь-якої компанії багато в чому залежить від грамотного виробництва. Щоб його налагодити, потрібно постійно оптимізувати процеси на всіх бізнес-рівнях.

На сьогоднішній день японським виробникам належать лідируючі позиції в різних галузях виробництва, в зв'язку з чим Японія займає четверте місце в світовому рейтингу країн за обсягом ВВП. Науковці та керівники підприємств пов'язують успіх з підвищеною працездатністю японців, а також із застосуванням правильної управлінської стратегії.

Kaizen означає особливу японську філософію або практику, в якій основний акцент робиться на безперервному поліпшенні процесів виробництва, оптимізації управління та підвищенні різних аспектів життя співробітників. Японці вважають систему способом правильної організації виробництва і налагодження взаємодії співробітників з метою досягнення успіху, що підходить для будь-якої сфери бізнесу, державного управління та навіть для повсякденного життя.

Основною ідеєю Kaizen є бережливе (ощадливе) виробництво, тобто усунення процесів, які ведуть до збитків (перевиробництво, даремні механізми та інше), оптимізація роботи кожного співробітника і орієнтир на потреби споживача. Успіх системи управління ґрунтується на п'яти складових успішного бізнесу – акуратність, порядок, чистота, стандартизація і дисципліна.

Вперше на практиці Kaizen застосували ряд японських компаній, в тому числі відома автомобілебудівна фірма Toyota. Досвід виявився позитивним, і концепція стала користуватися попитом по всьому світу. Німецька компанія Siemens також впровадила Kaizen в виробництво. Сьогодні японська філософія застосовується в багатьох зарубіжних підприємствах [4].

Переконливим доказом ефективності концепції є порівняння рівня раціоналізації на підприємствах в Японії і в західних країнах. Для порівняння: в 1989 році в Японії було впроваджено 83% всіх раціоналізаторських пропозицій, тоді як у Німеччині - 40%, а в США - лише 30%. У Німеччині на одного працівника в рік припадає 0,15 раціоналізаторських пропозицій, тоді як в Японії цей показник становить понад 30.

Система Kaizen базується на наступних ключових принципах [3]:

1. Фокус на клієнтах. Використання системи на підприємстві передбачає, що задоволення потреб замовників за рахунок пропонованої продукції або послуги поставлено на одне з перших місць.

2. Безперервні зміни. Цей принцип передбачає вчинення безперервних малих змін у всіх сферах діяльності підприємства або самого життя (постачанні, виробництві, збуті, особистісних взаєминах).

3. Відкрите визнання проблем. Удосконалення неможливо в тому випадку, якщо відсутні проблеми. Наприклад, скарга розглядається як подарунок, адже завдяки їй у керівництва підприємства з'являється можливість дізнатися про існування проблеми і шанс підвищити якість продукції або послуги. Не звертаючи на скаргу увагу, таку можливість можна упустити. Передбачається відкрите обговорення існуючих складнощів.

4. Створення робочих команд. Застосування системи Kaizen на підприємстві передбачає, що кожен співробітник є членом робочої команди і відповідного гуртка якості (новачки приймаються в клуб

«перволіток»).

5. Управління проектами за допомогою міжфункціональних команд. Використання цього принципу системи на підприємстві передбачає, що ефективні дії тієї чи іншої команди неможливі за умови її роботи в рамках однієї функціональної групи. Це правило тісно пов'язане з властивою японському менеджменту ротацією.

6. Формування «підтримка взаємовідносин». Для компанії, крім досягнення фінансових результатів, істотне значення має залучення співробітників в її діяльність, а також наявність між працівниками хороших взаємин, так як вони неминуче приведуть підприємство до відмінних результатів.

7. Розвиток по горизонталі. Особистий досвід співробітників розглядається як надбання всього підприємства.

8. Розвиток самодисципліни. Система передбачає, що співробітники контролюють і поважають не тільки самих себе, але і інших працівників, а також компанію в цілому.

9. Самовдосконалення. Принцип полягає в привчанні самого себе визначатися з питаннями, відповідальність за які лежить особисто, і в рішенні в першу чергу власних завдань.

10. Інформування кожного співробітника. Система передбачає, що всі співробітники повинні мати повну інформацію про підприємство, на якому вони працюють.

11. Делегування повноважень кожному співробітнику. Полягає в передачі певного обсягу повноважень кожного з працівників, навчанні безлічі спеціальностей, володінні широким колом навичок і умінь.

12. Управління. Припускає наявність планування і порівняння отриманого результату з заданим планом.

13. Проведення аналізу того, що відбувається на підприємстві, і дії, засновані на фактах (в основі висновків повинні лежати достовірні дані).

14. Усунення основної причини недоліків і запобігання рецидивам.

15. Прагнення вбудувати якість в процес якомога раніше (перевірка не створює якість).

16. Стандартизація (необхідно використовувати методи, які дозволяють закріпити отримані успішні результати).

На підприємствах, що використовують технологію Kaizen, безперервний процес вдосконалення становить найважливішу

частину функціонування виробничого менеджменту. Він охоплює:

- організацію (організаційну структуру, розподіл відповідальності, координацію, механізм контролю);
- управління (розмежування цілей, вибір тематики, формування команди);
- кваліфікаційні заходи (поведінковий тренінг, методичний тренінг);
- систематику (регулярність, документування, охоплення робочих бригад, інструменти);
- заохочувальна система (заохочення раціоналізаторства, спеціальні системи морального і матеріального заохочення).

У німецькій фірмі Siemens впровадження концепції безперервного вдосконалення здійснюється під гаслом «Хто перестав ставати краще, той перестав бути хорошим!». А для всіх співробітників рекомендовані правила успішного проведення поліпшень [1]:

1. Будьте готові відмовитися від Вашого традиційного мислення.
2. Подумайте над тим, як можна щось зробити і не питаєте, чому це не може бути зроблено.
3. Ніяких відмовок! Поставте все минуле під питання.
4. Краще 50% рішення відразу, ніж 100% рішення ніколи!
5. Виправляйте помилки відразу.
6. Шукайте рішення, які стоять як можна менше!
7. Здатність вирішувати проблеми спочатку розвивається з проблеми.
8. Задавайте питання багато разів і дізнайтеся, що є справжньою причиною проблеми.
9. Десять чоловік вирішують проблему краще, ніж один фахівець.

Філософію кайдзен підтримують багато японських корпорацій – Toyota, Mitsubishi, Nissan, Philips. Як приклад Kaizen послідовника хочеться привести західну компанію Nestle – швейцарського транснаціонального виробника продуктів харчування і напоїв. Її продуктова лінійка включає дитяче харчування, медичне харчування, бутильовану воду, сухі сніданки, каву і чай, солодощі, заморожену їжу, снеки і харчування для домашніх тварин. Корпорація Nestle 22 роки не покидає список компаній Fortune 500, в 2016 році вона зайняла 66 місце з прибутком \$ 9 423 млн. У попередньому році вона

займала 70 місце, а ще роком раніше – 72-е. Бережливе виробництво і відсутність втрат є першорядною місією Нестле. Ідеї Kaizen чітко простежуються в корпоративних принципах діяльності Nestle і політиці якості Nestle. Топ-менеджмент компанії зобов'язується прагнути до найвищої якості і безпеки продукції наступними способами:

1. Вирощування культури якості з метою розробки, виробництва і постачання продуктів і послуг з нульовими дефектами, яким довіряють наші споживачі.
2. Дотримання чинного законодавства і міжнародних вимог.
3. Постійне поліпшення системи управління якістю, щоб гарантувати безпеку продуктів, запобігати інцидентам з якістю і усувати дефекти.
4. Заохочення участі і поширення відповідальності за якість серед співробітників і партнерів через стандарти, навчання, тренінги та наставництво, контроль і ефективні комунікації.

Nestle Waters використовує різні методики, щоб зрозуміти, де краще відкрити нову фабрику. Такі технології як систематизування потоку цінності (Value Stream Mapping) ілюструють потоки матеріалів і інформації, необхідні для доставки кінцевого продукту споживачеві. Таким чином нові заводи відкриваються там, де вони спочатку будуть працювати найефективніше [2].

Сучасні тренди полягають у зростанні конкуренції і споживчих вимог. Але варто розуміти, що використання системи Kaizen на підприємстві є довгостроковим проектом, який впроваджується в життя компанії і її співробітників постійно і кожен день, не допускаючи перерв на тиждень або місяць, оскільки вони загрожують відкатами на початковий рівень. Для того щоб завжди випереджати конкурентів хоча б на крок, поліпшеннями слід займатися щодня. Слід мати на увазі, що прибуток підвищиться відразу ж за підсумками поточного кварталу.

Однак застосування системи протягом більш тривалого періоду призведе до поліпшення продуктивності праці на 50-100%, а то і більше. Постійне виконання дій, спрямованих на підвищення ефективності роботи, протягом багатьох років дозволить підприємству завжди бути попереду своїх конкурентів, займати лідируючі позиції на ринку. Доцільним прикладом є компанію Toyota, яка дотримується концепції Kaizen на протязі вже більше 70 років.

Кожне з поліпшень, що розглядається окремо, може і не бути грандіозним, проте саме вчинення невеликих кроків в сукупності веде до суттєвих стратегічних перемог. У звичайних організаціях працівники щодня просто виконують доручену їм роботу, в той час як на підприємствах, що використовують систему Kaizen, співробітник, помічаючи можливість поліпшити свою роботу, впроваджує зміни, які призводять до такого поліпшення. Застосування системи дозволяє компаніям ефективно працювати навіть при меншій в порівнянні з конкурентами чисельності штату (на 10-20%, а часом і на 50%).

Найчастіше для подібних змін зовсім не потрібні ніякі вкладення, людям необхідно лише сконцентрувати увагу на своїй роботі і подумати над способами її поліпшення.

Таким чином, Kaizen вимагає створення в компанії особливої корпоративної дисципліни і самодисципліни.

Отже, в умовах необхідності відновлення економіки актуальність концепції зростає. Саме раціональне використання ресурсів і правильна мотивація персоналу допоможе українським та міжнародним компаніям залишатися конкурентоспроможними в довгостроковій перспективі – навіть в найскладніших умовах. При цьому дбайливе ставлення до ресурсів – це не тільки локальна, але і глобальна тенденція: раціональне споживання сьогодні схвалюється в усьому світі.

Література:

1. Кайдзен – Непрерывное улучшение - Управление производством URL : <http://www.up-pro.ru/encyclopedia/kaizen-sistema.html> (дата звернення: 21.04.2021).

2. Кайдзен і Total Quality Management японський метод управління URL : <https://worksection.com/blog/kaizen.html> (дата звернення: 21.04.2021).

3. Система Кайдзен на підприємстві: її ключові принципи та особливості впровадження URL : <https://rdv-it.ru/company/press-center/blog/sistema-kaydzen-na-predpriyatii/> (дата звернення: 21.04.2021).

4. Що таке кайдзен і як застосовувати цей метод на практиці URL : <https://trends.rbc.ru/trends/education/60410ce29a794742a8cb63d> (дата звернення: 21.04.2021).

*Елісєєва О.К., д.е.н., професор,
Рєпіна С.О., здобувач вищої освіти
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара,
м Дніпро, Україна*

УДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІННЯ ІНФОРМАЦІЙНИМИ ПОТОКАМИ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ

Діяльності будь-якої організації залежить від злагодженої роботи системи інформаційного забезпечення, так як вони є підґрунтям функціонування підсистем управління відповідних рівнів. І від ступеня наповнення інформаційної системи, якості та своєчасності інформації залежить ефективність управління організацією в цілому. Проте, враховуючи тенденцію до зростання обсягу інформації, що підлягає обробці, з одночасним підвищення вимог суб'єктами господарювання до її якості та повноти, дана система поступово вдосконалюється, а її роль в діяльності суб'єкта господарювання – постійно зростає. Особлива важливість інформаційного менеджменту проявилася під час впровадження широкомасштабних карантинних обмежень, за яких діючі системи інформаційної передачі даних в організаціях, за короткий проміжок часу, піддалися значним змінам.

Протягом останніх двадцяти років було зафіксовано 11 епідемій, 5 з яких були визнані представниками Всесвітньої організації охорони здоров'я - пандеміями, які представляли вищий ступінь розвитку епідемічного процесу [4]. Під час кожної з них система управління інформаційними потоками організацій зазнавала змін, деякі з яких представлені в таблиці наведеній нижче.

Таблиця 1 - Зміни в управлінні інформаційними потоками в умовах пандемій

Період	Збудник	Регіон поширення
2002–2003	SARS, (SARS-CoV)	весь світ
Компанія, Wisdom Technologies, розробила програмних забезпечень із оптимізаційними технологіями, для управління та аналізу фінансових потоків і впливу на них пандемії. Компанія CLS Bank International розробила та поширила систему CLS - багатовалютна система для валютних торгів, що була покликана		

Період	Збудник	Регіон поширення
	відновити взаємозв'язки між компаніями, діяльність яких була обмежена та систему EIPP - електронне виставлення рахунків і проведення платежів, яка автоматизувала всі етапи підготовки платежів. Крім того, в організаціях впроваджувалися системи електронного обміну даних (EDI), зберігання даних (data warehouse), візуалізації та впровадженний новий формат опусу звітності – XBRL.	
2004–2019	Пташиний грип, (H5N1)	весь світ
	Через складності у відслідковуванні втрат біологічних активів, деякими сільськогосподарськими організаціями було впроваджено постійну автоматичну перевірку звітної інформації. Такі системи безперервного аудиту називаються «аудитботи». Програмне забезпечення працювало у взаємозв'язку зі стандартними фінансовими додатками з числа пропонованих компаніями SAP, Oracle і PeopleSoft. Крім того, в сільськогосподарських підприємствах, почали використовувати системи EPM для організації бізнесу та планування діяльності в умовах епідеміологічної ситуації.	
2004–2005	Грип	весь світ
	В організаціях (переважно європейських) впроваджувалися системи EPM, що являли собою сукупність методик управління ефективністю роботи організації в усіх напрямках її діяльності. Розробкою відповідних систем займалися компанії Artemis, Niku, PacificEdge, ProSight и UMT.	
2008–2017	Чума	Мадагаскар
	Міжнародні організації, в першу чергу Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ), почали розвивали системи поширення інформації, розширивши функціональні можливості веб-сайтів та зробивши їх більш зручними у користуванні та пошуку інформації.	
2009–2010	Свинячий грип, (H1N1)	весь світ
	У зв'язку з нестабільною епідеміологічною ситуацією, підприємства почали впроваджувати програми управління бізнес-процесами (BPM) із технологією сервісно-орієнтованих архітектур (SOA) та Mashup-системи, що представляли собою набір Web-технологій, які дозволяли об'єднувати інформаційне наповнення, що надходило з різних джерел. В свою чергу, для обчислення та аналізу проводилося об'єднування кількох серверів в рамках єдиної обчислювальної структури (computing fabric).	
2009	Вірус Зіка	Яп (острови)

Період	Збудник	Регіон поширення
Інформація щодо нововведень в системі управління інформаційними потоками під впливом даної епідемії відсутня.		
2010	Холера	Гаїті, Куба, США
В підприємствах, почалося широке використання програмних продуктів аналітичного спрямування, таких як Google Analytics, Flurry, Localytics, Mixpanel, Adobe Analytics для підвищення ефективності роботи та для планування подальшої діяльності. У Державних структурах частково модернізувалася технологія збору та обробки звернень населення, з питань епідеміологічного стану та щодо наслідків землетрусу та урагану «Томас», які відбулися в період пандемії.		
2014–2016	Лихоманка Ебола (EVD)	Західна Африка
Авіаційні компанії, які найбільше постраждали від пандемії почали активно використовувати програми для управління бізнес-процесами (BPM), що ґрунтувалися на попередній автоматичній обробці наявних даних. Так як найбільші фінансові втрати понесли азійські компанії, то подальший аналіз стосується саме них. В їх діяльності впроваджувалося програмне забезпечення 速达 та用友. Окрім цього, в 2015 році значна увага підприємців приділялася визначенню доходності інвестицій враховуючи нестабільну епідеміологічну ситуацію, що вираховувалося із використанням програм ROI-аналізу.		
2015–2016	Вірус Зіка	Південна Америка
Під час епідемії, американські компанії почали впроваджувати в своїй діяльності програми для дистанційної роботи такі як Airtable. Acuity Scheduling, Agile CRM, OmniFocus, Google Sheets, Office 365, ActiveCampaign та Slack.		
2018–2020	Лихоманка Ебола	ДРК
Розробники більшості використовуваного на той час програмного забезпечення, внесли незначні коригування в їх функціональні можливості.		
2019–2021	Коронавірус, (COVID-19)	весь світ

Період	Збудник	Регіон поширення
В умовах пандемії COVID-19 багато керівників компаній зіткнулися з необхідністю швидко перевести своїх співробітників на віддалену роботу. Найпопулярнішими програмними продуктами даного спрямування були: TeamViewer, CleverControl, Timely, Slack, Zoom, Dropbox, Asana, Office 365 та ін. Крім того, на початку 2021 року популярною стала функція користуванням робочим столом Windows віддалено із переносом усієї інформації.		

Джерело: складено на основі даних міжнародних аналітичних компаній, в тому числі IDC1, Gartner Dataquest2, Forrester Research, NUA і рядом інших.

Завдяки швидкій перебудові функціонуючих систем управління інформаційними потоками, відповідно до вимог мінливого зовнішнього середовища, підприємствам вдалося мінімізувати збитки від негативного впливу пандемії. Крім того, проаналізувавши темпи зростання показника світового ВВП, можна відмітити, що під час деяких із перелічених епідемій негативний вплив даного фактору був незначним (рис.1).

Згідно проведеного дослідження за даними міжнародних служб, помітно, що під час епідемії вірусу SARS-CoV (2002-2003), відсоток зростання світового ВВП перевищив відповідний показник 2001 року, що можна пояснити відновленням економіки після подій 11 вересня, які значно вплинули на економічну стабільність як США, так і усього світу. Під час усіх інших епідемій спостерігався спад у рості ВВП – він тримався на позначці 3,5%. Проте, прогнози щодо подальшого розвитку світової економіки, які надають представники Організації економічного співробітництва та розвитку (OECD) є більш песимістичними. Вони прогнозують спад темпів зростання економіки до 2,39%, а за найгіршим прогнозом і взагалі до 1,39% у 2023 році. В свою чергу, згідно розрахунків аналітиків UNCTAD, темпи зростання до 2023 року можуть знизитися до 1,7%, а в найгіршому випадку – до 0,5%.

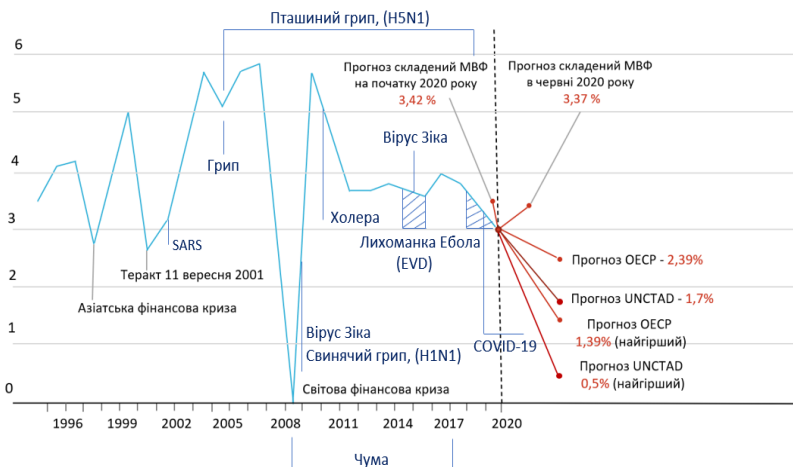

Рис. 1 - Темпи зростання світової економіки (%)

Джерело: складено на основі даних офіційних даних МВФ [1], ОЕСР [2], UNCTAD [3].

Проте, після поліпшення епідеміологічного стану, як показують данні попередніх років, спостерігається покращення економічної ситуації. Цьому також сприяє удосконалення системи управління інформаційними потоками, а саме, впровадження нових, спеціалізованих програмних продуктів.

Література:

1. International Monetary Fund: world economic outlook reports
URL: <https://www.imf.org/en/publications/weo>. (дата звернення: 15.04.21).
2. Organisation for Economic Cooperation and Development: Statistics. URL: <https://stats.oecd.org/>. (дата звернення: 15.04.21).
3. United Nations Conference on Trade and Development: URL: <https://unctad.org/statistics> (дата звернення: 15.04.21).
4. World Health Organization (WHO). Emergencies: Disease outbreaks URL: <https://www.who.int/emergencies/diseases/en/> (дата звернення: 15.04.21).

ВЗАЄМОДІЯ СФЕР РЕГЛАМЕНТОВАНОГО ТА НЕРЕГЛАМЕНТОВАНОГО ТОВАРОРУХУ У ЛАНЦЮГУ РИНКУ ЗЕРНОВИХ І ХЛІБНИХ ПРОДУКТІВ УКРАЇНИ

В сучасних умовах системної кризи динамічно зростає «тіньовий» сектор національної економіки, про що свідчать аналітичні розрахунки Мінекономіки України. Так, у січні-березні 2020 р. рівень «тіньової» економіки склав 31 % від обсягу офіційного ВВП. У секторальному вимірі рівень «тінізації» в сільському господарстві зріс з 22 % в січні-березні 2019 р. до 26 % в аналогічному періоді 2020 р, переробній промисловості – з 25 % до 41 %, оптовій та роздрібній торгівлі – з 20 % до 36 % [1]. За вказаний період найвищий рівень «тінізації» був характерний для логістичних видів діяльності – транспорту і торгівлі (приріст склав 18 % і 16 %); значний показник притаманний також переробній промисловості (+ 17 %). Головним чинником зростання «тінізації» економіки є негативний вплив пандемії на діяльність суб'єктів різних секторів і, як наслідок, збільшення кількості збиткових підприємств.

Сучасні тенденції «тінізації» істотно впливають на відтворювально-логістичні процеси товарних ринків, генерують структурні дисбаланси у ланцюгах вартості, що обумовлює необхідність їх теоретико-методичного дослідження. *Метою* статті є визначення теоретичних засад регламентації товароруку в ринкових ланцюгах та емпіричне дослідження взаємодій сфер регламентованого, частково регламентованого та нерегламентованого товароруку в ланцюгу ринку зернових і хлібних продуктів (*далі – ЗХП*).

Регламентований товарорух – це процес переміщення матеріальних і відповідних йому інформаційного й фінансового потоків між ланками ринкових ланцюгів у відповідності до вимог технічних стандартів, встановлених правил, процедур, а також чинних інститутів (національних і міжнародних). У логістичних ланцюгах відбувається регламентація якісних і кількісних параметрів матеріального потоку, графіків постачань, відносин між суб'єктами різних ланок, а також інституційне регулювання потоків

процесів відповідно до вітчизняних та світових (для міжнародного товароруху) нормативно-правових документів. Суб'єкти ринкових ланцюгів, що здійснюють діяльність у сфері регламентованого товароруху, як правило, виконують вимоги всіх технічних стандартів й інститутів, є відповідальними платниками податків і зборів. Обсяги сфери регламентованого товароруху можна визначити за офіційними даними Державної служби статистики України.

Частково регламентований товарорух – це процес міжланкового переміщення у ринкових ланцюгах товарно-фінансових потоків, який частково відповідає вимогам діючих технічних стандартів, логістичних правил і процедур, національних і міжнародних інститутів. На практиці проявом діяльності суб'єктів даної сфери є часткові виплати офіційної заробітної плати, соціального внеску, податкових платежів, а також певні відхилення від технічних стандартів, технологій випуску продукції тощо. Суб'єкти ринкових ланцюгів, що розгортають діяльність у сфері частково регламентованого товароруху, з одного боку, отримують додатковий прибуток та переваги у ціновій конкуренції із учасниками сфери регламентованого товароруху, з іншого, генерують втрати для держави та населення.

Нерегламентований товарорух – це процес міжланкового переміщення у ринкових ланцюгах товарно-фінансових потоків, який не відповідає вимогам чинних технічних стандартів, правил і процедур, а також нормативно-правових документів. Учасники сфери нерегламентованого товароруху, як правило, не є платниками податків та соціального внеску, вони не складають статистичної звітності, не дотримуються технічних стандартів якості продукції, яку реалізують, в основному, на локальних стихійних ринках. Окрім податкових втрат для держави, функціонування сфери нерегламентованого товароруху в ринкових ланцюгах значно обмежує можливості відтворювального розвитку суб'єктів сфери регламентованого товароруху, негативно впливає на якісні параметри товаропотоку, відтак, на безпеку продукції для споживачів, як одного із індикаторів продовольчої безпеки держави. Визначити обсяги сфер частково / нерегламентованого товароруху можна методами експертних оцінок та альтернативними методами.

Проведені дослідження учених та експертів ринку довели існування перманентно зростаючих «тіньових» сфер у суміжних ланках виробництва борошна та хліба й хлібобулочних виробів (далі

– *ХББВ*) нетривалого зберігання в Україні. Робоча гіпотеза дослідження така: у ланцюгу українського ринку ЗХП сфери регламентованого, частково регламентованого та нерегламентованого товароруху суміжних переробних ланок (виробництва борошна та хліба) взаємодіють між собою, формуючи динамічну систему міжланкових взаємодій і зв'язків.

Верифікацію гіпотези проведемо шляхом емпіричних досліджень. На першому етапі визначимо загальний обсяг двох «тіньових» сфер у ланці виробництва хліба як різницю між розрахунковим обсягом ємності внутрішнього ринку хліба (добуток споживання продукту та середньорічної чисельності населення) відповідно до Методики визначення основних індикаторів продовольчої безпеки № 1379 [2], та обсягом виробництва *ХББВ* за офіційними статистичними даними. Результати проведених автором розрахунків представлено в таблиці 1.

За даними Держстату, за 2015-2019 рр. зменшення середньорічної чисельності населення України на 11,1% супроводжувалося скороченням обсягів хлібного виробництва на 60,6 %, при цьому показник випуску *ХББВ* на 1 особу зменшився з 48 до 21 кг / особу (у 1990 р. він досягав 141 кг / особу), що не відповідає дійсності. Розрахунок фактичної ємності хлібної ланки вітчизняного ланцюга ринку ЗХП на основі індикатора фактичного споживання хлібних продуктів населенням за Методикою № 1379 [2] дозволяє визначити обсяг непромислового виробництва хліба, який формує сфери частково регламентованого та нерегламентованого товароруху в релевантній ланці (див. табл. 1). У 2019 р. сукупний обсяг виробництва *ХББВ* у цих двох сферах досягнув 3,2 млн. т або 78,2 % від загального обсягу споживання хлібних продуктів населенням України. Незважаючи на скорочення (на 10,2 % порівняно з 2015 р.), питома вага обсягів сфер частково й нерегламентованого товароруху динамічно зростає (з 61,2 % до 78,2 %) на фоні перманентного скорочення випуску продукції у сфері регламентованого товароруху релевантної ланки ланцюга ринку ЗХП.

Проведені розрахунки на основі Методики № 1379 [2] підтверджуються експертними оцінками. Так, на думку аналітиків Pro-Consulting, в Україні легально виробляють не більше 30 % *ХББВ*, решта 70 % – «тіньові» виробники [4]. Існуючий попит на пшеничне борошно у сфері частково/ та нерегламентованого товароруху хлібної

ланки стимулював розвиток аналогічних сфер у суміжній борошняній ланці ринкового ланцюга. За оцінкою С. Сакірка, голови ревізійної комісії ГС «Борошноmeli України», «тіньовий» ринок борошна в Україні складає близько 40 % [5].

Таблиця 1 - Динаміка обсягів виробництва хліба та хлібобулочних виробів у сферах регламентованого та нерегламентованого товароруху переробної ланки ланцюга борошна

Показники	Рок							2019 р. у % до 2005 р.
	2005	2010	2015	2016	2017	2018	2019	
1. Середньорічна чисельність населення України, тис. осіб	47281	45963	42911	42738	42485	42270	42026	88,9
2. Фактичне споживання хлібних продуктів, кг/особу	123,5	111,3	103,2	101,0	100,8	99,5	97,6	79,0
3. Споживання ХХБВ населенням України (1*2)	5839	5116	4428	4317	4282	4206	4102	70,2
4. Офіційний обсяг виробництва ХХБВ	2264	1808	1232	1160	1073	975	893	39,4
5. Непромисловий обсяг виробництва ХХБВ (сфери частково та нерегламентованого товароруху) (3-4)	3575	3308	3196	3157	3210	3231	3209	89,8
у % до споживання	61,2	64,7	72,2	73,1	75,0	76,8	78,2	X

Джерело: складено на основі [1 – 5].

З іншого боку, для виробництва 4102 тис. т ХХБВ нетривалого зберігання (обсяг їх споживання населенням України в 2019 р. – див. табл. 1), за технологічною нормою виходу продукції (119,62 %) необхідно використати 3430 тис. т борошна. Офіційний обсяг борошномельного виробництва в країні в 2019 р. склав 1738 тис. т [3], відтак 1692 тис. т борошна виробляється у сферах частково/нерегламентованого товароруху борошняної ланки ринкового ланцюга.

На основі синтезу методів експертної оцінки та статистичного аналізу, а також методики визначення ємності внутрішнього ринку окремих продуктів [2], розраховано обсяги випуску борошномельної та хлібобулочної продукції у трьох сферах товароруху суміжних

переробних ланок ланцюга українського ринку ЗХП. За розрахунками, у 2019 р. товаропотоки борошна зі сфери регламентованого товароруху повністю забезпечили промислове виробництво ХББВ і більшу частину (75,6 %) потреб сфери частково регламентованого товароруху хлібної ланки; решту її потреб (24,4 %) забезпечили борошномели з аналогічної сфери суміжної ланки. Товаропотоки сировини для сфери нерегламентованого товароруху хлібної ланки майже порівну надходять зі сфер часткової регламентації (49,3 %) і нерегламентованого товароруху (50,7 %) ланки виробництва борошна.

Проведені розрахунки свідчать про *різновекторні міжланкові взаємодії* суб'єктів трьох сфер регламентації товароруху в переробних ланках ланцюга ринку ЗХП. Так, суб'єкти сфери регламентованого товароруху борошняної ланки активно взаємодіють як із промисловими виробниками ХББВ, так і сфери частково регламентованого товароруху хлібної ланки. Водночас суб'єкти другої сфери ланки виробництва борошна взаємодіють із суб'єктами двох сфер (частково/ нерегламентованого товароруху) хлібної ланки. Як наслідок, формується складна динамічна система міжланкових зв'язків учасників трьох сфер регламентації товароруху переробних ланок ланцюга.

Слід зазначити, що перерозподіл регламентаційних сфер у суміжних ланках ринкового ланцюга є різним (рис. 1). У ланці виробництва борошна частка сфери регламентованого товароруху складає 50,7 %, сфер частково регламентованого та нерегламентованого товароруху – 29 % і 20,3 % відповідно.

У ланці виробництва ХББВ домінують «тіньові» сфери товароруху – часткової регламентації та нерегламентованого товароруху (38,2% і 40 % в 2019 р.), питома вага сфери регламентованого товароруху є порівняно невеликою (21,8 %), вдвічі меншою аналогічної сфери борошняної ланки. Відтак, обсяги «тіньових» сфер товароруху в хлібній ланці в 1,6 рази перевищують відповідний показник для суміжної ланки, істотно впливаючи на відтворювально-логістичні процеси внутрішнього ринку ЗХП.

За 2015-2019 рр. у межах ланки виробництва ХББВ відбувається перманентне зростання питомої ваги сфер частково й нерегламентованого товароруху (на 4 і 2 % відповідно) за рахунок скорочення частки сфери регламентованого товароруху. В середині хлібної ланки загострюється конкурентна боротьба між суб'єктами

офіційної та «тіньових» сфер товароруху. Цінову конкуренту перевагу отримують непромислові виробники хліба, які за рахунок часткового дотримання інституційних й технічних регламентів реалізують продукцію за цінами, нижчими рівня цін ХББВ у сфері регламентованого товароруху.

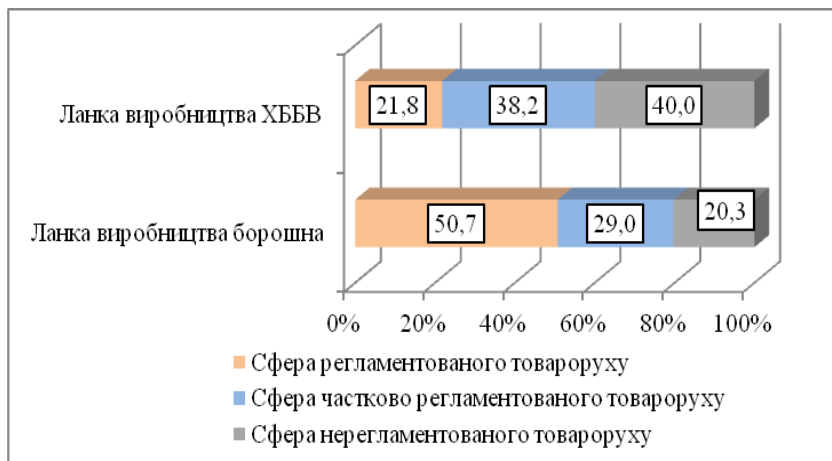

Рис. 1 - Розрахункова питома вага трьох сфер регламентації товароруху переробних ланок ланцюга ринку зернових і хлібних продуктів в 2019 р., %

Джерело: складено на основі даних статистичних та аналітичних видань [1 – 5].

Висновки. Емпіричні дослідження довели існування в межах суміжних переробних ланок ланцюга ринку ЗХП сфер регламентованого, частково регламентованого та нерегламентованого товароруху, які різновекторно взаємодіють між собою, формуючи динамічну систему міжланкових взаємодій і зв'язків. Одночасно із міжланковими взаємодіями суб'єктів різних сфер товароруху формуються внутрішньоланкові конкурентні відносини. Всередині переробних ланок триває конкурентна боротьба між суб'єктами трьох сфер товароруху, наслідком якої є податкові втрати для держави, втрати прибутку для промислових виробників, зниження якості (через порушення технічних регламентів), відтак, і безпеки хлібних продуктів для споживачів.

Література:

1. Загальні тенденції «тіньової» економіки України у січні-березні 2020 р. URL: <https://me.gov.ua/old/Documents/List?lang=uk-UA&id=e384c5a7-6533-4ab6-b56f50e5243eb15a&tag=TendentsiiTinovoiEkonomiki&isSpecial=true> (дата звернення: 15.04. 21).

2. Методика визначення основних індикаторів продовольчої безпеки: затверджена Постановою Кабінету Міністрів України №1379 від 05.12.2007 р. Ред. від 21.10.2011, підстава – 1041-2011-п. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1379-2007-%D0%BF#Text> (дата звернення: 15.04. 21).

3. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 15.04. 21).

4. Офіційний сайт журналу «Пропозиція». URL: <https://propozitsiya.com/ua/v-ukrayini-virobnictvo-hliba-skorochuietsya-cherez-velicheznu-chastki-tinovogo-rinku> (дата звернення: 15.04. 21).

5. В Україні названо обсяги «тіньового» ринку борошна. URL: <https://agronews.ua/news/v-ukraini-nazvano-obsiahy-tinovoho-rynku-boroshna> (дата звернення: 15.04. 21).

6. Нікішина О. В., Бібікова Н.О. Інтеграційні механізми розвитку українського ринку хліба та хлібобулочних виробів. Food Industry Economics. 2018. 10 (1). С. 16-27.

Хромушина Л.А., к.е.н., доцент

*Сумський національний аграрний університет,
м. Суми, Україна*

СУТНІСТЬ ТА РОЛЬ ФІНАНСОВОГО МЕНЕДЖМЕНТУ В СИСТЕМІ СТРАТЕГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

У системі сучасного стратегічного управління підприємством важливою, складною та відповідальною ланкою є управління фінансами, яке у практичній діяльності є функціональним рівнем менеджменту і отримав назву «фінансовий менеджмент», який має здійснюватися відповідно до розробленої фінансової стратегії у межах загальної стратегії підприємства. На сьогодні фінансовий менеджмент ґрунтовно інтегрувався в управління бізнес-процесами і має свої позиції в організаційній структурі господарюючих суб'єктів,

без нього навряд чи є можливим їх довготривале успішне функціонування. Поточна нестабільна суспільно-політична ситуація, уповільнення економічного розвитку, наслідки пандемії, зовнішні загрози, існуючий рівень соціальної напруженості не сприяють активізації діяльності підприємств. За таких обставин дієвим напрямом підтримання стану відтворення та досягнення визначених стратегічних цілей підприємства є формування дієздатних механізмів фінансових відносин. Тому, віддаючи належне існуючим теоретичним та методичним положенням у сфері фінансового менеджменту, з урахуванням умов невизначеності, динамічності та складності бізнес-процесів, дослідження питання змісту та ролі фінансового менеджменту в системі сучасного стратегічного управління підприємством залишаються незавершеними.

Загальний менеджмент за змістом розглядається як мистецтво, наука та практична діяльність. Такий же підхід є цілком доцільним і до фінансового менеджменту. Відтак, мистецтво управління фінансовими відносинами передбачає формування фінансової філософії, фінансової стратегії, обґрунтованого прийняття управлінських рішень, застосування інноваційних фінансових технологій та інструментів. Як наукова сфера (існує з початку 90-х рр. XX ст.; започаткована на основі тандему антикризового управління та фінансового менеджменту, який поєднав сукупність фінансових інструментів управління тактичного та стратегічного призначення, що застосовувалися в діяльності фірм), фінансовий менеджмент є системою знань про управління фінансами економічних суб'єктів: підприємств, організацій, фірм, компаній тощо. Становлення та поглиблення розуміння керівництвом необхідності та важливості фінансового управління, особливо в умовах нестабільності, сприяло виділенню фінансового менеджменту в підсистему загального менеджменту організації, яка, одночасно, представляє собою складну систему фінансового управління [1, с. 186]. Тому фінансовий менеджмент є практичною діяльністю працівників фінансових служб, які виконують функціональні обов'язки відповідно до посадових інструкцій та інших регламентів організації.

Огляд сучасної фахової літератури засвідчив, що більшість авторів розглядають фінансовий менеджмент на основі системного підходу. Підтримуємо положення, що найбільш всебічно та повно фінансовий менеджмент визначається як система принципів та

методів розробки та реалізації управлінських рішень, пов'язаних з формуванням, розподілом та використанням фінансових ресурсів і забезпечення обороту грошових коштів. Фінансовий менеджмент варто розглядати як комплексну систему, адже будь-яке управлінське рішення впливає на всі аспекти діяльності організації і зумовлює необхідність змін в багатьох сферах її функціонування [2].

До переліку складових елементів системи фінансового менеджменту підприємства доцільно віднести:

- нормативно-правове забезпечення;
- суб'єктів та об'єкти фінансового менеджменту;
- сукупність фінансових завдань;
- фінансові методи та інструменти;
- технічні засоби управління фінансами та сучасні цифрові технології.

Об'єктом фінансового менеджменту є фінансові відносини, які виникають у процесі фінансово-господарської діяльності, фінанси та фінансова діяльність підприємства.

Суб'єктами фінансового менеджменту є керівники підприємства: директор, фінансовий директор, начальники фінансових відділів, фінансові менеджери, фінансові аналітики тощо.

Завдання фінансового менеджменту полягає в забезпеченні збалансованості та дотриманні оптимальних строків надходження грошових коштів, збалансованості необхідних обсягів надходжень та рентабельності продажів. Оперативне управління фінансовими ресурсами зводиться, по суті до управління оборотним капіталом. Отже, основним завданням фінансового менеджменту в системі стратегічного управління є прийняття рішень щодо забезпечення найбільш ефективного руху фінансових ресурсів між підприємством і джерелами його фінансування з метою досягнення фінансових та стратегічних цілей [3, с. 93].

Матеріальною основою фінансового менеджменту є реальний грошовий обіг, який представляє собою економічний процес, що викликає рух вартості, і цей рух супроводжується грошовим потоком (вхідним або вихідним), або сукупністю грошових платежів і розрахунків. У процесі здійснення фінансового менеджменту реалізується планування, прогнозування, регулювання, координація, стимулювання, контроль та аналіз.

Фінансовий менеджмент як вид функціонального менеджменту організації виконує низку функцій, які спрямовані на реалізацію

загальновідомих функцій фінансів підприємства та конкретизуються, враховуючи особливості управління окремими видами фінансової діяльності. Роль фінансового менеджменту визначається саме як результат виконання таких функцій. За комплексом змісту фінансового менеджменту виділяють дві групи функцій фінансового менеджменту як керуючої системи та як спеціальної сфери управління підприємством (керованої системи).

До функцій керуючої системи фінансового менеджменту доцільно віднести:

- 1) розробку фінансової стратегії підприємства;
- 2) створення організаційних структур, що забезпечують ухвалення й реалізацію стратегічних управлінських рішень з усіх аспектів фінансової діяльності підприємства;
- 3) формування ефективних інформаційних систем, що забезпечують обґрунтування альтернативних варіантів стратегічних управлінських рішень;
- 4) здійснення аналізу різних аспектів фінансової діяльності підприємства;
- 5) здійснення планування фінансової діяльності підприємства за її основними напрямками;
- 6) розробку дієвої системи стимулювання реалізації ухвалених рішень у сфері фінансової діяльності;
- 7) здійснення ефективного контролю за реалізацією ухвалених стратегічних управлінських рішень у сфері фінансової діяльності.

Відповідно, до функцій керуючої системи фінансового менеджменту відносяться:

- 1) управління активами;
- 2) управління капіталом;
- 3) управління інвестиціями;
- 4) управління грошовими потоками;
- 5) управління фінансовими ризиками;
- 6) антикризове фінансове управління.

Оскільки розвиток будь-якої економічної системи спирається на два найважливіші чинники: достатнє забезпечення фінансовими ресурсами і чітку систему управління, то роль фінансового менеджменту у сучасних економічних умовах різко зростає.

Оскільки фінансовий менеджмент є невід'ємною і важливою складовою загальної системи управління, його організаційне забезпечення має бути інтегрованим у загальну структуру управління

підприємством. Така інтеграція забезпечуватиме налагодження координації підсистеми фінансового менеджменту (як одного з функціональних видів менеджменту) з іншими підсистемами менеджменту та управлінською системою у цілому, сприятиме ефективності прийняття управлінських фінансових рішень, націлених на досягнення як фінансових, так і стратегічних цілей.

Фінансовий менеджмент є складним управлінським комплексом та процесом, який охоплює грошово-кредитні операції, операції з цінними паперами, валютні операції, операції з нерухомістю та ін., а також забезпечує досягнення фінансових цілей стратегічного та оперативного-тактичного менеджменту. Необхідною умовою досягнення фінансових цілей є наявність дієвої системи організаційного забезпечення фінансового менеджменту. Відтак вважаємо, що таку систему доцільно розглядати як взаємопов'язану сукупність структурних служб і підрозділів організації, які генерують та приймають управлінські рішення щодо фінансових відносин і фінансової діяльності, і, відповідно, несуть відповідальність за наслідки прийнятих рішень [5, с. 290].

Система управління фінансовими ресурсами, діяльністю та відносинами організації передбачає прийняття фінансовим менеджером комплексу стратегічних та тактичних управлінських фінансових рішень щодо управління фінансовими ресурсами та фінансовими відносинами підприємства. Діяльність фінансових менеджерів та прийняття ними управлінських рішень концентруються на вирішенні проблем, пов'язаних із формуванням, розподілом та використанням фінансових ресурсів. Ця діяльність охоплює усі види діяльності підприємства: операційну, інвестиційну й фінансову.

Успіх господарюючого суб'єкта залежить від процесу реалізації фінансової стратегії та політики, рівня досягнення визначених цілей та розв'язання окреслених завдань, а це, у свою чергу, зумовлюється кваліфікованою та злагодженою роботою команди фінансових менеджерів. Для результативності фінансового менеджменту мають бути забезпечені чіткий розподіл обов'язків, організовано роботу фінансової служби, своєчасний та достовірний інформаційний супровід, адекватне реагування на загрози, поточні показники фінансового стану та фінансової безпеки [4].

Можемо визначити, що на сьогодні фінансовий менеджмент є ефективною формою управління стратегією фінансового розвитку

підприємства, за рахунок якого досягається ефективність використання наявних у розпорядженні грошових коштів, здійснюється пошук способів нагромадження капіталу і перерозподілу фінансових ресурсів у найбільш перспективні сфери бізнесу або розширення масштабів діяльності підприємства.

Література:

1. Крутько М. А. Фінансовий менеджмент підприємств в сучасних реаліях міжнародної інтеграції. *Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка*. 2016. Вип. 177. С. 186–191. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vkhdutsg_2016_177_24 (дата звернення 19.04.21).

2. Максимова М. В. Система фінансового менеджменту в умовах розвитку цифрової економіки. *Ефективна економіка*. 2019. № 5. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7064>. DOI: 10.32702/2307-2105-2019.5.58 (дата звернення: 17.04.2021).

3. Мартинець В. В., Ємельянова Т. Г. Удосконалення системи фінансового менеджменту підприємства. *Економічні проблеми сталого розвитку* : матеріали Міжн. наук.-практ. конф., присвяченої пам'яті проф. Балацького О.Ф., 24–26 квітня 2013 р. Суми : СумДУ, 2013. Т. 3. С. 93–95.

4. Свіжевський В. О., Керімова Ю. С. Роль фінансового менеджменту на підприємстві. *Формування ефективної моделі розвитку підприємства в умовах ринкової економіки* : матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф., 24 листопада 2016 р. Житомир: ДУ «Житомирська політехніка», 2016. URL: <http://eztuir.ztu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/5937/186.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (дата звернення: 17.04.2021).

5. Хромушина Л. А. Організаційне забезпечення фінансового менеджменту в структурі управління організацією : матеріали Щорічної наук.-практ. конф. викладачів, аспірантів та студентів Сумського національного аграрного університету, 13–17 квітня 2020 р. Суми, 2020. С. 290.

СЕКЦІЯ 6. ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ДЛЯ МОДЕЛЮВАННЯ І ПРОГНОЗУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

*Гаркуша В.О., здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
Науковий керівник: Іваніско В. В., к.е.н., доцент
Харківський національний економічний
університет імені Семена Кузнеця,
м. Харків, Україна*

ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК КЛЮЧОВИЙ АСПЕКТ ПІДВИЩЕННЯ МІЖНАРОДНОЇ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ІННОВАЦІЙНО- ОРІЄНТОВАНОГО ПІДПРИЄМСТВА

Вступ. На сучасному етапі переходу до якісно нового типу соціального устрою – інформаційного суспільства – відбувається глибока трансформація функціонування світової економіки. Особливо відчутно ці зміни проявляються на тлі експоненціального посилення впливу глобалізаційних тенденцій, діджиталізації та конкурентної боротьби, що актуалізує проблему забезпечення міжнародної конкурентоспроможності інноваційно-орієнтованих підприємств у розрізі впровадження інформаційних технологій.

Актуальність обраної теми дослідження також зумовлена винятковою значимістю прикладних питань підвищення міжнародної конкурентоспроможності інноваційно-орієнтованих підприємств за рахунок впровадження і використання ІТ в умовах турбулентного економічного середовища, де інформаційні технології є рушійною силою встановлення ринкових пропорцій та перспектив розвитку суб'єктів бізнесу.

Матеріали здійсненого дослідження дозволяють стверджувати, що особливостям підвищення конкурентоспроможності у розрізі високотехнологічних і низькотехнологічних галузей присвятили свої роботи: Х. Хірш-Крайнзен, А. Калоудіс, С. Клеппер, Ф. Малерба, К. Л. Сімонс, Т. Хатзіхроноглоу, А. Ю. Юданов. З-поміж наукових робіт, які містять дослідження впливу ІТ на конкурентоспроможність, слід виокремити праці К. Переса, Н. Дж. Карра.

Огляд наукової літератури, пов'язаної з тематикою дослідження, дає змогу зауважити, що окремі аспекти теми були предметом аналізу багатьох вчених і більшою мірою відображені у їхніх працях. Проте, стрімкі зміни, які охоплюють усі сфери життєдіяльності суспільства, зумовлюють необхідність проведення систематичного та комплексного дослідження сучасних інформаційних технологій як фактору підвищення рівня міжнародної конкурентоспроможності підприємств, що не є розкритим у повній мірі і у наявних працях висвітлено фрагментарно.

Мета роботи полягає у розробці теоретико-методичного та практичного обґрунтування щодо застосування інформаційних технологій як ключового аспект підвищення міжнародної конкурентоспроможності інноваційно-орієнтованого підприємства.

Виклад основного матеріалу. Загальноприйнятим є поділ життєвого циклу товару на чотири стадії: створення та виведення на ринок, розвиток, зрілість і занепад [3, с. 45]. Аналогічний розподіл можна застосувати й щодо життєвого циклу конкретного виду діяльності підприємства. Слід вказати, що конкурентний статус суб'єкта бізнесу залежить від його вміння штучно продовжувати кожну стадію життєвого циклу бізнес-екосистеми на якомога довший період часу. Першочерговим при цьому є виділення етапів процесу забезпечення міжнародної конкурентоспроможності економічного суб'єкта, наведених на рис. 1.

За допомогою ІТ глобалізація відкрила багатьом підприємствам доступ до міжнародного досвіду. З'явилися численні програми дистанційного навчання працівників як на рівні держави (E-skill, Великобританія), так і на рівні окремих великих підприємств (MVA, Microsoft Virtual Academy; HP LIFE. Learning initiative for entrepreneurs). На базі веб-платформ (таких як Novoed.com і Coursera.org) відкрили свої освітні програми імениті ВНЗ (наприклад, Стенфорд). Інші проекти (наприклад, trendhunter.com) намагаються вловити ще тільки намічені тренди (від динаміки розмірів смартфонів до змін в кольорах упаковки шоколаду) на регіональних ринках, які в подальшому можуть перерости в революційні зміни по всьому світу [2, с. 133]. Конкурентоспроможними виявляються тільки ті підприємства, які прислухаються до таких сигналів та надають своїх співробітникам новітні знання в різних сферах, в тому числі, в сфері інформаційних технологій.

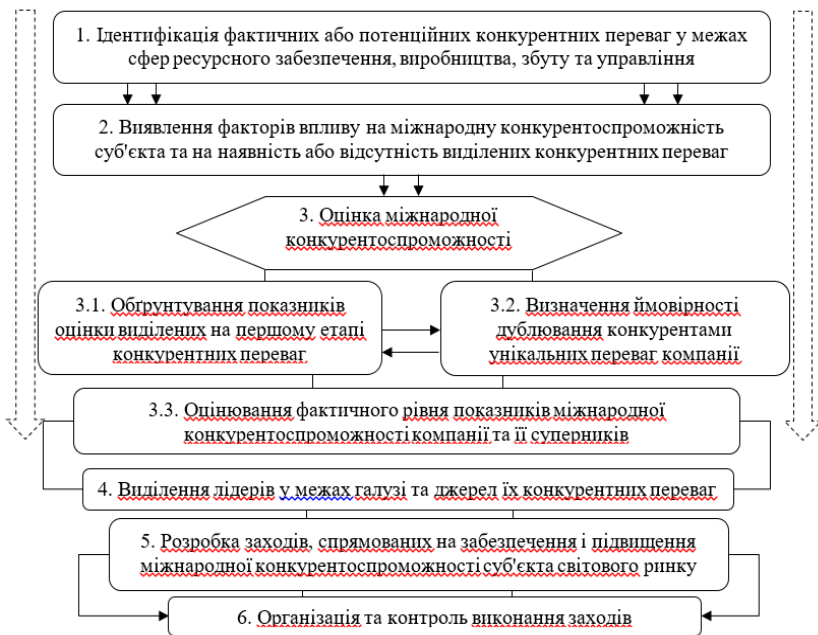

Рис. 1 - Етапи процесу забезпечення міжнародної конкурентоспроможності підприємства

Джерело: складено на основі [1, с. 167].

У якості наступного кроку аналізу для максимально можливого терміну збереження необхідного рівня міжнародної конкурентоспроможності інноваційно-орієнтованого підприємства на світовому ринку, виходячи з теоретичної бази інструментів, доцільним є визначення цілісної системи ключових інструментів її забезпечення на підприємстві, впровадження ІТ та підтримання інновацій, за допомогою яких можна проаналізувати потенціал, позицію підприємства у конкурентному середовищі, що представлено на рис. 2.

Доцільно зазначити, що саме розуміється під високими і низькими технологіями. Традиційно, високотехнологічними вважаються галузі з великими витратами на НДДКР: більше 4% доходу. Середньо-технологічні підприємства витрачають від 1% до 4%. Частка НДДКР менше 1% характерна для низько-технологічних галузей, таких як, наприклад, текстильне або харчове виробництво [3, с. 50]. Проте, більш важливими є не конкретні відсотки, а те, що такий

підхід до поділу на високо- і низько-технологічні галузі характеризує їх з точки зору участі в розробці технологій, а не в їх застосуванні. Тоді як для модернізації економіки важливо й те, й інше: навіть низько-технологічне за поданою класифікацією підприємство може бути оснащене останніми нововведеннями сфери машинобудування та електроніки, що забезпечують йому конкурентні переваги.

Рис. 2 - Інструменти забезпечення міжнародної конкурентоспроможності підприємства

Джерело: розроблено автором.

Важливо окреслити процес забезпечення підприємства інформаційними технологіями, який під час закупівлі інноваційного обладнання фактично зривається внаслідок внутрішніх інформаційних проблем на підприємстві, що представлено на рис. 3.

Рис. 3 - Взаємодія високотехнологічних та традиційних галузей економіки за рахунок використання інформаційних технологій
Джерело: сформовано автором.

Нумерація точок найбільших ускладнень при імплементації інноваційних процесів означає: 1 - труднощі створення затребуваних інновацій; 2 - труднощі впровадження інновацій; 3 - труднощі виявлення відповідної інновації; 4 - труднощі виявлення потреби в інновації; 5 - труднощі внутрішніх змін на підприємстві, породжуваних інноваціями.

До того ж, необхідно провести оцінку привабливості стратегічної зони господарювання інноваційно-орієнтованого підприємства на основі методу Дельфі. Для цього проведемо експертне оцінювання зовнішнього середовища за шкалою від -5 до 5. (табл. 1).

Таблиця 1 - Шкала оцінки зовнішнього середовища інноваційного підприємства

Параметри	Шкала інтенсивності										
	-5	-4	-3	-2	-1	0	1	2	3	4	5
1. Темп збільшення галузі											
2. Приріст числа споживачів											
3. Динаміка розширення ринку											
4. Ступінь оновлення продукції											
5. Ступінь оновлення технології											
6. Рівень насичення попиту											
7. Суспільне сприйняття товару											
8. Державне регулювання											
9. Збільшення числа конкурентів											
10. Ступінь застарівання продукції											
Загальна оцінка змін	4										

Так, наприклад, загальна оцінка змін дорівнює 4, що свідчить про не надто позитивний прогноз збільшення стратегічної зони господарювання [2, с. 129].

Висновок. Таким чином, можна зробити висновок, що в сучасних умовах радикальне нарощування конкурентоспроможності навіть у традиційних галузях, незважаючи на низький рівень НДДКР, безпосередньо залежить від інновацій. Високі технології і, зокрема, ІТ-сектор, трансформують інші, більш традиційні сектори економіки, даючи підприємствам можливість зробити ривок в конкурентній боротьбі, започаткувати новий ринок, товар, послугу, нововведення. Від такої спільної діяльності виграють не тільки акцептори інновацій, але й донори – високотехнологічні, НДДКР розробники. Отже, інформаційні технології є ключовим аспектом підвищення міжнародної конкурентоспроможності інноваційно-орієнтованого підприємства.

Література:

1. Вершиніна, М. В. Організація процесу управління інноваційною діяльністю підприємств низькотехнологічних галузей: дис. канд. екон. наук .: 08.00.05./ Вершиніна Марина Вікторівна. – Нижній Новгород, 2011. – 167 с.

2. Трушин, І. С. Інформаційні технології як фактор модернізації традиційних галузей / І. С. Трушин; під ред. Т. С. Клебанова, В. П. Небезина, Є.І. Шохіна. // Інноваційні та інформаційні технології у розвитку національної економіки: теорія і практика: Монографія – К.: Наукові технології, 2013. – С. 127-136.

3. Якименко-Терещенко Н. В. Інновації як основа забезпечення конкурентоспроможності: теорія і практика діяльності підприємств : монографія / Н. В. Якименко-Терещенко, Л. І. Пронкіна, О. М. Гавриш; за заг. ред. Л. М. Савчук, Л. М. Бандоріної. – Дніпро : Пороги, 2017. – 472 с., С. 40-51.

*Гордополов В. Ю., д.е.н., доцент,
Палащенко Д. М., здобувач вищої освіти
Київський національний торговельно-економічний університет,
м.Київ, Україна*

АНАЛІЗ ДІЯЛЬНОСТІ НЕОБАНКІВ В УКРАЇНІ З УРАХУВАННЯМ СВІТОВОГО ДОСВІДУ

У сучасному світі, коли зацікавленість до Інтернету та соціальних мереж є максимальною, помітною стала тенденція до використання новітніх інформаційних технологій у фінансових послугах. Особливо це проявилось у функціонуванні банківських систем світу, зокрема у появі інноваційних необанків, які повністю вийшли за рамки фінансової галузі.

Необанки- це фінансово-кредитні інститути, які функціонують виключно через мережу Інтернет з удосконаленням сучасним функціоналом, формами комунікації і передачі даних, а також не мають фактичних відділень. Побудовані на нових технологіях, модернізовані банки змінили свою взаємодію з клієнтами.

Необанки мають декілька назв: інтернет-банки, мобільні банки, віртуальні банки, цифрові банки та інші.

Зазвичай необанкінг включає такі функції як класична або віртуальна платіжна картка, мобільні депозити, індивідуальні платежі з використанням телефонних номерів, електронних листів або навіть ідентифікаторів у соціальних мережах, інструменти мобільного бюджетування та цифрові квитанції в реальному часі [1].

На даному етапі, цифрові банки вже встигли заволодіти чисельною клієнтською базою, адже мають ряд переваг:

- високі відсоткові ставки за депозитами;
- спрощена можливість отримання кредитів;
- підтримка в режимі реального часу (чат-боти, sms-помічники);
- безконтактні оплати, які стали актуальними у зв'язки с епідемічною ситуацією;
- безконтактне управління банківськими рахунками;

Аналітики й далі прогнозують актуальність мобільних банків, пов'язану з багатьма критеріями. По-перше, це збільшення цифрового покоління, яке звикає до комфортнішого та більш легкого вирішення банківських питань. По-друге, це нові умови, які диктує

пандемія Covid-19, це вже проявилось на поведінці споживачів усього світу: населення ще більш почало замовляти та сплачувати послуги онлайн. По третє, звісно, це перенасичення ринку- потреба у нових фінансових інструментах, які дозволять компаніям бути більш гнучкими у банківській сфері.

Наразі, світовий ринок необанків та інших фінтех-компаній, що надають наближені до необанкінгу сервіси, набагато ширший. Станом на 24 грудня 2020 року у світі налічується 256 необанків, а ще ряд готується до запуску [2].

Світові необанки, які одні з перших запропонували “віртуальні” банківські послуги та стали успішними вважаються:

1) Monzo – британський фінтех-сервіс, за допомогою якого можна за кілька хвилин відкрити дебетову карту та здійснити грошові перекази;

2) Revolut– глобальний фінансовий суперкомп'ютер, запущений у Великобританії в 2015 році. Користувачі можуть здійснювати десятки різноманітних операцій, від отримання фізичної карти, з метою переведення в готівку зароблених за кордоном коштів або зручного розрахунку за шопінг, до трейдингу.

3) N26– мобільний банк у Німеччині, який пропонує клієнтам більшість послуг без плати за основні операції.

На українському ринку банківських послуг вже існує багато фінтех-стартапів, серед яких зустрічаються необанки та деякі з них вже змогли стати дуже популярними серед громадян. Українські необанки працюють на базі існуючих банків.

Так, найуспішнішими стартапами в Україні стали такі необанки- Monobank, Sportbank та Izibank. Monobank разом з Izibank не мають власної банківської ліцензії та здійснюють свою діяльність на базі ліцензії НБУ. Sportbank так само не має власної ліцензії й функціонує на базі ліцензії «Оксі банк».

Порівнюючи, monobank з наведеними відомими необанками світу за даними показниками, можна зробити висновок, що monobank є досить конкурентоспроможним сервісом, який надає послуги на рівні всесвітньо відомих банків та має колосальний розвиток (див. Табл. 1).

Хоча в Україні інтернет-банки й набирають популярності, але все одно залишається ряд недоліків, які потрібно вирішувати:

- недостатність інвестиційного капіталу;
- низький рівень фінансової грамотності;
- «обмежені» ліцензії;

- недостатньо розвинена система кібер-безпеки.

Таблиця 1 - Порівняльна характеристика необанків світу

Банк	Monobank	Monzo	Revolut	N-26
Кількість клієнтів	3 500 000	5 000 000	15 000 000	7 000 000
Кількість послуг	10+	10+ постійно оновлюється	10+	20+
Міжнародні перекази	1% від переказу особистих коштів	Без комісії	Без комісії	Без комісії
Зняття коштів	0,5%	Безкоштовно (з банкоматів Великобританії)	£200 free monthly (з банкоматів Великобританії)	Безкоштовно (з банкоматів Великобританії)
Поповнення карток	Безкоштовно в термінальних мережах партнерів та в касах банків партнерів	Безкоштовно банківським переказом	Безкоштовно за допомогою банківського переказу або виплати зарплати	Безкоштовно банківським переказом

Проаналізувавши сучасні тенденції розвитку банків закордоном, треба зазначити, що поява необанків є перспективною інновацією у сфері банківського обслуговування. Україна має позитивну динаміку до створення сучасних мобільних банків. Але для перспективи подальшого розвитку наша країна повинна усунути наявні недоліки та слідувати прикладу міжнародних цифрових банків.

Література:

1. Стечишин Т. "Необанки: особливості організації та перспективи розвитку в Україні" URL: <http://surl.li/raxx> (дата звернення: 17.04.2021).
2. Необанк - Вікіпедія URL:<http://surl.li/rayb>. (дата звернення: 17.04.2021).
3. Офіційний сайт Monobank URL: <https://www.monobank.com.ua/> (дата звернення: 17.04.2021).
4. Офіційний сайт Monzo URL: <https://monzo.com/> (дата звернення: 17.04.2021).

5. Офіційний сайт Revolut URL: <https://www.revolut.com/> (дата звернення: 17.04.2021).

6. Офіційний сайт N-26 URL: <https://n26.com/en-eu> (дата звернення: 17.04.2021).

*Елісєєв Є.Ю., аспірант
Національний університет «Запорізька політехніка»,
м. Запоріжжя, Україна*

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ ОНЛАЙН-НАВЧАННЯ

Онлайн навчання проводиться в мережі Інтернет, тому залежить від Інтернет-зв'язку. Однак в Інтернеті існує безліч потенційних загроз через що середовище електронного навчання неминуче піддається постійним загрозам безпеки, ризикам та атакам. На жаль, багато навчальних закладів впроваджують системи управління онлайн-навчанням без ретельного аналізу та розуміння аспектів безпеки онлайн-навчання.

Безпечне навчання в Інтернеті означає, що навчальні ресурси доступні для всіх користувачів, коли вони потрібні, не завдаючи їм шкоди. Оскільки використовується мережа Інтернет, кожен елемент системи навчання може бути потенційною метою злому або атак. Це може призвести до несанкціонованих модифікацій та знищення освітніх активів. Організатори онлайн-навчання мають враховувати невід'ємні ризики безпеки в Інтернеті, такі як викрадення особистих даних, видавання себе за іншу особу та хибна аутентифікація. Інтернет-системи навчання привернули увагу кіберзлочинців, які процвітають завдяки своїй здатності зламати такі системи. Ризик великий; у міру ускладнення функціональних можливостей та особливостей систем онлайн-навчання, безпека навчання в Інтернеті дедалі більше піддається загрозам [1].

Безпека при навчанні в Інтернеті відноситься до захисту від зловмисного або випадкового зловживання ресурсами при навчанні в Інтернеті та має три основні вимоги: конфіденційність, цілісність та доступність. Конфіденційність стосується захисту конфіденційної інформації від доступу несанкціонованих осіб та відсутності несанкціонованого розголошення інформації. Оскільки в будь-якому навчальному середовищі в Інтернеті є велика кількість користувачів

(серед них студенти, відвідувачі, викладачі, та адміністратори), для захисту доступу до веб-сайту необхідні як система входу, так і чітке розмежування доступу до інформації у відповідних користувачів. З метою захисту особистої інформації зазвичай застосовуються такі засоби безпеки, як аутентифікація та шифрування. Цілісність, найважливіший елемент безпеки, означає захист даних від навмисних або випадкових несанкціонованих змін та відсутність неналежних змін системи. Інформація та дані не мають бути випадково чи зловмисно зміненими чи знищеними, вони мають точну, правильну та повну оригінальну форму. Контроль доступу є ключем до збереження цілісності в навчальному середовищі в Інтернеті. Доступність означає готовність до правильного обслуговування. Це означає, що до системи онлайн-навчання можуть отримати доступ всі користувачі, коли це необхідно. Інформаційно-комунікаційні ресурси мають бути надійними та легкодоступними. Доступність головним чином може бути пошкоджена відмовою в обслуговуванні або втратою можливостей обробки даних [2].

Застосування інформаційно-комунікаційних технологій при навчанні в Інтернеті може спричинити чимало ризиків для безпеки, таких як втрата конфіденційності та доступності, викриття даних та вандалізм з боку публічних інформаційних служб. Зазвичай проблеми безпеки в Інтернеті пояснюються слабким знанням користувачів про заходи безпеки, неправильною поведінкою та недостатньою освітою, оскільки в програмах онлайн-навчання застосовуються механізми захисту безпеки. В останні роки, незважаючи на те, що знання безпеки користувачів зросли, проблеми безпеки, такі як маніпулювання інформацією і втрата конфіденційності все ще залишається актуальною.

Безпека є важливим засобом збереження довіри користувачів до навчального середовища в Інтернеті, оскільки будь-який ризик може суттєво вплинути на уявлення студентів про надійність системи. Як результат, надзвичайно важливо визначити основні фактори, які можуть спричинити проблеми безпеки під час онлайн-навчання, та визначити обмеження сучасних методів захисту безпеки. Тоді можуть бути розроблені контрзаходи для зменшення ризиків безпеки, властивих онлайн-навчанню [3].

Загрози безпеці при навчанні в Інтернеті можна розглянути з двох аспектів: з боку користувача та з боку управління. Що стосується користувацької сторони, необережна поведінка людей є основною

причиною, що призводять до проблем безпеки в Інтернеті. Крім того, із ризиків безпеки, властивих Інтернету, розробка нових технологій навчання, таких як Web 2.0 та соціальні мережі, дозволила здійснити набагато більший вплив на безпеку та створити багато нових можливостей для порушення безпеки. Кількість шкідливого контенту та кількість кібератак на ці нові веб-програми швидко зростає як за частотою, так і за вишуканістю. В даний час багато викладачів використовують сайти соціальних мереж, такі як Tumblr, Youtube, Facebook, Instagram, Wikis, онлайн-форуми та Twitter, щоб підтримати соціальний зв'язок між учнями під час навчання на своїх онлайн-курсах. Однак для необережних викладачів та студентів ці веб-сайти у соціальних мережах представляють різноманітні серйозні ризики та загрози безпеці. Наприклад, як середовище спільного навчання, Wikis також стає підходящим середовищем для злому та зловживання. Персональні дані, розміщені на сайтах соціальних мереж, можуть надати можливість зловмисникам завдати шкоду різними способами (для віртуальної образи або для фінансової вигоди). Крім того, останні дослідження показують, що сайти соціальних мереж частіше використовуються для доставки шкідливого програмного забезпечення, ніж як сервіси для доставки електронної пошти [4].

Загрози безпеці навчання в Інтернеті викликані двома основними причинами: механізми безпеки, що використовуються в програмах навчання в Інтернеті, не є повністю зрозумілими для користування; дисципліна безпеки не орієнтована на користувача, а тому може призвести до того, що користувач не помітить серйозних ризиків безпеці. Принцип надання лише необхідної інформації відповідним користувачам або співробітникам у поєднанні з небажанням служб безпеки знати своїх користувачів може спричинити низьку якість механізмів безпеки. Через складність використання механізмів безпеки, багато онлайн-систем навчання не надають користувачам адекватного зворотного зв'язку або прав контролю, які дозволять їм захищати свої дані. Більш того, погано орієнтована на користувача конструкція механізмів та політики безпеки може сприяти небезпеці та низькій мотивації користувачів шукати безпеку.

З точки зору управління, постачальники послуг онлайн-навчання допускають деякі помилки. У сфері онлайн-навчання загрози надходять не лише з боку сторонніх осіб, але й зсередини. Багато ризиків безпеці спричинені недостатньо розвинутою політикою

безпеки постачальників онлайн-послуг та незрілими заходами безпеки [5].

На сьогодні все більше людей віддають перевагу онлайн-курсам, але ризики безпеки, властиві онлайн-навчанню, не були враховані в реальному освітньому контексті. Багато постачальників послуг онлайн-навчання поспішають впровадити технологію інформаційних комунікацій, не до кінця розуміючи пов'язані з цим проблеми безпеки. Розробники систем онлайн-навчання вважають якість вмісту онлайн-курсів значно важливішим питанням, ніж безпека їхніх онлайн-систем. Крім того, хоча майже всі установи мають брандмауери та антивірусне програмне забезпечення для захисту своїх ресурсів в університетському містечку, вони часто не виконують належного управління безпекою інформаційної системи. На жаль, зміст та технології все ще залишаються чи не єдиними аспектами онлайн-навчання в той час як необхідно більше уваги приділяти аспекту безпеки онлайн-навчання. Насправді безпека дуже важлива для онлайн-навчання, оскільки її відсутність спричинить низку серйозних проблем. Будь-який ризик безпеки може суттєво вплинути на сприйняття студентами надійності навчання через Інтернет. Таким чином, онлайн-навчання буде менш привабливим, а розвиток онлайн-навчання буде уповільнюватися. Крім того, інформаційно-комунікаційні технології роблять аутентифікацію користувачів великим випробуванням для оцінювання студентів в Інтернеті. Оцінюючи завдання студентів, дуже важко перевірити, чи завдання виконував саме цей студент. Якщо оцінювання студентів буде проведено неправильно, якість навчання в Інтернеті буде сильно скомпрометованою.

Література:

1. Alwi, N. H. M. E-learning and information security management / *International Journal of Digital Society*. 2010. №1. С. 148–156.
2. Floyd, C. Security vulnerabilities in the open source Moodle eLearning system. / In *Proceedings of the Colloquium for Information Systems Security Education*. Lake Buena Vista, Florida.. 2012. №16.
3. Ayodele, T. Towards e-learning security: A machine learning approach. In *Information Society (i-Society) / International Conference*. 2011. С. 490–492.

4. Risks and remedies in e-learning system. // International Journal of Network Security & Its Applications. 2012. №4. С. 51–59.

5. Costinela-Luminita, C. D. E-learning security vulnerabilities / Procedia-Social and Behavioral Sciences. 2012. №46. С. 2297–2301.

*Жук Т.В., к.е.н, старший викладач,
Синельник К.І., здобувач вищої освіти
Київський національний торговельно-економічний університет,
м. Київ, Україна*

ФІНАНСОВА БЕЗПЕКА БІЗНЕС-ПРОЦЕСІВ ПІДПРИЄМСТВ

У системі економічної безпеки важливу роль відіграє її фінансова складова, від рівня якої залежить реалізація національних інтересів та стабільний економічний розвиток. Забезпечення фінансової безпеки набуває особливої актуальності у період фінансово-економічної кризи, яка супроводжується частковою втратою внутрішньої та зовнішньої платоспроможності, нестабільністю курсу національної грошової одиниці.

Хакерська атака (кібератака) - спроба реалізації загрози. Тобто, це дії кібер-зловмисників (хакерів) або шкідливих програм, які спрямовані на захоплення інформаційних даних віддаленого комп'ютера, отримання повного контролю над ресурсами комп'ютера або на виведення системи з ладу. Хакери все частіше атакують підприємства. У 2016 році лише у трьох галузях виробництва (уряд, роздрібна торгівля, технології) було порушено 95% записів. Причина не в тому, що ці галузі менше захищають записи клієнтів. Дані галузі популярні через високий рівень персональної ідентифікаційної інформації, що міститься в їх записах.

Дослідження Школи Кларка в Університеті штату Меріленд є одним із перших, що дало кількісну оцінку кількості хакерських атак на комп'ютери з доступом до Інтернету. В середньому кожні 39 секунд відбувається хакерська атака як на великі, так і малі підприємства.

Найбільш поширений вид кібератак – це вимагальні, зокрема з ними стикаються частіше малі підприємства. У 2018 році 71% атак викупників було націлено на малий бізнес із середнім попиту на викуп 116 000 доларів. Зловмисники знають, що малі підприємства частіше сплачують викуп, оскільки їх дані не резервуються. Зокрема, саме малим підприємствам необхідно розпочати роботу по уникненню

хакерських атак. Цей вид нападу особливо відзначився у секторі охорони здоров'я, оскільки блокування медичних записів пацієнтів та термінів призначення призводить до неможливості виконання своєї роботи і як наслідок закриття бізнесу у разі не сплати викупу.

Для більшості підприємств, навіть для великих, хакерська атака є над серйозною загрозою, тому що для виявлення порушень потрібно що найменше 6 місяців. Інформація, така як паролі, дані кредитних карток та номери соціального страхування, може бути вже порушена до моменту отримання повідомлення. За статистикою більше 77% підприємств не мають чіткого плану реагування на кібербезпеку, але гірше те, що більше ніж 54% підприємств зазнали одну або декілька хакерських атак за останній рік.

В 2019 році ФБР США повідомило про 300% збільшення зареєстрованих кіберзлочинів на підприємствах, причиною швидкого зростання хакерських атак є Covid-19. В світі ще не було загострення пандемії, але хакери скористалися можливістю, коли офісна робота переїжджала в особисті будинки. На додаток до того більшість керівників заявляли, що їм доводиться відкладати проєкти безпеки. Ще одним з тривожних наслідків пандемії були виправлення та оновлення. Проведені опитування у червні 2020 року серед керівників організацій у таких країнах, як Сполучені Штати, Велика Британія, Франція та Німеччина, виявили, що 43% відчували труднощі з виправленням особистих пристроїв віддалених працівників, піддаючи свою організацію ризику. Четверть (26 %) визнали, що ефективно змогли забезпечити ІТ-безпеку. Це викликає занепокоєння, оскільки було встановлено, що 60 % порушень можна було запобігти шляхом виправлення та оновлення програмного забезпечення. Станом на 2020 р. ФБР зафіксували 12 377 афер, пов'язаних із Covid-19. У вересні 2020 року було зірвано 9,7 мільйона записів у галузі охорони здоров'я, з них 83 порушення були пов'язані з хакерськими / ІТ-інцидентами, і 9 662 820 записів було викрито в цих порушеннях [1].

На рисунку 1 зображена частка компаній, які зазнали серйозних кібератак з 2014 по 2020 рік. На початок 2020 року 27% респондентів відзначили, що їх організація зазнала масштабних кібератак за останні два роки.

За 2020 рік 64% підприємств зазнали веб-атак, 62% - фішингових та соціальних атак, 59% компаній – зловмисного коду та ботнетів, а 51% атак - відмови в обслуговуванні. Малі підприємства, зазнали 43% кібератак, в середньому вони витратили 7,68 млн. доларів

за один інцидент. Глобальна вартість порушення даних становить 3,9 млн. доларів для МСБ. Для більшості підприємств ця сума виявилася значною, але наслідком таких атак є не тільки значні витрати підприємства, але й знижує довіру клієнтів, призводить до погіршення репутації і як наслідок втрати клієнтів. Після хакерських атак акції на підприємстві в середньому падають на 7,27%, таку цифру зафіксували фінансові та платіжні компанії США.

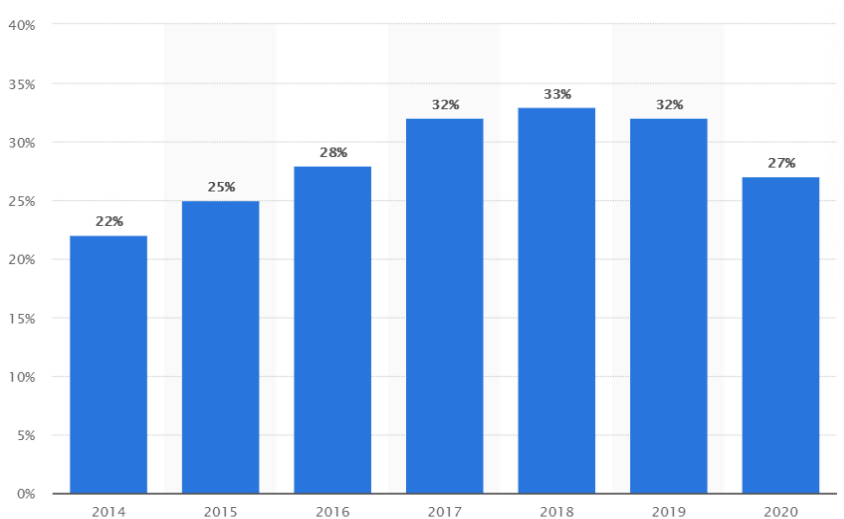

Рис. 1 - Основна кібератака: частка компаній, які зазнали її в 2014-2020 роках

Джерело: складено на основі [2]

Для державних підприємств ціна вища, оскільки йдеться про державний сектор, в середньому порушення даних у публічній компанії коштуватиме 116 мільйонів доларів [3].

Вже не перший рік перед керівниками підприємств постає питання ІТ-безпеки. Основні принципи захисту від кібератак:

1) Думайте як бізнес-лідер. Трансформація кібербезпеки із функції підтримки у функцію, яка сприяє бізнесу, вимагає більш широкого погляду та більш сильного набору навичок спілкування, ніж вимагалось раніше.

2) Створення та практика сильної кібергігієни. П'ять основних принципів безпеки мають вирішальне значення: чітке розуміння

ланцюжка постачання даних, сильна стратегія виправлення, автентифікація на рівні організації, безпечний активний каталог контактів та захищені критичні бізнес-процеси.

3) Захист доступу до важливих активів. Не всі користувацькі права доступу є рівними. Дуже важливо мати ефективні процеси та автоматизовані системи для забезпечення належних прав доступу та механізмів затвердження.

4) Захистити свій домен електронної пошти від фішингу. Електронна пошта є найпоширенішим пунктом входу для кіберзловмисників, оскільки середня компанія отримує понад 90% виявленого зловмисного програмного забезпечення через цей канал.

5) Скласти надійний план відновлення після кібератаки. План відновлення та ліквідації наслідків катастрофи повинен бути розроблений відповідно до сценаріїв інцидентів безпеки, щоб захистити організацію від кібератак та вказувати, як реагувати у разі порушення даних [4].

Якщо підприємство зазнало кібератаки, то необхідно з'ясувати тип порушення: який тип даних було викрадено або порушено, змінити та зміцнити свої облікові запити та паролі для входу. Крім того, ретельно стежити за банківськими рахунками.

Згідно з дослідженнями Gartner, до 2022 року світовий ринок інформаційної безпеки повинен становити 170,4 мільярда доларів. Незважаючи на ці величезні витрати, лише 5% організацій надійно захищають свої папки даних, згідно з дослідженнями Varonis.

Компанії у всьому світі до 2025 року витрачатимуть на кіберзлочинність приблизно 10,5 трильйонів доларів щороку, порівняно з 3 трильйонами доларів у 2015 році. При темпі зростання, який склав 15 відсотків за рік - Cybersecurity Ventures також повідомляє, що кіберзлочинність є найбільшим перенесенням економічного багатства в історії.

Отже, впродовж останніх років кібератаки на підприємствах стаються все частіше, тому керівникам підприємств потрібно докласти більше зусиль для уникнення таких проблем. Після кібератаки підприємству потрібен час та додаткові витрати для відновлення. Враховуючи прогнозовані дані стосовно кібератак керівникам підприємства необхідно вживати запобігаючих засобів, які будуть пов'язані з постійним оновленням і захистом конфіденційної інформації.

Література:

1. Обзор киберугроз 2020: результат пандемии URL : <https://techexpert.ua/ru/cybersecurity-covid/> (дата звернення 27.01.2021 р.).

2. Share of global organizations that experienced major cyber attacks in the last two years, from 2014 to 2020 URL : <https://www.statista.com/statistics/662937/worldwide-cio-survey-cyber-fears/> (дата звернення 27.01.2021 р.).

3. 15 Alarming Cyber Security Facts and Stats URL : <https://www.cybintsolutions.com/cyber-security-facts-stats/#:~:text=43%25%20of%20cyber%20attacks%20target,have%20experienced%20web%2Dbased%20attacks.&text=59%25%20of%20companies%20experienced%20malicious,of%20%247.68%20million%20per%20incident> (дата звернення 27.01.2021 р.).

4. Cyberattacks on the rise: What to do before and after a cyberattack or data breach URL : <https://us.norton.com/internetsecurity-emerging-threats-cyberattacks-on-the-rise-what-to-do.html> (дата звернення 27.01.2021 р.).

Kushchii S. S., student

Academic adviser: Luhova V. M., PhD in Economics

*Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics,
Kharkiv, Ukraine*

BLUE OCEAN STRATEGY AS A TOOL FOR INCREASING THE COMPANY'S COMPETITIVENESS

Today, the paradigm of competition in business prevails in the minds of many leaders. Managers find the only way for their organization to win and succeed in outperforming competitors and gaining a larger share of existing market demands. Although this type of competition is extremely important, it does not guarantee optimal performance over a long period of time, and in an era of knowledge-based economy, organizations need to think about non-competitive topics. Nowadays, the business environment in which most approaches of the twentieth century were formed and developed is increasingly fading. As the conflict intensifies, management should focus on the "blue oceans" rather than follow the predominant flow between competitors. The strategy of the "blue ocean" with complex competition, which for many years is the most important default of strategic

management, as well as offering modern solutions, introduces new areas for success in the field of work and services.

Authors W. Chan Kim and Renee Moborn offer to look at the world of business from another angle. After analyzing the experience of many successful companies, they come to the conclusion that the best way to develop is to open new "blue oceans" at the junction of fields and technologies.

Most businesses today are built on the same patterns, or, according to the authors, float along the "red oceans" of eternal competition and war for survival. But there is another way in which the company begins to listen to the people around, to observe their needs and values.

The strategy that leads the company to the "blue ocean" is not only the development of products and services, homogeneous diversity, development of business and services, penetration into other areas of business and services, cooperation, cost reduction and purpose, but also creating value for innovation as a strategy that has reduced costs and at the same time led to greater value for the company's stakeholders.

Value innovations violate one of the most common principles and dogmatic strategies based on competition: the principle of substitution of value. It is generally believed that companies can provide more value to their customers at a higher cost or with a lower cost creating a reasonable and fair value. Here, strategy means choosing between differences or "lower costs" (Fig. 1) [4].

On the contrary, those seeking the creation of "blue oceans" are simultaneously tracking differences and lower costs. Valuable innovations relate to strategies that cover all activities in the system.

The strategy of the Blue Ocean is mainly the essence of strategic thought and is based on the opinion of the strategist and manager to move in the direction of activities and processes of strategic planning.

To successfully swim in the Red Ocean, you always need to lag behind rivals. But when demand is greater than supply in most industries, competition for a certain part of the squeezing markets that is so necessary to maintain a high level of efficiency will be insufficient, and corporations need something out of competition. They must create a "blue ocean" to achieve new opportunities for profit and growth.

There is a belief that the only way to beat the competition is to stop trying to win. The doubtfulness of this statement is easily confirmed by a living example. For example, Cirque du Soleil arrived. Canadian company, circus — entertainment for children. Competition in this market is

extremely high, and the costs of keeping animals, installing structures and moving are very significant. In addition, the industry has recently experienced significant difficulties: on the one hand, children increasingly prefer virtual entertainment to real, and ask their parents for money no longer for tickets to the circus, but for a game console; on the other hand, the content and protection of circus animals raises many questions for activists and ordinary people.

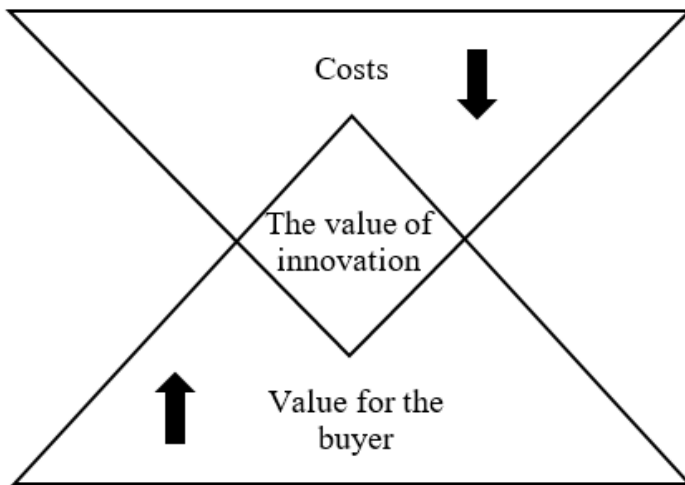

Fig. 1. Simultaneous achievement of differentiation and low cost

The circus is known for its fundamental refusal to participate in performances and its synthetic ideas, in which circus skills are combined with music, whimsical design, choreography [2]. While their competitors tried to attract the most famous clowns and lion tamers, slightly tweaking the typical circus programs, Cirque du Soleil chose a completely different strategy — the "blue ocean strategy". Instead of obeying traditional logic and fighting competitors, this company offered a better solution to the problem - to create a more fun and exciting circus.

Cirque du Soleil did not compete with other circuses, instead, they were the first to feel the need for a new form of entertainment for adults and created a completely different approach at the intersection of circus, dance

and theater. This step brought them unprecedented success and fame around the world [5].

To determine what characterizes the winning company, is their "chip", the authors introduce a special concept of "value innovation". To create a "blue ocean", it is important for the entrepreneur to place equal emphasis on both innovation and the value of the offer to the audience. Do not think that innovation implies the presence of advanced technologies, sometimes this component is present, but even then it must be combined with such aspects as practicality, price and cost. Value innovation is rather based on the fact that market boundaries and industry structure are not predetermined and can be changed. that is, the new way of thinking involves abandoning the standard postulate of the need to compromise between value and cost.

In the example of Cirque du Soleil, the boundaries of the usual circus performance were violated by the introduction of elements of theater, Broadway shows, ballet and even opera.

According to the authors of the strategy, the red oceans are already existing market spaces in which you may work. The bright red color of these oceans means that companies operating in such an environment "bleed" due to constant competition with competitors. The blue ocean is a market that belongs to you, because the blue oceans consist of industries that will only begin to exist when they manage to create (and meet) new demand. Note the meaning of the term "demand" in this case. The main feature of the blue oceans is not necessarily a new product or service, but rather the ability to meet certain, non-standard needs of customers [1].

The blue oceans do not yet have market boundaries and industry structures. As entrepreneurs themselves create these spaces, they shape them entirely at their own discretion, creating and satisfying new, non-existent demand and, as a result, setting the rules for a completely new game. In the Red Ocean, your rate of return is low, so you have to constantly compete for prices or try to differentiate your business, rather than providing valuable and attractive commercial offers, which leads to a business environment where fierce competition prevails and innovation is rarely introduced [1].

The blue ocean, on the other hand, is a high-innovation environment that offers products and services that are truly unique to new marketplaces and are the result of innovation and experimentation. In such an environment, in general, there is no price competition, because no one offers new customers in these market spaces exactly the same as you, so the profit is much higher.

Visually, significant differences in strategies are presented in table 1.

Red ocean strategy	Blue ocean strategy
Struggle in the existing market space	Creating a competition-free market space
Victory over competitors	Opportunity not to be afraid of competition
Exploitation of existing demand	Creating new demand and capturing it
Value-cost compromise	Breaking the value-cost compromise
Construction of the entire system of the company depending on the strategic choice, focused on either differentiation or low cost	Construction of the entire system of the company and in accordance with the objectives of simultaneously achieving differentiation and cost reduction

Table 1 - Differences between strategies

Created by the author based on [1].

This example may seem too simple, but its purpose is to make the strategy more tangible and understandable. There is absolutely nothing new in making printed products for different events, but if you choose this direction and align your business strategy with it, you can enter completely new markets without having to compete with other providers of printing services.

Table 2 - The company's strategy based on the model of four actions of the "blue ocean" strategy

Cancel: - industry technology in the description of the commercial offer, instead of telling about the features of printed products for festivals, holidays and other events.	Raise: - offer graphic products for any event, which include complete packages for their successful holding (posters, banners, graphics, scarves, key chains, invitations, etc.).
Reduce: - reduce the list of products (simplify the choice of search on the website for customers).	Create: - specialized telephone line; - launch of a new advertising campaign; - creating product templates on the website.

Based on the above material, we can conclude that the relevance of this strategy today is difficult to underestimate, because our familiar world is changing before our eyes, and to be on the wave can only those people

who have the ability to think outside the box and feel the mood of others. The modern economy is characterized by a constant increase in competition in most industries. This actualizes such a creative approach to business reorientation as the blue ocean strategy. The concept of the "blue ocean" is very interesting and progressive. It can be fully implemented only when the strategy is clear to the whole team and all actions are clearly defined, and there is an understanding of the purpose, goals and values of the company. It is important that the team understands what tactical steps need to be taken and what it will be able to gain from the successful implementation of the strategy. In this case, it is clear regulation of business processes plays a decisive role.

Literature:

1. What is Blue Ocean Strategy? URL: <https://www.blueoceanstrategy.com/what-is-blue-ocean-strategy/> (дата звернення: 17.04.2021).
2. Ким, А.Ф, Моборн, Р. Стратегия голубого океана / А.Ф. Зипер // Издательство Манн, Иванов и Фербер. – 2014. – Выпуск 2. – С.11-14.
3. Модель четырех действий URL: http://studopedia.ru/1_64569_model-chetireh-deystviy.html (дата звернення: 17.04.2021).
4. Стратегия голубых океанов . URL: <https://habrahabr.ru/company/makeright/blog/296868/> (дата звернення: 17.04.2021).
5. Чернышева, О. Б. Оценка конкурентоспособности промышленных предприятий: автореф. дис. канд. экон. наук / О. Б. Чернышева.- М., 2015. - 21 с.

Сало І.А., д.е.н., с.н.с.

*ННЦ «Інститут аграрної економіки»,
м. Київ, Україна*

ОГЛЯД ТА ПРОГНОЗУВАННЯ ПОПИТУ НА РИНКУ ЯБЛУК

Яблуня вважається цінною культурою не тільки в Україні, але й у світі, а її плоди незамінними в повноцінному раціоні харчування кожної людини. У виробництві плодів зерняткових культур у країні основну частку займають яблука, а це – 87,2% або 1193,2 тис. т в

середньому за 2015-2019 рр. Однак ринок залишається недостатньо наповненим, експортні поставки збільшуються в досить незначних темпах, потреби споживачів задоволені лише наполовину.

Метою досліджень є розкриття особливостей розвитку ринку яблук та прогноз попиту на найближчу перспективу.

У світі за рівнем виробництва і площами плодоносних насаджень яблука займають друге місце після бананів. Так, в 2018 р. ці показники становили 86,1 млн т і 49,0 млн га. Україна займає одинадцяте місце в світовому виробництві яблук і четверте в Європі.

Більшість яблук в Україні виробляють господарства населення. Так, у 2019 р. їх виробництво становило 73,0% або 842,0 тис. т. За рахунок цієї категорії господарств на вітчизняному ринку яблук формується 32-45% товарної пропозиції, сільськогосподарських підприємств – 33-40%, імпортних поставок – 25-35%.

В Україні діє режим Поглибленої та всеохоплюючої зони вільної торгівлі з ЄС в рамках положень Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, яка набрала чинності в повному обсязі з 1 вересня 2017 р. За нашими дослідженнями потенційними споживачами українських яблук можуть бути країни-члени ЄС (Естонія, Фінляндія, Латвія, Данія, Ірландія, Швеція, Словаччина, Болгарія, Греція), де виробництво цієї продукції знаходиться на досить низькому рівні – до 10 кг на особу в рік, незважаючи на те, що чисельність населення в 4-30 разів нижча ніж в Україні (41,9 млн чол. станом на 01.01.2020 р.).

З підвищенням рівня виробництва плодів і ягід між країнами світу, посилюється конкуренція за ринки збуту. Щорічно збільшуються обсяги експортних та імпортних поставок на 10-15%. Серед основних імпортерів яблук у світі виділяються – Великобританія, Китай, Білорусь, Німеччина, Російська Федерація до 30% (2,9 млн. т).

В TOP-3 країн-експортерів яблук входять Італія, Польща, Китай – до 35% (3,4 млн. т). Основний дохід від їх реалізації отримали Італія, США, Китай – 44% (3,5 млрд грн). Польща є більш конкурентоспроможною за цінами (нижчі) та обсягами експортних поставок яблук (більші) порівняно з США. Однак, останні менші практично в 1,5 рази партії цих плодів реалізували дорожче більше ніж в 2 рази.

У багатьох країнах світу рівень споживання яблук досить високий. Наприклад, в Австрії становить 48,3 кг на особу в рік, Туреччині, Словенії – до 35 кг. У Китаї, незважаючи на найбільші

світові обсяги виробництва, цей показник становить лише 21 кг, що менше на 5% ніж в Україні. Це обумовлено високим розвитком його зовнішньоторговельних зв'язків і експортоорієнтованістю виробництва плодоягідної продукції.

Споживання яблук в Україні становить 22-25 кг на особу в рік, а це лише 44-50% від раціональної норми їх споживання у 50 кг. Забезпечення попиту на яблука на внутрішньому ринку характеризується нестабільністю через сезонність їх реалізації. Хоча зазначимо, що обсяг реалізації садівницькими підприємствами протягом липня-грудня, коли на ринку з'являються літні та осінні сорти яблук, практично відповідає обсягу продажу зимових сортів, які характеризуються тривалим терміном зберігання і надходять на ринок переважно протягом наступного півріччя. Необхідно враховувати і те, що господарства населення, які є основними постачальниками яблук на ринок, реалізують їх переважно в першому півріччі маркетингового року – 85-87% через відсутність необхідних умов для зберігання зимових сортів. Таким чином, при прогнозуванні обсягів реалізації яблук на внутрішньому ринку, за вихідну інформацію використовували маркетингові роки (МР), розділені на два півріччя: перше – з липня по грудень і друге – з січня по червень (табл.1).

Таблиця 1 - Розрахунок оцінок компонент адитивної моделі декомпозиції часового ряду

Півріччя МР	Фактичні обсяги реалізації, y_t , тис. т	Ковзна середня, $\hat{y}$	Центрована ковзна середня, $\hat{y}_t$	Оцінка сезонної компоненти, $\hat{s}_t$	$\hat{v}_t$	$\hat{v}_t + \hat{s}_t$
2015/16 МР (I півріччя)	180,6		-	63,4	111,8	175,3
2015/16 МР (II півріччя)	53,4	234,0	228,1	-63,4	113,5	50,0
2016/17 МР (I)	168,9	222,3	220,4	63,4	115,1	178,6
2016/17 МР (II)	49,6	218,4	220,4	-63,4	116,8	53,3
2017/18 МР (I)	172,7	222,3	222,4	63,4	118,4	181,9
2017/18 МР (II)	49,7	222,4	242,5	-63,4	120,1	56,6
2018/19 МР (I)	213,0	262,6	269,5	63,4	121,7	185,2
2018/19 МР (II)	63,5	276,4	263,2	-63,4	123,4	59,9
2019/20 МР (I)	186,4	249,9	245,4	63,4	125,0	188,5
2019/20 МР (II)	54,5	241,0	-	-63,4	126,7	63,2
2020/21 МР (I)*	191,8			63,4	128,3	191,8
2020/21 МР (II)*	66,5			-63,4	130,0	66,5

Джерело: складено на основі [1, 2].

Часові ряди, що мають інтервали менше року (місяць, квартал, півріччя) відображають сезонні коливання. Для прогнозування обсягів реалізації яблук використано лінійну (адитивну) тренд-сезонну модель, яка відображає відносно постійну сезонну хвилю: $Y_t = T_t + S_t + E_t$, де Y_t – прогнозне значення (обсяги реалізації яблук), t – індикатор часу, T_t – тренд на певний період, S_t – сезонна компонента, E_t – помилка прогнозу [3].

Розрахунки показують, що обсяг реалізації яблук в першому півріччі 2020/21 МР становитиме 191,8 тис. т, а в другому – 66,5 тис. т. При цьому рівень середнього абсолютного відхилення і процентної похибки незначний – 8,0 і 6,7%. Цей прогноз може використовуватися при розробці програм розвитку внутрішнього ринку плодової продукції, де враховуються прогнозні показники продовольчого забезпечення споживачів різними продуктами харчування.

Щодо формування цін на яблука – спостерігається, крім річних та помісячних коливань, варіація і за регіонами країни. Так, в 2019 р. найвищими були роздрібні ціни на яблука в Дніпропетровській, Донецькій та Луганській областях – 15-18 грн /кг. Найнижчі ціни спостерігалися у Вінницькій та Чернівецькій областях – 9-10 грн /кг. В останніх сконцентровано 30% загального виробництва яблук в країні, отже ринки перенасичені. Також на формування ринкових роздрібних цін вплинули різниця в чисельності населення, платоспроможному попиті, затребуваності переробних підприємств. Так, через найвищу купівельну спроможність населення столиці (середній рівень заробітної плати у грудні 2019 р. в м. Київ становив 18869 грн., що вище ніж по Україні в 1,5 рази), ціни на яблука сягнули 20 грн /кг. Через перевиробництво яблук роздрібні ціни з жовтня 2018 р. по квітень 2019 р. становили 9-10 грн /кг. В 2019 р. через зниження обсягів виробництва спостерігалось помісячне зростання цін впродовж року до 15 грн / кг у грудні, що відповідало рівню цін 2017 р.

Задоволення попиту споживачів на яблука цілий рік і ефективність діяльності садівницьких підприємств істотно залежать від наявності належної бази зберігання плодів. Адже в несезон збору врожаю яблук реалізуються за цінами в 1,5-2 рази вищими. На наш погляд, згладжування сезонності пропозиції яблук можливе шляхом розширення промислового виробництва зимових сортів. Вважаємо, що питання фінансового забезпечення галузі садівництва вимагають подальшого законодавчого врегулювання. Необхідно продовжити на попередніх принципах спрямування коштів до спецфонду з

додатковою доробкою механізму їх майбутнього розподілу і контролю за цільовим використанням.

Література:

1. Сало І.А. Розвиток ринку плодів в Україні: монографія. Київ: ННЦ «ІАЕ», 2013. 394 с.
2. Державна служба статистики України. URL : <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення 27.01.2021 р.)
3. Присенко Г.В. Прогнозування соціально-економічних процесів: навч. посіб. Київ: КНЕУ, 2005. 378 с.

Сіренко В.В., здобувач вищої освіти
Науковий керівник: Воробйова Ю.М., асистент
*Донецький національний університет економіки і торгівлі
імені Михайла Туган-Барановського,
м. Кривий Ріг, Україна*

ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНУ

Важко уявити сьогодення без інформаційних технологій та різноманітних гаджетів, які значно спрощують життя кожному з нас. Майже кожен аспект людського існування нині тісно пов'язано з інформаційними технологіями, що безперечно впливає на їх розвиток. Гармонійна робота інструментів управління інформацією забезпечує ефективну діяльність соціуму. Зараз у зв'язку з карантинними обмеженнями, значення ІТ значно збільшується, що свідчить про необхідність модернізування цього напрямку, особливо для нашої держави.

Впровадження ІТ позитивно впливає на розвиток інформаційно-телекомунікаційної системи регіону. Шляхом скорочення управлінських витрат значно зростає ефективність роботи системи взаємовідносин суб'єктів на місцях та розширюється доступ товаровиробників регіону до інформаційних джерел. Докорінно змінюються способи отримання та переробки інформації, що значно підвищує ефективність функціонування комунікативних систем для різних учасників не тільки регіональних ринків, а й на глобальному рівні. Модернізується культура сприйняття новин та фактів, що формують абсолютно нові погляди серед населення.

Застосування ІТ у регіональній економіці залишається можливим тільки комплексним підходом. Поєднання багатофункціональної обробки даних, застосування моделі управління інтернету та багаторівневого прийняття рішень дають змогу отримати ефективний результат використання систематичних даних, що мають пряме відношення на розвиток регіону. Головною метою ІТ-управління є задоволення інформаційних потреб усіх без винятку суб'єктів суспільної діяльності, особливо для органів місцевого самоврядування, що приймають рішення щодо розвитку та соціально-економічного забезпечення регіону загалом.

З найдавніших часів інформація являє собою основоположним ресурсом в формуванні суспільства на рівні з традиційними засобами такі, як: золото та корисні копалини. Багатаетапний процес еволюції, який триває і до цього дня, безумовно дав свої плоди. Сьогодні учені роблять все більше і більше відкриттів, які спрямовані для полегшення життя людини, тому дуже важливо підтримувати та стимулювати розвиток ІТ.

Відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 12 квітня 2000р. № 644 “Про затвердження Порядку формування та виконання регіональної програми і проекту інформатизації” розроблено та погоджено з Держкомзв’язку 16 регіональних програм інформатизації. У ряді областей України регіональні програми інформатизації перебувають на стадії розроблення (Вінницька, Запорізька, Львівська, Сумська, Тернопільська та Хмельницька області). Дві програми повернуто на доопрацювання (Івано-Франківська та Херсонська області) [1].

Інформатизація забезпечить як широкомасштабне впровадження у діяльність органів влади, відомств, організацій сучасних засобів та методів збирання, накопичення, оброблення і використання даних, необхідних для задоволення соціальних й інформаційних потреб населення, прийняття обґрунтованих рішень на всіх рівнях, так і повноту та доступність національних інформаційних ресурсів для широкого кола користувачів, в тому числі й тих, які здійснюють наукові дослідження соціально-економічного розвитку регіонів України [3].

Впровадження інформаційних технологій на теренах України має поступове та характеризується достатньо низькими темпами розповсюдження при порівнянні з більш розвинутими країнами світу. Головними осередками впровадження досі залишаються великі міста,

переважно регіональні центри. Ситуація в малих поселеннях та селах залишається незадовільною, через брак фінансування.

Одним із сучасних елементів розвитку інформаційних технологій в Україні є користування мережею інтернет. Так станом 2019 рік користувачів мережі інтернет на території України вже приблизно 71%. Так у центральній-північній частині – 33%, східній – 29, південній – 11% та західній – 27%. З них у великих містах – 42%, у містах з населенням до 100 тис. чоловік – 29% та в селах – 29%. Державна служба статистики підрахувала [2], що станом на 1 січня 2020 в Україні було 28 мільйонів 787 тисяч користувачів Інтернету, з яких фізичних осіб – 25 мільйонів 683 тисячі. Водночас користувачів платного багатоканального телебачення 2 мільйони 884 тисячі, з яких фізичних осіб – 2 мільйони 816 тисяч.

Проаналізувавши інформаційне поле, можна зробити висновок, що зараз стратегічна важливість розвитку економіки області та соціально-економічного забезпечення регіонів визначає той факт, що вони можуть ефективно використовувати інформаційні інструменти для вирішення проблем на місцях, шляхом оптимізації обміну інформацією та запровадження автоматизації на мікроекономічному рівні, для того щоб виступати як основні елемент більш складних методів комунікації між фізичними особами та організаціями.

Передові країни світу вже багато років користуються всіма перевагами інформаційних технологій, що дозволяє швидко передавати та обробляти інформацію майже у будь-якій частині нашої планети. Наша країна тільки набирає обертів активного розвитку інформаційних технологій, тому доцільно зазначити, що потрібно інвестувати підприємства, які пов'язують свою діяльність саме з ІТ.

Отже, інформаційні технології надалі будуть відігравати провідну роль впливу на якість формування культури в соціумі, оскільки вони допомагають бізнесу досягти своїх цілей, автоматизувати виробничі процеси задля забезпечення реалізації стандартів вдосконалення продуктів на основі аналізу споживчого попиту, зменшення обсягів виробництва та скорочення часу розвитку проектів. Використання сучасних комп'ютерних та інформаційних технологій забезпечує надійний апарат для формування стратегічного мислення служби управління та її ефективне застосування у процесі розробки підприємства.

Література:

1. Доповідь Кабінету Міністрів України про стан та розвиток інформатизації в Україні за 2004 рік URL: <http://www.stc.gov.ua/data-storage/1185/doc1185.doc>
https://24tv.ua/skilki_ukrayintsiv_koristuyutsya_internetom_i_skilki_divlya_tsy_telebachennya_statistika_n1285720 (дата звернення: 20.04.2021 р.).
2. Державна служба статистики України URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 15.04.2021 р.).
3. Шевчук А. В. Інформаційні технології в забезпеченні соціально-економічного розвитку регіону/ Інститут регіональних досліджень НАН України. Львів, 2007. 138 с.

СЕКЦІЯ 7. ФІНАНСОВІ ТА БУХГАЛТЕРСЬКІ ІНСТРУМЕНТИ ЯК СКЛАДОВІ МЕХАНІЗМУ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ МІКРО-, МЕЗО- ТА МАКРОРІВНІВ

*Будько О.В., д.е.н., професор
Роговський Д.С., аспірант 2 року навчання
Дніпровський державний технічний університет,
м. Кам'янське, Україна*

БЮДЖЕТНІ ТА ІНВЕСТИЦІЙНІ МЕХАНІЗМИ ФІНАНСУВАННЯ РОЗВИТКУ ОТГ

Для забезпечення реалізації проектів ОТГ можуть використовувати різноманітні механізми фінансування. Під механізмами фінансування розуміють певну комбінацію методів та інструментів акумулювання, розподілу і використання фінансових ресурсів. У світовій практиці місцевого розвитку використовують багато різних механізмів фінансування. Деякі з них є універсальними, тобто можуть застосовуватись у багатьох країнах для вирішення значного кола соціально-економічних проблем, а деякі – спеціальними, тобто можуть застосовуватись лише для вирішення конкретних завдань. Від раціонального добору механізмів фінансування великою мірою залежить успішність реалізації відповідних ініціатив у сфері місцевого соціально-економічного розвитку ОТГ.

Податки та збори – механізм фінансування місцевого соціально-економічного розвитку за рахунок надходжень до бюджету ОТГ. Як зазначено у табл. 1.1, ОТГ отримують 60% податку на доходи фізичних осіб, який є основним джерелом наповнення їх бюджетів, а також інші доходи: акцизний податок (5%), податок на майно, єдиний податок, збір за паркування, туристичний збір, плату за надання адміністративних послуг, 25% екологічного податку, 50% рентної плати за використання лісових ресурсів та води, 25% рентної плати за користування надрами (без нафти, природного газу, газового конденсату); плату за ліцензії та за державну реєстрацію, адміністративні штрафи та штрафні санкції та ін. [1, с.66].

Продаж комунального майна – механізм, що передбачає перехід прав власності на комунальні активи. Дає змогу швидко

залучити чималі в масштабах міста кошти шляхом використання його вичерпних ресурсів. У розвинутих країнах згаданий механізм застосовують досить обмежено, оскільки там усвідомлюють вичерпність такого способу забезпечення надходжень до бюджету. Натомість в Україні у комунальній власності перебуває значна кількість землі та нерухомості, що не використовуються.

Оренда комунального майна – механізм, що передбачає тимчасовий перехід права володіння та користування об'єктами комунальної власності. Місцевий бюджет одержує від оренди комунального майна набагато менші надходження, ніж від його продажу, проте вони мають відновлювальний характер і не призводять до втрати права власності на відповідні активи. Як в міжнародній, так і в українській практиці, найбільш розповсюдженою формою використання цього механізму є довго- та середньострокова оренда земельних ділянок. Програми і принципи управління комунальним майном – на жаль відсутні [2, с.441].

Таблиця 1. - Ресурси об'єднаних територіальних громад (ОТГ) за умови нового перерозподілу публічних фінансів між рівнями влади

Податки:	Збори та платежі:	Інші доходи:
1) 60% ПДФО (головний податок, завдяки якому власні доходи в ОТГ зросли в 2-2,5 рази); 2) 25% екологічного податку; 3) 5 % акцизного податку з реалізації підакцизних товарів; 4) 100% єдиного податку; 5) 100% податку на прибуток підприємств комунальної власності (новий податок для ОТГ, який практично ще не надходить); 6) 100% податку на майно (нерухомість, земля, транспорт)	1) державне мито; плата за надання адміністративних послуг; збір за паркування; 2) туристичний збір; орендна плата за користування майном у комунальній власності; рентні плати за користування надрами; 3) 50% грошових стягнень за шкоду довкіллю; 4) 75% коштів від відшкодування втрат сільськогосподарського і лісогосподарського виробництва; 5) інше	1) різноманітні трансферти (базова дотація, освітня і медична субвенції, капітальні трансферти) – найбільший інтерес для ОТГ; 2) цільові та добровільні внески установ до місцевих фондів охорони довкілля; 3) надходження в рамках програм міжнародної технічної допомоги; 4) кошти пайової участі у розвитку інфраструктури; кошти від відчуження комунального майна; 5) кошти від реалізації безхазяйного майна; місцеві запозичення; 6) інше.

Державні цільові програми – механізм залучення коштів центрального бюджету на вирішення проблем у певній галузі або на

певній території, що визнані пріоритетними на загальнодержавному рівні і мають системний характер, тобто перешкоджають стабільному соціально-економічному розвитку країни або принаймні декількох територіальних одиниць в її межах (у міжнародній практиці найбільше відповідають національним галузевим програмам та програмам розвитку окремих територій). Поряд із центральним урядом, місцеві органи влади можуть виступати ініціаторами і співвиконавцями таких програм, залучаючи з центрального бюджету додаткові ресурси для вирішення найбільших проблем місцевого значення. Наприклад, Державна цільова програма радіаційного і соціального захисту населення м. Жовті Води на 2013–2022 роки, затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 25.06.2012 № 579, 39-12 (2015), Державна цільова соціальна програма розвитку в Україні спортивної та туристичної інфраструктури у 2011–2022 роках та ін.

Місцеві цільові програми – механізм планування та управління місцевим розвитком, що в тій чи іншій формі застосовується у більшості населених пунктах світу (в міжнародній практиці більше відомий як територіальні та галузеві стратегії розвитку). Особливістю застосування цього механізму є те, що міські цільові програми дають змогу не тільки планувати відповідні видатки місцевих бюджетів, а й залучати додаткове фінансування у вигляді цільових трансфертів з державного бюджету надходжень у рамках державно-приватного партнерства чи концесії, інвестицій, кредитів тощо, у такий спосіб збільшуючи дохідну частину місцевого бюджету [3].

Фінансування проектів з Державного фонду регіонального розвитку – механізм виконання інвестиційних програм і проектів регіонального розвитку (у тому числі проектів співробітництва та добровільного об'єднання територіальних громад), що мають на меті розвиток регіонів, створення інфраструктури, індустріальних та інноваційних парків і відповідають пріоритетам, визначеним у Державній стратегії регіонального розвитку та відповідних стратегіях розвитку регіонів. Програми і проекти, що реалізуються за рахунок коштів державного фонду регіонального розвитку, підлягають співфінансуванню з місцевих бюджетів на рівні 10%. Проект регіонального розвитку перш за все має бути спрямований на розвиток інфраструктури, підприємництва, давати мультиплікаційний ефект.

Отже, маємо парадоксальну ситуацію: в умовах низької активності приватних інвесторів, за нагальної потреби у розбудові інфраструктури, модернізації (передусім – енергетичної) приміщень шкіл, дитсадків, медзакладів заплановані бюджетні інвестиції другий рік поспіль не використовувалися повною мірою, не були спрямовані на розвиток.

Співробітництво територіальних громад (міжмуніципальне співробітництво) – механізм місцевого розвитку та його фінансування, який ґрунтується на співпраці між територіальними громадами, спрямований на забезпечення їх сталого розвитку завдяки об'єднанню ресурсів різних муніципалітетів. Цей механізм дедалі частіше застосовується, оскільки дає змогу об'єднувати зусилля різних суб'єктів місцевого самоврядування для розв'язання проблем місцевого розвитку, що виходять за межі повноважень та спроможностей окремого муніципалітету. Міжмуніципальне співробітництво (ММС) може бути реалізоване у різних формах: у вигляді угод про співпрацю між містами чи територіями, шляхом створення спільного координаційного органу або комунального підприємства.

Корпоратизація комунальних підприємств – механізм залучення додаткових надходжень шляхом передачі корпоративних прав на унітарне комунальне підприємство (або частини таких прав) приватним інвесторам та його перетворення на корпоративне. Корпоратизацію комунальних підприємств часто використовують у перехідних економіках, де існує потреба перевести комунальні активи у приватну власність і залучити інвестиції. Залежно від потреб, громада може зберегти права власності на комунальне підприємство, але водночас позбутися відповідальності за його зобов'язання, залучити до підприємства інвестиційні кошти, але зберегти за собою контрольні чи блокувальні повноваження або повністю приватизувати комунальне підприємство [5].

Створення підприємств комунальної форми власності, здатних бути джерелом доходів до місцевих бюджетів і забезпечувати послуги соціального характеру – напрям роботи органів місцевого самоврядування, який має охоплювати комплекс питань.

Державно-приватне партнерство (ДПП) – стале співробітництво між органами влади, зокрема й місцевого рівня, та підприємствами приватного сектору з метою генерування ресурсів для реалізації інфраструктурних проєктів. У межах державно-

приватного партнерства відбувається розподіл видатків, ризиків та майбутніх прибутків між публічним і приватним учасниками партнерства. Застосування цього механізму дає змогу органам влади забезпечувати потреби економічного розвитку за рахунок інвестиційних коштів, не втрачаючи впливу на об'єкти інфраструктури та контролю за ними [6, с. 36-40].

Основною перевагою ДПП для приватних організацій є те, що вони отримують можливість для інвестицій у ті галузі соціально-економічного життя країни, які раніше вважалися сферою державних капіталовкладень і, таким чином, розширюють свої інвестиційні можливості.

Для забезпечення реалізації проектів ОТГ можуть використовувати різноманітні механізми фінансування. Під механізмами фінансування розуміють певну комбінацію методів та інструментів акумулювання, розподілу і використання фінансових ресурсів. У світовій практиці місцевого розвитку використовують багато різних механізмів фінансування. Деякі з них є універсальними, тобто можуть застосовуватись у багатьох країнах для вирішення значного кола соціально-економічних проблем, а деякі – спеціальними, тобто можуть застосовуватись лише для вирішення конкретних завдань. Від раціонального добору механізмів фінансування великою мірою залежить успішність реалізації відповідних ініціатив у сфері місцевого соціально-економічного розвитку ОТГ.

Література:

1. Буряченко А.Є. Фіскальна децентралізація та фінансова спроможність місцевого самоврядування в Україні. *Фінанси України*, 2018. № 5. С. 56-68.
2. Вознюк О.В. Фінансова децентралізація як основа становлення самостійності органів місцевого самоврядування. *Вісник Донецького національного університету*, 2015. № 1. С. 441-444.
3. Герус А. Фінансова децентралізація, або що робити з грошима URL: <http://decentralization.gov.ua/news/item/2045> (дата звернення: 17.04.2021).
4. Дем'янчук О.І. Децентралізація фінансових ресурсів місцевими бюджетами України. *Наукові записки НУ «Острозька академія»*, 2013. Вип. 21. С. 139-143.

5. Ільницький О.В. Реформа міжбюджетних відносин на шляху до бюджетної (фіскальної) децентралізації в Україні. *Публічне право*, 2016. № 1. С. 126-134.

6. Карий О.І. Проекти державно-приватного партнерства: ключові проблеми практичної реалізації. *Економічний аналіз*, 2015. Т. 20. С. 35-44.

*Гернего Ю. О., д.е.н., доцент,
Дуба М. І., д.е.н., професор
ДВНЗ «КНЕУ ім. Вадима Гетьмана»,
м. Київ, Україна*

ПРИКЛАДИ АКТИВНОСТІ СОЦІАЛЬНО-ВІДПОВІДАЛЬНИХ БАНКІВ В УКРАЇНІ: КЕЙС УКРЕКСІМБАНКУ

Сьогодення ставить низку нових викликів у різних сферах господарської діяльності. Зокрема, конкурентоспроможність суб'єктів господарювання залежить не лише від матеріальних результатів поточної діяльності, але й від активності в частині реалізації соціальних проєктів. Зокрема, на сьогодні, таке поєднання є актуальним для банків.

У розвинених країнах банки виступають соціальними інвесторами поряд із компаніями, які одночасно із своєю безпосередньою комерційною діяльністю виконують функції соціальних інвесторів. Адже, в умовах сьогодення відбувається систематичне загострення конкуренції у банківському середовищі уже не лише на національному, але й на міжнародному ринку. Це призводить до того, що для утримання свого місця на ринку банківських послуг, банк вимушений шукати альтернативні шляхи, що забезпечать довготривале та лояльне ставлення з боку клієнтів, працівників, а також інших зацікавлених верств суспільства. Відбувається переорієнтація орієнтованого на прибуток банківського бізнесу на такий цілі якого є соціально-відповідальними. Згідно із результатами міжнародного опитування топ-менеджерів 202-х банків, яке здійснювалося аналітиками Economist Intelligence Unit, близько 69 % топ-менеджерів стверджували, що соціальні інвестиції чинять значний вплив не лише на результативність поточної діяльності компанії, але й на перспективні індикатори діяльності протягом 5-10-ти наступних років [1; 2].

Вітчизняні банки, які перебувають у державній власності, володіють потенціалом для реалізації політики соціальних інвестицій, зважаючи на відповідні пріоритети на рівні держави та можливості співпраці із міжнародними організаціями, зарубіжними суб'єктами бізнесу та фінансовими установами.

Укресімбанк впроваджує програми соціальні інвестиції згідно двох пріоритетних напрямів (рис. 1).

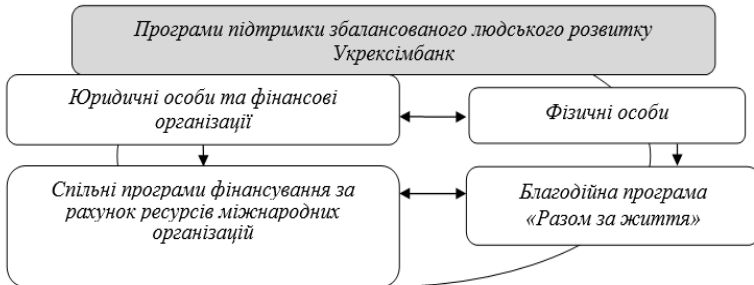

Рис. 1 - Напрями соціальних інвестицій Укресімбанк

Джерело: складено на основі [3; 4].

В основі соціальних інвестицій Укресімбанку лежить підтримка інноваційної, соціально-орієнтованої та енергоефективної діяльності вітчизняних юридичних осіб та фінансових організацій на основі співпраці банку із міжнародними організаціями.

Під час вибору майбутнього вигодонабувача банківських продуктів Укресімбанк (юридичної особи) в рамках програм співпраці із міжнародними організаціями обов'язковою вимогою є його перевірка на відповідність низці критеріїв (рис. 2).

У вартісному вираженні проекти співпраці Укресімбанку із Світовим банком та Європейським інвестиційним банком склали близько 400 млн. євро кожний. Враховуючи існуючий позитивний досвід роботи Укресімбанку у якості національного агента міжнародних організацій та плани міжнародних організацій щодо збільшення виділеної для реалізації проєктів суми удвічі з урахуванням можливостей зміцнення інституційних засад впровадження проєкту та підвищення ефективності використання позики, ефекту мультиплікації залучених ресурсів, такий вид співпраці є перспективним.

Рис. 2 - Соціальні критерії вигодонабувачів (юридичних осіб) продуктів міжнародного партнерства Укрексімбанк
Джерело: складено на основі [5].

Соціальний ефект від реалізації міжнародних партнерських проєктів Укрексімбанк характеризується поліпшенням умов та технології праці, можливістю зростання робочих місць та кваліфікації кадрів за рахунок залучення фінансових ресурсів міжнародних організацій. Для потреб фізичних осіб Укрексімбанк реалізує благодійну програму «Разом за життя». Станом на початок 2018-го року з початку дії програми на потреби медичних закладів залучено 8 682 053 грн. благодійних внесків на користь медичних закладів. Зокрема, вигодонабувачами виступили Дитяче відділення Національного інституту раку, Національний інститут серцево-судинної хірургії ім. М.М. Амосова, Інститут нейрохірургії ім. А. П. Ромоданова, Національна дитяча спеціалізована

лікарня «Охматдит», Обласні дитячі медичні заклади України [4]. Тобто, банк має потенціал для участі у фінансовому забезпеченні компоненти людського розвитку «здоров'я».

Таким чином, вітчизняні банківські установи мають потенціал для того, щоб стати активними гравцями на ринку соціально-відповідального бізнесу. В свою чергу, це дозволить їм дещо посилити свої позиції в частині впливу на соціально-економічний розвиток суспільства, підсилити конкурентоспроможність вітчизняної фінансової системи на глобальному ринку.

Література:

1. The Economist Intelligence Unit. EIU: веб-сайт. URL: <http://www.eiu.com/home.aspx> (дата звернення: 10.03.2021).

2. Гернего Ю. О. Банки в системі людського розвитку. / Ю. О. Гернего // Диба О. М. Глобальний вимір та еволюція банкінгу / О. М. Диба // Майбутнє банкінгу: сучасні виклики та перспективи розвитку [Електронний ресурс] : зб. матеріалів II Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції ; 15 червня 2017 року, м. Київ. К. : КНЕУ, 2017. с. 57 -59.

3. Укрексімбанк: веб-сайт. URL: <https://www.eximb.com/ukr/financial/world-bank-long-term-financing/> (дата звернення: 10.05.2018).

4. Разом за життя. Благодійна програма. Укрексімбанк: веб-сайт. URL: <http://razom.eximb.com/ua/about/statistics/> (дата звернення: 10.05.2018).

5. Рамковий документ з екологічного та соціального менеджменту. Проєкт доступу до довготермінового фінансування. ПАТ «Укрексімбанк». Київ: Укрексімбанк, 2016. 39 с.

*Конєва І.І., к.е.н., доцент, доцент,
Гаврильченко О.В., здобувач вищої освіти
Сумський національний аграрний університет,
м. Суми, Україна*

ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ ЯК ЕКОНОМІЧНА КАТЕГОРІЯ

Фінансове забезпечення є одною з головних складових фінансового механізму діяльності суб'єктів господарювання різного рівня та організаційно-правових форм власності. Механізм фінансового забезпечення діяльності підприємств в Україні є недовершеним і потребує суттєвого вдосконалення. Основою виробничо-господарської діяльності суб'єктів господарювання є фінансове забезпечення, тому що фінансові ресурси потрібні для покриття витрат виробництва й обігу, своєчасного виконання фінансових зобов'язань перед державою, банками, формування доходів і прибутків. Ринкові умови господарювання вимагають нових підходів щодо організації фінансового забезпечення діяльності підприємств реального сектору економіки.

Неузгодженість думок науковців щодо трактування економічної сутності категорії «фінансове забезпечення» через наявність різноманітних підходів є вагомою перешкодою при впровадженні в практичну діяльність підприємств основних принципів та механізмів управління їх фінансовим забезпеченням. У зв'язку з цим доцільно визначити основні характеристики категорії «фінансове забезпечення», що є вихідним моментом дослідження його економічної сутності.

Так, на думку П. Стецюка під фінансовим забезпеченням необхідно розуміти покриття витрат за рахунок фінансових ресурсів, а формами фінансового забезпечення він вважає самофінансування, кредитування й державне фінансування. Тобто автор дивиться на проблему з позиції формування та використання фінансових ресурсів.

Л. Худолій стверджує, що фінансове забезпечення - це сукупність економічних відносин, які виникають з приводу пошуку, залучення і ефективного використання фінансових ресурсів та організаційно-управлінських принципів, методів і форм їх впливу на соціально-економічну життєдіяльність [1, с. 9].

Колектив авторів під редакцією С.І. Юрія зазначає, що «... фінансове забезпечення – це процес формування цільових грошових

фондів у достатньому розмірі та їх ефективне використання». У цьому трактуванні фінансове забезпечення розглядається як формування і використання грошових фондів підприємства.

У науковій економічній літературі доволі часто процес фінансового забезпечення розглядається як виділення певного обсягу фінансових ресурсів на поточні потреби підприємства, який характеризуються кількісними та якісними факторами впливу. Кількісні фактори застосовуються для врахування всіх поточних витрат підприємства та приведенні їх до необхідного обсягу фінансування. Тоді як якісні фактори визначають джерела формування фінансових ресурсів та їх форми.

Вчена В. М. Родіонова схиляється до думки, що фінансове забезпечення - це покриття витрат за рахунок фінансових ресурсів, якій притаманні такі форми як самофінансування, кредитування й державне фінансування. Тобто автор також дивиться на проблему з позиції формування та використання фінансових ресурсів. Науковець В. К. Сенгачов також розглядає економічну сутність фінансового забезпечення через регулювання фінансових ресурсів, яке відбувається у трьох формах: самофінансування, кредитування та державне фінансування.

Так, група науковців, а саме О.М. Колодізев, О. І. Москаль та І.В. Осьмірко досліджуючи економічну сутність даного поняття, зазначають, що фінансове забезпечення – це сукупність економічних відносин, які виникають в процесі формування та ефективного використання фінансових ресурсів та організаційно-управлінських принципів, методів і форм їх впливу на соціально-економічну діяльність [2, с. 48].

Інший класифікаційний підхід представлений О. В. Обіход, І. Г. Сокиринською та Н.М. Третьяк на основі трактування категорії «фінансове забезпечення» як одного з елементів фінансового механізму. В дослідженнях цих вчених сутність фінансового забезпечення розглядається як цілісний процес забезпечення підприємства фінансовими ресурсами, основною функцією якого є формування, нагромадження та використання їх фінансових ресурсів для вирішення основних завдань фінансової політики підприємства.

Наступний підхід до змісту категорії «фінансове забезпечення» підтримують Д.С. Олійник, І. Ю. Єпіфанова, Л. В. Дікань та деякі інші науковці, який визначає її безпосередній зв'язок з обсягом фінансових ресурсів. Вони стверджують, що фінансове забезпечення – це

наявність достатньої кількості фінансових ресурсів, необхідних для забезпечення належної роботи підприємства і його керівництва [3, с. 66].

Вчений-економіст В.П. Ільчук стверджує, що фінансове забезпечення діяльності підприємств передбачає ефективне формування та найраціональніше використання фінансових ресурсів, що неможливо без оптимального поєднання таких складових фінансового забезпечення, як самофінансування, кредитування та цільове фінансування. На її думку, фінансове забезпечення діяльності підприємств є методом фінансового механізму їх діяльності, що дозволяє накопичити достатні обсяги фінансових ресурсів для досягнення беззбиткової діяльності, підвищення ефективності господарювання та зміцнення національної економіки в цілому[4. с. 311].

Л. М. Лозовський, Е. Б. Стародубцева під фінансовим забезпеченням розуміють забезпечення фінансовими ресурсами господарств країни, регіонів, підприємств, підприємців, громадян, а також різного виду економічних програм і та економічної діяльності в необхідній кількості. Фінансування здійснюється із власних, внутрішніх джерел та із зовнішніх джерел у вигляді асигнувань із бюджету, кредитних коштів, допомог інших держав, внесків інших осіб.

У наукових працях Н.Г. Пігуль, О.В. Лютої й А.О. Бойка розглянуто трактування сутності фінансового забезпечення, які стверджують, що категорію «фінансове забезпечення» доцільно розглядати у широкому та вузькому розуміннях та виділяють чотири підходи до його тлумачення, а саме:

- як підсистему фінансово-кредитного механізму, систему форм і джерел фінансування;
- як метод покриття витрат за рахунок акумульованих фінансових ресурсів;
- як метод фінансового впливу на соціально-економічні процеси; –сукупністю грошових фондів у достатньому розмірі [5,с.31-32].

Таким чином, провівши дослідження економічної сутності категорії «фінансове забезпечення» можемо узагальнити ключові ознаки, які їй притаманні та надати наступне трактування: фінансове забезпечення – це сукупність економічних відносин, що опосередковані безперервністю відтворювальних процесів та тісно

пов'язана з розподільчою функцією фінансів; елемент фінансового механізму, зв'язок з обсягом фінансових ресурсів, метод фінансування та функція забезпечення грошовими коштами.

Отже, розглядаючи фінансове забезпечення діяльності підприємств з точки зору теорії та методології, можна зазначити, що воно є цілісним процесом щодо забезпечення підприємства достатнім обсягом фінансових ресурсів, головною функцією якого є формування, нагромадження та використання фінансових ресурсів підприємства для вирішення окремих завдань фінансової політики зазначеного підприємства. Стратегічною метою механізму фінансового забезпечення підприємств є отримання максимального прибутку при мінімальних витратах фінансових ресурсів та з мінімальним ризиком для підприємства.

Література:

1. Худолій Л. М., Шевченко Н. Ю. Механізм фінансового забезпечення аграрних підприємств України на середньострокову перспективу. *Науковий вісник національного університету біоресурсів і природокористування України*. Серія: Економіка, аграрний менеджмент, бізнес. 2015. Вип. 222. С. 8 - 15.
2. Осьмірко І.В. Система фінансового забезпечення інноваційного розвитку: поняття, структура та принципи функціонування. *Бізнес Інформ* : міжнар. наук. екон. журнал. 2012. № 7. С. 47-49.
3. Дікань Л.В. Фінансове забезпечення діяльності підприємства: сутність та джерела. *Економіка розвитку*. 2007. № 3 (43). С. 65–68.
4. Ільчук В. П., Шпомер Т. О. Фінансове забезпечення сталого розвитку підприємств реального сектору економіки. *Фінанси та банківська справа*. 2018. № 2 (36). С. 310-316.
5. Пігуль Н. Фінансове забезпечення соціальної сфери в Україні. Вісник Національного банку України. 2015. № 1. С. 30-35. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnbu_2015_1_21.

*Корват О. В., к.е.н, доцент,
Харченко А. В., здобувач вищої освіти
Харківський національний економічний
університет імені Семена Кузнеця,
м. Харків, Україна*

ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ДІАГНОСТИКИ ФІНАНСОВОГО СТАНУ ПІДПРИЄМСТВА

В умовах динамічного та нестійкого зовнішнього середовища своєчасна й об'єктивна фінансова діагностика підприємств набуває особливого значення для прийняття управлінських рішень. Натепер діджиталізація економіки надає можливості збереження та прискореної обробки великих обсягів даних. Це актуалізує необхідність впровадження інформаційних технологій у процес діагностування фінансового стану суб'єктів господарювання.

Дослідження теоретичних аспектів фінансової діагностики ведеться багатьма вченими, зокрема Виборовою О. Н. [1], Кудельським В. Е. [2], Морозом О. В. [3], Ткаченком С. О. [4]. Значна кількість наукових робіт присвячується антикризовій діагностиці. Аналіз публікацій показав, що попри здійснення вагомих напрацювань, питання застосування інформаційних технологій з фінансового діагностування ще вивчено недостатньо. Це обумовило вибір мети дослідження, яким стало проведення огляду інформаційних технологій для діагностики фінансового стану підприємства.

В науковій літературі фінансову діагностику іноді ототожнюють з фінансовим аналізом або з його частиною [1, с. 18; 2, с. 82; 3, с. 27; 4, с. 436]. Однак більшість вчених погоджуються, що фінансова діагностика – це процес оцінювання стану фінансового «здоров'я» підприємства, виявлення симптомів діагнозу, причин і перспектив змін [1, с. 18; 3, с. 27; 4, с. 436], можливих загроз [2, с. 82], наявності потенціалу чи ресурсів для фінансового оздоровлення суб'єкта господарювання та його розвитку [1, с. 18].

Цифровізація процесу діагностики визначається цілями, які потребують фінансового діагностування на підприємстві. Ціль може полягати у: забезпеченні економічного зростання, підтриманні фінансової стійкості, відновленні платоспроможного стану, аналізі фінансового потенціалу, обґрунтуванні фінансових планів,

формуванні фінансової політики [1, с. 18]. Таким чином, основне цільове призначення діагностики – надати аналітичну інформацію менеджерам і власникам суб'єкта господарювання для обґрунтування ними управлінських рішень щодо корегування фінансової стратегії і тактики.

Слід враховувати, що методи та види діагностування обираються фінансовим аналітиком залежно від масштабів і цілей діагностики, а також доступної інформації та ресурсів. Наприклад, види діагностики – поглиблена й експрес- [2, с. 82], – розрізняються за ступенем деталізації аспектів фінансового стану підприємства. Для оперативного контролю та поточного планування цілком достатньо швидкої експрес-діагностики, інформаційною основою якої є переважно дані бухгалтерського обліку. Проте для формування фінансової політики або для відновлення платоспроможності підприємства необхідні поглиблені оцінки його фінансового стану, що отримуються на базі обліково-аналітичної інформації з корпоративної системи управлінського обліку [5], а також даних із зовнішніх джерел.

Діагностика використовує досить широкий спектр методичного інструментарію: експертні, евристичні, статистичні, рейтингові методи [3, с. 45], методи на базі коефіцієнтів, якісного аналізу, нечітко-множинне, імітаційне та інші різновиди економіко-математичного моделювання. Найпростіша експрес-діагностика на базі коефіцієнтів найчастіше використовується в фінансовому менеджменті. Оцінювання фінансових загроз (ризиків) може проводитись методом імітаційного моделювання Монте-Карло.

Цілі, види та методи діагностики визначають особливості застосування комп'ютерних технологій. Універсальні аналітичні програмні продукти, які елементарно налаштовуються й адаптуються до особливостей бухгалтерського обліку підприємства [6, с. 85; 7, с. 158]: «ІНЕК-АФСР», «БЕСТ-Ф», «Audit Expert», «ІНЕК-аналітик», «Excel Financial Analysis», «Project Expert», виконують окремі функції експрес-діагностики. Зокрема вітчизняна програма «Audit Expert» передбачає виконання експрес-аналізу фінансового стану, обчислення стандартних показників ліквідності, фінансової стійкості, рентабельності й ділової активності; проведення горизонтального, вертикального, й трендового фінансового аналізу; оцінювання ризиків ліквідності, неплатоспроможності тощо [7, с. 159]. «ІНЕК – Аналітик» забезпечує виконання горизонтального та вертикального

аналізу, розрахунку показників ефективності, стійкості, платоспроможності, факторного аналізу прибутку [6, с. 85; 7, с. 159]. «Project Expert» дозволяє провести діагностику стійкості проєктів і оцінити резерви забезпечення фінансової міцності [6, с. 85].

Функціональні можливості зарубіжних програмних продуктів більш розширені. Наприклад, програма «Advanced Financial Statement Analysis» компанії Essential Software аналізує фінансову звітність і будує фінансові прогнози; «iDecide 2000» від розробника Decisive Tools націлена на імітаційне моделювання з візуалізацією результатів у вигляді діаграм [7, с. 159].

Широкого розповсюдження на ринку програмних продуктів набули комплексні ERP-системи [8], які реалізують інтегральну стратегію управління ресурсами підприємства на основі використання транзакційної системи для більшості бізнес-процесів і операцій. Наявність великої кількості модулів дозволяють сформувати загальну корпоративну базу даних і використовувати її для ефективного менеджменту. Фінансові модулі включають функції комплексної діагностики фінансового стану та фінансового планування.

Альтернативою складним і дорогим програмним продуктам з фінансового аналізу є Microsoft Excel. Його основні переваги: незалежна побудова алгоритмів діагностики, значні графічні можливості, низька вартість. Вбудований у Microsoft Excel редактор запитів Power Query завантажує, трансформує та очищує дані з різних джерел, у тому числі з баз даних підприємства. Microsoft Excel дозволяє самостійно автоматизувати діагностику коефіцієнтними, рейтинговими й економіко-математичними методами.

Проведення оперативної фінансової діагностики можна реалізувати у програмному продукті Microsoft Power BI. Це комплекс програм і сервісів для самостійної бізнес-аналітики. Microsoft Power BI містить вбудовані компоненти Microsoft Excel і розширює їх можливостями новітніх технологій збирання, обробки та збереження даних, а також інтерактивної візуалізації [9].

Взагалі діагностика фінансового стану добре запроваджується в програмних продуктах побудованих на технологіях Business Intelligence (BI) або Business Analytics (BA). Підхід BI базується на консолідації та перетворенні транзакційної інформації у зручний формат для візуального аналізу, що дозволяє швидко її

інтерпретувати; а технологія ВА полягає у більш поглибленому статистичному аналізі заздалегідь підготовлених даних [10, р. 1-2].

Отже, вибір програмного забезпечення для діагностики фінансового стану підприємства вимагає ретельного з'ясування вартості, технологічних функцій програми, можливостей налаштування та самообслуговування бізнес-аналітики.

Література:

1. Выборова Е. Н. Финансовая диагностика: сущность, концепция, технология. *Финансы и кредит*. 2003. №15. С. 18-24.
2. Кудельський В. Е. Фінансова діагностика у системі антикризового управління підприємством. *Економічний простір*. 2020. № 163. 81-84.
3. Мороз О. В. Сметанюк О. А. Фінансова діагностика у системі антикризового управління на підприємствах : монографія. Вінниця : УНІВЕРСУМ-Вінниця, 2006. 167 с.
4. Ткаченко С. О. Діагностико-прогностична функція антикризового фінансового управління суб'єкта господарювання. *БізнесІнформ*. 2019. №1. С. 435 – 439.
5. Пилипенко А. А., Халліфакс А. Моделювання корпоративної архітектури в організації управлінського обліку об'єднання підприємств. *Бізнес Інформ*. 2020. № 4. С.319-327. DOI: 10.32983/2222-4459-2020-4-319-327.
6. Заросило А. П. Сучасні інформаційні технології для аналізу господарської діяльності підприємств. *Економічний вісник Запорізької державної інженерної академії*. 2016. Вип. 4-2. С. 82 – 86.
7. Лазоренко В.В. Інформаційні технології оцінки фінансової стійкості підприємства. *Економічний аналіз*. 2017. Т. 27. № 2. С. 156-161.
8. Онопко А. С. Жигалкевич Ж. М. Застосування інформаційних технологій в управлінні підприємством. *Актуальні проблеми економіки та управління*. 2017. Вип. 11. URL: <http://ape.fmm.kpi.ua/article/viewFile/102782/97865>.
9. Корват О. В. Перспективи використання Microsoft Power BI у статистичному аналізі даних. *Розвиток бухгалтерського обліку, оподаткування і контролю в умовах інтеграційних процесів : матеріали Всеукраїнської наук.-практ. інтернет-конф., м. Херсон, 22-23 жовтня 2020 р. Херсон : ДВНЗ «ХДАУ», 2020. С. 307-308.*

10. Richards G. S., Yeoh W., Yee Loong Chong A., Popovič A. Business Intelligence Effectiveness and Corporate Performance Management: An Empirical Analysis. *Journal of Computer Information Systems*. 2019, Vol. 59, pp. 188-196.

**Неізвестна О.В., к.е.н., доцент,
Медун А.О., здобувач вищої освіти**
*Донецький національний університет економіки і торгівлі
імені Михайла Туган-Барановського,
м. Кривий Ріг, Україна*

ВЕНЧУРНЕ ІНВЕСТИВАННЯ: ПЕРСПЕКТИВИ ДЛЯ УКРАЇНИ

Як зазначають вітчизняні дослідники, «українські підприємці, переймаючи досвід західних компаній, для реалізації інноваційних проектів звертаються до венчурних інвесторів, які розуміють, що реалізація наукомістких проектів з різних причин далеко не завжди завершується передбачуваними кінцевими результатами, і в той же час згодні розділити з підприємцем ризик невдачі, розраховуючи у випадку успіху одержати надвисокий прибуток. Найчастіше до венчурного інвестора звертаються ті підприємці, кому через високу ризикованість проекту в наданні кредиту відмовили комерційні банки. Тому для них співпраця з професійним венчурним інвестором залишається фактично єдиною можливістю вирішити цілий ряд нагальних проблем, не маючи на це достатніх власних фінансових ресурсів» [1-2].

Бражко О.В. стверджує, що «дослідження специфіки венчурного інвестування свідчать, що компанії з венчурною підтримкою є більш підготовленими до засвоєння інновацій, швидше розвиваються і створюють більше робочих місць, ніж великі компанії. У розвинених країнах венчурне інвестування, завдяки сприйнятливості до ризикових прогресивних ідей, котрі мають відчутний ринковий потенціал, виступає найважливішим джерелом позабюджетного фінансування наукових досліджень, прикладних розробок та інноваційної підприємницької діяльності уже не одне десятиліття» [1].

На жаль, в Україні через нерозвиненість венчурного підприємництва, нестабільність економічної та політичної ситуації, відсутність кваліфікованих спеціалістів з управління венчурним капіталом, а також через законодавчу нерегульованість

функціонування венчурних фондів (досі відсутній закон про венчурні фонди) процес пошуку як венчурного інвестора, так і відповідного кандидата для венчурних інвестицій є доволі складним.

Зянько В.В. акцентовано, що «венчурним фондам в Україні доводиться працювати на відносно невеликих за розмірами та часто монополізованих ринках, мати справу з низьким рівнем платоспроможності населення. А тому значного зростання кількості інвесторів, готових вкласти кошти у високоризикові проекти, у нашій країні не спостерігається» [2].

Варто зауважити, що за даними Української асоціації інвестиційного бізнесу, загальна кількість компаній з управління активами в Україні продовжує зменшуватися (табл. 1). Зянько В.В. стверджує, що «в нашій країні венчурні фонди фінансують не ризикові інноваційні проекти, не високотехнологічні виробництва, а діють на споживчих ринках, якто виробництво продуктів харчування та будівельних матеріалів, роздрібна торгівля, туризм, страхування, ринок нерухомості, тобто в тих галузях, які приносять швидкий прибуток та є для них майже безризиковими» [2].

Таблиця 1 - Динаміка кількості КУА та ІСІ в Україні

Роки	Кількість КУА	Загальна кількість ІСІ
2014	336	1569
2015	313	1565
2016	295	1134
2017	296	1167
2018	296	1228
2019	293	1326

За даними Української асоціації інвестиційного бізнесу, кількість компаній з управління активами (КУА) скоротилася на 6,3%. На 2014 рік кількість становила 336. Станом на 2019 р. було лише 293 компанії з управління активами.

Загальна кількість інститутів спільного інвестування (ІСІ) в ці роки коливалась. Станом на 2014 рік кількість складала 1569. До 2018 р. кількість зменшувалась, а у 2019 р. загальна чисельність ІСІ дорівнювала 1326, що на 15,4% менше, ніж у 2014 році.

Розглянемо регіональний розподіл компаній з управління активами (рис. 1).

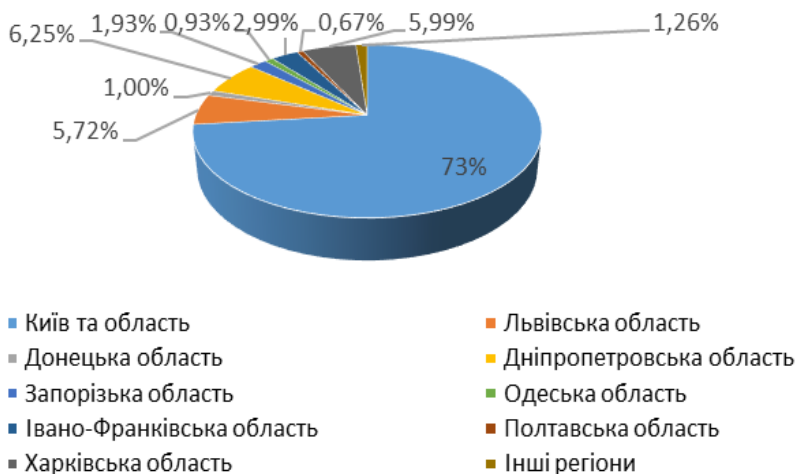

Рис. 1 – Регіональний розподіл компаній з управління активами (КУА) у 2020 році

Джерело: складено на основі [3]

Як бачимо, станом на 2020 рік за кількістю компаній з управління активами переважає Київ та область (73%), на другому місці Дніпропетровська область з показником 6,25%. Найменшу кількість КУА мають такі області, як Полтавська, Донецька та Івано-Франківська.

Розглянемо регіональний розподіл інститутів спільного інвестування (рис. 2). Виходячи з наведених даних, можна зробити висновок, що їх найбільшу кількість має Київська область і м. Київ. Дніпропетровська область знову на другому місці. Найменша кількість інститутів спільного інвестування у Одеській, Полтавській та Донецькій областях.

Як зазначають І.М. Кочешкова, Н.В. Трушкіна «передовий зарубіжний досвід свідчить, що у сучасних умовах активізації глобалізаційних та інтеграційних процесів венчурне інвестування є одним із ключових напрямів інноваційно-інвестиційної політики країни. Венчурний капітал за певних умов може стати ефективним джерелом фінансового забезпечення наукових розробок і перетворення їх на конкурентоспроможний продукт. Венчурні фонди

змушені конкурувати як один з одним, так і з альтернативними джерелами фінансування» [4].

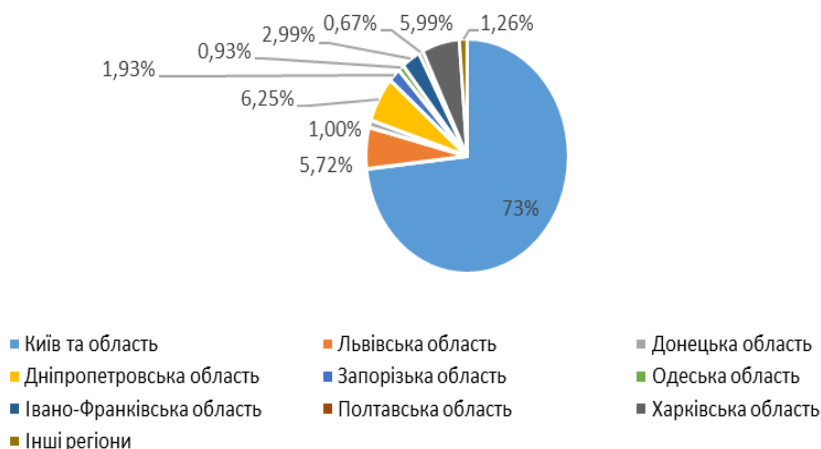

Рис. 2 - Регіональний розподіл інститутів спільного інвестування (ICI) у 2020 році

Джерело: складено на основі [3]

Автори продовжують «капіталовкладення в наукові галузі економіки сприяють збільшенню інвестицій у цілому, впровадженню інновацій та економічному зростанню. Отже, до ефективних форм фінансового забезпечення інноваційних проектів відноситься венчурне інвестування, де джерелом фінансових ресурсів є венчурний капітал. Збільшення обсягу венчурних інвестицій дозволяє реалізовувати високоризикові інноваційні проекти, активізувати інноваційну діяльність в економічному розвитку країни в умовах єдиного інвестиційного-інноваційного простору з масштабним транснаціональним перетинком капіталу і новітніх технологій. В Україні практично немає стартових вкладень і вкладень в інновації, переважно інвестиції вкладаються тільки в розвиток компаній» [4].

Ми погоджуємося з думкою Ільїної О. та Ільїного В., що «ринок венчурного інвестування в Україні почав розвиватися зовсім недавно. На сучасному етапі на розвиток венчурної індустрії в Україні негативно впливають такі чинники, як недостатня нормативно-правова база, нерозвиненість фондового ринку,

непрозорість фінансової діяльності компаній, відсутність гарантій для інвестора тощо» [5].

Враховуючи аналіз та узагальнення передового зарубіжного досвіду інституціонального забезпечення венчурного фінансування інноваційного розвитку вітчизняної промисловості можливі напрями його розвитку та вдосконалення:

- подальше формування законодавства та активної державної підтримки;
- залучення великих зарубіжних і вітчизняних компаній до розвитку інноваційних технологій;
- забезпечення тісної взаємодії всіх ланок інноваційного ланцюжка;
- розвиток системи експертизи та сервісних послуг;
- ефективне використання грантових коштів тощо.

До державної підтримки венчурного фінансування інноваційних проєктів в Україні може бути віднесено: законодавче та нормативно-правове регулювання науково-технічної, інноваційної та венчурної діяльності; вирішення правових проблем інтелектуальної власності, системи пільг і мотивації праці; створення і підтримка економічних умов і стимулів розвитку венчурного підприємництва за системою держзамовлення, вдосконалення планування науково-технічного розвитку, ефективних фінансово-кредитних важелів; організаційно-управлінські умови венчурної індустрії в управлінні державною власністю; умови для залучення приватного венчурного капіталу в розвиток інноваційного підприємництва; формування та розвиток інституціональної та галузевої венчурної інфраструктури на засадах публічно-приватного партнерства.

Зазначені вище заходи слід здійснювати відповідно до стратегії державної політики в сфері венчурного бізнесу, що має входити до єдиної концепції розвитку інноваційної та інвестиційної діяльності в Україні. Для вирішення проблем венчурного підприємництва необхідна активна державна політика, що спрямована на створення сприятливих умов та відповідної інфраструктури для реалізації інновацій.

Література:

1. Бражко О.В. Інновації, венчурне інвестування і маркетингові технології в умовах нової економіки. *Сталий розвиток економіки. Науково-виробничий журнал*. 2013. №19. С. 12-16.

2. Зянько В.В. Венчурне інвестування та особливості його розвитку в Україні. [Електронний ресурс]. URL: <https://www.businesslaw.org.ua/wp-content/vk.pdf> (дата звернення: 16.04.2021)

3. Українська асоціація інвестиційного бізнесу. URL: <http://www.uaib.com.ua> (дата звернення: 16.04.2021)/

4. Кочешкова І.М., Трушкіна Н.В. Тенденції розвитку венчурного інвестування в Україні. *Економічний вісник Донбасу*. 2016. № 2(44). С. 129-135.

5. Ільїна О., Ільїн В. Удосконалення розвитку венчурного інвестування в Україні. *Інститут бухгалтерського обліку, контроль та аналіз в умовах глобалізації. Міжнародний науковий журнал*. 2018. Випуск 3-4. С. 86-90.

**Свирида О.В., викладач,
Коркушко О.Н., к.е.н., доцент**
*Подільський спеціальний навчально-реабілітаційний
соціально-економічний коледж,
м.Кам'янець-Подільський, Україна*

РОЗВИТОК ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ: ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ ТА СУЧАСНІ ОРІЄНТИРИ

У сучасних ринкових умовах для ефективного функціонування будь-якої ланки управління необхідно, щоб учасники могли оперативно та обґрунтовано приймати управлінські рішення, правильність та своєчасність яких ґрунтується на використанні інформації, що детально характеризує стан діяльності підприємства.

За відсутності таких даних неможливо прийняти виважені рішення щодо напрямів подальшого розвитку не тільки підприємства, але й країни в цілому. Ефективне управління економічними процесами на макро- та мікрорівнях значною мірою залежить також і від достовірності, повноти, доречності та своєчасності інформації щодо характеру та обсягу здійснюваних господарських процесів, наявності та використання матеріальних, трудових і фінансових ресурсів, джерел формування фінансових результатів діяльності та напрямів використання прибутку.

Одним з основних джерел такого інформаційного забезпечення повинна виступати фінансова звітність, яка складається шляхом

виконання спеціальних процедур обробки, групування, підрахунку даних та формується на завершальній стадії облікового процесу. Складання звітності є завершальним етапом облікового процесу підприємства, здійснюється на основі даних бухгалтерського обліку для того, щоб задовольнити інформаційні потреби різних зовнішніх та внутрішніх користувачів.

Відповідно до Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від 16.07.1999 р. №996 - XIV всі юридичні особи, що створені відповідно до чинного законодавства України, незалежно від організаційно-правових форм та видів власності, зобов'язані вести бухгалтерський облік та подавати фінансову, податкову, статистичну та інші види звітності. [1]

Для розкриття особливостей звітності сучасного підприємства чи організації, доцільно розглянути становлення фінансової звітності в історичній ретроспективі.

Усвідомлення необхідності звітності починає простежуватися в економічних теоріях кінця XI – поч. XVIII ст. Зокрема Лука Пачолі у трактаті XI «Про рахунки й записи» книги «Сума арифметики, геометрії, вчення про пропорції й відносини» при визначенні фінансового результату як узагальнюючого показника виділяє основним прибуток. Подальше становлення звітності пов'язано з відомим у Франції Законом «Про торгівельне право», який отримав назву «Кодекс Соварі» (1673 р.). На думку Ж. Соварі, звітність повинна відображати дохід підприємця за рік та відсутність фактів розкрадання доходів працівниками. Таким чином, фінансова звітність починає виконувати контролюючу функцію, а не бути лише засобом збору та узагальнення інформації про результати діяльності суб'єкта господарювання.

Найбільшого розвитку питання формування звітності набули в XIX ст. Саме в цей період закріпилися правила подання фінансової звітності. Мінаєва О.М., досліджуючи історичний генезис становлення фінансової звітності, виділяє три етапи:

- *перший – поч. XIX ст.* – поява бухгалтерського балансу і подвійного запису. Також формується юридичний напрям ведення бухгалтерського обліку і складання фінансової звітності, в основу якого було покладено, що облік – це реєстрація прав та обов'язків власника, при чому центром такої системи є рахунок капіталу.

- *другий – друга половина XIX – поч. XX ст.* – складовою частиною бухгалтерського законодавства стає звіт про прибутки і

збитки. При цьому висуваються вимоги до належного ведення рахунків, складання та перевірки балансу. Однак питання уніфікації фінансової звітності з огляду на різні індивідуальні особливості окремих підприємств залишалося не вирішеним.

• *третій* – *XX ст.* – перегляд змісту та методології формування фінансової звітності відповідно до загальносвітової тенденції у формуванні глобальної економіки в умовах конкуренції. Виникають передумови формування міжнародних стандартів, розвитку глобальної системи бухгалтерського обліку та фінансової звітності [3, с.4-10].

З метою досягнення можливості порівняння інформації підприємств різних країн в 60-ті роки XX ст. розпочинається розробка Міжнародних стандартів фінансової звітності. В основу даних стандартів покладено принцип довіри до професійної самостійності бухгалтерів, службової сумлінності та особистих професійних суджень.

З метою удосконалення системи бухгалтерського обліку в Україні з врахуванням вимог міжнародних стандартів в 2007 році було ухвалено Стратегію застосування МСФЗ в Україні, а в 2011 р. був укладений Меморандум про взаємодію, співробітництво та координацію дій щодо запровадження в Україні МСФЗ.

Однак підходи до формування фінансової звітності в Україні потребують подальшого вдосконалення. Враховуючи це, Україна разом з Вірменією, Азербайджаном, Білорусією, Грузією та Молдовою стала країною-учасником нової програми. Зміцнення аудиту та звітності в країнах Східного партнерства (Strengthening Auditing and Reporting in the Countries of the Eastern Partnership (STAREP)), яку розпочато Світовим банком. Ця Програма призначена для надання допомоги країнам-учасникам у створенні ефективної і сталої бази бухгалтерського обліку та аудиту, що відповідає вимогам міжнародних стандартів і враховує вимоги системи законів і правил [4].

За допомогою впровадження МСФЗ, підприємства стають прозорішими та ефективнішими. Запровадження МСФЗ дає змогу досягти таких ефектів, як:

- формування звітності для зовнішніх інвесторів і зарубіжних партнерів у стислі терміни з високою точністю із мінімальними витратами;

- звітність за міжнародними стандартами дає змогу об'єктивно оцінювати стан і ухвалювати обґрунтовані управлінські рішення;
- підприємство отримує міжнародну репутацію інноватора і серйозного партнера міжнародного рівня;
- надійна управлінська звітність формується у швидші терміни;
- мінімізація зростання витрат на введення МСФЗ.

Однак поряд з перевагами впровадження МСФЗ в Україні існує ряд недоліків: складність впровадження МСФЗ; професійна підготовка і знання фінансистів та бухгалтерів у сфері МСФЗ, які тягнуть за собою значні фінансові навантаження; дефіцит кваліфікованих спеціалістів у питаннях МСФЗ; непридатність використання МСФЗ в окремих галузях економіки; вимагають від бухгалтерів, аудиторів знання професійної англійської мови, достовірного і правильного перекладу стандартів.

Але перехід українських підприємств на міжнародні стандарти обліку і звітності процес незаперечний, але поступовий.

Сьогодні Міністерством фінансів України зроблено вже один крок на зближення П(С)БО та МСФЗ змінивши перші 5 П(С)БО на НП(С)БО, які суттєво розкривають інформацію про фінансову звітність, яка має складатися на основі МСФЗ. Це ще раз підтверджує актуальність та цілеспрямованість дотримання поставленого курсу на ведення бухгалтерського обліку за міжнародними стандартами.

Отже, сьогодні МСФЗ є найперспективнішою системою обліку масового застосування, введення та використання підприємствами різних країн світу. Принципи, закладені в порядок формування звітності згідно з МСФЗ, роблять її більш адекватною і здатною відображати істинний майновий стан організації. Це підтверджує необхідність і корисність процесу впровадження МСФЗ для всіх секторів економіки України.

Література:

1. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України від 16.07.1999 р. № 996-XIV. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14>;
2. Розпорядження КМУ Про схвалення Стратегії застосування міжнародних стандартів фінансової звітності в Україні від 24.10.2007р. № 911-р (Із змінами, внесеними згідно з Постановою КМ № 820 від 07.11.2013). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/911-2007-p#Text> ;

3. Звітність підприємства: навчальний посібник / Е.С. Гейер, О.М. Головащенко, О.А. Наумчук, Л.І. Тимчина. Донецьк: ДонНУЕТ, 2014. С.435

4. Каргузова Т.В. Необхідність переходу України на міжнародні стандарти фінансової звітності //Науковий вісник НЛТУ України. 2010. №20.9. С.176-179.

Сук П.Л., д.е.н., професор

*Відокремлений підрозділ Національного університету біоресурсів і
природокористування України
“Ніжинський агротехнічний інститут”,
м. Ніжин, Україна*

РОЗПОДІЛ ВИТРАТ МАЙБУТНІХ ПЕРІОДІВ МЕТОДАМИ НОРМИ АМОРТИЗАЦІЇ

Коли здійснення витрат відбувається одному періоді, а отримання доходів, що викликається цими витратами відбуваються в інших періодах, то виникають витрати майбутніх періодів (далі – ВМП).

Це відбувається відповідно принципу нарахування, що визначений Законом України “Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні” і НП(С)БО 1 “Загальні вимоги до фінансової звітності” [1; 2]. Важливо щоб в бухгалтерському обліку витрати і доходи розподілялися між собою пропорційно. Якщо не керуватися цим принципом, то в одному періоді можливі завищені витрати або занижені доходи, що відповідають цим витратам, і навпаки – занижені витрати або завищені доходи.

В Інструкції про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку зазначено, що до ВМП відносяться витрати, пов’язані з підготовчими до виробництва роботами в сезонних галузях промисловості; з освоєнням нових виробництв та агрегатів; сплачені авансом орендні платежі; оплата страхового поліса; оплата торгового патенту; передплата на газети, журнали, періодичні та довідкові видання тощо [3].

ВМП необхідно розподіляти між наступними періодами, щоб співставити їх з доходами майбутніх періодів.

Для рівномірного розподілу ВМП між наступними періодами можна використовувати методи амортизації необоротних активів, зокрема методи норми амортизації.

Таким чином, можна розподіляти ВМП за методом норми амортизації і його видами: нормативної (або дигресивно-прогресивної), дигресивної і прогресивної норми амортизації.

Отже, за методом нормативного розподілу ВМП підприємство встановлює нормативи в довільній формі. За методом дигресивної норми розподілу ВМП підприємство встановлює нормативи від найвищого в першому році, до найнижчого в останньому. Цей метод існує в світовій практиці [4; 5; 6]. За методом прогресивної норми розподілу ВМП, навпаки, підприємство встановлює нормативи від найнижчого в першому році до найвищого в останньому.

Розподілу ВМП за методом норми амортизації передбачає розподіляти їх за наперед встановленими ставками (нормативами), які можуть бути визначені за будь-якими правилами: вибрані підприємством довільно, взяті із довідників, порашовані відповідно до особливостей розподілу ВМП.

У зв'язку з цим необхідно враховувати, що нормативи дають змогу досить точно розподілити ВМП. Адже нормативи можуть враховувати економічні, правові і інші обставини.

Розрахунок розподілу ВМП за методами нормативної, дигресивної і прогресивної норми розподілу ВМП здійснюється за формулою:

$$PCBMP = CBMP \times HPCBMP,$$

де PCBMP – річна сума розподілу ВМП; CBMP – сума розподілу ВМП (початкова або залишкова); HPCBMP – норма розподілу ВМП.

Застосування методу норми амортизації і його видів для розподілу ВМП розглянемо на прикладі: ВМП на суму 34000 грн потрібно розподілити протягом 3 років Розподілимо суму ВМП за методами нормативної, дигресивної і прогресивної норм амортизації.

Використовуючи метод нормативного розподілу ВМП встановимо такі норми ВМП по роках: за перший рік – 48%, за другий рік – 23%, за третій рік – 29%. Розподіл ВМП за цим методом показано в таблиці 1. Норми за методом нормативного розподілу ВМП можна встановлювати за будь-якою послідовністю – спочатку зростаючі, потім спадаючі і навпаки.

Таблиця 1 - Розрахунок суми розподілу ВМП за нормативним методом

Рік використан ня	Початкова сума розподілу ВМП, грн	Річна норма розподілу ВМП, %	Річна сума розподілу ВМП, грн
1	34000	48	16320
2	34000	23	7820
3	34000	29	9860
Разом	х	100	34000

За методом дигресивної норми розподілу ВМП визначимо такі норми по роках: за перший рік – 48%, за другий рік – 29%, за третій рік – 23%. Розрахунок суми розподілу ВМП за цим методом відображено в таблиці 2.

Таблиця 2 - Розрахунок суми розподілу ВМП за методом дигресивної норми

Рік використан ня	Початкова сума розподілу ВМП, грн	Річна норма розподілу ВМП, %	Річна сума розподілу ВМП, грн
1	34000	48	16320
2	34000	29	9860
3	34000	23	7820
Разом	х	100	34000

Установимо такі норми розподілу ВМП по роках за методом прогресивної норми розподілу ВМП: за перший рік – 23%, за другий рік – 29%, за третій рік – 48%. суми амортизації за цим методом наведено в таблиці 3.

Таблиця 3 - Розрахунок суми розподілу ВМП за методом прогресивної норми

Рік використан ня	Початкова сума розподілу ВМП, грн	Річна норма розподілу ВМП, %	Річна сума розподілу ВМП, грн
1	34000	23	7820
2	34000	29	9860
3	34000	48	16320
Разом	х	100	34000

В таблицях 1-3 показано розподіл ВМП за нормативним методом дигресивної норми і прогресивної норми розподілу ВМП. Розподіл ВМП здійснювався за арифметичним способом, тобто ВМП розподілялись від початкової суми ВМП. Також розподіляти ВМП можна за геометричним способом, коли розподіл ВМП здійснюється від залишкової суми ВМП.

Отже, ВМП можна розподіляти за методами норми амортизації, який є трьох видів: нормативної (або дигресивно-прогресивної), дигресивної і прогресивної норми розподілу ВМП.

Перевагою методу норми розподілу є те, що розподіляти ВМП можна за будь-якими встановленими або розрахованими нормативами, які допомагають враховувати причинно-наслідкові зв'язки між здійсненими витратами і отриманими доходами.

Література:

1. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні. Закон України № 996-XIV від 16 липня 1999 р. Верховна Рада України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14#Text> (дата звернення: 16.04.2021)

2. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 “Загальні вимоги до фінансової звітності”, затверджено наказом Міністерства фінансів України 07 лютого 2013 р. № 73, зареєстровано в Міністерстві юстиції України 28 лютого 2013 р. за № 336/22868 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13#Text> (дата звернення: 16.04.2021)

3. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій, затверджено наказом Міністерства фінансів України 30 листопада 1999 р. № 291, зареєстровано в Міністерстві юстиції України 21 грудня 1999 р. за № 893/4186 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0893-99#Text> (дата звернення: 16.04.2021)

4. Метод дигрессивной нормы амортизации URL: https://vuzlit.ru/2041125/metod_digressivnoy_normy_amortizatsii (дата звернення: 16.04.2021)

5. Амортизация основных фондов: методы амортизации, расчет амортизационных отчислений различными методами. URL: <https://www.freepapers.ru/73/amortizaciya-osnovnyh-fondov-metody-amortizacii/9205.86315.list3.html> (дата звернення: 16.04.2021)

6. Метод дигрессивной нормы амортизации. – Електронний ресурс URL: <https://lektsii.org/3-50854.html> (дата звернення: 16.04.2021)

Шевченко І.В., к.е.н., с.н.с.

*ДУ «Науковий гідрофізичний центр НАН України»,
м. Київ Україна*

БЛОКЧЕЙН ЯК МЕХАНІЗМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОБЛІКУ ЗДОРОВ'Я НАСЕЛЕННЯ

Суспільні події сьогодення це конфліктність, непередбачуваність та турбулентність. Нові виклики, зокрема, боротьба з COVID-19 вносять корективи у вирішення низки питань щодо інноваційного розвитку суспільства із застосуванням інформатизації та індивідуалізації потреб населення. Наразі людство опинилось на етапі кардинальних покращень, зумовлених новітньою технологічною революцією, яка пов'язана із змінами на глобальному рівні. На порядок денний винесено необхідність формування превентивних та адаптивних механізмів забезпечення здоров'я населення враховуючи виклики часу.

Загальновідомо, що здоров'я людини у холистичному сенсі, це стан повного соціального, фізичного та психічного благополуччя. Показниками оцінки стану здоров'я виступає не тільки рівень смертності, кількість років життя з інвалідністю, а й тривалість життя, рівень імунізації населення, доступність до безпечних умов проживання та харчування тощо. Однією з важливих складових для оцінки стану здоров'я є вивчення тенденцій захворюваності та поширеності хвороб серед населення. Під захворюваністю розуміють виникнення незадовільного стану самопочуття людини, що діагностовано вперше у житті. Загальна захворюваність або поширеність хвороб – це відношення кількості усіх зареєстрованих захворювань (гострих та хронічних, виявлених як у поточному, так і в попередніх роках) до середньої за рік чисельності населення, приведені у перерахунку на 100 тис. осіб людей. Аналіз динаміки цього показника дає можливість отримати уявлення про частоту виникнення і динаміку захворюваності, а також встановити кореляційну залежність між станом навколишнього середовища та

захворюваністю. Одним з важливих акцентів оцінки також є послуги охорони здоров'я та трансформація медичного середовища.

Суспільство, в якому йде розквіт інформаційних технологій головним чином має бути зацікавлене в першу чергу проблемами на рівні інформатизації. Більшість лікарських помилок через відсутність інформації і безліч питань в процесі лікування виникають на рівні невірних записів у медичних документах. Безумовно, перехід в електронну систему медичного документообігу для лікувальних закладів та пацієнтів якою є медична інформаційна система дозволило знизити ризик виникнення подібних проблем. Система дозволяє: економити кошти за рахунок збільшення ефективності роботи лікарів, адміністрацій та покращення якості лікування. Окрім цього, значно зменшено навантаження на лікаря. Наявна інформація, від дати дзвінка до госпіталізації генерується автоматично, що забезпечує від помилки. Проте, недосконалість системи відбивається на пацієнті коли останній не завжди має доступ до даних про діагноз, лікування та рекомендації лікувального закладу. В цілому, існуюча інформаційна система, не вирішує інші питання пов'язані з станом здоров'я. Вирішенням цієї прогалини може стати створення реєстру збору, обміну, обліку та розрахунків показників здоров'я та захворюваності від впливу довкілля.

Реєстр передбачає створення цілісної системи, котра буде включати використання інформаційних мереж від національного рівня до місцевих громад. Реєстр формується з окремих блоків: адміністративного, інформаційного та розрахункового. Таким чином, реєстр буде спеціалізованою інформаційною системою, основна мета якої полягає у забезпеченні єдиного інформаційного простору між компетентними органами для реєстрації обліку питань щодо здоров'я та збереження даних з подальшим обрахунком будь яких масивів інформації. Ефективність її роботи залежить від якості інформації, що надається, координації дій у роботі на всіх етапах збору, обліку, передачі та аналізу, що потребує постійного сервісного обслуговування і передбачає наявність служби експлуатації. Окрім цього необхідним критерієм є врахування відповідного рівня безпеки і захисту інформаційних ресурсів та технічний супровід.

Новою парадигмою збору і передачі інформації, котра здатна докорінно змінити способи взаємодії між фізичними особами, підприємствами та державними органами є технологія блокчейн.

Блокчейн (block chain – ланцюг блоків) іншими словами використання розподілених систем даних. Завданням технології є забезпечення та підтримка цілісності інформації в повністю розподіленій інформаційній системі, що містить невідому кількість партнерів з невідомим рівнем надійності та довіри. Робота блокчейну відбувається у наступній послідовності: усі транзакції за допомогою складних математичних алгоритмів об'єднуються в блоки, які потім зв'язуються спеціальним шифром (криптографічно і хронологічно) в ланцюг та мають певний цифровий пароль попереднього блоку. Кожна наступна дія, транзакція здійснюється лише тоді, коли вважається підтвердженою.

Розвиток та впровадження електронних даних, пов'язаних зі здоров'ям їх конфіденційність та зручність у доступі це можливості блокчейна. З 2016 року йде мова про проекти застосування технології блокчейн для ведення різного роду державних реєстрів України. Попри досить активне лобювання технології блокчейну, як механізму швидких і дешевих транзакцій та високого рівня безпеки завдяки інноваційній системі зберігання інформації на сьогодні не реалізовано жодного проекту у сфері загальних державних реєстрів.

Дієвим поступом блокчейну може стати його застосування в адміністративній підсистемі реєстру, що направлена на керування процесом додавання критеріїв збору даних, який аналізує усі знайдені потенційні залежності та за потреби підтверджує введення додаткових показників.

Загалом блокчейн технологія є універсальною. Система створена, однак як її застосовувати залежить лише від діяльності та креативу користувачів та ІТ-спеціалістів з врахуванням ринкового попиту. Підсумовуючи необхідно зазначити, що всі технологічні інновації зумовлюють глибокі і масштабні зміни та переформатування поглядів. Окрім цього, вони значно пришвидшуються пандемією COVID-19, яка завдавши істотного удару по більшості сфер з одного боку, створила безпрецедентні можливості розвитку у віртуальному цифровому середовищі з іншого боку.

Наразі блокчейн є революційним явищем, технологія має низку переваг. Швидкість, безпека та демпінговість значно якісніше підносять пріоритетність у виборі механізму, в якому знижується і ризик людської помилки. Блокчейн це прозора база великого масиву даних, котрі захищені від маніпуляцій, зміни або втручання. Серед

позитивних моментів є й негативні факти та ризики, які необхідно враховувати при звертанні до механізму блокчейн, а саме: маніпуляції з метою обману системи, маленька масштабованість. Так потужності задля підтримки блокчейну постійно зростають призводячи до надмірного споживання електроенергії.

Нагальною проблемою використання блокчейна для створення та налагодження реєстру обліку стану здоров'я населення є переформатування інституційно-організаційної ланки держави та приведення нормативно-правової бази до належного рівня. Мейнстрим блокчейна це не швидкий процес. Адже коли у одних є можливість та доступ до електронних документів, а інші продовжують працювати з рахівницею, процес роботи блокчейн-платформи не буде комплексним та дієспроможним.

Шубенко І.А., к.е.н., доцент

*Поліський національний університет,
м. Житомир, Україна*

АНАЛІЗ ТА СУЧАСНИЙ СТАН ФОРМУВАННЯ ВИДАТКІВ ЗВЕДЕНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ

Держава виконуючи свої функції спирається на використання ресурсів, які зосереджені у бюджеті країни. Роль бюджету визначається системою фінансових відносин, які історико-економічно склалися у кожній країні. Бюджет держави відіграє надзвичайно важливу роль у житті кожної особи та країни у цілому. За допомогою бюджету визначаються пріоритети та можливості розвитку, формування соціальної сфери і політики, забезпечення національної безпеки і охорони та утримання органів влади та управління.

Тому метою дослідження є визначення структури видатків зведеного бюджету України за останні роки та показати яка їх частка зосереджена у складі ВВП. Питанням визначення ролі бюджету у складі фінансової системи завжди цікавило науковців, особливо цей інтерес зростає із розширенням функцій держави. З цієї тематики серед зарубіжних вчених найбільш відомими є праці таких вчених: Дж. М. Кейнса, П. Самуельсона, С. Фішера, Б'юкенена Д. М., Масгрейва Р. А. та інших. В Україні також ряд вчених працює з цією тематикою, серед них: Пасічник Ю. В., Клець Л. Є., Романенко О. Р,

Лободіна З. М., Корнацька Р. М. та багато інших. Аналіз і вивчення основних аспектів формування бюджету, виокремлення шляхів оздоровлення та раціонального використання бюджетних коштів постійно залишається актуальною проблемою у будь-яких економічних умовах та на кожному етапі формування бюджетних відносин.

Для ХХІ століття є характерним явищем зростання бюджетних видатків, яке відбувається у більшості країн світу. Це пов'язано із розширенням соціальної функції держави, створенням і покращенням соціальної інфраструктури, збільшенням видатків на освіту, охорону здоров'я, військові цілі. Цю тенденцію можемо відслідкувати на і прикладі зведеного бюджету України (табл.1.).

Таблиця 1 - Аналіз державних видатків у сукупному ВВП України у 2015-2019 рр.

Показники	Роки					Зміни 2019 до 2015 рр.
	2015 р.	2016 р.	2017 р.	2018 р.	2019 р.	
Номінальний ВВП, млрд грн	1979,5	2383,2	2982,9	3558,7	3974,6	1995,1
Номінальний ВВП з розрахунку на одну особу, грн	46210,2	55853,5	70224,3	84192,0	94589,8	48379,6
Обсяг видатків зведеного бюджету, млрд грн	679,8	835,6	1056,7	1250,2	1370,1	690,3
Частка видатків зведеного бюджету у ВВП, %	34,3	35	35,4	35,1	34,5	0,2

Джерело: складено на основі [2-7].

За даними табл. 1. видно, що частка видатків зведеного бюджету у ВВП має стабільну складову і невелику тенденцію до коливання її частки. Аналіз динаміки номінального ВВП свідчить про його зростання у два рази, проте слід відмітити що не відбулося зростання частки видатків зведеного бюджету при його перерозподілі. Це вказує на те, що зростання ВВП реально відбувається частково і через девальвацію гривні, звичайно, науковці підтверджують і поступове зростання вітчизняної економіки, але

воно має значно нижчі тенденції через високий рівень тінізації доходів як суб'єктів господарювання так і населення [12].

Впродовж 2015-2019 рр. уряд забезпечував фінансування на достатньому рівні як соціальних видатків, так і видатків інвестиційного характеру. При цьому здійснювалася видаткова політика, яка була спрямована на проведення неперіоритетних видатків в межах наявного бюджетного ресурсу та забезпечення економії бюджетних коштів (табл. 2.).

Таблиця 2 – Структура видатків зведеного бюджету України за функціональною класифікацією у 2015-2019 рр.

Видатки бюджету	2015 р.	2016 р.	2017 р.	2018 р.	2019 р.
Загальнодержавні функції	17,3	16,1	15,7	15,3	14,8
Оборона	7,7	7,1	7,0	7,8	7,8
Громадський порядок, безпека та судова влада	8,1	8,6	8,4	9,4	10,5
Економічна діяльність	8,3	7,9	9,7	11,3	11,2
Охорона навколишнього природного середовища	0,8	0,7	0,7	0,7	0,7
Житлово-комунальне господарство	2,3	2,1	7,6	2,4	2,5
Охорона здоров'я	10,4	9,0	9,7	9,3	9,4
Духовний та фізичний розвиток	2,4	2,0	2,3	2,3	2,3
Освіта	16,8	15,5	16,8	16,3	17,4
Соціальний захист	25,9	30,9	27,0	24,7	23,4
Всього	100	100	100	100	100

Джерело: складено на основі [3-7].

Дані табл. 2. свідчать, що найбільшу частку у структурі зведеного бюджету займають видатки бюджету соціальний захист їх частка у 2015 р. складала майже 26% і скоротилася до 23,4% у 2019 р. Видатки на загальнодержавні функції на початок періоду, що досліджується складали 17,3% та мають тенденцію до скорочення. У 2019 р. їх частка становила 14,8%. Це зумовлює у структурі видатків вивільнені кошти спрямовувати на інші галузі, зокрема на

громадський порядок, безпеку та судову владу, освіту, оборону та економічну діяльність.

Отже, проаналізувавши видатки бюджету України за 2015-2019 рр. можна стверджувати, що сума видатків щорічно зростає за всіма показниками, тим самим підтверджуючи закон, який був описаний німецьким вченим А. Вагнером що державні видатки зростають швидше, порівняно з ростом національного виробництва [1, с. 188]. Причинами цього зростання в Україні, є не лише позитивна тенденція до зростання ВВП, але і є і введення військових дій на окупованій території Донецької та Луганської областей, посилення обороноздатності нашої держави, а також процес девальвації гривні, який відбувається систематично. Водночас, видаткова частина бюджетних видатків досліджуваного періоду, на нашу думку, має ряд проблем: на сучасному етапі формування бюджету маємо скорочення видатків на охорону здоров'я, духовний та фізичний розвиток та соціальний захист населення, що у кінцевому результаті призводить до змін урядів, які не спроможні за короткий часовий період виробити стратегічні цілі та реалізувати їх у соціально-економічній політиці.

Література:

1. Дема Д. Бюджетна система: підручник / Д.І. Дема, І.А. Шубенко, Н.М. Фещенко: за ред. Д.І. Деми, Житомир: Житомирський національний агроекологічний університет, 2019. 396 с.

2. Номінальний ВВП України з 2002-2020 рр. URL <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/gdp/2019/> (дата звернення 16.02.2021).

3. Річний звіт про виконання Державного бюджету України за 2015 р. Розділ II. Видатки за функціональною видатків та кредитування бюджету. Зведений бюджет – 2015. URL: <http://www.treasury.gov.ua/ua/file-storage/richniy-zvit-pro-vikonannya-derzhavnogo-byudzhetu-ukraini-za-2015-rik>

4. Річний звіт про виконання Державного бюджету України за 2016 р. Розділ II. Видатки за функціональною видатків та кредитування бюджету. Зведений бюджет – 2016. URL: <https://www.treasury.gov.ua/ua/file-storage/richniy-zvit-pro-vikonannya-derzhavnogo-byudzhetu-ukraini-za-2016-rik> (дата звернення 15.02.2021).

5. Річний звіт про виконання Державного бюджету України за 2017 р. Розділ II. Видатки за функціональною видатків та кредитування бюджету. Зведений бюджет – 2017. URL: <https://www.treasury.gov.ua/ua/file-storage/richnij-zvit-pro-vikonannya-derzhavnogo-byudzhetu-ukraini-za-2017-rik> (дата звернення 15.02.2021).

6. Річний звіт про виконання Державного бюджету України за 2018 р. Розділ II. Видатки за функціональною видатків та кредитування бюджету. Зведений бюджет – 2018. URL: <https://www.treasury.gov.ua/ua/file-storage/richnij-zvit-pro-vikonannya-derzhavnogo-byudzhetu-ukrayini-za-2018-rik> (дата звернення 15.02.2021).

7. Річний звіт про виконання Державного бюджету України за 2019 р. Розділ II. Видатки за функціональною видатків та кредитування бюджету. Зведений бюджет – 2019. URL: <https://www.treasury.gov.ua/ua/file-storage/richnij-zvit-pro-vikonannya-derzhavnogo-byudzhetu-ukrayini-za-2019-rik> (дата звернення 15.02.2021).

8. Тенденції тінізації економіки URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&id=e384c5a7-6533-4ab6-b56f-50e5243eb15a&tag=TendentsiiTinovoiEkonomiki> (дата звернення 16.02.2021 р.)

*Шубенко І.А., к.е.н., доцент
Река Є. Ю., здобувач вищої освіти
Поліський національний університет,
м. Житомир, Україна*

ОЦІНКА СТАНУ РОЗВИТКУ НЕДЕРЖАВНИХ ПЕНСІЙНИХ ФОНДІВ В УКРАЇНІ

Нині в Україні основним джерелом пенсійних виплат є пенсії, що одержують громадяни з державного солідарного рівня пенсійної системи. Адміністрування даного рівня здійснює Пенсійний фонд України. З 1 січня 2021 р. мінімальна пенсія в Україні складає 2400 грн що становить 40 % мінімальної заробітної плати в Україні. Такий низький розмір пенсії зумовлює необхідність переосмислення пенсійного забезпечення загалом, і кожним громадянином, зокрема. Сучасний стан пенсійної системи характеризується стабільними

низькими пенсійними виплатами і неспроможністю забезпечення пенсіонерам достатнього рівня життя, тому виникає необхідність формування та активного впровадження альтернативних видів пенсійного забезпечення.

Метою дослідження є оцінка стану розвитку недержавних пенсійних фондів, як фінансових установ, які здатні забезпечити додаткову складову до основної пенсії, що одержується із солідарного рівня пенсійного забезпечення.

Більшість науковців є одностайними стосовно запровадження багаторівневої системи пенсійного забезпечення, яка здатна частково розвантажити Пенсійний фонд України та надати суспільству обґрунтований рівень матеріального забезпечення громадян пенсійного віку, що сприятиме зниженню соціальної і моральної напруги в суспільстві [1, с. 334; 5, с. 83].

У розвинутих країнах, де давно існують багаторівневі пенсійні системи, громадяни активно приймають участь у програмах недержавного пенсійного забезпечення. В Україні у системі недержавного пенсійного забезпечення діють страхові компанії, банківські установи та недержавні пенсійні фонди. Згідно українського законодавства, останні провадять діяльність виключно з метою накопичення пенсійних внесків на користь учасників недержавного пенсійного фонду з подальшим управлінням пенсійними активами, а також здійснюють пенсійні виплати учасникам зазначеного фонду у визначеному законами України порядку [4]. Їх перевага порівняно з іншими фінансовими установами у сфері пенсійного забезпечення полягає у тому, що вони створюються виключно з метою накопичення пенсійних внесків та мають статус неприбуткових організацій.

Станом на 1.01.2020 р. в Державному реєстрі фінансових установ містилася інформація про 65 недержавних пенсійних фондів (далі – НПФ) та 22 адміністратори НПФ (довідково: станом на 1.01.2019 у Державному реєстрі налічувалось 62 НПФ та 22 адміністратори) [3]. Основні показники діяльності НПФ, згідно з поданими звітними даними, та темпи їх приросту наведені в табл. 1. За цими даними можна зробити висновок що за три роки діяльність НПФ у сфері пенсійного забезпечення набуває поступової популярності в Україні.

Так, загальна вартість активів НПФ за період, що аналізується зросла на 14, 5 %. Кількість укладених контрактів за три роки зросла

на 31 %, що вказує на позитивну тенденцію, причому зросла саме кількість вкладників фізичних осіб. Відповідно маємо і аналогічні тенденцію до зростання пенсійних внесків, вони за три роки зросли майже на 14 %.

Таблиця 1 - Динаміка основних показників діяльності недержавних пенсійних фондів в Україні у 2017-2019 рр.

<u>Показники</u>	2017 р.	2018 р.	2019 р.	Темпи приросту, %	
				2018 / 2017	2019 / 2018
Кількість укладених пенсійних контрактів, тис. шт.	58,7	68,8	77,1	17,2	12,1
<u>Загальна кількість учасників НПФ</u> , тис. осіб	840,8	855,3	874,6	1,7	2,3
Загальна вартість активів НПФ, млн. грн.	2 465,6	2 745,2	3 143,3	11,3	14,5
Пенсійні внески, всього, млн. грн.	1 897,3	2 000,5	2 160,8	5,4	8,0

Джерело: складено на основі [3].

З огляду на дані Державного реєстру фінансових установ, можна сказати, що одною з причин непопулярності НПФ в Україні є нерівномірний територіальний розподіл установ, які займаються недержавним пенсійним забезпеченням. Наприклад, найбільша кількість НПФ зосереджена у м. Києві – 47, що становить 72,3% від загальної кількості, а 27% розосереджені по всій Україні, тобто на деякі області навіть не припадає жодного НПФ. Віддаленість НПФ від безпосереднього вкладника нині спрацьовує не на їх користь.

Віковий розподіл учасників НПФ засвідчує, що переважну більшість учасників НПФ становлять особи віком від 25 до 50 років, а саме 57,2%, тобто, люди середнього віку мають більшу довіру до нових фінансових установ, ніж населення старшої вікової групи (рис 1.). Також, важливо відмітити, що працездатне населення віком від 25 до 50 років має фінансову спроможність вносити регулярні внески до НПФ, що також впливає на причини меншої затребуваності недержавного пенсійного забезпечення серед населення старшого віку.

За статеву приналежністю у всіх вікових групах лідирують чоловіки, а саме 57,7% від загальної кількості учасників НПФ.

Причому у віковій групі старше 60 років їхня кількість перевищує кількість жінок у 1,9 разу [3].

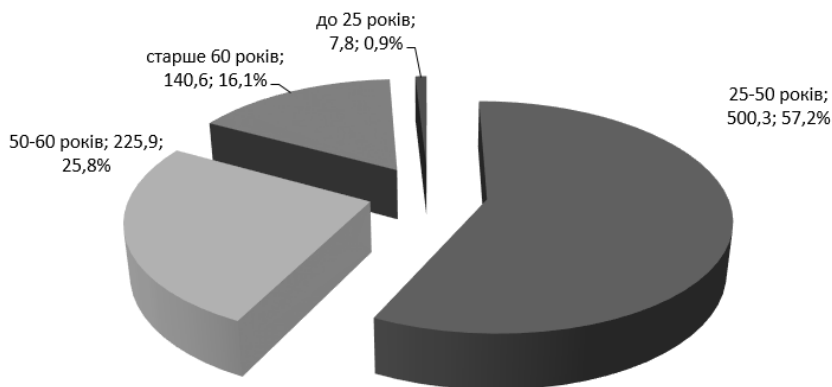

Рис. 1 - Розподіл учасників НПФ за віковими групами станом на 01.01.2020 р. (тис. осіб)

Джерело: складено на основі [3].

У 2020 р. НПФ об'єдналися в асоціацію – Всеукраїнська асоціація недержавних пенсійних фондів, головною метою якої «... є формування якісного та надійного ринку недержавних пенсійних фондів з акцентом на захист прав та інтересів вкладників та підвищення рівня економічного добробуту та соціальної захищеності пенсіонерів» [2].

Варто сказати, що структура відокремленого заощадження коштів на пенсію є однозначно важливим компонентом пенсійної системи України, проте є ряд причин, які гальмують розвиток НПФ на ринку. Нині виділяються такі фактори, що негативно впливають на розвиток НПФ, а саме несприятливі макроекономічні обставини в країні, низький рівень доходів населення, недовіра суспільства до фінансових установ та інструментів, відсутність розвинутого ринку капіталів, недостатність інформації про додаткові недержавні пенсії.

Аналізуючи дані по НПФ в Україні, робимо висновок, що за сприятливих обставин діяльність останніх має гарні перспективи успішного існування у структурі фінансового сектора України. Цифри вказують на те, що чисельність НПФ та кількість укладених

договорів пенсійного забезпечення щорічно зростає. Натомість, солідарна система пенсійного забезпечення щороку демонструє дефіцит ПФУ та нездатність забезпечити пенсіонерам адекватний рівень пенсійного забезпечення. Звичайно у масштабах країни у цілому недержавне пенсійне забезпечення, яке здійснюється через НПФ є ще досить слабким і охоплює невелику кількість громадян та не впливає на загальний рівень пенсійного забезпечення.

У нинішніх умовах вирішення питання розширення діяльності НПФ можливе лише за формування повноцінної діючої трьох рівневої системи пенсійного забезпечення із акцентом на розвитку накопичувальної її складової. Для цього необхідно досліджувати і удосконалювати короткострокові і довгострокові інвестиційні інструменти ринку фінансових послуг, створити належне інформаційне поле у сфері недержавного пенсійного забезпечення, забезпечити систему гарантій та матеріальну базу для захисту пенсійних внесків вкладників для НПФ. Більш деталізовано питання вдосконалення діяльності НПФ буде розглянуто у наступних дослідженнях.

Література:

1. Верхоляк З., Сокорівська О.А. Актуальні проблеми реформування системи пенсійного забезпечення в Україні. Матеріали Міжнародної науково-технічної конференції «Фундаментальні та прикладні проблеми сучасних технологій до 100 річчя з дня заснування НАН України та на вшанування пам'яті Івана Пулюя (100 річчя з дня смерті)» Тернопіль. 2018. С. 334-335.

2. Недержавні пенсійні фонди об'єдналися в асоціацію URL: <https://mind.ua/news/20207402-nederzhavni-pensijni-fondi-v-ukrayini-ob-ednalisya-u-asociaciyu> (дата звернення 11.03.2021 р.).

3. Підсумки розвитку системи недержавного пенсійного забезпечення станом на 31.12.2019 / Офіційний сайт Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг URL: https://www.nfp.gov.ua/files/OgliadRinkiv/NPF/NPF_IV_kv_2019.doc (дата звернення 7.03.2021 р.).

4. Про недержавне пенсійне забезпечення: закон України від 09.07.2003 № 1057–IV. Відомості Верховної Ради України. №№ 47-48. ст. 372.

5. Шубенко І. А., Годнюк І. В. Ризики солідарного рівня пенсійної системи України. Наукові горизонти. 2019. №4 (77). С. 77-85.

6. Що не так з недержавними пенсійними фондами? Реанімаційний пакет реформ URL: <https://rpr.org.ua/news/shcho-ne-tak-z-nederzhavnyumu-pensiynumu-fondamy/> (дата звернення 11.03.2021 р.).

Наукове видання

**СТІЙКИЙ РОЗВИТОК НАЦІОНАЛЬНОЇ
ЕКОНОМІКИ: АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ТА
МЕХАНІЗМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ**

Збірник матеріалів
V Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції
(Кривий Ріг, 27 квітня 2021 р.)

Тексти друкуються в авторській редакції

Відповідальні за формування збірника:
Яковенко Юрій Вячеславович, Бочарова Юлія Геннадіївна

Підписано до друку 24.05.2021 р. Формат 60х84/16.
Гарнітура Times New Roman. Друк цифровий. Ум. друк. арк. 19,4
Донецький національний університет
економіки і торгівлі імені
Михайла Туган-Барановського
50042, Дніпропетровська обл.,
м.Кривий Ріг, вул. Курчатова, 13.
Свідоцтво суб'єкту видавничої справи
ДК № 4929 від 07.07.2015 р.